

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

**KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA CİLD-İ SÂDİS
(İNCELEME-METİN)**

Melike ŞENTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Kenan MERMER

HAZİRAN - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA CİLD-İ SÂDİS
(İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melike ŞENTÜRK

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Enstitü Bilim Dalı : Türk-İslam Edebiyatı

“Bu tez 13/06/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Doç. Dr. Kenan MERMER	Başarılı
Doç. Dr. Ahmet YEŞİL	Başarılı
Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Melike ŞENTÜRK

13/06/2024

ÖN SÖZ

Bu tezi çalışma sürecim boyunca her türlü desteği ve motivasyonu sağlayan, yaptığı tavsihleriyle de çalışmamı iyileştiren çok değerli danışman hocam Doç. Dr. Kenan Mermer'e, metni okuma safhasında önemli yardımlarda bulunan Arş. Gör. Betül Elmacı Çetin'e, ilim tahsili yolculuğumda her türlü destek olan ve beni teşvik eden kıymetli aileme teşekkürlerimi sunuyorum. Bu çalışmamı direnişin öncüsü olan şerefli Filistin halkına ithaf ediyorum.

Melike ŞENTÜRK

13/06/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	iv
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: İSMÂİL SÂDİK KEMÂL PAŞA’NIN HAYATI VE ESERLERİ	6
1.1 Hayatı	6
1.2. Eserleri.....	9
2. BÖLÜM: KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA CİLD-İ SÂDİS	18
2.1. Eserin Şekil Özellikleri.....	18
2.1.1. Nazım Şekilleri	18
2.1.2. Vezin.....	18
2.1.3. Dil ve Üslup.....	19
2.1.3.1. Edebî Sanatlar.....	19
2.1.3.2. Atasözleri ve Deyimler.....	40
2.2. Eserin Muhtevâ Özellikleri.....	43
2.2.1. Düğümlü Baba’nın Kimliği.....	43
2.2.2. Düğümlü Baba Tekkesi	47
2.2.3. Eserde Adı Geçen Şahıslar	48
2.2.3.1. Dinî Şahsiyetler	49
2.2.3.2. Devlet Erkânı.....	52
2.2.3.3. Çağdaşı Bazı Kimseler	54
2.2.4. Menkıbelerin Sınıflandırılması	55
2.2.4.1. Kerâmât-ı Kevniyye:	57
2.2.4.2. Kerâmât-ı İlmiyye:	72
3. BÖLÜM: METİN	76
3.1. Metne Kaynaklık Eden Nüsha ve Tavsifi.....	76
3.2. Neşir Esasları.....	76

3.3. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâdis.....78

SONUÇ269

KAYNAKÇA.....271

SÖZLÜK278

EK290

ÖZ GEÇMİŞ293

KISALTMALAR

- bkz.** : Bakınız
c. : Cilt
çev. : Çeviren
DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ed. : Editör
Haz. : Hazırlayan
h. : Hicrî Takvim
İSAM : İslam Araştırmaları Merkezi
K. : Kıt'a
KAS. : Kasîde
K.B. : Kıt'a-i Kebîre
m. : Milâdî Takvim
MEB : Millî Eğitim Bakanlığı
O.M. : Osmanlı Müellifleri
O.R. : Osmanlı Erkân ve Ricâli
ö. : Ölüm tarihi
S.O. : Sicill-i Osmânî
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
Thk. : Tahkikleyen
vd. : ve diğerleri
vr. : Varak
yay. : yayınları

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	: Ā, ā	ض	: Ḍ, ḍ, Ṽ, ṽ
ء	: ’	ط	: Ṭ, ṭ
ب	: B, b	ظ	: Ṣ, ṣ
ت	: T, t	ع	: ‘
ث	: Ṫ, ṯ	غ	: Ğ, ğ
ج	: C, c	ف	: F, f
ح	: H, h	ق	: K, k
خ	: Ĥ, ĥ	ك	: K, k, G, g, Ñ, ñ
د	: D, d	ل	: L, l
ذ	: Z, z	م	: M, m
ر	: R, r	ن	: N, n
ز	: Z, z	و	: V, v, Ū, ū, ˇ
س	: S, s	ه	: H, h
ش	: Š, š	ي	: Y, y, Ī, ī
ص	: Š, š		

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Eserlerinin Nüshaları ve Eserlerinin Bulunduğu Kütüphaneler.....	15
--	----

ÖZET

Başlık: Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâdis (İnceleme-Metin)

Yazar: Melike ŞENTÜRK

Danışman: Doç. Dr. Kenan MERMER

Kabul Tarihi: 13/06/2024

Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 289 (ana kısım) + 3 (ek)

Bu çalışmanın konusu 1824-1892 yılları arasında yaşamış olan İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Hacı Hâfız Mustafa Efendi'nin, nâm-ı diğer "Düğümlü Baba" isimli meczup şahsiyetin hayatı ve gösterdiği kerametleri hakkında yazmış olduğu manzum menâkıb-nâme türünde olan ve 10 ciltten müteşekkil "Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba" isimli eserinin altıncı cildi üzerinedir. Düğümlü Baba hayattayken eseri yazmaya başlamış olan müellif vefatından sonra da yazıya devam etmiştir. Sâdık Kemâl edip, şair ve hattattır. Aynı zamanda yüksek devlet görevlerinde de bulunmuştur.

Tezin amacı rik'a hattıyla yazılmış olan bu eserin altıncı cildinin transkribe edilmesi ve tahlilinin yapılmasıdır.

Bu tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın hayatı ve eserleri alt başlığıyla yazılmış, ilk başlıkta ailesi ve eğitim hayatı ile ilgili de bilgiler verilmiştir. İkinci alt başlıkta ise müellifin Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli eserinin yanında yazmış olduğu diğer eserler de aktarılmıştır.

İkinci bölümün başlığı Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba'dır. Bu başlık altında ise "Eserin Şekil Özellikleri" ve "Eserin Muhteva Özellikleri" anlatılmıştır. Eserin şekil özellikleri incelenirken nazım şekli, vezni, dili ve üslubu ele alınmıştır. Eserin muhteva özelliklerini belirleme esnasında ise Düğümlü Baba'nın hayatı, tekkesi, eserde yer alan şahsiyetler ve sınıflandırma yapılarak eserde geçen menkıbeler incelenmiştir.

Son olarak üçüncü bölümde metnin transkribe edilmiş hali neşir esaslarıyla birlikte verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Menâkıbnâme, Manzum, Düğümlü Baba, İsmâil Sâdık Kemâl, Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba

ABSTRACT

Title of Thesis: Kemal-name-i Dugumlu Baba Jild 6 (Text and Analysis)

Author of Thesis: Melike SENTURK

Supervisor: Assoc. Prof. Kenan MERMER

Accepted Date: 13/06/2024

Number of Pages: vii (pre text) + 289
(main body) + 3 (add)

The theme of this study is the sixth volume of the 10 - volume work “Kemal-name-i Dugumlu Baba”, which is in a verse menaqipname, regarding the life and miracles of Hacı Hafız Mustafa who was known as “Dugumlu Baba”, was written by Ismail Sadik Kemal Pasha who lived between 1824 and 1892. Ismail Sadik Kemal Pasha had begun to write this work when Dugumlu Baba was alive and had continued writing after his death. Ismail Sadik Kemal was a poet, calligrapher and also had held a high government positions.

The aim of the thesis is to analyze and transcribe the sixth volume of this work which was written in Ruq’ah script.

This thesis consists of three main parts. In the first part, Ismail Sadik Kemal Pasha’s life and works are described and analyzed under two sub-headings. The first title is included information related to his educational life and family. Under the second title, his other works are cited in addition to Kemal-name-i Dugumlu Baba.

The title of the second chapter is Kemal-name-i Dugumlu Baba. Under this title “Form Features of the Work” and “Content Features of the Work” are explained. As analyzing form features of the work , the verse forms, meter and language are discussed. While determining content features of the work, Dugumlu Baba’s life, lodge, the people stated in the work are studied and legendary stories mentioned in the work are examined by classification.

Finally in the third part, the principles of the publication of the work and transcription of the text are granted.

Keywords: Menaqipname, Verse, Dugumlu Baba, Ismail Sadik Kemal, Kemal-name-i Dugumlu Baba

GİRİŞ

Çalışma konumuz olan İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın yazdığı Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli eserin altıncı cildi, tezin metin bölümünü oluşturmaktadır. Bu eserin menâkıb-nâme türünde yazılmış olması sebebiyle öncelikle menkabe kavramının ve menâkıb-nâme türünün kısmen de olsa açıklanması gerekmektedir. Menkabe, “ne-ka-be” fiil kökünden türemiş olan Arapça bir kelimedir. Sözlük manası “delik, oyuk, delik açmak, oymak, kazmak” olan menkabe kavramı Türk halk diline “menkıbe” olarak geçmiştir.¹ Terim anlamı ise “Övgü maksadıyla dini şahsiyetlerin faziletlerini ve meziyetlerini vasf ve sena etmek yoluyla söylenen sözlerdir.” Bu şahsiyetler genellikle bir tarikatların kurucuları veya şeyhleridir. Menâkıb-nâme türünde yazılan eserlerde veli kulların gösterdikleri kerametler anlatılır.² Menkıbe kavramı hicretin üçüncü yılında ilk defa hadis kitaplarında sahabelerin faziletlerinin anlatıldığı “Kitâbu'l-menâkıb” bölümlerinde kullanılmıştır. H.3. (m.9) yüzyıldan sonra tasavvufun İslam dünyasında yayılmasıyla şeylerin ve velilerin faziletlerinin anlatıldığı, sonrasında tarikatların da kurulması ile birlikte tarikat pirlilerinin hikmetli söz ve davranışlarının anlatıldığı bir gelenek halini almıştır. Türk edebiyatında ise ilk menâkıb-nâme olarak tanımlanabilecek *Tezkire-i Satuk Buğra Han* eserinde Karahanlı hükümdarından bir evliya gibi bahsedilmiş, kerametleri aktarılmıştır.³

“Tekrîm ve ikrâm” kelimelerinden türemiş olan keramet kavramının terim anlamı, “Hakk'ın izni dâhilinde velî kullar aracılığıyla gerçekleştirilen harikulade olaylar” şeklinde ifade edilebilir. Tasavvuf ilmi içerisinde yer alan bu meseleye bilim dünyası tarafından eleştirel bir bakış söz konusudur. Aklın ötesinde hadiseler bütünü söz konusu olduğu için mutasavvıflar tarafından bu meseleye açıklık getirilmiş ve kerametlerin evliyalar tarafından gerçekleşmesinin imkanı defaatle dile getirilmiştir. Bu konu ile ilgili verilen örnek, mucizelerdir. Peygamberlerin Allah'ın inâyeti ile gösterdikleri mucizeler aklen mümkün olmamakla birlikte tarihî olarak yaşanmış kabul edilerek anlatıldığı gibi velî kulların da yine Cenâb-ı Hakk'ın kudreti ile ilk bakışta sünnetullâha aykırı görünen

¹ Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Mektep Yayınları, 2015), 1202. Mütercim Âsım Efendi, Haz. Mustafa Koç, Eyüp Tanrıverdi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013), 1/688.

² Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 231. Mehmed Salâhî, Haz. Ali Birinci, *Kâmûs-ı Osmânî* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 2/382.

³ Haşim Şahin, “Menâkıbnâme”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/112-113.

olayları yaşaması ihtimal dahilindedir. Fakat belirtmek gerekir ki mucize ve keramet kavramları arasında tam anlamıyla bir benzerlik kurmak söz konusu değildir. Ayrıca özellikle parapsikoloji biliminin⁴ yaptığı araştırmalar ve telekinezi⁵ hadiseleri her meselenin aklî izahlarının bulunmadığına da başka bir cihette delalet olarak gösterilebilir.⁶

Peki, bu menkıbelerin Türk toplumu için önemi nedir? İslamiyet'in yayılması ile birlikte tabii bir sonuç olarak Allah'a olan bağlılığı fazla, ahiret inancı yüksek ve dünyanın gelip geçici olduğunu düşünerek ibadetlerini artıran kimseler ortaya çıktı. Ve bu kişilerin kurdukları tekkeler Türk toplumu arasında İslam ile yeni tanışmış olmanın verdiği heyecan ile saygınlık kazandı. Musikî ve şiir ile Allah aşkının anlatıldığı bu tekkeler toplum içinde yayıldı ve benimsendi. Eski geleneklerinde de yaygın olan bu iki unsur Türklerin tekkelere olan bağlılığını artırdı. Bununla birlikte pirlar, veliler veya tarikat şeyhleri gibi halkın arasında manevî boyutta izler bırakan kişiler ile ilgili menkıbeler anlatıldı. Bu menkıbelerin bazıları gerçekten yaşanmış olayların malum zat hayattayken kâh tarihî gerçeklik mantalitesi ile anlatıldı kâh da hayal gücü ile birlikte efsane veya destan tarzında yazılarak yani muhayyile kanalıyla nesiller boyu aktarıldı.⁷

Söz gelimi Sadık Kemal mezkûr eserini manzum olarak ve menâkıb-nâme türünde yazmıştır. Müellif küçük yaşlarda tanıştığı Düğümlü Baba'ya manevî anlamda intisap etmiş ve onun kerametlerini nâkilleri ile birlikte eserinde işlemiştir. Rivayetlerin sıhhatine büyük bir özen göstermiş ve bu konudaki hassasiyetini beyitlerinde örneğin şu şekilde belirtmiştir:

Yine ol Hakkı-i haq-güdan olur mervî kim

Birine sâ'ati kaçda diyü kılmışdı su'âl

Söyledikde aña sâ'atçilik itdi himmet

Ki fakîr idi bula anıñ ile vüs'-i nevâl⁸

⁴ Bazı insanlarda gözlenen normal dışı yetenek ve davranışları inceleyen bilim dalı, hârikulâde. <https://islamansiklopedisi.org.tr/parapsikoloji> (Erişim 17.05.2024).

⁵ Cisimlerin temas olmadan yalnızca zihin gücü ile hareket ettirilmesi. <https://www.lugatim.com/s/TELEKİNEZİ> (Erişim 17.05.2024).

⁶ Abdulkerim Kuşeyrî, Haz. Süleyman Uludağ, *Kuşeyrî Risâlesi* (Dergah Yayınları: 1991), 531-532. Suad el-Hakîm, Çev. Ekrem Demirli, *İbnu'l-Arabî Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2004), 410-412.

⁷ Vasfi Mahir Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi, 2018), 41-42. Mehmet Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2020), 77.

⁸ K.B.2/1-2.

Bu örneğe bakıldığında da hak-gû şeklinde vasıflandırdığı Hakkı Efendi'nin rivayetinin doğru olduğunu çünkü kendisinin gerçekleri duyarak kerametleri rivayet ettiğini söylemiştir. Müellifin beyitlerinden ve iddiasından anlaşılacağı üzere bu eser, mümkün mertebe sahih rivayetlerden oluşmuş menkıbeleri içermektedir.

Sâdık Kemâl Paşa, Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli eserini 1867 yılından sonra yazmaya başlamıştır. Altıncı cildini ise h. 1294/ m. 1877-78 yılında yazmıştır. Müellifin eseri yazdığı dönemde önemli olaylar yaşanmış ve bu olaylar etkisini uzun süre sürdürmüştür. 1839 yılında Sultan II. Mahmut'un vefatından sonra padişah olan Sultan Abdulmecid döneminde "Tanzimat Fermanı" yayınlanmış ve Osmanlı Devleti içerisinde siyasî, sosyal, tarihî gibi birçok açıdan değişimler yaşanmıştır. Devlet "Batılılaşma" ile karşı karşıya kalmış ve bunun sonucu olarak bazı yönlerden beklenmedik değişimlere maruz kalmıştır. Bu süreçte saray içinde yapılan harcamalarla birlikte ekonomik olarak da zorluk çeken devlet, bir yandan katıldığı savaşların getirdiği zorluklarla mücadele etmiştir. Bu süreç dairesinde yeni kurumların temeli atılmış, ordular kurulmuş, tersaneler yapılmıştır. Halkın bir kısmı kıyafetlerini Avrupa modeline uydurmaya çalışmış, müzik aleti olarak piyano öğrenmeye başlamış, alafranga sofraları kurmuştur. Aynı zamanda eskiyi bırakmak bir anda mümkün olmayacağı için daha önceki yaşantılarından da izler barındırmıştır. Halkın bir diğer kısmı ise bu yeniliğe karşı durmuş ve geleneği sürdürmeye çalışmıştır.⁹ Sâdık Kemâl'in böyle bir dönemde geleneği benimseyen taraf olduğu Divan Edebiyatı şekilleri olan kaside ve kıt'ayı mezkûr eserinde işlemeden ve Düğümlü Baba'nın kerametlerinin işlendiği bir eser yazmasından anlaşılmaktadır. Ayrıca tekkelere olan hassasiyetin azaldığı bir dönemde ömrünü Arabacıbaşı Tekkesi'nde geçirmiş, evliyâ menkıbesi yazmış, geleneksel sanat olan hüsn-i hat ile de uğraşmıştır.¹⁰

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu 19. yüzyılda yaşamış, Düğümlü Baba lakabıyla tanınan ve mecâzib-i Hüdâ'dan Hacı Hafız Mustafa Efendi'nin hayatı ve kerametlerini menâkıb-nâme türünde yazan İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın 10 ciltten oluşan Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli eserinin 6. cildinin transkripsiyonunu ve tahlilini yapmaktır.

⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı* (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988), 129-136.

¹⁰ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971), 5/842.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışmanın konusu olan eser eski ile yeni arasında bir geçiş süreci yaşanan Tanzimat döneminde yazılmış olması sebebiyle süreç ile ilgili bilgiler vermesi açısından önemlidir. Nihayi noktaya ulaşmasa da 10 ciltten oluşan Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eseri, içerisinde kendi döneminin tarihî, sosyal ve siyasî özellikleri hakkında malumat bulundurması açısından araştırılmaya değerdir. Ayrıca ifade etmeliyiz ki hem devlet erkânından olan hem de edebiyat, tasavvuf gibi ilimlerle ve hüsn-i hat sanatıyla ilgilenen İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın hayatı ve eserleri hakkında yeterince çalışma yapılmamıştır. Dönemin meczuplarından olan, maddî ve manevî kerametler göstererek tasavvufi mertebesinin yüksek olduğu anlaşılan Düğümlü Baba ile ilgili de literatürde çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bu sebeple mezkûr eserin altıncı cildinin transkripsiyonunu yapmak ve metni tahlil etmeye çalışmak oldukça mühimdir. Diğer ciltlerin de çalışılması ve külliyyatın tamamlanması bu açıdan önem arz eder.

Çalışmanın Amacı

19. yüzyıl Osmanlı Devleti hakkında bilgi veren Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli eserin altıncı cildinin transkribe ve tahkik edilmesi, ayrıca eser içinde verilen mesajların çözümlenmesi -özellikle kerametler ve mahalli unsurlar bakımından- bu çalışmanın amacıdır. Sâdık Kemâl'in manzum tarzda ve aruz ölçüsüyle yazmış olması sebebiyle okurken zevk uyandıran bu yazma eseri, hem Düğümlü Baba'nın menkıbelerini hem de müellifin ve eserin konusu olan şahsiyetin öğütlerini içermektedir. Çalışmanın amacı yalnızca metni transkribe etmek değil; aynı zamanda bahsi geçen menkıbelerde ortaya konan ahlaki muhtevayı serimlemek, nihayetinde müellifin edebî maharetini incelemeye çalışmaktan ibarettir.

Çalışmanın Yöntemi

Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinin çalışma konumuz olan altıncı cildinin tek bir nüshası tespit edilebilmiştir. Rik'a hattıyla yazılmış olan bu eser Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Düğümlü Baba koleksiyonunda bulunmaktadır. 564-6 numaralı bu nüsha üzerinden okuma yapılarak metnin transkripsiyonu yapılmıştır. Eseri hazırlama aşamasında bağlamı sağlam tutmak maksadıyla çalışılmış olan birinci, ikinci, üçüncü, beşinci ciltler incelenmiştir. Hemen ifade etmeliyiz ki araştırmamızda

Dilbilimsel/Biçimci Yaklaşımlar metoduna mümkün mertebe başvurulmuştur. Okuduğumuz metinde yer alan sözcükler morfolojik açıdan değerlendirilmiştir.

Çalışmamız üç ana başlıktan müteşekkildir. Birinci başlığı İsmâil Sadık'ın hayatı ve eserleri oluşturmaktadır. Bu bölümde müellifin yaşadığı dönem, icraatları ve edebî yönü incelenirken betimsel ve anlatsal çözümleme metodları uygulanmıştır.

İkinci başlıkta Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eseri hakkında ön bilgiler sunulmuştur. Metnin içeriği, dil özellikleri ve müellifin üslubu incelenmiştir. Metnin arka planını çözümlmek için ontolojik tahlil metodu kullanılmıştır. Eserde yer alan söz sanatları birkaç örnek ile birlikte incelenmiş, atasözleri ve deyimler anlamları ile beraber verilmiştir. Metinde adı geçen şahsiyetler tespit edilmeye çalışılmış ve bahsi geçen menkıbeler konularına göre sınıflandırılmıştır. Ayrıca Düğümlü Baba'nın hayatı ve tekkesi ile ilgili bilgiler de bu bölümde aktarılmıştır.

Son olarak üçüncü başlıkta Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinin altıncı cildinin nüsha tavsifi ve neşir esasları ile birlikte transkribe edilmiş hali verilmiştir.

1. BÖLÜM: İSMÂİL SÂDİK KEMÂL PAŞA'NIN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

İsmâil Sâdik Kemâl Paşa'nın hayatı hakkında 19. yüzyıl kaynaklı eserlerde bazı bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler kendisinin yazmış olduğu *Âsâr-ı Kemâl* isimli eserinde de mevcuttur. H. 1240/ m.1824/25 yılında Edirne'de doğan müellifin tam adı İsmâil Sâdik Kemâl bin Muhammed Vecîhî Paşa'dır. Babası Osmanlı devlet erkânından Yozgatlı Muhammed Salih Vecîhî Paşa (ö.1284), annesi Bünyamin Ayaşî soyundan gelen Müslime Hatun'dur (ö.1281).¹¹ Sâdik Kemâl'in tasavvufa olan ilgisinin annesinin etkisiyle oluştuğu buradan anlaşılmaktadır. Kemâl-nâme'nin çalışma konumuz olan altıncı cildinde annesinin, yanında bir kadın ile birlikte hacca gitmeden evvel Düğümlü Baba'yı ziyarete gittiğini ve babanın da kendisine Hicaz'da vefat edeceğini bildirdiği anlatılmaktadır. Nitekim öyle de olmuştur.¹² Müellifin babasının ismi ise bazı kaynaklarda¹³ Vecîhî Mehmed Paşa olarak geçer, bunun sebebi Muhammed isminin zamanla Türk fonetik tarzına yakınlaştırılarak Mehmed'e dönüşmesidir.¹⁴ Vecîhî Paşa pek çok bölgede kaymakamlık, valilik, Meclis-i Vâlâ azalığı gibi devlet görevlerinde bulunmuştur. Vefat etmeden evvelki yaptığı son görevi ise Cidde valiliğidir.¹⁵ Müellifin kardeşlerinin isimleri ise Rızâ ve Aziz Bey'dir. Kaynaklara göre Sâdik Kemâl'in eşi Hasnâ Hatun'dur. Zehra isminde bir kızı ve Necmeddin ile Kemâl isminde de iki torunu vardır.¹⁶ Fakat Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinin birinci cildi incelendiğinde çocuk sayısının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷

¹¹ İsmâil Sâdik Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Pertevniyal, 1050), 256a.

¹² K.4.

¹³ Sinan Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali* (1839-1922) (İstanbul: İsis Yayınları, 1999), 106. Havva Koç, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi* (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2008), 2/25. Mehmed Süreyya, Haz. Nuri Akbayar, *Sicill-i Osmânî* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 5/1655.

¹⁴ M.Muhsin Kalkışım, "Allah" ve "Muhammed" isimlerinin Türkçeleştirilmesi Sürecinde Ses ve Anlam Değişimlerini Tahlil Denemesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 7/12 (Aralık 2020), 237.

¹⁵ Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 5/1655.

¹⁶ İbtahim Hakkı Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları, Atmeydanı Sarayı, Pertev Paşa Sarayı, Çinili Köşk* (İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1942), 1/260.

¹⁷ Nazım Taşan, *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 13.

Sâdık Kemâl, altmış sekiz yıllık ömrüne birçok meslek ve eser sığdırmıştır. Kendisi alim, müellif, şair ve hattattır. Ayrıca Ayan Meclisi azalığı, maliye nazırlığı ve Rumeli beylerbeyliği gibi devlet görevlerinde de bulunmuştur. Kaynaklardan ve yazdığı eserlerden anlaşıldığı üzere kendisi dindar ve dini ilimlere son derece vakıf bir zattır. Dini ilimler icâzetini es-Seyyid Sâdık bin Muhammed el-Kaysaravî'den almıştır. Bu diploma Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba Koleksiyonu'nda mevcuttur. Hadis, tefsir, kelim, tasavvuf ilimlerinde bilgi sahibi olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere üç dilde şiir yazma becerisine sahiptir. Eserlerinde "Kemâl" ve "Sâdık" mahlaslarını kullanmıştır. Ayrıca eserlerini Düğümlü Baba Tekkesi'nde tesis ettiği kütüphaneye bağışlamış ve malının bir kısmını da buraya vakfetmiştir.¹⁸ Eserin altıncı cildinde hüsn-i hat ile ilgili kavramların bulunduğu beyitler yazması da bu sanata önem verdiğini ve hat ile ilgili usullere hakim olduğunu gösterir.¹⁹ Bunun yanı sıra tâlik ve celî tâlik çeşitlerinde hüsn-i hat yazmıştır. Bu eserleri ise Ankara'da bulunan Bünyamin Ayaşî Hazretleri Camii'nde mevcuttur.²⁰ Ayrıca Sâdık Kemâl ebced hesabı konusunda da oldukça başarılıdır. Düğümlü Baba'nın doğumu, ölümü ve tekkesinin yapılışı gibi önemli tarihler üzerine birçok mısralar yazmıştır.

İsmâil Sâdık'ın tasavvufa olan ilgisinin annesine dayandığını söylemiştik. Bunun yanında manevî anlamda intisab ettiği Düğümlü Baba'nın da kendisini bu ilme adamasına vesile olduğunu 10 ciltten müteşekkil menâkıb-nâme türünde ve manzum tarzda yazdığı Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinden anlayabiliriz. Bu eserde ve özellikle altıncı ciltte pekçok tasavvufî kavramlar, yine bu güne kadar neşredilen ciltlere nispetle daha yoğun görülen ayet ve hadis iktibaslarına rastlanmaktadır. Eserde yer alan tasavvuf kavramlarının tespit edildiği kadarı verilecek ve bu kavramların yer aldığı bazı beyitler de kavramların nasıl işlendiğini göstermek maksadıyla konu edilecektir. Salık, şeyh, veli, tekke, himmet, nefis, zühd, rıza, sabır, feyz, cezbe, gayb, tevbe, zikir, irade, keramet, tevessül, tevekkül, vahdet-i vücud, rihlet, irsâd, inziva, kutb, kutbü'l-aktâb eserde yer aldığı tespit edilen tasavvuf kavramlarıdır. Buradan da müellifin tasavvuf ilmine hakimiyeti anlaşılmaktadır. Eserden bazı örnekler verebiliriz:

¹⁸ Koç, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, 25.

¹⁹ K.62.

²⁰ Hüsrev Subaşı, *Ayaş ve Bünyamin Ayaşî* (Ankara: Ayaş Belediyesi Yayınları, 1993), 190.

Lenger-endāz olarak baħr-i *tevekkülde* gönül
Hıfz ola şarılaraq *şabra be-feyz-i Mevlā*²¹

Sālikiñ rābıtası öyle olup *mürşidine*
Zāhir-i şer‘ u Fütūhāt’da dimez bir şey añā²²

Güneşin kursorı degil nūrı geçer cām u kava
İşte *vahdetiñe vüücūd* da denilür bu gūnā²³

Sa‘y-i *zıkr-i Hāq* ile cem‘a-i cem‘u’l-cem‘a
Var *ezān-ı himem-i ehl-i Hūdā pür-da‘vet*²⁴

Müellif, Dügümlü Baba’nın “ölmeden önce ölenlerden” yani dünyayı terk ile zāhidlerden olduğunu belirtmiştir:

Sırr-ı (mütü) da idi vaqt-i hayātında da ol
Ya‘ni mevtinde hayātında da feyzi eclā²⁵

Dügümlü Baba’dan manevî feyz aldığını ve ona ne kadar hürmet gösterdiğini de beyitlerinde işlemiştir:

Ma‘nevî feyzi Dügümlü Baba Hāzretleri’niñ
Yine bî-hadd ise de olamaz o derc-i maķāl²⁶

Ķabr-i pākinde de her yirde de Ķur‘ān şalavāt
Okuyup rūhına kıl ecr-i celīlin ihdā²⁷

İsmâil Sâdık’ın yaşadığı dönem Sultan II. Mahmud, Abdulmecid, I. Abdulaziz, V. Murad ve II. Abdulhamid’in hükümdar olduğu 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu devridir. Bu dönemlerde devlet içerisinde siyasî ve sosyal açıdan bazı değişimler söz konusudur. 1839 yılında ilan edilen “Tanzimat Fermanı” ile birlikte Batı’ya ve Batı dillerine özen artmış, bu değişim halkı ikiye bölmüştür. “Geleneği önemseyen” ve “Batılı tarzı benimseyen”

²¹ K.B.5/21.

²² K.B.7/27.

²³ K.B.7/34.

²⁴ K.119/6.

²⁵ K.B.5/12.

²⁶ KAS.1/17.

²⁷ K.204/3.

şeklinde ifade edebileceğimiz iki kesim meydana gelmiştir. Bu sırada değişen ortamda yenilikler yapılmaya ve yeni bir düzen kurulmaya çalışılmıştır.²⁸ Bu “Garplılaşma” hareketi çökmek üzere olan bir imparatorluğu kurtarma çalışmasıdır.²⁹ Konumuz itibarıyla kurulmak istenen yeni düzeni edebiyat alanında incelemek yerinde olacaktır. Tanzimat Fermanı ile birlikte medrese ve tekkelere karşı olumsuz bir bakış oluşmuştur. Tanzimat Edebiyatı ile de sahaya gazete, tiyatro, makale gibi yeni edebî türler girmiş ve yazarlar bu türlerde eserler yazmıştır.³⁰ Böyle bir ortamda hem bir tekkeye mensup olan hem de eserlerinde kaside ve kıt’a gibi Divan Edebiyatı nazım şeklini kullanan Sâdık Kemâl’in geleneğe bağlı kalmayı önemseydiği anlaşılmaktadır. Hatta bunun bir bedeli olarak da Tanzimat Fermanı sonrası memuriyet görevinden azledilmiştir.³¹

Âlim, müellif, dindar vasıflarıyla nitelendirilen; rütbesi gereği pek çok devlet erkânıyla tanışan ve bıraktığı eserler ile geleceğe dokunan Sâdık Kemâl 10 Safer 1310/ 3 Eylül 1892 yılında vefat etmiş ve vasiyeti olarak İbrahim Paşa Camii’nin içindeki Dügümlü Baba Tekkesi’nde yer alan türbeye, Dügümlü Baba’nın kabrinin yakınına defnedilmiştir.³² Bahsi geçen tekkenin olduğu yer bugün İbrahim Paşa Sarayı içerisinde bulunan Türk ve İslam Eserleri Müzesi olmuş ve mezarı sarayın restorasyon çalışmaları nedeniyle taşınmıştır. Fakat Sâdık Kemâl ve eşinin kabrinin nereye taşındığı ne yazık ki bilinmemektedir.³³ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa’nın Tercümân-ı Hakîkât Gazetesi’nde yayınlanan vefat haberi, eserin dördüncü cildini yüksek lisans tezi olarak hazırlayan Zeynep Tekin Bakan tarafından transkribe edilmiş ve tahlili yapılmıştır. Tez halen yayınlanma sürecindedir.

1.2. Eserleri

Ardında birçok eseri miras bırakan İsmâil Sâdık Paşa önemli bir şair-yazardır. Bu eserlerin içerisinde yalnızca Âsâr-ı Kemâl’in matbu/basım halleri bulunmaktadır. Eserleri hakkında inceleme ve araştırma yapan Nazım Taşan yüksek lisans tezi olarak çalıştığı

²⁸ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 88-91.

²⁹ Mehmet Seyitdanlıoğlu-Halil İnalcık, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, (İstanbul: Phoenix Yayınevi, 2006), 14.

³⁰ Mehmet Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları I* (İstanbul: Alfa Yayınevi, 2018), 375-376.

³¹ Melek Dikmen, *Son Dönem Osmanlı Şuarasından İsmâil Sâdık Kemâl Paşa ve Âsâr-ı Kemâl’i* (Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 2016) 1/37.

³² Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetü’l-Ârifin Esmâü’l-Müellifin ve Âsâru’l-Musannifin* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951), 1/223.

³³ Melek Dikmen, *İsmâil Sâdık Kemâl Paşa ve Âsâr-ı Kemâl’i*, 1/38.

Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba'nın birinci cildinde Sâdık Kemâl'e atfedilen bazı eserlerin isimleri ile ilgili oluşan çelişkileri gidermiştir. Aynı eserin ikinci cildini yine yüksek lisans tezi olarak çalışan Nergis Önce ise mezkûr müellife ait olan "Hayru'l-Kasas" isimli eserini bulmuş ve "Ebcedli Manzûme" şeklinde yanlış yazılan başlığını düzeltmiştir. Verilen bu bilgilere ve kaynaklara dayanarak Sâdık Kemâl'in eserleri başlıklar altında incelenecek ve içerikleri tespit edildiği kadarıyla aktarılacaktır. Son olarak eserlerin bulunduğu kütüphane ve bölümler tablo şeklinde verilecektir.

1. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba

Milli Kütüphane'de eserin iki cilt olarak bulunması sebebiyle biyografik kaynaklarda da eser iki cilt olarak geçmektedir.³⁴ Fakat Konyalı'ya bakıldığında eserin 10 cilt olduğu söylenir.³⁵ Şöyleki mezkûr eser aslında 11 ciltten müteşekkildir fakat 11. cildinin diğer ciltlerin tekrarı mahiyetinde toplama bir metin olması sebebiyle 10 cilttir diyoruz. Esası itibariyle 10. cildin sonunda diğer ciltleri bitirdiğinde "Hatime" bölümü yazarak cildin sonu olduğuna dair yaptığı açıklamalar gibi kesin bir cümle ile külliyatı tamamladığıyla ilgili bir açıklamasının bulunmaması müellifin bu esere devam etmek istediğini ancak ömrünün vefa etmediğini ve işinin yarım kaldığını gösterir.

Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinin birinci cildi Nazım Taşan, ikinci cildi Nergiz Önce, üçüncü cildi Şeydanur Küçük, beşinci cildi ise Dilara Can tarafından çalışılmış ve yayımlanmıştır. Dördüncü cildi Zeynep Tekin, yedinci cildi Betül Söğüt ve sekizinci cildi Birol Yılmaz tarafından Doç. Dr. Kenan Mermer danışmanlığında çalışma aşamasındadır. Eserin yapısı ve muhtevası ile ilgili bilgiler metin tahlili sırasında verileceği için bu bölüm daha kısa tutulmuştur.

a- Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Hakkında Yazılan Makaleler

Şeydanur Küçük, "Bir Menâkıbın Aynasından 19. yüzyıl Osmanlısında Siyasi ve Sosyal Hayat Kemal-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâlis Örneği", *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 6/3 (Aralık 2022), 377-398.

³⁴ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 5/842.

³⁵ Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları*, 1/260.

2. Âsâr-ı Kemâl

Daha önce bahsi geçtiği gibi Âsâr-ı Kemâl, İsmâil Sâdık'ın tek matbu/basılı eseridir. Süleymaniye Kütüphanesi ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde birçok nüshası bulunmaktadır. Eser üç ciltten ve dört bölümden oluşmaktadır. Birinci cildinde Şerh-i Esmâ-i İlâhî, Şerh-i Esmâ-i Nebî, Kasîde-i İtikâdiyye, Kıssa-i Enbiyâ, Mucizât-ı Nebî ve Hilye-i Nebî; ikinci cildinde Bin On Bir Ehâdis Şerhi; üçüncü cildinde ise Kıssa-i Ashâb, Kıssa-i Evliyâ, Na't-ı Şerifler ve sonunda İsmâil Sâdık Kemâl'in anne ve babasının terceme-i hâlleri yer almaktadır.

a- Âsâr-ı Kemâl Hakkında Yazılan Tezler

1. Gökçe Betül Taşkaya, Die tarihs des VecihiPaşazade auf den Tod des Dügümlü Baba (1283-1866-67) nach einer Handschrift der Süleymaniye Bibliothek aus dem Jahr 1294-1877-78, Viyana Üniversitesi, Master Tezi, Viyana, 2013.
2. Fatih Işıl, Edebiyatımızdaki Hadis-i Şerifler ve Âsâr-ı Kemâl'deki Bin Ehâdis Şerhi (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), Çukurova Üniversitesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hamit Dikmen, Adana, 2015.
3. Yasin Karakuş, Âsâr-ı Kemâl'deki Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ, Esmâ-i Nebî ve Na't-ı Enbiyâ (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), Çukurova Üniversitesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hamit Dikmen, Adana, 2015.
4. Melek Dikmen, Son Dönem Osmanlı Şuarâsından İsmail Sâdık Kemâl Paşa ve Âsâr-ı Kemâl'i (1-2), Fakülte Kitabevi, Isparta, 2016.
5. Zeliha Erçen, Âsâr-ı Kemâl'deki Şerh-i Esmâ-i Evliyâ'nın Kıssası (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), Çukurova Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hamit Dikmen, Adana, 2018.

b- Âsâr-ı Kemâl Hakkında Yazılan Makaleler

1. Halil İbrahim Şener, “Âsâr-ı Kemâl'de Yer alan Manzûm Esmâü'l-Hüsnâ”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1987), 227-240.

2. Bekir Tatlı, “İsmâil Sâdık Kemâl’in Âsâr-ı Kemâl’deki Hadisçiliği”, *Dinî Araştırmalar*, 18/46 (Haziran, 2015), 45-65.

3. Yasin Karakuş, “19. Yüzyıl Şâirlerinden İsmâil Sâdık Kemâl’in Âsâr-ı Kemâl’de Yer Alan Manzûm Hilyesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/1 (2018), 569-595.

3. Rûh-ı Kemâl

H. 1291/m. 1874 yılında yazılmış olan Rûh-ı Kemâl, Âsâr-ı Kemâl’in bir muhtasarı mahiyetindedir. Eserin içerisinde 80 beyitlik bir hilye, Esmâ-i Hüsnâ Kasîdesi ve Esmâ-i Nebî Kasîdesi, Şerh-i Delâ’il-i Keşf-i Dügümlü Baba isimli manzum bir metin bulunmaktadır.

a- Rûh-ı Kemâl Hakkında Yazılan Tezler

Furkan Terzioğlu, İsmâil Sâdık Kemâl’in Rûh-ı Kemâl Adlı Eseri (İnceleme-Metin), Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Kenan Mermer, Sakarya, 2020.

b- Rûh-ı Kemâl Hakkında Yazılan Makaleler

1. Bekir Belenkuyu, Vecîhîzâde İsmâ’il Sâdık Kemâl (Ö. 1892) ve Rûh-ı Kemâl’de Yer Alan Manzûm Esmâ-i Nebî Metni, *Asos Journal: The Journal of Academic Social Science*, 5/49 (Temmuz 2017), 389-419.

2. Furkan Terzioğlu, İsmâil Sâdık Kemâl’in Delâilü’l-Hayrât Şerhi: Rûh-ı Kemâl, *KÜLLİYAT Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 10 (Nisan 2020), 57-77.

4. Tefsîr-i Âyât-ı Qur’ân

3 ciltten oluşan bu eserde müellif, Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan 114 surenin tefsirini manzum şekilde yazmıştır.

a- Tefsîr-i Âyât-ı Qur’ân Hakkında Yazılan Tezler

Rıdvan Çetin, İsmâil Sâdık Kemâl Paşa’nın Tefsîr-i Kemal’i (İnceleme-Metin-Dizin), Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Zülfikar Güngör, Ankara, 2021.

b- Tefsîr-i Āyât-ı Qur'ân Hakkında Yazılan Makaleler

Rıdvan Çetin, İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Manzum Tefsîr-i Kemâl'i, Turkish Studies - Religion, 17/4 (Aralık 2022), 359-377.

5. Şerh-i Delâ'il-i Keşf-i Dügümlü Baba

Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî' nin yazdığı ve halk arasında “Delâi'lü'l Hayrât” olarak bilinen eserin manzum tercümesidir. Muhtevasını ise Hz. Peygamber'e söylenen salât ve selamlar oluşturur.

6. Şerh-i Nuṭṭ-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn

Dört halifenin sözlerinin Türkçe'ye çevrilerek şerhedildiği eser, Şerh-i Kelimât-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn isimli esere benzer bir şerhtir. Hz. Ebû Bekir'e yazılmış bir na't ile başlar. Sonrasında Hz. Ebû Bekir'in rivayetleri aktarılarak kısaca açıklanmıştır.

7. Zikr-i Ashâb-ı Küllî Dügümlü-i Kemâl

9 ciltten oluşan eser, Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba'dan sonra müellifin yazdığı en uzun ikinci eserdir. İbnü'l-Esir'in “Üsdü'l-ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe” eserinden esinlenen eserde sahabe ve din büyüklerinin terceme-i halleri anlatılmaktadır.

8. Tefeyyüz

Üç ciltten oluşan eser, Muhammed Bahaüddin Buhârî'ye ait olan Evrâd-ı Bahâiyye isimli eserin manzum tercümesidir. Nakşibendî tarikatine ait zikir ve virdler barındırmaktadır.

9. Terceme-i Fıkhu'l-Ekber

Her mısrası ebcedli yazılan eser, İmâm-ı Azam Ebû Hanife'nin Fıkhu'l-Ekber isimli eserinin manzûm tercümesidir. 9 varak, 18 sayfadır.

10. Şiir Mecmuaları

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Dügümlü Baba Koleksiyonu'nda bulunan 447 numaralı nüshada 33 na't, 33 münâcât, Nâbî'nin na'tına tahmis, Kasîde-i Emâlî Tercümesi, Zülkifl'e (a.s) yazılmış bir na't, Kemâl mahlasına dair bir mahlas-nâme ve Hâşim mahlaslı bir şairin na'tı bulunmaktadır. Aynı koleksiyonda 448 numarada kayıtlı

nüshada ise 27 na‘t alfabetik olarak sıralanmış, münâcâtlar, tarihler, mesnevîler ve Arapça manzumeler bulunmaktadır.

11. Diğer Eserleri

İsmâil Sâdık Kemal’e ait eserlerden biri de Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî’nin Mecmû‘atü’l-Ahzâb isimli eserin manzûm tercümesi olan “Müflihîn-i Hazîne”dir. “Sâdıku’l-Makâl Mecma‘u’l- Kemâl” isimli başka bir eseri de olmakla birlikte bu eserle ilgili bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır:

Fatih Samet Okumuş, İsmâil Sâdık Kemâl Vecîhî Paşazâde (ö. 1310/1893)’nin İhlâs Sûresi Tefsiri ve Üzerine Yapılan Şerh: Tahkik-İnceleme, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Ahmet Faruk Güney, Kırklareli 2019.

Eser İsmi	Kütüphane	Bölüm	Numara	Özellikler
Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba	Ankara Milli Kütüphane		06 Hk 157 (1-4)	540 y. 11.cilt Vakıf t. 1299 müellif hattı
	Süleymaniye Yazma Eserler	Pertevniyal	699	1.cilt
			634	11.cilt
	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	564 (1-10) 564 M1-M2	1 ve 2. Cilt intinsah edilmiş, müstensihsi z
	Süleymaniye Yazma Eserler	Yazma Bağışlar	1986-1	1.cilt
			1986-2	2.cilt
Süleymaniye Yazma Eserler	İbrahim Efendi	428	1.cildin bir kısmı	
Âsâr-ı Kemâl	Beyazıt Devlet Kütüphanesi	Veliyyüddin Efendi	3514	Vakıf t. 1284 437 s.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	66	366 vr.
			67	377 vr.
			634	177vr.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Hacı Mahmud Efendi	4314	4314: 81 s.
			4507	vakıf t. 1284, 258s.
	Süleymaniye Yazma Eserler	İbrahim Efendi	175	vakıf t. 1284, 502 s.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Laleli	3766	matbu: Şeyh Vefa Matbaası. vakıf t. 1284, 502 s.
Süleymaniye Yazma Eserler	Pertevniyal	1050	matbu y.y, t.y, vakıf t. 1284, 114 s.v	
Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	746	Matbu y.y, t.y, vakıf t. 1284, 510 s.	
Rûh-ı Kemâl	İBB Atatürk Kitaplığı	Osman Ergin Türkçe Yazmalar Kataloğu	284	16 st, 78 vr, istinsah t. 1217/1802, vakıf t.1291.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	620	115 s. vakıf t. 1291.
			621	18 st, 75 vr, vakıf t. 1291.
			623	198 vr.
Tefsîr-i Âyât-ı Kur'ân	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	636	1.cilt, 226 s., müellif hattı, vakıf t. 1296.
			637	2.cilt,107 vr, müellif hattı, vakıf t. 1296.
			623	3.cilt,139vr., müellif hattı, vakıf t. 1296.

	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 159	6 cilt, 753 vr., müellif hattı, vakıf t. 1294/1876.
Şerh-i Delâ'il-i Keşf-i Dügümlü Baba	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 153	138 vr., müellif hattı, telif t. 1297/1881.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	622	274 s., müellif hattı.
Şerh-i Nutk-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 155	58 vr., istinsah t. 1307/1888.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	626	176 vr., müellif hattı, vakıf t. 1307.
Tefeyyüz	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	626	1.cilt, 176 vr., müellif hattı, vakıf t.1307.
			624	2.cilt, 168 vr., müellif hattı, vakıf t.1300.
			625	3.cilt, 29 vr., müellif hattı, vakıf t.1301.
Terceme-i Fıkhu'l-Ekber	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 158/2	9 vr., müellif hattı, telif t. 1307/1891.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	642	18 s., müellif hattı.
Zikr-i Ashâb-ı Külli-i Dügümlü Baba	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 158/1 (1-9)	1476 vr., müellif hattı, telif t. 1301/1885.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	635	1.cilt, 171 vr., müellif hattı, vakıf t. 1301.
			632	2.cilt, 182 vr., müellif hattı, vakıf t. 1302.
			639	3.cilt, 147 vr., müellif hattı, vakıf t. 1303.
			630	4.cilt, 182 vr., müellif hattı, vakıf t. 1301.
			640	5.cilt, 193 vr., müellif hattı, vakıf t. 1304.
			633	6.cilt, 189 vr., müellif hattı, vakıf t.?
			641	7.cilt, 172 vr., müellif hattı, vakıf t. 1305.
			631	8.cilt, 181 vr., müellif hattı, vakıf t. 1306.
			642	9.cilt, 124 vr., müellif hattı, vakıf t. 1306.
Şiir Mecmuaları	Süleymaniye	Dügümlü Baba	447	42 vr., müellif hattı, vakıf

	Yazma Eserler			t. 1284.
			448	34 vr., müellif hattı, vakıf t. 1291.
Sâdıku'l-Makâl Mecma'u'l-Kemâl	Süleymaniye Yazma Eserler	Düğümlü Baba	16	56-63 vr., Arapça.
Müflihîn-i Hazîne /Mecmû'atü'l- Ahzâb	Süleymaniye Yazma Eserler	Düğümlü Baba	628	367-776 vr.

Tablo 1: İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Eserleri ve Eserlerin Bulunduğu Kütüphaneler

Kaynak: Nazım Taşan, *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 14-24.

2. BÖLÜM: KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA CİLD-İ SÂDİS

2.1. Eserin Şekil Özellikleri

2.1.1. Nazım Şekilleri

Nazım; bir musîkî-i beyândır ki sâmi'a-i zevke olan tesiri nesirden ziyadedir.³⁶ Yani nesirden ziyade nazım, kulağa daha hoş gelen ahenkli bir müziktir. Bu sebeple olacaktır ki İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, manzum şekilde eserler yazmıştır. Çalışma konumuz olan *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba* eserinin 6. cildinde 1 kasîde, 203 kıt'a ve 25 kıt'a-i kebîre nazım şekillerini kullanmıştır. En kısa beyit sayısı 2, en uzununu ise 67'dir. Diğer ciltlere nazaran bu ciltte kasîde sayısı azalmış ve gazel, rubâî, murabba' gibi nazım şekilleri kullanılmamıştır. Metnin ilk başında ve bir yerde geçen kasîde, bilinen diğer kasîdelerden farklıdır. Kasîdenin girizgah, tegazzül, fahriye ve dua gibi bölümlerini içermemekle birlikte konu olarak mecazi aşk ve sevgiliden ziyade tasavvufî meseleler işlenmiştir.

Üzerinde çalıştığımız 6. ciltte neşrolunan diğer ciltlerde olduğu gibi kıt'a nazım şekli bazen kıta'-i kebîre formunda olmakla birlikte deyim yerindeyse ana arter olarak kullanılmıştır. Kelime anlamı “parça” demek olan kıt'a, beyitlerden oluşan ve tek kafiyeli olan nazım şekillerindedir. Beyit sayılarına göre kıt'a veya kıta'-i kebîre adını alır ve bu sayılarla ilgili farklı görüşler mevcuttur.³⁷ Bu konu ile ilgili bir ayrıma gidilmesinin de gerekli olup olmadığı dahi tartışılmıştır.³⁸ İki beyitten fazlasının “kebîre” olarak adlandırılması daha yaygın olsa da diğer ciltlerle uygunluk olması bakımından bu ciltte de 12 beyitten fazla olanlara “kıt'a-i kebîre” denilecektir. Kafîye örgüsü “xa xa xa xa” olan bu nazım şeklinde matla ve makta beyit bulunmaz. Kıt'aların konusu tasavvufî, felsefî, tarihî vd. olabilir.³⁹

2.1.2. Vezin

Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinin tamamı aruz vezni ile yazılmıştır. Altıncı ciltte kullanılan tek vezin çeşidi, remel bahrinden olan *Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) Fe'ilâtün*

³⁶ Tâhirü'l-Mevlevî, *Tedrisât-ı Edebiyye'den Nazm u Eşkâl-i Nazm* (Der-saadet: Mahmud Bey Matbaası, 1329), 1/2.

³⁷ M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi* (İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2019), 73. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992), 203.

³⁸ Tâhirü'l-Mevlevî, *Nazm u Eşkâl-i Nazm*, 2/8.

³⁹ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2019), 53-54.

Fe‘ilâtün Fe‘ilün (Fa‘lün) kalıbıdır.⁴⁰ Diğer ciltlerde farklı nazım şekilleri bulunmakla birlikte vezin çeşitliliği de görülmektedir. Fakat ilerleyen ciltlerde bu şekil ve çeşitler daha tekdüze bir hale gelmiştir. Eserde aruz kusuru pek az bulunmakta ve bu konuda müellifin mahir olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.3. Dil ve Üslup

Sözlük manası “metot, usul, tarz, tutum olan üslup, manevî veya duygusal olarak gidilen yol ve tutulan tavır” demektir.⁴¹ Müellifin tecrübe ve birikimleri sonucu kendine özgü kurmuş olduğu bir tarzıdır.⁴² Bu bağlamda incelendiğinde İsmâil Sâdık Kemâl’in üslubunun da oldukça sade ve anlaşılır olduğu görülür. Bununla birlikte bazı yerlerde devrik cümleler kurmayı ve yoğun söz sanatları kullanmayı tercih etmiştir. Fesahat açısından değerlendirildiğinde müellifin dolaylı anlatımı çok sık kullanmadan direkt olarak meseleyi aktarma yolunu tercih etmesi bakımından fasih ve belli bir vasatta belîğ olduğu söylenebilir. Dil bakımından ele alındığında ise Sâdık Kemâl, eserinin tamamını Türkçe yazmıştır. Arapça ve Farsça kelimelere sıkça rastlanılan 6. ciltte on dokuzuncu yüzyıla ait olan Kropp topu,⁴³ Revolver,⁴⁴ elektrik,⁴⁵ fotoğraf,⁴⁶ beton⁴⁷ gibi yabancı kelimeler de kullanmıştır. Şiirlerin Türk topumu için önemini ve tekkelerin bu hususta dikkat çektiğini söylemiştik. Bu sebeple insanın iç dünyası ve maneviyatı ile yakından ilgilenen din için kişinin ruh halini yansıtan sanatlar da önem arz eder. Altıncı ciltte yer yer dini sohbet tarzında yazdığı beyitlere bakıldığında müellifin daha etkileyici bir anlatım olması bakımından şiiri tercih ettiği düşünülebilir.⁴⁸

2.1.3.1. Edebî Sanatlar

“Belâgat, hiss-i beyândır ki kelâmı/ cümleyi hâlin ve makâmın muktezâsına mutâbık olarak söylemekten ibarettir.”⁴⁹ Bu sözü uygunluğuna göre aktarmak biçimi bir yetenek

⁴⁰ Beyhan Kesik-Özer Şenödeyici, *Aruz Teori ve Uygulama* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2019), 117.

⁴¹ Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît*, 464. Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 582.

⁴² Kenan Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslup Kasîde-i Bürde Örneği* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 24.

⁴³ K.22/10.

⁴⁴ K.203/3.

⁴⁵ K.B.5/17.

⁴⁶ K.B.7/24.

⁴⁷ K.96.

⁴⁸ K.B.7.

⁴⁹ el-Hâc İbrâhîm, *Şerh-i Belâgat* (İstanbul: Matba'a-i Osmâniyye, 1301), 3.

meselesidir. Kişide bulunan melekeler sayesinde aktarımın gücü artar. İlim olarak belâgat ise sözün açık ve fasîh olması ile ilgili kaideleri inceler. Burada önemle belirtmek gerekir ki kelâmın belîğ olması için lafzın fasîh olması şarttır. Belâgat ilminin üç alt dalı vardır: İlm-i Me‘ânî, İlm-i Beyân ve İlm-i Bedî‘. Bu alt dalları sırasıyla ve birbiri ile aşamalı ilerleyen bir vaziyettedir. Öncelikle İlm-i Me‘ânî ile düzgün ve yerli yerinde cümle kurmaya odaklanılır. Sonrasında İlm-i Beyân ile ifadelere tabaka atlatarak farklı anlatım yolları ile -mecaz gibi- anlatım yapılır ve nihayetinde İlm-i Bedî‘ ile sanat icra etme aşamasına geçilir.⁵⁰ Edebî sanatlar ile ilgili tasniflerde farklı görüşler mevcuttur. “Heyecana ve Fikre Bağlı Olan Sanatlar”; “Mecazlar, Sözle İlgili ve Anlamla İlgili Sanatlar”; “İlm-i Beyân ve İlm-i Bedî‘” vd. gibi başlık altında sanatlar sınıflandırılmıştır. Çalışma konumuz olan eserde yer alan edebî sanatlar İlm-i Beyân ve İlm-i Bedî‘ başlıkları ile incelenmiş ve ilgili sanatlar bu başlıklar altında sıralanmıştır.

2.1.3.1.1. İlm-i Beyân

“Beyân, farklı anlatım yollarından ve ifade biçimlerinden faydalanarak zihinde kastolunan tekil manayı (=lafz-ı müfred) açık bir şekilde ortaya koyabilmektir.”⁵¹ Anlatılmak istenilen mananın farklı işaret yollarıyla okuyucunun anlamasını sağlamaktır. Bu yollar mecazî anlatım yaparak, benzetmeler kurarak ya da kinaye ile olabilir. Bu konunun alt başlıklarında verilen her bir anlatım yolu, çalışma konumuz olan 6. ciltten örnekler olarak aktarılmaya çalışılmıştır.

2.1.3.1.1.1 Mecâz-ı Mürsel

Mecâz, bir kelimeyi hakikî manasının dışında kullanmaya denir. Mecâz ifadeler ile mecâz-ı mürsel arasında ise fark vardır. Mecâz-ı mürselde amaç, mecâzi ifadeleri sanatsal bir biçimde ortaya koymaktır. Bunun için hem söz gerçek anlamı dışında kullanılmalı hem de sözün gerçek anlamını düşünmeye engel bir şey (karine-i mâni‘a) bulunmalıdır. Ayrıca mecâz-ı mürsel yapmak için seçilen kelimeler benzetme maksadıyla kullanılmamalıdır. Aksi halde bu isti‘âre veya teşbih olur. Benzetme amacıyla kurulmayan mecâzlı ifadelerin birçok vechi bulunmaktadır. Bu vecihler “parça-bütün, durum-yer, sebebiyet-müsebbebiyet, genel-özel, lâzımiyet-melzûmiyet, öncelik, sonralık,

⁵⁰ Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp*, 39-40.

⁵¹ Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp*, 59.

alet ilgisi, hazfıyyat, isnâd ilgisi ve masdariyyet ilgisi” olmak üzere 11 alt başlıkta incelenmiştir.⁵²

Bu söz sanatı ile ilgili eserden verdiğimiz örnekte Düğümlü Baba kendisine hac ibadeti için gelen Dağıstanlı Yusuf Efendi’yi Hicaz’a göndermiştir. Burada parça-bütün yönü ile kurulan bir mecâz-ı mürsel söz konudur. Çünkü hac ibadeti maksadıyla Hicaz’ın Mekke şehrine gidildiği için bütün olarak Hicaz’dan parça olarak Mekke kastedilmiştir:

*Niyyet-i hacc ile vâsıl olup İstanbul’a
Göricek keşf ile kıldı beni daği şādān*

*Didi ayırmaya Mevlā seni de imāndan
İki oğluñ olacak tācir idecek Yezdān*

*Gelmemek ile cihāna benim evlādım hīç
Ārzū eyliyor idim anı daği her ān*

*Mübrem olmakla kader memleketiñ kalmayacak
Ol ‘ibādetle didi sen de Hicāz’da iskān⁵³*

Eserde hazfıyyat ile kurulmuş bir örnek de vardır. Hazfıyyat ile kurulmuş mecâzi ifadelerde söylemek istenilen kelimenin çıkarılması ve başka ifadelerle maksûdun anlatılması söz konusudur. Dikme eylemi kişi tarafından iğne ile yapılmaktadır fakat burada “iğne elbiseleri dikiyor” şeklinde bir ifade kullanılmıştır. Elbiseleri dikmek için iğneyi kullanacak kişiden beyitte bahsedilmemektedir. Ayıryeten esbâb kelimesi “sebepler” ve “elbiseler (esvab)” manasına gelmektedir:

*Şafvet-i zāt ile iğne dikiyor esbābı
Sādece bir göriniş olsa sivā-yı kūtñü⁵⁴*

Ağaçdaki örnekte ise genel olarak ordularda bulunan askeri birlik manasında kullanılan “alay” kelimesi ile özel olarak o dönemdeki padişahın kurmuş olduğu alay kastedilmiştir:

*Geziyordum taleb-i rızķ ile İstanbul’da
Hem temāşāda idim oldı alay-ı a‘zam*

⁵² Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2022), 21-31.

⁵³ K.44/3-6.

⁵⁴ K.47/7.

Ol zamānda bulunan şāhiñ alayı idi

Seyr iderken didi ol zāt-ı kerāmet-tev'em⁵⁵

Mecâz-ı mürsel eserde genel olarak deyimler üzerinden kurulmuştur. Verdiğimiz örnekte dil uzatmak ibaresi masdariyet ilgisi yönünden 'kötü söz söylemek' manasıyla kullanılmıştır. Çünkü sözler dil ile söylenir, dili uzatmak ise olması gereken yerde veya şekilde sözü söylememek demektir:

Dil qarīb olsa Medīne'dir uzaq olsa da ten

Dil uzatma ki o hāzır turur ammā gā'ib⁵⁶

2.1.3.1.1.2. Teşbih

Hakîkî ve mecâzi olmak üzere iki çeşidi olan benzetme sanatında; benzetilen iki şey arasında bir ilişki bulunursa hakîkî, bulunmazsa mecâzi teşbih olur. Bir sanat teşkil etmesi bakımından ele alacağımız mecâzi benzetme, birbirinden farklı olan iki şeyi mânâca birleştirmek üzere yapılır.⁵⁷ Teşbih sanatı icra edilirken kullanılacak olan iki şeyden nitelik veya nicelik olarak zayıf olan kuvvetli olana benzetilir. Benzetme sanatının dört ögesi vardır:

1. Benzetilen (müşebbeh): Birbirine benzetilen şeylerden daha zayıf olandır.

2. Benzetmelik (müşebbehün bih): Birbirine benzetilen şeylerden daha üstün olandır.

3. Benzetme yönü (vech-i şebeh): Birbirine benzetilen şeylerin arasındaki ilgi ve benzerlik yönüdür. Benzetme yönü de nitelik ve nicelik bakımından ikiye ayrılır. Nitelik bakımından, aklî, hissî, hayalî ve vehmî olarak dörde; nicelik bakımından da müfred, mürekkebe ve müteaddid olarak üçe ayrılır.

4. Benzetme edatı (edat-ı teşbih): Benzetme kurarken aradaki bağlamı oluşturan ve edat görevinde olan sözcüklerdir. Türkçe'den gibi, sanki, benzer; Farsça'dan -âsâ, -veş, mânend; Arapça'dan ise misl, âdetâ benzetme edatlarına örnektir.⁵⁸

Teşbih sanatı, unsurlarının durumuna göre sınıflandırılmıştır: "Teşbih-i mufassal (dört unsurun bulunması), teşbih-i mücmel (vech-i şebehin bulunmaması), teşbih-i belîğ (yalnızca müşebbeh ve müşebbehün bihin bulunması), teşbih-i cem (tek müşebbeh ve birden çok müşebbehün bih bulunması), tesviye (çok müşebbeh ve çok müşebbehün bih

⁵⁵ K.51/2-3.

⁵⁶ K.80/6.

⁵⁷ Tâhirü'l-Mevlevî, neşr. Kemâl Edip Kürkçüoğlu, *Edebiyat Lügati* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994), 169,170.

⁵⁸ Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 405-406.

bulunması), müşebbeh ve müşebbehün bihin ikisinin de birden çok olması, tahkikî teşbih (vech-i şebelin hem müşebbeh hem de müşebbehün bih ile ilgili olması), tahayyülî teşbih (vech-i şebelin müşebbeh ve müşebbehün bih ile hayali bir ilgisinin olması), tehekkümî teşbih (birbirine zıt unsurlarla benzetme yapılması), temsilî teşbih (taraflar arasındaki benzetme yönlerinin sıralanması ve ardından temel unsurun açıklanması), sade teşbih (vech-i şebelin tek yönlü olması), amiyâne teşbih (çok kullanılmış vech-i şebeler ile yapılması), edibâne teşbih (müşebbeh ve müşebbehün bih arasındaki benzerliğin özel bir beceri gerektirmesi), teşâbüh (müşebbeh ve müşebbehün bihin vech-i şebeli yönünden üstünlük oluşturmaması).”⁵⁹

Eserde teşbih-i mufassalaya (dört unsuru da bulunan) örnek olan beyitte, ümitsiz cesetlerin hayat bulması meselesi ile Hz. İsa'nın ölüyü bile diriltten, hayat veren nefesi arasında benzetim yapılmıştır. Benzetme yönü olarak her ikisi de Allah'ın izni ile gerçekleşecek olmasıdır. Benzetme edatı ise ‘gibi’ anlamına gelen ‘-âsâ’dır:

Nefh-i himmetle *dem-i Hâzret-i ‘Îsâ-âsâ*
*İzn-i Hakk ile hayât bulur ümîdsiz ecsâd*⁶⁰

Aynı bağlamda örnek verebileceğimiz diğer bir beyitte müşebbeh; gönül, müşebbehün bih; yayık, vech-i şebeli; yağ bağlamak, ve edât-ı teşbih; gibi şeklinde bir kullanım söz konusudur:

Çala *yayık gibi ammâ ki gönül yağ bağlar*
Süzülür sūziş-i zâhîrle olur dil i ‘zâz’⁶¹

Düğümlü Baba'nın manevi eli güneş ışığına benzetilmiştir. Güneş gökte olduğu hâlde nasıl nuru arza ulaşıyorsa onun da eli değmese bile himmeti adeta her yere ulaşabilmektedir:

Ma ‘nevî dest daği pertev-i şemse beñzer
Ki güneş gökde iken *nûrı ider arza vürüd*⁶²

Aşağıdaki beyitte ise müellif dünyayı, biten ve yok olan bir rüyaya benzetmiştir:

Çâh u zindân olur câh u murâda meydân
Şıkma kendüni ki *rü`yâ gibi dünyâ da nefâd*⁶³

⁵⁹ Külekçi, *Edebî Sanatlar*, 36-47.

⁶⁰ K.B.22/11.

⁶¹ K.B.10/13.

⁶² K.1/10.

⁶³ K.B.25/10.

2.1.3.1.1.3. İstiâre

Bir kelimeyi kendi anlamı dışında farklı biçimlerden benzediği başka bir kelime ile anlatmaktır. Bu yönüyle aralarında farklar bulunmakla birlikte hem mecaz hem de benzetme sanatına dayanır. Benzetme amacı gütmesiyle mecazdan, benzetmenin temel unsurları olan benzetilen veya benzeyenden yalnızca birini kullanması yönüyle de teşbihten ayrılır.⁶⁴ İstiare, sınıflandırma konusunda ilm-i beyân içerisinde en geniş yer alan sanattır.⁶⁵ “İstiâre-i musarraha (açık istiâre), istiâre-i mekniyye (kapalı istiâre), istiâre-i tahyîliyye, istiâre bi'l-kinâye, istiâre-i mürâşşaha ve istiâre-i tebe'iyye.”⁶⁶ Aşağıda verilen beyitte kaderin mutluluk vermesi anlatılırken ‘dikmek, biçmek’ kelimeleri kullanılarak terziye benzetilmiştir. Benzetilen (terzi) burada zikredilmediği için istiâre-i mekniyyeye (kapalı istiâreye) örnektir:

*Dikdi merbûṭ-ı kader kisve-i kâmin virdi
Biçerek aña göre luṭf ile misl-i miḳrâş⁶⁷*

Açık istiâre eserde daha çok Dügümlü Baba’ya övgü ibaresi ile kullanılmış; güzel, yüce, kudretli, aziz gibi vasıflar ile Dügümlü Baba’nın ismi zikredilmeden yani benzeyen hafzedilerek oluşturulmuştur:

*Vâsıta eyledi ol zât-ı celîle de recâ
Kıldı himmet yine gelsün yirine diyerek ol⁶⁸*

Aşağıdaki beyitte Hz. Muhammed’den bahsedilmiş fakat adı zikredilmeden “sevilen, sevgili zat” diyerek istiare sanatı icra edilmiştir:

*Her şalât ile selâmı da kemâl ile ide
Zât-ı maḥbûbına hep âline maḳbûl işâl⁶⁹*

2.1.3.1.1.4. Kinâye

Kinâye, anlatılmak istenen şeyi hem gerçek anlamıyla hem de mecâz anlamıyla birlikte kullanmaktır. Mecâzlar içerisinde yer alan bu sanatta diğerlerinden farklı olarak gerçek mananın da kullanılmasıyla birlikte mecazî mananın kastedilmesidir. Hakikî manayı düşünmeye engel olacak bir şeyin bulunmaması gerekir. Kinayenin mekniyyün bih

⁶⁴ Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 412.

⁶⁵ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi*, 120.

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslup*, 344-354.

⁶⁷ K.17/3.

⁶⁸ K.3/6.

⁶⁹ KAS.1/2.

(kinayenin yapıldığı söz) ve mekniyyün anı (kinayenin dalalet ettiği mana) olmak üzere iki ögesi vardır. Kinayenin çeşitleri ise şunlardır:

A) Mana yönüyle yapılan kinâler: Öğücü, ayıplayıcı, çirkini güzel gösteren ve kabalığı hafifleten, çok vasıtalı, az vasıtalı, vasıtası ve gizliliği az kinâyeler.

B) Kasd yönüyle yapılan kinâyeler: Müfred, mürekkebe, gizli, açık ve nispet kastıyla yapılan kinâyeler.⁷⁰

Eserde birine dışarıdan bakarak yargıda bulunmamak gerektiği anlatılmak için yük çuvalının içinde kıymetli eşyalar konulduğunda bunda bir ziyanın olmadığını söyleyerek dış görünüşün önemsizliği kastedilmiştir:

Bâtin u sîrete bak zâhir u şüret boşdur
Zî- kıyem olsa hamûle çuval içre ne ziyân⁷¹

Aşağıdaki beyit kabalığı hafifleten kinâyeye örnektir. Basur problemi çeken çocuğun yaşadığı hal, üstü kapalı bir tabirle ifade edilmiştir:

Henüz üç dört yaşında idi kaldı bî-tâb
Dübürin hârice ihrâcda idi ol 'illet⁷²

Öğücü kinâyeye örnek olan aşağıdaki beyitte evliya için nefes-i pâk denilmesi zikrullâh ile onların nefeslerinin ve kalplerinin temiz olması kastedilmiştir:

Doğru kıl dil çıbığın koyma zifir-i gâflet
Evliyânın nefes-i pâki ide hoş cereyân⁷³

2.1.3.1.1.5. Teşhis

Teşhis, insan dışındaki canlı ve cansız varlıkları, düşünen, duyan ve hareket eden bir insan kişiliğinde göstermek, onları kişileştirmektir. Bu sanat yapılırken diğer mecâz sanatlarından olan teşbih ve istiâreden de faydalanılır.⁷⁴ Eserde bakıp ibret almak eylemi öküze atfedilerek teşhis yapılmıştır:

Ahmağ öküzdür o göz kim bakar 'ibret almaz
Sen kuzum kalma 'amel-mânde kış ile yaz oğu vü yaz⁷⁵

⁷⁰ Külekçi, *Edebî Sanatlar*, 68-73.

⁷¹ K.B.3/6.

⁷² K.70/2.

⁷³ K.B.11/7.

⁷⁴ Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 419.

⁷⁵ K.B.10/9.

Diğer bir örnekte de insan dışı varlık olan kalbin ruha beşik taşıdığı söylenerek teşhis sanatı icra edilmiştir:

*Kalbdir rûha beşik taşıyor ammâ ki seni
Belle çocuk gibi nenni ile itme gâflet⁷⁶*

2.1.3.1.2. İlm-i Bedî'

Daha önce geçen başlıklarda belirtildiği gibi ilm-i me'ânînin ve ilm-i beyânın gereklilikleri yerine getirildikten sonra artık manada derinleşme ve sözleri güzelleştirme yoluna girilir. Bedî' ilminin altında söz ve anlam sanatları yer alır. Fakat özellikle belirtmek gerekir ki sanatların tümü belagat ilimleri çatısı altında oldukları için birbiri ile bağlantılıdır ve kesin bir ayırım yapmak doğru değildir.⁷⁷ Bu çalışmamızda ise klasik usul ele alınacak, eserde yer alan ve bedî' ilmi içerisinde yer alan sanatlar "söz ve anlam sanatları" olmak üzere iki başlık altında incelenecek, eserden tespit edildiği kadarıyla örnekler verilecektir.

2.1.3.1.2.1. Anlamla İlgili Sanatlar

2.1.3.1.2.1.1. Tenâsüp

Tenâsüp, aralarında ilgi bulunan iki veya daha fazla kelime, terim veya deyimleri birbiri ile uyumlu bir şekilde fakat sıralama amacı gütmeyen bir arada kullanma sanatıdır. Kullanılan kavramların birbiri arasında bir zıtlık bulunmaması icap eder.⁷⁸ Müellif, çalışma konumuz olan eserde tenâsüp ve îhâm-ı tenâsüp sanatını ilgili kavramların üstünü çizerek göstermiştir. Aşağıdaki örnekte Celaleddin Efendi'nin kaşıkçı olduğu söylendikten sonra kaşık, çatal, bıçak, kepçe vd. gibi birbiri ile uyumlu kelimeler kullanılarak tenâsüp sanatı yapılmıştır:

Bir efendi didi ismi de Celâle'd-dîn'dir
Pederim idi kaşıkçı baña da şan'at ü kâr

Didi kaşıkçıdır ammâ pederiñ sen kâtib
Olarak rızkı virir Hâzret-i Rabb-i Gaffâr

⁷⁶ K.119/5.

⁷⁷ Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp*, 65-67.

⁷⁸ Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 431. Külekçi, *Edebî Sanatlar*, 221.

Bu daği öyle zühür itdi diyüp ĥamd idiyor
Rızkı ol vech-ile çıkdı kaşığında bisyār

Kişiniñ *kaşığı* ağızına göre olmalı kim
Küçük olursa toyurmaz büyük olsa yırtar

Kaç *çatal* şan‘atı olsa *bıçak-āsā* keskin
Bereket *loğması* lāzım hemān ol işe yarar

Levĥi *süzgi* gibi gözden giçirüp misl-i *tabağ*
Evliyā‘ *kefçe*-i rızkı buyururlar iĥbār⁷⁹

Bir diğeri örnekte de horoz, mâkiyân (tavuk), beyza (yumurta) gibi aralarında münasebet bulunan kelimeler bir arada kullanılmıştır:

Ĥoros-āsā çıkararak başa *öter* sâhte şuver
Mâkiyân gibi yayılmağ düşürür ızrāra

Beyza-i va‘di çürük yatma *ķuluğga* gibi kim
Kām-ı *civcisini* iĥdām idemez izhāra⁸⁰

Eserde tenâsüp sanatı birçok yerde ustaca kullanılmıştır. Müellif, beyitlerinde kerametleri rivayet eden şahısların mesleklerini söyleyerek bu mesleklerle ilgili kelimeleri bir arada kullanmış ve tenâsüp sanatını işlek bir biçimde icra etmiştir. Bir rivayeti aktarırken zikredilen kişinin sandıkçı olduğunu söylemiş ve kıt‘a içerisinde “*ağaç, sandık, kapak, anahtar, kilit, oyuk*” gibi sandıkçılıkla ilgili sözcükleri kullanmıştır.⁸¹ Diğeri bit kıt‘ada râvî kaptandır ve müellif beyitlerinde “*deniz, gemi, rüzgar, dümen, kaptan*” kelimelerini kullanmıştır.⁸²

2.1.3.1.2.1.2. İhâm-ı tenâsüp

Birkaç anlamı olan kelimenin kastedilmeyen manası ile arasında uyumluluk bulunan bir kelimenin kullanılmasıdır.⁸³ Örnek olarak verdiğimiz kıt‘ada ismi zikredilmeyen bir

⁷⁹ K.121.

⁸⁰ K.B.12/6-7.

⁸¹ K.B.3.

⁸² K.B.4.

⁸³ Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 425.

kimsenin yazıya başladığından ve oğlunun da babasının peşinden gideceğinden bahsedilmiştir. Beyitlerin devamında elf, sayı olarak “bin” manasında kullanılmıştır. Elifin beyitte kastedilmeyen harf manasıyla meşk, kilik, yazmak gibi hüsn-i hat kavramları ile ihâm-ı tenasüp sanatı yapılmıştır:

Meşelâ *elf* sevâb-ı pederiñ *qaddinden*
Bilinür *nokta* kadar tül u kaşirse *qaddi*

Pederi *meşk-i* meşakqatle vücūda çıkarır
Nuşh u ta‘lîmini derk ile gerek taqlîdi

Andan ahsen yazar iseñ ol olur senden şen
Lîk uşûli bozarak qaralama *kilk* ü yedi”⁸⁴

Aşağıda verilen örnekte medrese, tekye, dergah gibi dinî-mimarî yapılar olarak uygunluk oluşsa da cami kelimesi beyitte “toplamak” manasında kullanıldığı için ihâm-ı tenâsüp sanatı icra edilmiştir:

Mekteb ü *medrese* vü *tekye-i* hayrı *câmi* ‘
Dergeh-i himmet ü feyzinden olur istikmâl⁸⁵

2.1.3.1.2.1.3. Leff ü neşr

Beytin ilk mısraında en az iki şey söylenip ikinci mısraında bu söylenenlerle ya ilgili ya da karşıtı olan sözcük kullanmaktır. Bu sanat yapılırken kelimelerin benzerlik ya da karşıtlıkları sıralı bir şekilde düzenli veriliyorsa leff ü neşr-i müretteb, düzenli verilmiyorsa leff ü neşr-i gayr-i müretteb denir.⁸⁶ Eserde bir hadisin açıklaması yapılırken aralarında zıtlık bulunan kelimeler kullanılarak leff ü neşr-i müretteb icra edilmiştir:

Var hadîs “hep cesedi *şâlih* ider kalb de *şalâh*
Olsa *fâsid* hep ider cisme *fesâdı* cereyân⁸⁷

Aşağıda verilen örnekte de uzağı görmek ve gözetlemek ile ilgili kelimeler ilk mısra da verilmiş, nuru ve hakkı görmek ile ilgili ibareler de ikinci mısra da kullanılmıştır:

⁸⁴ K.62/5-7.

⁸⁵ K.81/7.

⁸⁶ Cem Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 438-439.

⁸⁷ K.22/5.

Ya ‘ni *dūrbīn* u *raşadda* da esâsdır dīde
Oluyor *nūr-ı başīrin* derece *haq-bīni*⁸⁸

Diğer bir beyitte sıcaklık ve soğukluk ile ilgili birbirine zıt olan kelimeler kullanılarak sıcaklığın yakıcı olması ve soğukluğun da üşütmesinden bahsedilmiştir:

Kalup esbāb-ı ta‘ayüşden açıkda diledi
Germ u serd ile yanup üşümeden bula halāş⁸⁹

2.1.3.1.2.1.4. Tezat

Bir düşünceyi zıddı veya karşılığı ile anlatmak edebiyatın ana arterlerinden biri kabul edilebilir. Tezat sanatı dilbilgisi bakımından birbirine zıt olan sözcüklerin aralarında ilgi bulundurarak bir arada kullanmaktır.⁹⁰ Eserde uyanık ve uyuyan anlamında kullanılan iki zıt kelime talih ile ilişkilendirilmiştir:

Didi İskenderun’a git vire Haq rızq-ı keşir
Oldı *bī-dār* hemān tāli‘im iken *nā’im*⁹¹

Aşağıda zikrettiğimiz beyitte gülmek ile ağlamak aynı yerde kullanılmış ve Dügümlü Baba’ya gülmenin ağlamaya neden olabileceğini işaret etmiştir:

Nā-be-cā *dahki* te‘ākub idiyor hüzn ü *bükā*
Bā-ħuşuş ‘ayn-ı *bükā* vü zarar öyle *gülmek*⁹²

Bir diğer örnekte ise zıt kavramlar olan kuru ve yaş bir arada kullanılmıştır. Aynı zamanda “Kurunun yanında yaş da yanar” dab-ı meseli iktibas edilmiştir:

Müştehiridir ki dinür *kurı* ile yaş da yanar
Tekye anıñ evi gibi idi yaqdı Allāh⁹³

2.1.3.1.2.1.5. İhâm-ı tezat

İhâm-ı tezat, bir kelimenin kastedilmeyen anlamı ile karşıt anlamının bir arada bulunması sanatıdır.⁹⁴ Aşağıdaki örnekte küçük yaşta hafız olduğu ve vücut olarak da küçük olduğu için kendisine Küçük Hâfiz Efendi denilen zatın büyük bir âlim olduğu söylenirken büyük

⁸⁸ K.23/6.

⁸⁹ K.17/2.

⁹⁰ Külekçi, *Edebî Sanatlar*, 83.

⁹¹ K.125/3.

⁹² K.197/8.

⁹³ K.186/4.

⁹⁴ Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 427.

kelimesi çok bilgili manasında kullanılmış ve hakikî anlamı ile de küçük kelimesi arasında ihâm-ı tezat icra edilmiştir:

Kayseriyeli *Çuçük* Hâfız Efendi de şehir
Ki *kibâr*-ı ‘ulemâdandır o da nakl idiyor⁹⁵

Bir diğer beyitte ise germiyyet kelimesinin uzak olan himmet manası kullanılmıştır. Kastedilmeyen sıcaklık anlamı ve tebrîd ile ihâm-ı tezat sanatı yapılmıştır:

Vaqt-i taqdîriñi *germiyyet*-i kalb ile gözet
İtme *tebrîd*le izâ‘a gezerek âvâre⁹⁶

2.1.3.1.2.1.6. Tevriye

Kelime anlamı “örtmek” olan tevriye edebî sanat olarak iki veya daha fazla anlamı olan bir kelimenin yakın anlamını söyleyerek uzak manayı kastetmektir. Bir kelimenin birden çok manaya gelmesiyle yapılan sanat olan ihâm ile benzerlik gösteren tevriyenin ihâmdan farkı kelimenin bütün anlamının beyitte kullanılmamasıdır.⁹⁷ Eserde müellif bu sanatı genel olarak Dügümlü Baba’ya veya kendisine gönderme yapmak maksadıyla kullanmıştır. Örneğin aşağıda zikrettiğimiz beyitte ipin ucuna dikiş tutması için düğüm atılır derken asıl manayı ya da ilk anlamı kast etmekle birlikte gönül bağını tutturmak için Dügümlü Baba’ya ihtiyaç olduğunu hatırlatarak sanatını icra etmiştir:

Rişteniñ ucu dikiş tutmağa *dügümlü* gerek
Hakk’a dil rabtını imâda o *kuşb*-ı dil-cü⁹⁸

Aşağıdaki beyitte de eserinin yedinci cildine başladığını bildiren Sâdık Kemâl, Allah’ın izniyle bu cildin kendisi tarafından tamamlanmasını istemektedir:

Başladım sâbi‘ine Hakk ide ikmâl-i *kemâl*
İsti‘âne iderim melce’im ol gavs-ı Hudâ⁹⁹

2.1.3.1.2.1.7. İltifat

Beyit içerisinde konu dışına çıkmadan anlık doğan duygularla hitabı başka yöne çekmektir. Muhatap, bir şahıs da olabilir canlı-cansız varlıklar da olabilir. Ayrıca her

⁹⁵ K.30/1.

⁹⁶ K.B.12/9.

⁹⁷ Külekçi, Edebî Sanatlar, 94, 105.

⁹⁸ K.47/6.

⁹⁹ K.204/2.

zaman bir mutatap da olmak zorunda değildir, gâipten de bahsedilebilir.¹⁰⁰ Eserde tekil şahıs kipi ile mesele aktarılırken bu meselenin vesilesi olarak Dügümlü Baba'dan bahsetmeye başlanır:

Şan'atım evvelâ şandıkçılık İstanbul'da
Hep Dügümlü Baba Hâzretleri'niñdir ihsân¹⁰¹

2.1.3.1.2.1.8. İstifham

İstifham, bir meseleyi soru sorarak aktarmaktır. Fakat soru, cevap almak için değil manayı kuvvetlendirmek ve istenilen şeye dikkati çekmek için sorulur. Cevap almak üzere sorulan sorulara “istifham-ı âdî” denir.¹⁰² Eserde müellif ahiretin iki günlük dünyaya neden değişildiğini sorarak aslında bunun mantıksız olduğunu anlatmaya çalışmıştır:

Didi *niçün* iki günlük bu cihâna 'uqbâ
Böyle şeyle değışilüp de izâ'a olmak¹⁰³

Aşağıda verilen örnekte ise Dügümlü Baba hamallık yapan Zekeriyâ Efendi'nin kendisine yazık ettiğini söylemiş ve İzmit'e gitmesiyle vüsat bulacağını bildirerek kendisine himmet etmiştir:

Nuşh idüp didi *degil mi* saña yazık böyle
Git İz<i>mid'de refâhı vire Hâkık 'azze vü cell¹⁰⁴

Aşağıdaki istifham sanatları ise sorulan soruların cevabının aslında olumsuz olduğunu belirtmek için yapılmıştır:

Ba'zılar medfenini şordı bu tekye buyurup
Ğayb-ı hâmse didiler vâkıf olur mı aşlâ¹⁰⁵

Ya'ni tıngırdıya meylîñ var olur mı hâ'il
Hidmetiñ anda olacağ mı seniñ daği melîh¹⁰⁶

¹⁰⁰ Külekçi, *Edebî Sanatlar*,178-179.

¹⁰¹ K.B.3/11.

¹⁰² Külekçi, *Edebî Sanatlar*, 120.

¹⁰³ K.185/2.

¹⁰⁴ K.120/2.

¹⁰⁵ K.B.5/3.

¹⁰⁶ K.B.9/3.

2.1.3.1.2.1.9. Mezheb-i Kelâmî

İleri sürülen bir düşünce ve görüşe ispat için delil getirmektir.¹⁰⁷ Ayet ve hadislerden deliller getirilerek meydana gelen bu sanat eserinde birçok yerde kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekte fitratı değiştirmeye yönelik yapılan kaş aldırma ve sakalı kesme gibi işlemlerin şeriatte men edildiğine dair hadis kaynağı verilmektedir:

*Bıyığı kaş' u şakal hâli ile kalmak için
Var hadîs ustura miqrâşla niçün düzlerler*

*Süs için kaşını gayrı da düzeltmek memnû'
Var hadîs hilkati tebdîl dimekdir anlar¹⁰⁸*

Diğer bir örnekte nikâhsız olarak cariyeyi kullanmanın şeriatte olmadığı fakat bunun mu'tad/alışılmış olduğu söylenmektedir:

*Bî-nikâh pek çoğu şer'an olamaz istifrâş
Vüs'at-i rızkıñı Mısr içre virir Rabb-i 'ibâd¹⁰⁹*

Aşağıdaki beyitte öncelikle cimrilik men edilerek infak etmenin önemi anlatılmıştır. Sonrasında her başağında yüz tane bulunan yedi başağın çıkması gibi Allah yolunda harcama yapanların mallarının bereketleneceği örneğini veren ayet ile bu görüş ispat edilmiştir:

*Cümle Kur'an ile me'mûr-ı 'ameldir herkes
Hisseti men' ile te'kîd dimek añadır kâr
Yediyüz mişli de ihsân olur ecr-i şidқа
Daha da çok oluyor âyet o da bak nice kâr¹¹⁰*

Son olarak verilen örnekte de israf ve borcun öncelikle şer'an ve aklen kınanılacak bir şey olduğu görüşü ortaya atılmış, sonrasında bununla ilgili ayet ve hadisler ile bu görüş ispatlanmıştır. Ayetlerin manası sırasıyla “Allah israf edenleri sevmez.” ve “Savurganlar şeytanların dostlarıdır.” Hadisin manası ise; “Borç dindarlığın lekesidir.”

*Lîk isrâf ile borç şer'an u 'aklen mezmûm
Vardır âyet ki “değil müsrife hubb-i Raḥmân”*

¹⁰⁷ Yekta Saraç, *Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları*, ed. Abdulkadir Gürer (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013), 54.

¹⁰⁸ K.64/10-11.

¹⁰⁹ K.26/6.

¹¹⁰ K.136/5-6.

DİĞER āyetde mübezzirleri taqdīh ile Hāk
Anları didi “*şeyāṭīn ile ḥakkā ihvān*”

Var ḥadīs-i Nebevī “deyn oluyor (*şeynu 'd-dīn*)”
Zīnetiñ ‘aksi demek şeyn olur andan ‘iṣyān¹¹¹

2.1.3.1.2.1.10. İktibas

Sözün anlamını kuvvetlendirmek amacıyla ayet veya hadislerden örnekler vermektir. İktibas, eserde kullanılan ayet ve hadislerin hem tamamı verilerek hem de içlerinden parçalar alınarak yapılabilir.¹¹² Ayet iktibası yapılan beyitte Allah, Ademoğullarına şan, şeref ve nimetler verdiğini buyurduğu aktarılmıştır:

Ki *benī-Ādem* içündür ve *leḳad kerremnā*
Kendü ḡafletle *kerāmātdan* oluyor *meb'ūd*¹¹³

DİĞER bir örnekte ise Hz. İbrahim’in Allah’a eşini ve çocuğunu (Hz. Hacer ve Hz. İsmail) tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdiğini, bu sebeple onlara çeşitli rızıklar vermesi için dua ettiğini anlatan ayet kullanılarak iktibas yapılmıştır:

Küllü şey’in *semerāti* ile *vādī-i derun*
Ġayr-ı zī-zer ‘ise de rızkı *cibāyet eyler*¹¹⁴

Aşağıda verilen örnekte “Ameller niyetlere göredir.” manasındaki hadis, iktibas yoluyla beyitte işlenmiştir:

Rāst gelmeklik için niyetiñi *rāst eyle*
Var ḥadīs çün *hemān a 'mālīñ esāsı niyyāt*¹¹⁵

“Günahından dönerek tevbe eden kimse, onu hiç işlememiş gibidir.” manasına gelen hadis örneği şudur ki burada hadisin bir kısmı lafız olarak, bir kısmı ise mana itibarıyla alınmıştır:

Tā'ib- i zenb olan *bī-günehe* beñzer kim
Var şeref-şadır olup böyle ḥadīs-i Nebevī¹¹⁶

¹¹¹ K.B.4/9-11.

¹¹² Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 465.

¹¹³ K.1/9.

¹¹⁴ K.10/1.

¹¹⁵ K.79/7.

¹¹⁶ K.76/8.

2.1.3.1.2.1.11. İrâd-ı mesel

İrâd-ı mesel, bir sözü ya da düşünceyi pekiştirmek maksadıyla söze bir atasözü ya da bir özlü söz eklemek ve örnek göstermektir. Bu sanata irsâl-i mesel ya da darb-ı mesel de denilmektedir. Darb-ı meseller, toplumun dil mayasını yansıtan bir ruha sahiptir.¹¹⁷ Eserde irâd-ı mesel yapıldığı müellif tarafından söylenmiştir:

Bozsa destârını bād münkir aña ıtarılmaz
Bozsa insân ıtarılır işte odur istisnâ
Mesnevî’de bu daği Hâzret-i Mevlânâ’nın
Kavl-i ‘âlîleri *irâd-ı mesel* nuşh-ârâ¹¹⁸

“Kişinin kendine ettiğini kimse (alem bir araya gelse) edemez” atasözünün kullanılması da irsâl-i mesele örnektir:

Kendü kendüye kişi itdigini gâyr idemez
Oturır hüzn ile kim olsa ‘inâden kâ’im¹¹⁹

“Vakitsiz öten horozun başı kesilir.” atasözü beyitte işlenmiştir:

Kesilir vakitsiz ötse horosın başı dinür
Şâhibiñ vaḳti ile yem virir anı ara¹²⁰

“Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez” atasözü de aşağıdaki beyitte örnek verilmiştir.

Hâzret-i Hızır irişür kul sıkılınca meşhûr
İrdi Hızır himemi der-‘aḳb itdi ten‘im¹²¹

2.1.3.1.2.1.12. Tekrîr

Söylenen sözü daha etkili kılmak için kullanılan söz veya söz öbeklerini tekrarlamaktır.¹²² Verilen örnekte ilk mısradaki Dügümlü Baba’ya övgü ifadesi olarak “gevher” sözcüğü ve ikinci mısradaki “cam” sözcüğü tekrarlanmıştır:

Eski bez ile Dügümlü yine *gevher gevher*
Câm yine *câm* bakup virse aña yüz şâhân¹²³

Bir diğer örnekte belde ve ben kelimeleri yinelenmiştir:

¹¹⁷ Dilçin, Türk Şiir Bilgisi, 464.

¹¹⁸ K.B.7/56-57.

¹¹⁹ K.85/5.

¹²⁰ K.B.12/10.

¹²¹ K.114/4.

¹²² Dilçin, Türk Şiir Bilgisi, 452.

¹²³ K.B.3/7.

*Belde ol belde yine ben ben iken bi'l-ikāz
Orada haste-i faqr olmayup oldum kā'im*¹²⁴

Aşağıda verilen üç beytin her birinde “evliyâ” kelimesi tekrarlanmıştır:

*Ya'ni İslām bol olup yine bu İslāmbol'da
Evliyādan daḥi çok zāt defn oldu aña*

*Haḡ defn itmeyecekdir seni İstanbul'da
Evliyā pertevi var sen ise maḥrūm-ı zīyā*

*Evliyā medfen-i pākine civār defn olana
Nūr virir mü'min ise her biri pertev-efzā*¹²⁵

2.1.3.1.2.1.13. Telmih

Telmih, herkes tarafından malum bir meseleyi yalnızca birkaç cümle veya hatıra getirecek birkaç ifade ile anımsatma sanatıdır. İktibas ve îrād-ı mesel ile karıştırılabilir fakat telmihte okuyucuya bilgi direkt olarak verilmez ve bir incelik kurarak okuyucunun bulması istenir.¹²⁶ Eserde yer alan telmih örneğinde iki tane tarihî şahsiyet ve bir tane efsaneye gönderme yapılmıştır:

*Şahmerān ismi yalan cismi daḥi olsa yılan
Baḡdı Fir'avn ile Hāmān yüzi üzre merdūd*¹²⁷

Bir beyitte ise Hz. Hızır ve Hz. Musa kıssası içerisinde önemli kavramlara yer verilmiştir:

*Ya'ni nice kıssaş-ı pür-ḥışaşı var hattā
Fülk ü dīvār u şabī kıssaş-ı için āyet*¹²⁸

Aşağıdaki beyitte ise Ashâb-ı Kehf'e gönderme yapılmıştır. Beyitte bahsedilen şahsiyetin Tarsus'da olması ile bağlantı kurulmuş ve Ashâb-ı Kehf Mağarası'nın Tarsus'da olduğu bilgisini okuyucunun bulunması istenmiştir:

¹²⁴ K.125/5.

¹²⁵ K.B/6-8.

¹²⁶ Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslup*, 381.

¹²⁷ K.153/7.

¹²⁸ K.B.6/19.

Kām-yāb oldu ru'ūs ile gidüp ʿarsus'a
Kehfīn aşhābı gibi rāhat ile oldu nişīn¹²⁹

2.1.3.1.2.1.14. Mülemma‘

Türkçe yazılan bir eserin içerisinde kısmen ya da tamamen Arapça veya Farsça kelimeler kullanılmaktadır. Bu sanata telmi‘ de denilmektedir. İktibas yoluyla aktarılmış olan hadis ve ayetlerin bulunduğu beyitler de bu sanata dahildir.¹³⁰ Aşağıda verilen beyitte Farsça ve Arapça ifadeler kullanılmıştır:

Lāzım-est neşr-i ‘ulūm tā ki konī hayru ‘n-nās
Halka hayr iste idüp eyle Kemāl istikmāl¹³¹

Aşağıdaki beytin ikinci mısrasında “korku” kelimesinin Arapça ve Farsça karşılığı verilmiştir:

Ol kabūl itmedi bu zāt didi vir pād-şāha
Nice olur diyerek geldi baña *hayfu bīm*¹³²

Aşağıdaki beyitte ise “görmek” fiilinin hem Arapça hem de Farsça karşılıkları verilmiştir:

Ya‘ ni dūrbīn u raşadda da esāsdır dīde
Oluyor nūr-ı *başīrin* derece *haq-bīni*¹³³

2.1.3.1.2.2. Sözcük İlgili Sanatlar

2.1.3.1.2.2.1. Cinas

Söylenişleri ve yazılışları bir, anlamları ayrı iki sözcüğü bir arada kullanmaktır. Cinas, Arap harflerinin yazılışına göre; *cinas-ı tam*, söyleniş ve yazılış aynı anlamları farklı kelimelerle yapılan; *cinas-ı mürekkebi*, sözcüklerden birinin iki ayrı sözcük olması; *cinas-ı muharref*, Arap harflerine göre yazılışları aynı okunuşları farklı olan sözcüklerle yapılan; *cinas-ı nâkıs*, cinaslı sözcüklerin birinde fazla harf bulunması; *cinas-ı lâhık*, cinaslı sözcüklerde bir harfi değişik olması; *cinas-ı mükerrer*, cinaslı sözcüklerden birinin ötekini son hecesiyle ses ve yazılış bakımından olması; *cinas-ı hat*, Arap harflerine göre

¹²⁹ K.40/5.

¹³⁰ Külekçi, *Edebî Sanatlar*, 215.

¹³¹ K.B.1/12.

¹³² K.59/2.

¹³³ K.23/6.

cinaslı sözcüklerde, yazılışta nokta değişikliği bulunması olmak üzere 7 çeşittir.¹³⁴ Tam cinasa örnek olan aşağıdaki beyitte yazılışları aynı olan “kalb” kelimelerinden biri organ, diğeri ise değişmek manasında kullanılmıştır:

*Kalb çok kalboluyor anıñ için kalb ismi
Haq muqallibdir aña rācī olup nācī tur*¹³⁵

Yarım cinasa örnek olan aşağıdaki beyitte “düzd” kelimesi hırsız, “düzde” ise fark edileceği üzere düz yerde, düzlükte anlamlarında kullanılmıştır:

*Düzde tağ gibi açık vādī-i levh anlar için
Sirkat-i düzd şeyāfīniñ oluyor tardı*¹³⁶

Sözcüklerden biri iki ayrı sözcük olan “bûy” ve “âbâd” kelimeleri ile “Boyabad” kelimesi arasında cinas-ı mürekkeb söz konusudur. Ayrıca aynı kelime “bûy” veya “boy” şeklinde okunabildiği için cinas-ı muharrefe de örnek kabul edilebilir:

*Bûy-ı vaşfı ile âbâd oluyor yine nihâd
Eyliyor gülşen-i taqdîre o rāvī ityân*

*Geldi Maḥmūd Efendi idi Boyabadlı
Baḥre batmış idi eşyâlara kaldı ḥayrân*¹³⁷

Aşağıdaki beyitte geçen borçlu anlamında kullanılan “dâyin/dâ’in” ile akraba ilişkisi bakımından “dayın” kelimesi arasında cinas-ı muharref vardır:

*Dümen almaz dümen ü yek kişide dāyin ise
Olsa da dayıñ u ‘ammuñ olıcak bī-iḥsân*¹³⁸

Aşağıdaki örnekte birden fazla kelimedede cinas vardır. Yar (ağızdaki tükürük), yâr (dost), yarmak (ayırarak), yarın kelimeleri ile hem cinas-ı nâkıs hem de cinas-ı muharref sanatı vardır:

*Yarayup yarı daḥi yarasına yārāniñ
Yarmadan yarı degil tām irişür luḫf-ı Ḥudā*

¹³⁴ Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 467-480.

¹³⁵ K.B.21/15.

¹³⁶ K.19/6.

¹³⁷ K.8/1-2.

¹³⁸ K.B.4/6.

Qalmayup yarına ol günde de var te'sîri
Hendeğ ü yar-ı 'ilelden giçirir morğ-âsâ¹³⁹

Aşağıda zikrettiğimiz son örnekte ise üç kelimedede (derk, terk, berk) cinas-ı lâhık örneği vardır:

Derk idüp kendüyi de birbirini de iz'âc
İtmegi *terk* ile *berk* olmalı haqqa diller¹⁴⁰

2.1.3.1.2.2.2. İştikak

Beyit içerisinde aynı kökten türeyen kelimeleri bir arada kullanmaya iştikak denir.¹⁴¹ Eserde Arapça 'ölmek' manasına gelen "mâte" kökünden türemiş kelimeler aynı beyitte kullanılmıştır:

Ki emel *mevt* ile Haq rü'yeti dervîşlikde
Qabl-i *mevt* eyledi (*mütü*)da hayâtı imâ¹⁴²

Diğer örnekte de 'toplamak' anlamına gelen "ceme'a" kökünden türemiş iki kelime kullanılmıştır:

Cem 'i cā'iz tıruxıñ *mecma* '-ı bahriyye fuyüz
Hem bu nuṭkı da muḥâṭap için irşād-efzâ¹⁴³

Aşağıdaki beyitte yer alan hüsn ve ihsan kelimeleri Arapça "hasüne (güzel veya iyi oldu)" anlamına gelen fiil kökünden türetilmiştir:

Şordurup söyleyicek *hüsn*-i qabül itdi hemân
Beni talṭif ile *ihsân* ile kıldı ten'im¹⁴⁴

Aşağıdaki beyitlerde ise Arapça "hakeme (yönetmek, hüküm vermek)" fiilinden türemiş birden fazla kelime yer almaktadır:

Hükmini maḥkeme-i *muḥkeme*-i taqdîriñ
İder i'lām aña ilhâm ile Rabb-i Ekber

¹³⁹ K.112/5-6.

¹⁴⁰ K.158/5.

¹⁴¹ Dilçin, Türk Şiir Bilgisi, 483.

¹⁴² K.B.7/3.

¹⁴³ K.B.7/9.

¹⁴⁴ K59/4.

Zâhiren *maḥkemed*e olmasa *aḥkām ihkām*

Şer‘-i Hâk *muḥkem* anıñla yine *ḥük-m-i maḥşer*¹⁴⁵

2.1.3.1.2.2.3. Reddü’l-acûz ale’s-sadr

Reddü’l-acûz ‘ale’s-sadr, îade ve akis, kelime tekrarına bağılı gelişen söz sanatlarıdır. Beyitlerin birinci mısraının ilk parçasına “sadr”, ortasına “haşiv” ve son kısmına acûz denir. Dolayısıyla reddü’l-acûz sanatının kelime manası: “Sondaki cüzün alınarak baş tarafa getirilmesidir.” Cem Dilçin, reddü’l-acûz ‘ale’s-sadr ile îadenin aynı olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁶ Fakat aralarında farklar vardır. İade sanatı bütün şiir için söz konusu edilir. Reddü’l-acûzda ise beytin bir parçası üzerinde bulunur. Bu sanatın da altı çeşidi bulunmaktadır.

1. Aynı anlamı taşıyan bir kelimenin sadr ve acûzda bulunmasıdır:

Yine ol *rāvī-i ḥaḳ-bīn* olur kim *rāvī*

Böylece eyledi tebşirle berāber *iḥtār*¹⁴⁷

2. Cinaslı bir kelimenin sadr ve acûzda bulunmasıdır:

Yarayup yarı daḥi yarasına *yārāmīñ*

Yarmadan yarı degil tām irişür lutf-ı *Ḥudā*¹⁴⁸

3. Aynı anlamı taşıyan bir kelimenin haşvde bulunmasıdır:

‘Aczini rütbe-i *idrākden idrāk idrāk*

Zāt-ı Hâk sırrını baḥs itmesidir şirk-i *Ḥudā*¹⁴⁹

4. Cinaslı iki kelimenin haşv ve acûzda bulunmasıdır.

5. Aynı kökten türemiş iki kelimenin sadr ve acûzda bulunmasıdır.

6. Aynı kökten türemiş gibi görünen iki kelimenin sadr ve acûzda bulunmasıdır.¹⁵⁰

2.1.3.1.2.2.4. İade

Beytin sonunda bulunan bir sözcüğü, diğere beytin ilk sözcüğü olarak tekrar kullanmaktır.¹⁵¹

¹⁴⁵ K.200/5-6.

¹⁴⁶ Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 486.

¹⁴⁷ K.24/1.

¹⁴⁸ K.112/5.

¹⁴⁹ K.B.7/67.

¹⁵⁰ Külekçi, *Edebî Sanatlar*, 294-297.

¹⁵¹ Külekçi, *Edebî Sanatlar*, 291.

Öyle himmet buyurup da aleb eyler iseñ
Seniñ ‘ömrüñi de Mevlā virecek aña *didi*

Didi “āmīn” pederim rāzı olup itdi vefāt
Baña Hağ ‘ömr-i avīli kerem ü luğf itdi¹⁵²

Bir efendi de fağır ismi de ‘Abdu’r-Rağmān
Nezd-i ‘ālīsine geldi olarak himmet-*cū*

Cū degil bağır-ı fuyūzāta sebeptir himemi
Yine ammā ki olur menbağ-ı tağdırle amu¹⁵³

2.1.3.2. Atasözleri ve Deyimler

2.1.3.2.1. Atasözleri

Allah kulundan geçmez: “İşi kötü giden bir kimsenin karamsalığa kapılmaması gerekir. Çünkü Allah kulunun yardımcısıdır.”¹⁵⁴

Kem söz, kalp (kem) akça sahibinindir:¹⁵⁵ “Kötü sözü, kalp akçeyi kimse kabul etmez. Bunlar yine sahiplerine çevrilir.”

Kişinin kendine ettiğini kimse (âlem bir araya gelse) edemez:¹⁵⁶ “Bazı kişiler tedbirsiz davranması sebebiyle çok fazla yanlış şeyler yapar, başı derde girer. Öyle ki bu duruma düşen birine başka hiç kimse bu denli zarar veremez.”

Kul sıkılmayınca (bunalmayınca) Hızır yetişmez:¹⁵⁷ “İnsan, başı dara düşmedikçe bütün gücüyle çalışıp sıkıntısına çare bulmaz.”

Kurunun (arasında) yanında yaş da yanar. (Yaşın yanında kuru da yanar):¹⁵⁸ “Beğenilmeyen tutumlarından dolayı cezalandırılan kişiler içinde suçsuzlar da suçlular gibi hırpalanırlar.”

¹⁵² K.147/3-4.

¹⁵³ K.9/2.

¹⁵⁴ K.97/6. Atasözlerinin tamamı için bkz. Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1988), 1.

¹⁵⁵ K.28/6.

¹⁵⁶ K.85/5.

¹⁵⁷ K.114/4.

¹⁵⁸ K.96/6. K.186/4.

Niyet hayır, akıbet hayır (selamet):¹⁵⁹ “Hayırlı/ iyi niyetle girilen işlerin sonu da hayırlı olur.”

Sabreyle işine, hayır gelsin başına:¹⁶⁰ “Bir iş yapılırken sabredilirse o işte hayırlı sonuçlara ulaşılır.”

Vakitsiz öten horozun başını keserler:¹⁶¹ “Söylenilen her söz zamanında ve yeri geldiğinde söylenmelidir. Eğer söylenmemesi gereken bir vakitte söylenirse problemlere sebep olur. Bu sebeple düşünmeden konuşan kimse bu hatasının cezasını çeker.”

2.1.3.2.2. Deyimler

Arayıp taramak: “Her yeri dikkatle inceleyerek aramak.”¹⁶²

Ayağı düze basmak: “Güçlüklerden kurtularak işi kolay yürür duruma gelmek.”¹⁶³

Ayağımı kaydırmak (Ayağının altına karpuz kabuğu koymak): “Bir yolunu bulup birini işinden uzaklaştırmak, işini olmaz noktaya sürüklemek için manialar koymak.”¹⁶⁴

Başta taşımak: “Çok saygı göstermek.”¹⁶⁵

Bel bağlamak: “Birisine inanmak, güvenmek.”¹⁶⁶

Canına tak demek (tak etmek): “Dayanılmaz hâle gelmek.”¹⁶⁷

Canını sıkmak: “Neşenin kaçmasına, keyfinin bozulmasına sebep olacak bir olay, bir şey, bir kimse ile karşılaşmak.”¹⁶⁸

Dil uzatmak: “Bir kimse için kötü şeyler söylemek.”¹⁶⁹

El etek (ayak) öpmek: “1. Bir iş için yalvarmak. 2. Yaltaklanmak.”¹⁷⁰

El pençe divan durmak: “Elleri göbeğin üstünde kavuşturup ayakta durmak.”¹⁷¹

El vermek: “Birisini kabul edip tarikate almaya denir.”¹⁷²

¹⁵⁹ K.202/6.

¹⁶⁰ K.83/7.

¹⁶¹ K.B.12/10.

¹⁶² K.128/6. Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1988), 2/579.

¹⁶³ K.78/7. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 2/595.

¹⁶⁴ K.B.10/10. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 2/598.

¹⁶⁵ K.89/7. Başka bir kaynak verilmeyen deyimler için bkz. Aysan (Ediskun) Türkhan, *Konuşan Deyimler ve Atasözleri* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010).

¹⁶⁶ K.34/5. M. Ertuğrul Saraçbaşı-İbrahim Minnetoğlu, *Örnekli ve Açıklamalı Türkçe Deyimler Sözlüğü* (İstanbul: Bilge Yayıncılık, 2002), 135.

¹⁶⁷ K.128/1. Saraçbaşı-Minnetoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 184.

¹⁶⁸ K.137/2. Saraçbaşı-Minnetoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 186.

¹⁶⁹ K.80/6. Saraçbaşı-Minnetoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 234.

¹⁷⁰ K.116/5.

¹⁷¹ K193/7.

¹⁷² K.B.1/13. K.B.16/14. Haz. Abdülbâki Gölparlı, *Tasavvuftan Günümüze Geçen Deyimler ve Atasözleri* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2004), 107.

- Gönül vermek (bağlamak):** “Sevmek.”¹⁷³
- Gıcırı bükme:** “Zorla; zoraki, anında ve süratle yetiştirme.”¹⁷⁴
- Gözlerine fer gelmesi:** “Gözlerinin parlamayı canlılık kazanması.”¹⁷⁵
- Gözleri dolmak (dolu dolu olmak):** “Ağlayacak kadar duygulanmak.”¹⁷⁶
- Gözüne dizine dursun!:** “Nankörlük eden kimseye karşı söylenen bir ilenme.”¹⁷⁷
- Haber almak:** “Kendisine bildirilmek.”¹⁷⁸
- Hulus çakmak:** “Bir kimseye, dalkavukluk edercesine yaranacak sözler söylemek, saygı ve hayranlık göstermek.”¹⁷⁹
- İbret almak:** “Kötü bir olaydan etkilenecek ders almak.”¹⁸⁰
- İğne ipliğe dönmek, (İğne iplik kalmak), (Bir iğne bir iplik kalmak), (İğne yemiş ite dönmek):** “Çok zayıflamış olmak.”¹⁸¹
- İki yakası bir araya gelmemek:** “Geçim sıkıntısı çekmek, borçtan kurtulamamak.”¹⁸²
- Kissadan hisse (almak):** “Bir öyküden ders ve ibret çıkarmak.”¹⁸³
- Kulağına küpe olmak:** “Yaşanılan bir olaydan alınan dersi hiç unutmamak.”¹⁸⁴
- Parmakla gösterilmek:** “Benzeri az bulunan, herkes tarafından beğenilen ünlü bir kimse olmak.”¹⁸⁵
- Rast gelmek:** “1. (Biriyle) Karşılaşmak. 2. (Bir şey) Düşünülmediği halde kendisini bulmak. 3. (İş) İsteğine uygun olmak. 4. (Atılan şey) Hedefi bulmak.”¹⁸⁶
- Ölçüp biçmek:** “Bir işin önünü ardını iyice düşünmek.”¹⁸⁷
- Ümidini kesmek:** “Artık ummaz olmak.”¹⁸⁸
- Yol vermek:** “1. Geçmesi için yol açmak, 2. İşten çıkarmak.”¹⁸⁹

¹⁷³ K.125/10.

¹⁷⁴ K.156/7.

¹⁷⁵ K.130/8.

¹⁷⁶ K.130/3.

¹⁷⁷ K.B.19/15.

¹⁷⁸ K.2/3.

¹⁷⁹ K.B.11/12. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 2/861.

¹⁸⁰ K.157/4.

¹⁸¹ K.17/4. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 2/874.

¹⁸² K.B.25/8. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 2/877.

¹⁸³ K.B.9/1.

¹⁸⁴ K.B.19/14.

¹⁸⁵ K.34/3. Saraçbaşı-Minnetoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 559.

¹⁸⁶ K.B.12/3.

¹⁸⁷ K.145/4.

¹⁸⁸ K.126/2.

¹⁸⁹ K.B.6/5. Saraçbaşı-Minnetoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 701.

Yola gelmek: “Ters tutumunu düzeltmek, akla uygun duruma girmek.”¹⁹⁰

Yüzüne bakmamak: “1. Önem vermemek. 2. Darılmış olmak.”¹⁹¹

Zahmet çekmek: “Sıkıntıya katlanmak.”¹⁹²

2.2. Eserin Muhtevâ Özellikleri

2.2.1. Düğümlü Baba'nın Kimliği

Asıl adı Hacı Hafız Mustafa olan Düğümlü Baba'ya, kıyafetlerine ve esasına attığı düğümler sebebiyle “Düğümlü”, insanların çocuk sahibi olmasını himmet ettiği ve neslin devamının sağlanmasına vesile olduğu için de “Baba” denildiği çalışma konumuz olan altıncı ciltte yazmaktadır.¹⁹³ Bahsi geçen kıtada Allah'ın veli kullarına genel anlamda bu sebeple baba vasfı verildiği de söylenmektedir. Düğümlü Baba'ya bir de “mezcup” denilmiştir.¹⁹⁴ Kendisi cezbe halinde iken iperle düğümler atmış ve birtakım kerametler göstermiştir ki çalışmamız olan eser de bu minval üzeredir. Cezbe; kelime anlamı olarak “çekmek, çekim” demektir. Kulun Allah'a yakınlaşmasına vesile olan İlâhî bir yardımdır. Bu hal ile kulun manevî mertebeleri yükselir, sonrasında ihtiyaç duyduğu ve ulaşılması zor olan her şey kendisine kolaylıkla ihsan edilir.¹⁹⁵ Yani kendisine güçlükler hoş görünür ve gönül rahatlığına ulaşır.¹⁹⁶ Bu cezbe hali geçici ya da sürekli de olabilir. Cezbeye tutulan kişiye de mezcup denir. Mezcup, Allah'ın kendisini dost edindiği veli kullardır.¹⁹⁷ Hacı Hâfız Mustafa Efendi, h.1200/m.1786 yılında Amasra/Viranşehir'de dünyaya gelmiştir. Alemdar-zâde ailesinden olan Düğümlü Baba'nın babası Viranşehir'deki Nakşibendi Tekkesi'nin şeyhi olan ve neebi Hz. Ömer'e dayanan Şeyh Yahya Efendi'dir.¹⁹⁸ Annesinin adının Hanife veya Havva olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır ve kendisi de seyyittir.¹⁹⁹ Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinin birinci cildinde fiziki özellikleri şu şekilde anlatılır:

¹⁹⁰ K.152/6. Saraçbaşı-Minnetoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 702.

¹⁹¹ K.127/5.

¹⁹² K.81/6. Saraçbaşı-Minnetoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 722.

¹⁹³ K.30.

¹⁹⁴ Koç, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, 381.

¹⁹⁵ Abdurrezzak Kâşânî, Çev. Ekrem Demirli, *Tasavvuf Sözlüğü Letâifu'l-a'lâm fi işârâti ehli'l-ilhâm*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2004), 185.

¹⁹⁶ Şihâbü'd-dîn Sühreverdî, Haz. H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz, *Avârifü'l-meârif Tasavvufun Esasları* (İstanbul: Vefa Yayıncılık, 1990), 11.

¹⁹⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabaıcı Yayıncılık, 2012), 89, 240.

¹⁹⁸ Necdet Sakaoğlu, *Çeşm-i Cihân Amasra* (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1999), 113.

¹⁹⁹ Koç, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, 381-382.

“Orta boylu, beyaz tenli, doksan yaşında iken dahi belinde bükülme olmadan dik duran bir kimsedir. Saçları daima traşlı ve sakalları bir tutam uzunluktadır. Sakallarının çene kısmı hariç hepsi beyazdır. Bıyıklarını kısaltır. Kaşları birleşik değildir. Burnu hafif yassı ve çekmedir. Kulakları ve ağız mutedil olup gözleri sarı ela renklidir. Dişleri dökülmüştür. Göğsü ve karnı düzdür, az kıllı bir vücudu vardır. Cildi yumuşaktır, vücudunda şeker hastalığından dolayı bazı izler kalmıştır. Karnında Rus Harbi’nde aldığı üç yara izi bulunur ve parmaklarından biri incinmiş olduğu için eğridir. Kerametli bir söz söyleyeceği zaman gökyüzüne bakar. Yürüyüşü sakın ve sessizdir. Göğüs hizasına bir kemer bağlar. Cezbe örtse dahi yüzü ve yaşayışı güzeldir.”²⁰⁰

İkinci ciltte Sâdık Kemâl, Dügümlü babanın adını “Hacı Hâfız Gazi Seyyid Mustafa Baba” olarak zikreder.²⁰¹ Menkıbelerden anlaşıldığına göre kendisi hafız olmuş ve hadis, tefsir, siyer gibi temel dini bilgileri öğrenmiştir.²⁰²

Sâdık Kemâl, Baba için “gavs,²⁰³ kutb²⁰⁴ ve kutbu’l-aktâb²⁰⁵” ifadelerini kullanır. Gavs, kendisine sığınıldığı zaman o kimseye kutup olan kişidir.²⁰⁶ Dügümlü Baba da kendisine himmetini dilemek üzere gelen kişileri geri çevirmediği için müellif bu vasfı layık görmüştür. Kutb ise manevî mertebelerin en yüksek derecesine ulaşan velilere denir. Bu kişiler Allah’ın izin vermesi ile birlikte batınî sırlara ulaşır ve Hakk’a yaklaşır. Ulaştığı bu makam ile insanlara da ışık tutmaya başlar ve burada bahsedilmesi gereken önemli nokta, kutb olarak adlandırılan kişi medet dileyene icabet ettiği zaman “gavs” adını alır. Kutb; tıpkı çemberin ortasına konulan merkez nokta gibi insan-ı kâmil dairesinin ekseni, zahirî ve batınî âlemin idarecisidir. Yani Allah’ın iradesini dünyada temsil eden kişidir. Kutbu’l-aktâb ise kutub ile aynı anlama geldiği söylendiği gibi kutubların reisi manasında da kullanılır.²⁰⁷

Dügümlü Baba ile ilgili kaynaklarda pek fazla malumat bulunmamakla birlikte elde edilen bilgilerin çoğu Kemâl-nâme’den alınmıştır. Hacı Hâfız Mustafa Efendi, 1806-1812

²⁰⁰ Taşan, *Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Evvel* (İnceleme-Metin), 42.

²⁰¹ Nergiz Önce, *Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Sâni* (İnceleme-Metin), (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 75.

²⁰² Taşan, *Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Evvel* (İnceleme-Metin), 35.

²⁰³ K./10,K.21/8,K.78/4.

²⁰⁴ K.10/7, K.40/1, K.111/5.

²⁰⁵ K.21/4, K.90/3, K128/3.

²⁰⁶ Ali İbn Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf Cürcânî, *Kitâbü’t-ta’rifât Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü*, Çev. Ali Erkan (İstanbul: Bahar Yayınları, 1997), 167.

²⁰⁷ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1993), 1/330-331. Gölpinarlı, *Tasavvuftan Günümüze Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 199.

Osmanlı-Rus Harbi'ne gönüllü olarak katılmış ve savaşa giderken bindiği gemide Rus sulhu ve kendisinin gözüpekliği sebebiyle azledilecek olan Sadrazam Laz Ahmet Paşa²⁰⁸ ile tanışmıştır. Kendisinin ezan okurken sesini beğenmiş ve imamı olmasını istemiştir. Daha sona Düğümlü Baba ordunun imamı olmuştur hatta bu sebeple günümüzde mezar taşına eksik bir ibare de olsa “Ordu Müftüsü” yazılmıştır. Savaş sırasında Sa‘dî şeyhi Masum Halil Efendi ile tanışmıştır. Şeyh, Düğümlü Baba'nın savaşta vurulacağını ve esir olacağını keşfen bilmiş, kendisine de haber vermiştir. Bildirdikleri aynen vukû bulunca Düğümlü Baba çok etkilenmiş ve esirlikten kurtulduktan sonra şeyhinin yanına gelerek ona intisap etmiştir. Şeyhi ile yaklaşık bir saat kadar halvette kaldıktan sonra kendisinde cezbe hali zuhur etmiştir. Düğümlü Baba, Masum Halil Efendi'nin vefatının ardından İstanbul'a gelmiş ve yaklaşık 9-10 yıl sonra hacca gitmiştir. Bu sebeplerle kendisine “Gazi” ve “Hacı” denilmiştir.²⁰⁹ İstanbul'a döndükten sonra Arabacıbaşızâde Arif Baba'ya intisap etmiş ve ömrünün geri kalanını İbrahim Paşa Sarayı'ndaki Nakşibendî Tekkesi'nde geçirmiştir. Düğümlü Baba'nın Arif Baba'nın hizmetinde bulunduğu ve vefatına değin yanında olduğu altıncı ciltte bulunan beyitlerden de anlaşılmaktadır:

Raşad-ı kuvvet-i kudsiyesi İstanbul'dan
Kıldı 'Ārif Baba'ya Ka'be-i 'ulyā-yı celī

Hidmet-i 'āliyesinde bulunurdu pek çok
İrthāline qarīb öyle de şād itdi anı²¹⁰

Düğümlü Baba Arif Baba'nın ölümünden sonra da dergahta kalmaya devam ettiği için artık bu “Düğümlü Baba Tekkesi” olarak anılmaya başlanmıştır.

Eserin dördüncü cildinin der-kenar kısmında, Düğümlü Baba'nın adının bulunduğu Sa'diyye tarikatına ait bir silsile yazmaktadır.²¹¹ Beşinci ciltte, Kâdirî tâcı taktığı rivayet edilmektedir.²¹² Altıncı cildin 7. kıt'a-i kebîresinde ise Düğümlü Baba'nın Nakşibendîlik ve Sa'dîlik tarikatını benimsediği kendi sözleri ile ifade edilir. Düğümlü Baba'nın, Hazret-i Hızır ile irşâdını nakl ve Üveys hazretlerine de senâ ettiği anlatılır. Kemâl-nâme'nin diğer ciltlerinde Sa'diyye tarikatına bağlı olduğunun nakledildiği ve silsile-

²⁰⁸ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972), 101.

²⁰⁹ Nejdet Sakaoğlu, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, 381-382.

²¹⁰ K.23/2-3.

²¹¹ 4. cilt yayın aşamasında olduğu için kaynak bilgisi verilememiştir.

²¹² Dilara Can, *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Hâmis (İnceleme-Metin)*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 66.

nâmede isminin zikredildiği ifade edilir. Ayrıca ipler ile elbiselerine düğümler atmasının da Nakşîlik ile alakalı olduğu ifade edilir. Bahsi geçen konuların yer aldığı beyitlerden bazıları şöyledir:

Ki o kuṭb-ı şeref-efzâ ṭuruk-ı ‘âliyeden
Nakşibendî didi pek hoş görünmekde baña²¹³

Nakşî tâcı giyinür idi görürdüñ pek çok
Anı evvelleri de eyliyor imiş iksâ²¹⁴

Nakşibend-i ten idüp kendüye bağlardı düğüm
Nakşibend-i dil ü dil eyledi zikri ebedâ²¹⁵

Arif Baba’dan “turuk-ı ‘âliye” diyerek bahsedilir çünkü kendisi birçok tarikte seyr-i sülûkunu tamamlamıştır.²¹⁶ Düğümlü Baba bir tarike intisap etmenin önemli olduğunu söylemiş ve kendisi de bu yolda birçok tarikat ile rabitası olmuştur. Bağlı olduğu tarikatların Kâdirîlik, Nakşibendîlik ve Sa’dîlik olduğu Kemâl-nâme’den anlaşılmaktadır. Bir keresinde salihlerden bir kimseyi dolgun bir gonca güle benzetmiş ve eğer yalnız kalır da bir yola girmezse sararıp solacağını söylemiştir.²¹⁷

83 yaşında vefat eden Düğümlü Baba vefat etmeden önce kaldığı odaya birkaç şeyh ve derviş gelmiş, Düğümlü Baba ile birlikte zikir ile iştikâl etmişlerdir. Üç saatin sonunda baba, Hakk’ın Yâ Hayy ism-i celîli ile zikri tamamlamış ve H. 1 Şaban 1283/m. 9 Aralık 1866 tarihinde son nefesini vermiştir. Keşfen haber verdiği gibi bulunduğu tekkeye defnolunmuştur.²¹⁸ Cenazesini tarif eden Sadık Kemâl At Meydanı’nı dolduracak kadar kalabalık olduğunu söylemiştir.²¹⁹ Mezar taşının üstünde vefat tarihine denk düşen “Elâ inne evliyâ’a’llâhi lâ havfun ‘aleyhim ve lâ-hüm yahzenûn” âyet-i kerîmesi ile “âşe sa’iden ve mâte şehîden” terkibi yazılıdır.²²⁰ Günümüzde Düğümlü Baba’ya ait olduğu

²¹³ K.B.7/2.

²¹⁴ K.B.7/4.

²¹⁵ K.B.7/8.

²¹⁶ Süreyya, *Sicill-i Osmâni*, 1/308.

²¹⁷ K/101.

²¹⁸ İlber Ortaylı vd., *Payitaht-ı Zemin Eminönü: Bir Dünya Başkenti* (İstanbul: Eminönü Belediyesi Yayınları, 2008), 2/300.

²¹⁹ Taşan, *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, 44.

²²⁰ Bursalı Mehmet Tahir, Haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Meral Yayınevi), 1/88.

tespit edilen mezar taşında ise “HÜVEL BAKİ / DÜĞÜMLÜ BABA HZ. / ORDU MÜFTÜSÜ / M. KEMAL PAŞA / 1783-1866” ibareleri yer almaktadır.

2.2.2. Düğümlü Baba Tekkesi

Tekke şeyhi olan Düğümlü Baba hazretlerinin yaşadığı dönemde Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü çoğu zamanlar gibi tasavvuf ve tarikatlara büyük önem verilirdi. Bunun sebebi tekkelerin medreseler gibi şeriat hükümlerinin savunulduğu bir yer olmamasıdır. Dolayısıyla çok fazla tekke kurulmuş ve bu tekkelerde çok sayıda şeyhler ve müridler manevi hizmetlerde bulunmuşlardır.²²¹ Tarikatların bu denli yayılma sebeplerinden bir diğeri ise devletin kurulma yıllarında teşkilat kurma işleri cami ve tekkeler yoluyla olmasıdır.²²² Diğer bir sebep de elbette dinî boyuttadır. Türkler İslam'ı dervişler yoluyla öğrenmişlerdir. Türklerin İslamiyet ile yeni tanıştıkları zamanlarda köylerde bulunan halka dini anlatma görevi dervişlere düşmüştür. Bu sebeple toplum içinde ve saray zümresi arasında tasavvuf ilmine bakış olumlu yönde olmuştur. Osmanlı imparatorluğu süreci boyuca padişahlar dönemin müridleri ile iletişim kurmuş ve onlara hürmet göstermişlerdir.²²³ Düğümlü Baba'nın da dönemin padişahları ile iyi iletişimi olduğu ve hükümdarlar tarafından hürmet gördüğü okuduğumuz beyitlerden anlaşılmaktadır. Misâlen kendi isminin padişaha verilmesini söyleyerek bir kimsenin saraydaki işini kolaylaştırmıştır.²²⁴

Düğümlü Baba'nın tekkesinin kaynaklardan alınan bilgilere göre Atmeydanı'nda bulunan İbrahim Paşa Sarayı'nın içerisinde yer aldığı bilinmektedir fakat tekke 1965 yılında yıkılmıştır.²²⁵ Düğümlü Baba'nın mezarı ise Sultan Ahmet Türbesi'ne gömülmüştür. Tekke, Sultan Abdulaziz zamanında “Elbise Anbarı” olarak adlandırılmıştır. II. Mahmut devrinde arabacı ahır olarak kullanılan mesken kendisinin arabacıbaşısı olan Arif Ağa'ya verilmiştir. Düğümlü Baba'nın kendisine intisabı sonrasında tekke Arabacı başı-Düğümlü Baba Tekkesi olarak meşhur olmuştur. Tekkenin şehliğine Arif Baba'nın oğlu olan Rifâiyye'den Mehmed Râgıb Efendi geçtiği için bazı

²²¹ Agah Sırrı Levend, *Halk ve Tasavvufî Halk Edebiyatı*, Türk Dili Dergisi 18/207 (Aralık 1968), 184.

²²² Mustafa Kara, *Din Hayat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler* (İstanbul: Dergah Yayınları, 1977), 114.

²²³ Osman Türer, *Osmanlı İmparatorluğunda Padişah-Tarikat Şeyhi Münasebetine Dair Tarihî Bir Örnek*, Türk Dünyası Edebiyatçıları 28 (Şubat 1984), 442.

²²⁴ K.187.

²²⁵ Koç, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, 382.

kaynaklarda Rıfâiyye tekkesi olarak geçer.²²⁶ Düğümlü Baba'nın vefatından sonra müntesibi olan Sâdık Kemâl tekkeyi tamir ettirmiştir. İçerisinde türbe, medrese, kütüphane ve kadın mahfili bulunmaktadır. Daha sonra tekke "Milli Emlak" idaresine geçmiştir. Tekke ve zaviyelerin kapatıldığı dönemde bu tekkeye de mühür vurulmuş ve zamanla unutulmuştur.²²⁷ Düğümlü Baba Tekkesi postnişinleri 20. yüzyıla kadar şu şekilde sıralanabilir :

1. Arabacıbaşı Arif Baba (ö. 1843)
2. Arif Baba'nın oğlu Muhyiddin Efendi (ö. 1869)
3. Arif Baba'nın diğer oğlu Mehmed Ragıp Efendi (ö. 1875)
4. Mehmed Ragıp Efendi'nin oğlu Ahmet Raşid Efendi (ö. 1892)
5. Mustafa Efendi (ö. 1900)
6. Mehmet Arif Efendi (ö. 1902)
7. Hacı Mahmud Efendi (ö. 1903)
8. Halepli Mehmed Sırrî Efendi (ö. 1906)
9. Şeyh İhsan Efendi (?)
10. Şeyh Şihabeddin Efendi (?)²²⁸

2.2.3. Eserde Adı Geçen Şahıslar

Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinin 6. cildinde peygamberler, sahabeler, meşhur âlim ve şeyhler gibi dini şahsiyetlerden ve bunun yanında dönemin padişahları, vezirleri, valileri gibi devlet erkânından bahsedilmiştir. Metin incelendiğinde müellifin, dönemin tarihi ve sosyal hayatı hakkında önemli bilgiler verdiği fark edilmiştir. Bu sebeple çalışmamızda eserde zikredilen şahsiyetler de ele alınmıştır. Düğümlü Baba kendisine himmet dilemek üzere gelen veya farklı sebeplerle yolunun kesiştiği kişilerin makam, rütbe ve iş/mansıb elde etmelerine vesile olmuştur. Şahıslara yeni meslekler tayin ederek veya onları farklı beldelere -özellikle Hicâz'a- göndererek rızık bulmalarını

²²⁶ Mustafa Tahralı, Ed. Semih Ceyhan "Rıfâiyye", Türkiyede Tarikatlar Tarih ve Kültür (İstanbul: İSAM Yayınları 2015), 39.

²²⁷ Konyalı, İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları, 1/262-263.

²²⁸ M. Şefik Korkusuz, İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri, (İstanbul: IQ Sanat Yayınları, 2016), 152-153.

sağlamıştır.²²⁹ Bunun yanı sıra yine beyitlere bakıldığında Cezayir'in işgali,²³⁰ Kırım Savaşı,²³¹ Girit Kuşatması gibi tarihî meselelere de rastlanmaktadır.

Eserde her rivayet, râvîsi/nâkili ile birlikte aktarılmıştır. Müellif meseleyi anlatırken bunu kimden duyduğunu hatta bazı kıt'alarda râvînin de olayı kimden işittiğini yazmıştır. Bu sebeple eserde birçok şahıs ismi geçmektedir. Fakat bazı yerlerde şahıs ismi söylenilmeden yalnızca rivayet aktarılmıştır. Bunun sebeplerinden biri ve hatta en önce zikredilmesi gerekeni müellifin gıybet etmekten imtinâ etmesidir.²³² Diğer bir sebebi de rivayet eden kişinin kadın olmasıdır. Kadınlarla ilgili mesele anlatılırken ya da meselenin aktaranı kadın iken isim zikredilmeden yazılmıştır. Bir kıt'ada annesinden de bahsetmiş ve ismini yazmamıştır.²³³ Çalışmamızda, kaynaklarda hakkında bilgi bulunan kimselerin isimleri zikredilecek olup diğer şahıslardan yalnızca birkaçının isimleri örnek teşkil etmesi bakımından verilecektir. Adı, memleketi veya mesleği birlikte eserde ismi zikredilen ve hakkında bilgi bulunamayan şahısların bazıları şunlardır: Kaptan Muhammed, Dağıstanlı Yusuf Efendi, Turhallı Osman Efendi, Kahvecibaşı Mahmud Ağa, Kâtip Celâleddin, Azadlı Köle Edhem Ağa, Ejdehanlı Asil Ahmed Bey, Mersinli Muhammed, Erzincanlı Muhammed Ağa, Antakyalı Salih Efendi.²³⁴

2.2.3.1. Dinî Şahsiyetler

2.2.3.1.1. Peygamberler ve Sahabeler

Müellif, eserde Hz. Muhammed'den (s.a.s) hadis rivayetlerini naklettiği sırada bahsetmiştir. Hz. Peygamber'in adını bizzat yazmamış onu âlî vasıflarla zikretmiştir. "Hazret-i Fahr-i Rusûl, Hazret-i Şâh-ı Rusûl, nebî ve nebevî gibi ifadeler kullanmıştır.²³⁵ Hz. İsmail'den küçük yaşta annesi Hz. Hacer ile birlikte babası Hz. İbrahim tarafından Mekke'nin yakınında bulunan çöle bırakılması ve susuzluktan ölmek üzere iken Hz. İsmail'in ayağının olduğu yerden zenzem suyunun çıkması olayına telmihte bulunurken bahsetmiştir.²³⁶ Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atıldıktan sonra bir esircinin

²²⁹ K.84.

²³⁰ K.48.

²³¹ K.44.

²³² K.B.1/7.

²³³ K.4.

²³⁴ K.B.4. K.44. K.60. K.79. K.121. K.122. K.124. K.B.16. K.141. K.152.

²³⁵ K.48/51/52.

²³⁶ K.5.

onu bulması sonucu esir olması dolayısıyla zikretmiştir. Onun esirliğinin yalnızca görünüşte olduğunu asıl esaretin nefse bağlılık olduğunu söylemiştir.²³⁷ Hz. Musa hakkında onun Firavun ile mücadelesinden, yed-i beyzâdan (elinin nurani bir şekle bürünmesi), yılanı dönüşen asa mucizelerinden²³⁸ ve Hz. Hızır ile kıssasından bahsetmiştir.²³⁹ Hz. Hızır ile Hz. İlyas'ın himmetlerini de iki yerde zikretmiştir.²⁴⁰ Hz. Süleyman'ın da mührü bir yerde mevzu bahis olmuştur.²⁴¹ Ayrıca Hz. İsa'nın nefesi ile çamurdan yaptığı kuş heykelinin canlanması ve ölümlerin dirilmesi mucizeleri aktarılmıştır.²⁴²

Müellif, sahabelerden Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali'nin Allah'ın zatı hakkında düşünmekle ilgili söyledikleri sözlerini aktarmıştır.²⁴³ Hz. Osman'ın da hafızların sayısını az görüp Kuran'ı çoğaltması meselesine telmihte bulunmuştur.²⁴⁴ Hz. Halid Ebu Eyyüp el-Ensârî'nin²⁴⁵ ve Hz. İbn Abbas'ın türbesi²⁴⁶ mevzu bahis olmuştur. Medine'de Hz. Hamza tarafında bir yer bildirmiştir.²⁴⁷

2.2.3.1.2. Mezhep İmamları ve Meşhur Mutasavvıflar

Bu başlıkta zikredilecek isimler Dügümlü Baba'dan önce yaşamış olan meşhur zatlardır. Dügümü Baba'nın yaşadığı dönemdeki şahsiyetler “Çağdaşı Bazı Kimseler” başlığında incelenecektir. Mezhep imamları ve tasavvuf büyükleri ayrı paragraflarda kronolojik sıraya göre verilecektir. Mezhep imamlarından Nu'mân b. Sâbit'in (ö.150/767)²⁴⁸ ismi eserde bizzat zikredilmiş ve kendisinden “Bedenim Bağdad'da bulunsa da kalben Medine'deyim” dediği nakl edilmiştir.²⁴⁹ Başka bir beyitte de Gürcü Numan Efendi'nin meşhur bir alim olduğunu anlatmak için İmâm-ı A'zam'ın şöhreti örnek gösterilmiştir.²⁵⁰ Hz. Abdulganî b. İsmâil Nablusî'den (ö.1143/1731) ise nargile içmek ile ilgili bir konu

²³⁷ K.21.

²³⁸ K.B.17.

²³⁹ K.B.6.

²⁴⁰ K.B.16 ve K.162.

²⁴¹ K.50.

²⁴² K.B.22.

²⁴³ K.B.7/66.

²⁴⁴ K.B.7/36.

²⁴⁵ K.127.

²⁴⁶ K.34.

²⁴⁷ K.34.

²⁴⁸ Ölüm tarihleri *TDV İslam Ansiklopedisi*'nden alınmıştır.

²⁴⁹ K.80.

²⁵⁰ K.90.

işlenirken kendisinin tütün içmenin mübah olduğu hükmünü verdiği risalesi örnek gösterilerek zikredilmiştir.²⁵¹

Tasavvuf büyüklerinden Veysel Karanî (ö.37/657) eserde Üveysî tabiriyle zikredilmiştir. Dügümlü Baba'nın Nakşbendî yolunu seçtiğine dair sözleri aktarılırken irşâdını Hz. Hızır'dan aldığından ayrıca Üveysî'yi de hazret olarak medh ettiğinden bahsedilmiştir.²⁵² Bâyezid-i Bistâmî (ö.234/848[?])'nin asıl muradın ru'yetullâh ve hubbullâh olduğu görüşü zikredilmiştir.²⁵³ İbn Arabî'nin (ö.638/1240) *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* isimli eserinden ve müellifin her yaratılmışın ruh sahibi olduğunu zikrettiği felsefesinden bahsedilmiştir.²⁵⁴ Mevlana (ö.672/1273) hazretlerinin *Mesnevî-i Ma'nevî* eserinden kulun iradesi ile ilgili güzel örnek teşkil edecek bir hikaye ele alınmıştır.²⁵⁵ Bahâeddin Nakşibendî'den (ö.791/1389) şahsen bahsedilmemiş, Dügümlü Baba'nın *kendisine Nakşbendîlik'in hoş görüldüğünü* söylediği sözü aktarılmıştır. Nakşbendîlik ile asasına ve elbiselerine attığı düğümlerin bağlantılı olduğu söylenmiştir. Bahsi geçen kıt'a-i kebîrenin devamında mensup olduğu tarikatın Sa'dîlik olduğu da yazmaktadır.

2.2.3.1.3. Şeyhler ve Veliler

1. Yahya Efendi (Bektaşî): Üveysîlik yoluna mensup olan Yahya Efendi Trabzon'da doğmuş ve h.978/m.1570 yılında vefat etmiştir. Hem zahirî hem de batınî ilimleri bilmesinden dolayı "Zü'l-cenahayn/iki kanatlı" olarak anılan bir zattır. Beşiktaş'ta inzivaya çekilerek irşad hizmetlerinde bulunmuştur.²⁵⁶ Rivayetlere göre Kanuni Sultan Süleyman, Yahya Efendi'nin annesi Afife Hanım'dan süt emmiş bu sebeple şehzade Süleyman ve babası Yavuz Sultan Selim, Afife Hanım ve oğluna ehemmiyet göstermiştir.²⁵⁷ Kemâl-nâme'de Yahya Efendi "asrının kutbu" olarak vasıflandırılmıştır. Dügümlü Baba dönemin alimlerinden Hasan Efendi'ye Yahya Efendi'nin türbesine gitmesini himmet buyurmuş ve Hasan Efendi oraya giderek imam olmuştur.²⁵⁸

²⁵¹ K.B.11/9. Nablusî, Hanefî-Osmanlı âlimi ve mutasavvıfıdır. Süleyman Uludağ vd., *Sahabeden Günümüze Allah Dostları* (İstanbul: Şule Yayınları, 1996), 321-322.

²⁵² K.B.7/5-6.

²⁵³ K.B.14/14.

²⁵⁴ K.B.7/23.

²⁵⁵ K.B.7/5-6. K.B.14/14. K.B.7/23. K.B.7/55-58.

²⁵⁶ Mehmet Tahir, *O. M.*, 1/227.

²⁵⁷ Süleyman Uludağ vd., *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, 321-322.

²⁵⁸ K.119.

2. Nureddin Muhammed Cerrahî: Halveti Cerrahiye şubesinin kurucusudur. İstanbul'un Cerrahpaşa semtinde doğduğu için Cerrahî lâkabı verilmiştir. H. 1113/m.1720 yılında vefat etmiş ve Karagümrük yakınlarına gömülmüştür. Vefatının ardından oğlu Aziz Efendi şeyh olmuştur. İsmi yazılış tarihini gösteren “Mürşid-i Dervişan” isimli mensur ve basılmamış risalesi, dergâhında okunan “Vird-i Kebîr” ile “Vird-i Sagîr” i vardır.²⁵⁹ Eserde adı Şeyh Arif'in kendisinin tekkesine postnişin olduğu söylenirken geçer.²⁶⁰

3. Hacı Torun Efendi (Kayserî): Kayseri'den yetişmiş önemli alimlerdenir. Küçük Hafız Efendi, Mesut Efendi, Keşfi Mustafa Efendi gibi önemli zatlara icazet vermiştir. H. 1302/ m. 1884 yılında vefat etmiş ve Hunat Hatun Camii'ne defnedilmiştir. Basılmamış Arapça eserleri bulunmaktadır. Risaletü'l-İndiraciye, Hissü'l-Hakkı ve Zahr, İşârât-ı Kur'ân, Tenbihul-Ağbiya, Risâletün fi tarifeti'l-Ahkâmi's-Şer'iyye, Miftâhü'l-Hayat.²⁶¹ Kemâl-nâme'de müellif, Hacı Torun Efendi'den dönemin meşhur alimi olarak bahsetmiş ve Dügümlü Baba'nın kendisine ilim alma konusunda himmet ettiğini nakl etmiştir.²⁶²

4. Hacı Hâfız Efendi (Küçük Hâfız): 7 yaşında hâfızlığını tamamladığı ve bedenen de yaşlıtlarına göre küçük olduğu için kendisine “Küçüh Hâfız” lakabı verilen Hacı Hâfız Efendi Kayserilidir. Kendisine “ayaklı kütüphane” de denilmiştir. Arapça, tefsir, edebi sanatlar gibi ilimleri öğrenmiş, Hacı Torun Efendi'den ders almış ve müderrislik yapmıştır. M. 1890 yılında vefat etmiştir. Mezarı Hunat Hatun Camisi ve Hunat Hatun Türbesi arasındadır.²⁶³ Kemâl-nâme'de Hâfız Efendi, Dügümlü Baba'ya neden “baba” denildiğini merak ettiğini ve yanına vardığında cevabını himmet ile verdiğini anlatmıştır. Çocuğu olmayan bir kadına kahve taneleri ve nohut vermiş, bunları ekmesini söylemiş ve himmetiyle kadının ikiz bebeği olmuştur.²⁶⁴

2.2.3.2. Devlet Erkânı

1. Sultan Mahmud (II): Otuzuncu Osmanlı padişahı olan Sultan Mahmud, I. Abdulhamid'in oğludur. H. 1223'de (m. 1808) tahta çıkmıştır. H. 1255'de (m. 1839) vefat

²⁵⁹ Süreyya, *S.O.*, 4/1266.

²⁶⁰ K.82.

²⁶¹ Mehmet Tahir, *O. M.*, 1/333-334.

²⁶² K.B.10.

²⁶³ Mustafa Işık, *Kayseri Ansiklopedisi* (Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2015), 2/949-950.

²⁶⁴ K.31.

eden sultan, Çemberlitaş yakınında kendi adına yapılan türbeye defn edilmiştir. Saltanat müddeti 31 sene, 10 ay, 14 gündür. Bilgili, güçlü, ağırbaşlı, onurlu, heybetli ve cesurdur. Birçok kale, kışla, cami, medrese, türbe yaptırmıştır.²⁶⁵ Eserde Sultan Mahmud'dan bizzat bahsedilmemiştir. Sultan, Mustafa Paşa adında bir zatı kendisine damat olarak seçmiş, Mustafa Paşa Düğümlü Baba'ya saygısızlık yapmış ve bu yüzden padişaha damat olamamıştır. Fakat Mustafa Paşa hatasından tevbe etmiş ve Düğümlü Baba'ya intisap etmiştir.²⁶⁶

2. Mehmed Vecihî Paşa: Yozgatlı Vecihî Mehmet Paşa İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın babasıdır. Diğer iki oğlu da Aziz Bey ve Rıza Bey'dir. 1797 yılında doğmuş ve 1867 yılında vefat etmiştir. Hayatı azillerle geçen Vecihî Paşa Edirne, Konya, Halep, Bağdad, Bosna gibi illerde valilik yapmıştır. Medfeni Karacaahmet'tir.²⁶⁷ Sâdık Kemâl'in bu menkıbeyi "müteveffâ pederim" demesi sebebiyle babasının vefatından sonra yazdığı anlaşılmaktadır. Vecihî Paşa bir gün Düğümlü Baba'yı ziyaret etmiş, baba da kendisine dua ve güzel niyazlarda bulunmuştur. Neslinden de faydalı kimseler çıkacağı müjdesini vermiş ve paşa hangi evladından fayda göreceğini sorunca "Kemâl" demiştir. Müellif bu olay yaşanırken yanlarında İsmâil ve Saffet Paşa'nın da bulunduğunu nakletmiştir.²⁶⁸

3. Osman Paşa (Muhassıl): Haleplidir. Halep'te devletin vergi memurluğunu yapmıştır. H. 1144'de (m.1731) mîrimîrân olmuş, ve birçok devlet görevinde bulunmuştur. Oğlunun adı İsmâil Paşa'dır. H. 1163 (m. 1750) yılında vefat etmiştir.²⁶⁹ Eserde Osman Paşa'nın da Cidde valisi olduğu ve menkıbede adı geçen şahsiyete Düğümlü Baba'nın vesilesiyle hürmet gösterdiği anlatılmıştır.²⁷⁰

4. Davud Paşa: Bağdad valisi Süleyman Paşa'nın kölesi ve damadı olan Davud Paşa h. 1231/ m. 1815 yılında vezirlikle Bağdad, Basra ve Bosna valisi olmuştur. Şeyhülharem olarak da görev yapmış, bilgili, faziletli ve kudretli bir zattır.²⁷¹ Kemâl-nâme'de Davud Paşa'nın yalnızca ismi zikredilmiş ve kendisinden şeyhülharem olarak bahsedilmiştir.²⁷²

5. Rüşdî Mehmed Paşa(İbn Şirvanî): Nakşibendî şeyhlerinden Şirvanî İsmâil Sirâceddin Efendi'nin oğludur. H. 1245/ m. 1829/30'da doğmuştur. İstanbul'a gelip icâzet

²⁶⁵ Süreyya, *S.O.*, 1/21.

²⁶⁶ K.183.

²⁶⁷ Süreyya, *S.O.*, 5/1655. Kunalalp, *O.R.*, 106.

²⁶⁸ K.B.23.

²⁶⁹ Süreyya, *S.O.*, 4/1308.

²⁷⁰ K.171.

²⁷¹ Süreyya, *S.O.*, 2/408.

²⁷² K.45.

aldıktan sonra bir müddet Bâyezid Camii'nde ilim öğretmiş, h. 1291/ m. 1874'de Taif'de vefat etmiştir.²⁷³ Kemâl-nâme'ye göre Hazret-i İbn Abbas Türbesi'ne defn edilmiştir. Bâyezid Medresesi'ni sorduğu Düğümlü Baba kendisine ilim tahsili konusunda parmakla gösterilecek bir şahsiyet olacağını keşfen bildirmiş ve bu keramet Rüşdî Paşa tarafından anlatılmıştır.²⁷⁴

6. Hacı İbrahim Sâib Paşa: Doğum tarihi bilinmemekle birlikte vefat yılı 1848'dir. Maliye nâzırı, meclis-i ahkâm-ı adliye reisi ve Silistre valisi olmuştur.²⁷⁵ Düğümlü Baba Hacı Sâib Paşa'nın kethudâsının oğlunun kendisine damat olacağını bildirmiştir.²⁷⁶

7. Abdulkerim Paşa: Doğum tarihi bilinmemekle birlikte vefat tarihi 1863'tür. Arabistan ve Anadolu ordu komutanı olmuştur. Gösterdiği başarılarından dolayı h. 1272'de (m. 1855) kendisine vezirlik verilmiştir. Daha sonra padişahın övgüsüne layık olmuştur. Arabistan ve Anadolu müşiri olmuştur. H. 1279'da (m. 1863) görevinden azledilmiş ve emekli olmuştur. H. 1280 (m. 1863) yılında Üsküdar'daki yalısında vefat etmiştir. Oğullarının isimleri Mahmud Bey ve Aziz Bey'dir.²⁷⁷ Kemâl-nâme'ye göre Düğümlü Baba, Abdulkerim Paşa'ya Üsküdar'da bir ev yapmasını söylemiş ayrıca Muhammed Ali Paşa'nın da kendisinin damadı olacağını haber vermiştir.²⁷⁸

2.2.3.3. Çağdaş Bazı Kimseler

1. Hacı Ârif Baba: II. Mahmud'un arabacıbaşısı olan Arif Baba, ömrünü Sultanahmet'teki tekkesinde geçirmiş bir şahsiyettir. Birçok tarikattan gelen zevât, Düğümlü Baba dahil olmak üzere kendisine intisap etmiştir. Arif Baba, h. 1259/ m. 1843 yılında vefat etmiştir. Oğullarının isimleri Muyhiddin Efendi ve Hacı Ragıp Efendi'dir. Ârif Baba'nın tekkesi, vefatının ardından "Düğümlü Baba Tekkesi" olarak şöhret bulmuştur.²⁷⁹ Eserde Arif Baba iki yerde geçmektedir. Bir yerde Düğümlü Baba'nın kendisine hürmet gösterdiği ve başka bir yerde de Arif Baba'nın sarhoş olan bir zata nasihatte bulunduğu aktarılmıştır.²⁸⁰

²⁷³ Süreyya, *S.O.*, 5/1406.

²⁷⁴ K.34.

²⁷⁵ Kunalalp, *O.R.*, 83.

²⁷⁶ K.77.

²⁷⁷ Süreyya, *S.O.*, 1/125.

²⁷⁸ K.181.

²⁷⁹ Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları*, 260-261.

²⁸⁰ K.23. K.B.13.

2. İsmâil Hakkı Efendi: H. 1200/ m. 1785-86 yılında İstanbul'da doğmuş h. 1279/ m. 1862-63 yılında vefat etmiştir. Kıbrısîlerden olan İsmail Hakkı Efendi, Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinin altıncı cildinde râvî olarak adı en çok zikredilen zattır. Her daim hakkı söyleyen, hakkı işiten ve hakkı gören bir kimse olarak vasedilir.²⁸¹ Kendisi Sâdık Kemâl ile biraraya gelir ve öğrendiği menâkıbı müellife aktarır. Bir keresinde Sâdık Kemâl ile anlaştıkları gün İsmail Efendi gitmemiş ve o gece rüyasında Düğümlü Baba'yı görmüştür. Düğümlü Baba kendisine, Sâdık Kemâl'in sözüne uyması gerektiğini söylemiştir.²⁸²

3. Harputlu Mustafa Hilmi Efendi: Nakşibendî âlim ve şeyhlerinden bir zat olan Nuri Muhammed Şemseddin Efendi'nin halifelerindedir. Harputlu Mustafa Hilmi Efendi, fazilet sahibi bir zat olmakla birlikte Yahya Efendi türbesindeki kütüphanede Arapça "Zübdetü'l-Ulûm ve Hulâsâtü'l-Fünûn" isminde bir eseri mevcuttur. H. 1284 yılında vefat etmiş ve mezkûr türbenin karşısına defnolunmuştur.²⁸³ Eserde Düğümlü Baba'nın Hilmi Efendi'nin turuk-i âliyye yani Arif Baba'ya intisap etmesine vesile olduğu ve ilim neşredeceğini himmeti ile kendisine bildirdiği Hilmi Efendi tarafından nakledilmiştir.²⁸⁴

2.2.4. Menkıbelerin Sınıflandırılması

Evliyâ menkıbeleri, içerik ve nitelik bakımından farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. a) Tarihî gerçeğe dayanan menkıbeler, b) Hayalî menkıbeler. Menkıbeler, toplumun inanç ve maneviyatını artırmak açısından önemli görülmüş, özellikle tarikat pirlinin ve tasavvufî zatların göstermiş olduğu kerametler menâkıb-nâme adı altında yazıya aktarılmıştır. Menâkıb-nâmelerin ise biyografik ve toplama olmak üzere iki türü vardır. Menâkıb-nâmelerin, kerametleri aktarılan velinin hayatta olduğu dönemde yazılan ve bu zatın hayatı, manevî yolculuğu, intisabı türüne "Biyografî mâhiyetinde menâkıb-nâmeler"; velinin vefatından sonra yazılmış ve olayların belirli bir konu bütünlüğü oluşturmadığı türüne ise "Toplama menâkıb-nâmeler" denir.²⁸⁵

Bahsi geçen sınıflandırmalar ile birlikte Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eseri incelendiğinde, eserin Düğümlü Baba'nın hayatı ve kerametleri merkezinde, gerçek tarihî olaylarla bağlantılı yahut onlara istinaden kaleme alındığı görülebilir. Çalışma metnimiz

²⁸¹ K.11/1. K.B.2/1. K.37/1.

²⁸² K.57. İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 3/487.

²⁸³ Mehmet Tahir, *O. M.*, 1/170.

²⁸⁴ K.118.

²⁸⁵ Ocak, *Osmanlı Süfiliğine Bakışlar*, 231-232.

olan altıncı ciltte müellifin, anlatılan menkıbeleri aktaran kimseleri “*râvî*”²⁸⁶ olarak nitelendirmesi, ilgili aktarımın güvenilirliğine önem verdiğini belgeler. Ayrıca müellif *râvî*lerini “hak-gû, hak-bîn ve hak gören” gibi vasıflarla zikrederek aktarılan kerametlerin sıhhatine dikkat çeker:

Şimdi o naql idiyor kendüsi de *şâlihadır*

Ya ‘ni anıñ dañi kızb olmadığı emr-i mübîn²⁸⁷

Pür- ‘iber bunı da naql itmededir ol *râvî*

Qışşadan hişşe gerek ismine lâzım taşrîh²⁸⁸

İtdi ol Hakkı-i *hak-gû* bunı da böyle beyân

Yine nefsince garaşsız bu dañi ğayr-i hafî²⁸⁹

Yine naql itdi o *râvî* kütüb-i vaşfindan

Sâde bu şanma *tevâtür* ile sâbit anlar²⁹⁰

Bir kıt‘ada ise diğerklerinden farklı olarak nakilleri *tevâtür*²⁹¹ yoluyla aktardığını ifade etmiştir. Bu beyitlerden yola çıkarak müellifin tıpkı muhaddisler gibi bir hadis rivayetinin sıhhati belirlenirken gösterilen özen ve titizlik ile çalıştığı anlaşılmaktadır. Ayrıca altıncı ciltte çoğunlukla ismi geçen şahıslar İsmail Hakkı Efendi ve Şeyh Hasan’dan nakl edilen rivayetler bulunmaktadır ki bu şahısların hakkı söyleyen dürüst kimseler olduğu sıklıkla beyitlerde vurgulanmaktadır:

Yine naql itdi o *râvî* kütüb-i vaşfindan

Sâde bu şanma *tevâtür* ile sâbit anlar

²⁸⁶ Hadis rivayetini aktaran kişiye denir. Mehmet Efendioğlu, “*Râvî*”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007) 34/472-474.

²⁸⁷ K.4/ 2.

²⁸⁸ K.B.9/1.

²⁸⁹ K.23/ 1.

²⁹⁰ K.13/1.

²⁹¹ Bir hadis rivayetinde haberin Hz. Muhammed (a.s)’ a kesin dayanmasıdır. H. Yunus Apaydın, “*Mütevâtir*”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007) 32/ 208-211.

Dinilür şıdķ-ı tevātürle ‘aleyhi’l-fetvā

Bā-ḥuşuş eski yeñi şehr-i dilimde azhār²⁹²

Kerametler, konusu itibarıyla harikulâde meseleler içerdigi için destan, masal gibi diğcr edebî türlerle benzerlik gösterebilir. Fakat kerametler, gerçek tarihî şahsiyetleri konu edinmesi bakımından destan, efsane ve masallardan ayrılır.²⁹³ Bunun yanı sıra peygamberlerin gösterdiği mucizeler ile de karıştırılabilir. Husûsen belirtmek gerekir ki mucizeler Allah’ın izni ile peygamberler tarafından gösterilir. Kerametler ise Allah’ın yardımını ile veli kullar aracılığıyla gerçekleşir. Dolayısıyla kerametleri tasavvuf ilmi içerisinde ve kendisine has tarzda anlatılan bir tür olarak düşünmek gerekir. Zeki Pakalın’ın tasnifine göre ise kerametler kevnî/fanî ve manevî/ilmî olmak üzere ikiye ayrılır.²⁹⁴

2.2.4.1. Kerâmât-ı Kevniyye: Maddî, fanî ve sûrî şeklinde de ifade edilen kevnî kerametler, adetullah’a yani tabiat kanunlarına aykırı görünen durumların gerçekleşmesidir. Deryada yürümek, havada uçmak, geleceği keşfen bilmek gibi doğaüstü olayların gerçekleşmesidir.²⁹⁵ Burada belirtmek gerekir ki veliler maddî kerametleri bir övünç sebebi olarak görmez ve kendileri bizzat bu meseleleri anlatmaz, buna şahit olanlar veya o veliye bağı olan kimseler aktarırlar. Eserde de sıklıkla kerametlerin anlatılmasının insanlara ibret için olduğu ifade edilir. Düğümlü Baba’nın bir kimsenin öleceği zamanı bilmesi, bazı insanları rızkını bulacağı yere göndermesi, bir kadının çocuğunun olup olmayacağını söylemesi onun takdir-i ilahiye bir müdahalede bulunduğu anlamına gelmez. Levh-i mahfuzda her şey yazılıdır, cüz’î irade haricinde kadere hiçbir etki söz konusu değildir. Bahsedilecek olan bütün kerametler Hakk’ın inayeti ile gerçekleşir ve Allah bazı veli kullarına -ayette de belirttiği üzere- dilediği şekilde sır perdesini aralayarak levh-i mahfuzdaki bilgileri verebilir. Bu mesele altıncı ciltte şu şekilde işlenmiştir:

Ḳullarından diledigine dağı bildirerek

Söylemez kendü saña vāsıta eyler Mevlā²⁹⁶

²⁹² K.13/1-2.

²⁹³ Ocak, *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*, 232.

²⁹⁴ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 242-243.

²⁹⁵ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 242-243.

²⁹⁶ K.B.13/12.

Buyurup ğaybı egerçi bilür ancak Mevlā
Diledigine daħı bildirir anı yine Hāķ²⁹⁷

2.2.4.1.1. Tayy-i mekân: Bir anda uzaklığı ne kadar olursa olsun farklı iki mekanda birden olabilmek demektir. Eserde bir kıt‘ada bu keramet şekli geçmektedir. Düğümlü Baba Arif Baba’nın irtihaline yakın bir zamanda ona Kabe’yi göstermiştir:

Haccı itmiş idi ‘Ārif Baba zāhirce de līk
Bāṭinen zāhir olup gördi yine ol beyti²⁹⁸

2.2.4.1.2. Şahsın öleceği zamanı veya yeri bildirme: Eserde bu keramet motifi 8 kıt‘a ve 1 kıt‘a-i kebîrede geçmektedir. Bu motif ile ilgili beyitler aynı zamanda gelecekte olacakları haber veme başlığı altında da incelenebilir. Bahsettiğimiz kıt‘alardan hareketle şunu ifade edebiliriz ki Düğümlü Baba kendi medfeni dahil olmak üzere birçok kişinin ve bazı hasımlarının dahi öleceği yeri ve zamanı söylemiştir. Hacca gitmeden evvel kendisini ziyarete gelen Sadık Kemal’in annesi Müslime Hatun’un da Hicaz’da vefat edeceğini bildirmiş hatta annesi bu müjdeli habere sevinmiştir. Hakikaten de Müslime Hatun hac ibadetini ifa ettikten sonra Hicaz’da kalmış ve orada vefat etmiştir. Hz. Amine’nin türbesi yakınına defn edilmiştir. Bu bilgilerin hepsi mezkûr kıt‘ada geçmektedir:

Vālidem ‘azm-i Hicāz eyleyecek olduğda
Gitdi birlikde vedā‘ itmek için bir kadın

Şimdi o naql idiyor kendüsi de şālihadır
Ya‘ni anıñ daħı kızb olmadığı emr-i mübīn

Ki dimiş vālideme orada ƣal gidüp de
Ṭül-i meksi orada fevti de remzen tebyīn

Gerçi defn olması anda emelin fevtine līk
Ƙalb-i nā-çizim ile çok kişi olurdu hāzīn

²⁹⁷ K.185/6.

²⁹⁸ K.23/4.

Aña mebnī oluyorsa da o gūnā remzī
Vālidem fehm ile şād olmuş işitdikde hemīn

Haccīñ erkānını itmām u vefāt eyleyerek
Hāzret-i Āmīne'niñ türbesi kurbında defīn²⁹⁹

Babañ evvel ölerək soñra dañi sen giderek
Şeyh olur ol büyüğüñ sen o emelden kâşir

Ser-tā-ser itdi zuhūr nuṭḡ-ı pūr-ilhāmı yine
Haṭar-ı a'zamı kesb itmede kesr-i hāṭır³⁰⁰

2.2.4.1.3. Aklından geçenleri bilme, düşünceyi okuma: Düğümlü Baba kendisine gelen kişilerin aklından ve kalbinden geçenlerin ne olduğunu veya hangi himmeti arzulayarak yanına geldiğini keşfen anlamıştır. Bazı kimselerin içinden gizli olarak geçirdiği hakaret cümlelerini de okumuştur. Bu şekildeki menkıbeler eserde 16 kıt'ada ve 3 kıt'a-i kebîrede geçmektedir. Eserden örnekler şu şekildedir:

Didi ben 'azm idüp İstanbul'a maḡşūdum idi
Yeñçeri 'askerine kendümi itmek imlā

Hāl-i ātīsini keşfen didi İstanbul'uñ
Yeñçeri olma yine beldeñe git didi baña³⁰¹

Anı Zeyrek Yokışı'nda göricek sormuş-idim
Seyf-i sāṭı' gibidir didiler anda himmet

Ben hafıyyen o nedir kim kılıcından ne olur
Diyerek soñra dañi böylece itdim cür'et

²⁹⁹ K.4.

³⁰⁰ K.199/9-10.

³⁰¹ K.53/ 2-3.

Yaklaşınca bize yol vir çekilüp soğakdan
Diyü taḥḳīrle didim kendüme virdim zillet

Sūḳ geniş ise daḥi debdebem olmaḳla benim
O çekilsün didi nefsim idiyordı naḥvet

Ḥaḳ Te'ālā yoluñı kesdi O virmez saña yol
Buyurup virdi ḥafī söze cevāb pür-'ibret³⁰²

2.2.4.1.4. Başka yerde vuku bulan olayları bilme; olayla ilgili mevcut kişileri görme yahut başkalarına gösterme: Eserde 6 kıt'a ve 2 kıt'a-i kebîrede bu örnekler karşımıza çıkmaktadır. Bu keramet motifi daha çok bazı kişilere atılan iftiraları ve kendisine veya başkalarına söylenilen yalanları ortaya çıkarmak şeklinde görülmektedir. Uzun süre seferde olan kardeşini bulamayan Emin Ağa öncelikle başka bir meczuba kardeşinin yerini sormuş, meczup da Dügümlü Baba'yı tarif ederek ona göndermiştir. Dügümlü Baba hem bu olayı görmüş ve bunu belirtmiş hem de Emin Ağa'ya kardeşini sorduğu sırada onun Eminönü'de bir gemi ile geldiğini haber vermiştir:

Evvelā zāt-ı muḳaddeslerini görmeyerek
Sordı bir bildiği zāta o da meczüb-ı Ḥudā

Git su'āl eyle Dügümlü Baba Ḥazretleri'ne
Diyü ta'rīf u ḥuzūrına o kılmış isrā

Gelicek söylemeden didi fülān zāt seni
Ol kadar şey'i ḥaber virmedi gönderdi baña

Dāderiñ şimdi Emīnönü'ne bā-fülk-i 'Arab
Geldi git eyle mülākāt diyü kıldı ibnā

Varıcaḳ gördi henüz itmiş o fülk ile vürüd
Görüşüp oldu kerāmetleri yine eclā³⁰³

³⁰² K.B.6/3-7.

³⁰³ K.2/ 4-8.

Düğümlü Baba oğluna katil damgası vurulan Halil Ağa'ya yardım ederek işin gerçek yüzünü şöyle bildirmiştir:

Naql olur bu daği Sağızlı Halil Ağa'dan
Habs olunmuş idi oğlum olarak katil isnād

Fevt olmuşdı refikı denilen habs içre
Olmadı çäre idersem de bükā vü feryād

Nışf-ı diyyet virecek hem yedi yıl habs olacağ
Diyü kat'ice cevābı baña oldı irād³⁰⁴

2.2.4.1.5. Gizli veya çalınan eşyaların yerini bilme: Bu motiften eserde 16 kıt'a ve 1 kıt'a-i kebîrede geçmektedir. Bazen kişilere malının nerede olduğunu söyleyerek bazen de kendisine attığı düğümlerden bir tanesini vererek eşyaların bulunmasını sağlamıştır. Dönemin tarihinden bilgiler de vermiş olan beyitlerde hem hac yolculuğu esnasında malları çalınan hem de Rusyalı hırsızlar tarafından sefere çıktıklarında soyguna uğrayan kişilere mallarının yerini bildirdiği ve geri almalarını himmet ettiği de anlatılmaktadır:

Sādeli-nām cemā'at ki Dağısitān'da olup
Ümerā-zādelerinden idi hoş-ḥāl o da pek

İtdi emlākini anıñ daği Moskov mağsüb
Şurba yir idi 'imāretlere nā-çār giderek

Bir noḥud ezdi didi āb ile emlākiñe şaç
Si'a-i ḥālını de böyle aña bildirerek

Varıcağ beldeñe Moskov saña rağbetle yine
Aḥz u ğasb itdiği emlākiñi redd eyleyecek

Varıcağ böyle idüp buldı refāh u rağbet
Mübrem olduğda ne mümkin anı nām virdirmek³⁰⁵

³⁰⁴ K.156/1-3.

³⁰⁵ K.132/2-6.

Aynı keramet motifi bağlamında Erzurumlu Reşid Bey'e kaybettiği cariyesinin yerini söylemesi de zikredilebilir:

Erzurumlu bir efendi didi ismi de Reşid
Geldim İstanbul'a itdim aña 'azm-i dergâh

Erzurum içre didim cāriyemi ğayb itdim
Kıldı ilhām ile taşrīh u <y>irinden āgāh

Oraya git diyerek gitdim oradan buldum
Kıldı Hāk qalb-i şeref-celbini āgāh her gāh³⁰⁶

2.2.4.1.6. Gelecekte olacakları haber verme: Bu motife, kişilerin öleceği yeri ve zamanı bilmesi ile ilgili kerametler dahil edilmeyecektir. Gelecekte olacakları haber vermesi ile ilgili kerametler eserde 29 kıt'a ve 1 kıt'a-i kebîrede geçmektedir. Kişilerin makam ve evlat sahibi olacağını, bir işte hayır görüp göremeyeceğini veya rızkına bereketin nereden geleceğini manen keşfedip haber vermiştir. Ayrıca Dügümlü Baba Kırım Savaşı'nın ne zaman başlayacağını haber vermiş ve Osmanlı ile Rusya arasında yapılan bu savaş h. 1269/ m. 1853 yılında başlamıştır.³⁰⁷

Moskov'da harb sözi altmış toquz içre olıcaq
İş-bu zāt himmet ü tebşir idüp oldu nuşret

Anı da gūş iden çok olup itdim taħrīr
Ber-ħayāt biri mecīd h̄āce-i şāhib-şöhret³⁰⁸

Dügümlü Baba kendisine himmet dileyen bir kadına kızının servet sahibi biriyle evleneceğini söylemiş ve dediği aynen gerçekleşmiştir:

Söyledi böylece Kāsımpaşa'da 'Ārif Beg
Vālidem ile me'an gitmiş-idim nezdine ben

Māderim himmet-i qudsiyyesini itdi niyāz
Didi keşfen beni ne rütbe vü manşib ide şen

³⁰⁶ K.B.18/ 1-3.

³⁰⁷ Sabri Can Sannav, "Kırım Savaşı'nın (1853-1856) Balkanlar'daki Milliyetçilik Hareketlerine Etkileri", *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi* 5/9, (2022), 257.

³⁰⁸ K.138/ 7-8.

Anı sen öyle görüp hem kızını bir şālīh
İdecek ‘ağd ü tezevvüc o da zī-servetden

Bende şar‘a var idi elbīsesi parçasını
Viridi didi koyup āba serine şıķ andan

Def‘i müşkilken o ‘illet giderek gelmedi hīç
Ol merātible münāşib dağı oldu rüşen

Öyle bir zāta naşīb eyledi hemşiremi Hāķ
Ber-ḥayāt vālidemiz şıḥḥat ile oldu şen³⁰⁹

Başka bir kıt‘ada kaleme yani kitabet memurluğuna gitmek isteyen Tal‘at Efendi’nin rızkının sarayda olduğunu haber vermiştir. Önce kaleme giden Tal‘at Efendi sonrasında da saray hizmetinde bulunmuştur:

Naķl ider Tal‘at Efendi ki odur şimdi şeyḥ
Çocuk iken kaleme gitmegi oldum tālīb

Didi kaņđı kaleme ister iseñ git aña līk
Görinür rızķı sarāyca gidüp olmaķ kāsib

Tekye vü medrese-veş ḥayra idüp şarf-ı māl
Kıldı himmet ki şalāhı olayım ben cālīb

Ṭuruķ-ı ‘āliyeden kaņđısın istek itseñ
Diyü sen eyle duḥül cümle ki feyzi cāzīb

Ķaleme şoñra sarāy ḥidmetine itdi duḥül
Yalısın tekye idüp eyledi ḥālīn şā’ib³¹⁰

³⁰⁹ K.113.

³¹⁰ K.166/1-5.

2.2.4.1.7. Kısır yahut yaşlı kadın ve erkeği çocuk sahibi yapma: Eserde bu keramet motifinden 11 kıt'a ve 1 kıt'a-i kebîrede bahis açılmıştır. Genellikle Dügümlü Baba'nın uzun yıllar çocuk hasreti çeken insanları çocuk sahibi olması için vesile olduğu, onlara bu yolla duasıyla himmet ettiği görülür. Dügümlü Baba mezkûr dertten muztarip olan kişilere nohut, kahve taneleri veya elbisesinin bir parçasını vererek anne-baba olmalarına vesile olmuştur. Aşağıda verdiğimiz örnekte Dügümlü Baba, Küçük Hafız Efendi'nin kendisine neden 'Baba' denildiğini içinden düşünürken onu biliyor ve çocuğu olmayan kadının da, verdiği kahve taneleri ile ikiz çocuk sahibi olmasını himmet ediyor:

Kayseriyeli Kûçük Hâfız Efendi de şehir
Ki kibâr-ı 'ulemâdandır o da naql idiyor

Geldi zihnime niçün kendüye dinür Baba
Nezd-i pâkinde idim hikmeti gösterdi nür

Çocuğu olmadığın didi gelüp bir hatun
Bir nohud virdi didi ekli çehâr-şenbe olur

Kahveniñ dânelerinden de dirüp birisini
Penç-şenbe anı da ekl ile bul didi sürür

Olmaz iken çocuğu hâmil olup hem tev'em
Oğlı çâr-şenbe kızını yevm-i hamîs itdi zühür

Cedd-i a'lâ-yı himemdir o fuyüzîñ kânı
Evliyâ böyle de Baba ile tavşif oluyor³¹¹

Bu kıt'adan hareketle Dügümlü Baba'ya, insanların çocuk sahibi olmasına vesile olduğu için "Baba" denildiği anlaşılır . Bir diğer örnekte de Ali Ekber adında İranlı birinin hem ev hem de evlat sahibi olmasını himmet etmiştir:

Kıldı ol Hakkı Efendi bunu da taḥkiye kim
İstedi himmetin İrânlu biri bit-ta'zîm

³¹¹ K.30/1-6.

‘Alî Ekber dinilür olmaz imiş evlâdı
Hânesi de yoğ-imiş eyledi arz u tefhîm

İkisi-içün daħi pek itdi niyâz-ı himmet
Bî-dirîğ eyledi kim böyle Hudâ luṭfi ‘amîm

Arası geçmedi çok itdi zuhûr evlâdı
Hâne de virdi aña Hâzret-i Hallâk-ı Kerîm³¹²

2.2.4.1.8. Hastalıkları iyileştirme: Eserde bu keramet motifi 22 kıt‘a ve 1 kıt‘a-i kebîrede yer almaktadır. Dügümlü Baba sara, baygınlık, basur gibi dahilî hastalıkların ve total veya aksaklık gibi sakatlıkların iyileşmesine vesile olmuştur. Şifa bekleyen kişilere bakla, nohut gibi gıdalar vermiş ve bu kimselerden bazı sureleri okumalarını istemiştir. Ayrıca kendi ağız suyu ve elbisesinin parçasını vererek de bazı kişilerin hastalıklarının giderilmesini himmet etmişti. Verdiğimiz örnekte Dügümlü Baba’nın Kayserili Hüseyin Bey’in total olan oğlunun yürümesini sağladığı anlatılmaktadır. Dügümlü Baba çocuğun ayaklarına babasının sarığından bir bezi sarmış ve bu yolla ayağındaki illeti gidermiştir:

Faḫaṭ ‘âlemde bir oğlum olup iki ayağı
Üstüh‘ânsız gibi gezmez yine olmazdı nihâd

Bir ‘işâbe kuşağımla şarup ayaklarını
Didi yarın vire şihhât aña da Rabb-i ‘ibâd

Öylece irtesi gün başladı meşye o daħi
Kuvvet-i himmetidir cümlemizi eyledi şâd³¹³

Diğer bir kıt‘ada da Dügümlü Baba Ahmet Bey’in baygınlık hastalığına yakalanan eşinin ve konuşamayan kızının iyileşmesine vesile olmuştur. Bu hastalıkların tedavisi için çok para harcayan Ahmet Bey, müdürlükten de azledilince kendisine fakirlik gelmiştir. Dügümlü Baba Ahmet Bey’e Vakıa ve Fetih surelerini okuyup eşi ve kızına üflemesini istemiştir. Bu vesile ile anne ve kız şifa bulmuş ayrıca Ahmet Bey de işine geri dönmüştür.

³¹² K.93.

³¹³ K.33/2-4.

Didi Aḥmed Beg anıñ kendü olup ‘Ayntābī
Germir’e oldı müdür ‘azl olarak gelmiş-idi

Zevcemiñ ‘illet-i ğaşıy olarak hem kızımıñ
Söylemez idi lisānı baña pek ḥüzn irdi

Şarf idüp anlara yiz biñ ğuruş oldum medyun
Sā’iliyyet derece destime ıarlık geldi

Yine Germir’e müdür oldum o himmet idicek
Süre-i Vākı’ a vü Feth’i oğu üfle didi

Emri üzre idicek düḥterim oldı inṯāk
Zevcemiñ ‘illet-i ğaşıy de şavışıp gitdi³¹⁴

2.2.4.1.9. Bereket Getirme: Kemâl-nâme’nin altıncı cildinde en çok bu keramet motifi yer almaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla 83 kıt’a ve 11 kıt’a-i kebîrede geçmektedir. Özellikle kendisine maişet kaygısı sebebiyle gelenlere “Bereket virdi.”, “Teberrük etti.” şeklinde ibareler yer alır. Bereket vesilesi olarak da kişilere okunmuş su, nohut, salatalık, yoğurt, kavun, mısır buğdayı gibi gıdalar, bazen toprağa gömülmesi için kestiği tırnağı yahut üzerindeki düğümlelerinden birini vermektedir. Bu kerametlerin çoğunda Düğümlü Baba birtakım kişileri Hicaz bölgesine veya kendi memleketlerine göndermiş; yanlarına yol harçlığı veya teberrük olarak az miktar da para (bir bakıma uğur parası) koymuştur. Bazen de kişileri başka birilerine yönlendirerek o kimseler aracılığıyla bereket veya iş bulmalarını sağlamıştır. Aşağıdaki örnekte iki çiftliğinden birini fakirlere tahsis eden Hamza Efendi’nin oğlunun kendisi öldükten sonra malından infakta bulunmadığı anlatılır. Faydasız işlerle uğraşarak felakete uğramasından sonra tevbe edip Düğümlü Baba’ya gelmiş ve o da iki nohudu vererek malının üzerine saçmasını söylemiştir. Nihayetinde kendisine Fatıha, Vakıa ve Fetih surelerini okumasını emretmiştir. Bahsi geçen kişi bunları yapınca gerçekten de malına bereket gelmiştir:

³¹⁴ K.155.

Gelüp İstanbul'a itmişdi tесе''ül hattā
Şoñra olmuşdı nedāmet ile tevbet-efken

Zā'ir olduğda ezüp iki nohūd virdi didi
Oķu kazağana koyup saç anı emlākiñe sen

Süre-i Fātiħa vü Vāķı'a vü Feth'i aña
Ya'ni emr itdi kırā'at ide eyler iken

Öyle itdikde Hūdā'dan bereket irdi hemān
Servet-i sābıķasıyla yine oldu dil-şen³¹⁵

Naķl ider Şāķir Efendi ki o Mağnisalu
'Askere yazılacaķ idim olup da efķar

Ben hazīne-i 'alā-yı Nebevī'ye seni
Eyledim didi mücellid o da oldu aźhar

İķtizā itdi mücellid ola irsāl oraya
Haķ beni dillere ihķār ile gönderdiler

Gelüp anıñla Medīne'de ta'ayyüşle yesār
Harc-ı rāhı dağı evvelce baña virdiler

Bā-refāh o da Medīne'de mücāvır hālā
İzķırābıñ pürüzi koymadı anda da eser

Şıķılup cendere-i faķr ile İstanbul'da
Cild-i şan'at bozılacak idi olsa 'asker³¹⁶

³¹⁵ K.164/ 4-7.

³¹⁶ K.189/1-7.

Bir diğerk örnekte Düğümlü Baba, insanların dış görünüşüne bakarak dilenci zannettiğı Ahmet Bey'in asil bir zat olduğunu keşfen bilmiş ve kendisinin derhal Şam'a gitmesini tevcih etmiştir. Tam da bu vesileyle Ahmet Bey'e askerlik rütbesi verilmiştir:

Ejdehānlu olarak hem de Aşıl Aḥmed Beg
Kendü ḥāliyle me'an itmede böyle ta'rīf

Der-sa'ādet'de ayağında pabūc eskiyerek
Almadan 'āciz idim faqr ile ol rütbe za'īf

Galebelik idi bir gün anı göstermemege
Sūḳda oturdum o ḳuṭb itdi oraya teşrīf

Beni şorduḳda dilenci didiler ammā kim
Bildi ilhām ile ḥālim didi ol zāt-ı şerīf

Ki dilenci degil ol anda aşālet vardır
Şām'a git didi himemle beni ḳıldı taltīf

Bi's-suhūlet gelerek Şām'a gidüp 'askere ben
Vüs'at-i rızḳ u rüteb virdi Ḥudāvend-i Laṭīf

Ḥabl-i faqr ayağa ḳalkarsa daḫi maḥv oluyor
Ejdehālīḳ da 'aşā-yı himeme göre za'īf³¹⁷

2.2.4.1.10. İkaz yoluyla bazı insanları kötülüğē, tehlikeye düşmekten kurtarma: Bu keramet motifi eserde 10 kıt'a ve 1 kıt'a-i kebîrede geçmektedir. Genellikle bu ikazlar, Düğümlü Baba'nın rüyada görünmesi ve tehdit ettiğı şeyi rüyada göstermesi veya kendisinin selamını iletmesi şeklinde önümüze çıkar. Aşağıdaki örnekte Cezayirli Abdülkerim Efendi'yi Medine'ye göndererek kendisini iş/mevki sahibi yapmış ayrıca Fransızların Cezayir'i işgal edeceklerini keşfen bilip beldesine gitmesinden alıkoymuştur. Bu durum mezkûr şahsı devam eden savaştan da kurtarmıştır:

³¹⁷ K.124.

Ḥarem-i muḥterem-i Ḥazret-i Faḥr-i Rusül'e
Kıldı ikinci imāmlıkla beni Ḥaḳ ṣādān

Eyledi ḥāl-i refāh ile Medīne'de muḳīm
Diyü şükr ile sitāyişlerin itdi ityān

Ḥāl-i pür-ḥüzn-i Cezāyir'den o oldı maḥfūz
Mübrem olmaḳla ḳazā itdi Frenk zabt u ziyān³¹⁸

Aşağıdaki örnekte de Düğümlü Baba, vali tarafından zor duruma düşürülen İdris Efendi'den sıkışmış nargile marpucunu düzeltmesini istemiştir. Emrini yerine getirince valiye şu sözlerini iletmesini emretmiştir: “Malının gitmesini mi gözünün kör olmasını mı yoksa oğlunun ölmesini mi istersin?” Vali, Düğümlü Baba'nın sözünü dinlemeyerek İdris Bey'i hapse attırmış fakat Düğümlü Baba valiye rüyasında oğlunu göstererek başına gelebilecek tehlikeyi haber vermiştir. Bunun üzerine vali hatasından dönerek Baba'nın emrini ifa etmiştir:

Didi İdrīs Efendi ki Selanikli'dir
Beni nā-ḥaḳḳ olarak eyledi vālī ızrār

Bir taraftan yine şıḳışdırıyordu şadışup
Geldim İstanbul'a ol ḳuṭb-ı güzīn virdi mesār

Nārgīle mārḫīci şıḳışmış ayıḳla diyerek
Emrin itdikde edā didi yine beldeñe var

Mālını virmegi mi dīdesi kör olmağı mı
Oğlı ölmekligi mi ister ola istifsār

Ḳorḳmayup böyle su'āl eyle buyurmuş idi
Söyledim ṫarılarāḳ eyledi ḥabse tesyār

³¹⁸ K.48/6-8.

Der-‘aķab oğlını rü‘yâda buyurmuş tehdîd
Çıķarup mâlımı virdi baña yine tekrâr³¹⁹

2.2.4.1.11. Tehlike ve felakete maruz kalanları fiilen kurtarma: Bu keramet motifi eserde 5 kıt‘ada geçmektedir. Düğümlü Baba doğum esnasında zor durumda kalan bir kadının yanına giderek manevi eliyle destek olmuş, doğumunu kolaylaştırarak anneyi ve yeni doğan sabîyi selamete kavuşturmuştur:

Zevcesi ĥamlını vaz‘ idemeyüp itti telâş
Kendüye eyledi tebşîr o zât-ı mes‘ûd

Toğdı bir ođluñ o da vâlidesi de sâlim
Buyurup ĥânesine döndi meserret-âlûd

Zevcesi didi gelüp ma‘nevî bir dest-i şerîf
Gögsümi şığadı der-ĥâl toğup itdi vürûd³²⁰

2.2.4.1.12. Hasımlarını beddua ederek muhtelif şekillerde cezalandırma: Bu keramet motifi 18 kıt‘a ve 2 kıt‘a-i kebîrede yer almaktadır. Düğümlü Baba kendisini tahkir edenleri çeşitli şekillerde cezalandırmış hatta bazı kimseler söyledikleri kötü sözler sebebiyle canlarından dahi olmuşlardır. Aşağıdaki örnekte Düğümlü Baba kendisine hakaret eden bir paşayı lutf edip evine gitmemesi konusunda uyarmış fakat paşa yine onu tahkir etmiş ve evine gitmiştir. Ardından evinde katl edilmiş bir vaziyette bulunmuştur:

İtdi ol Ĥaķķı-i ĥaķ-gû bunı da taĥkiye kim
İsmi de didi ammâ ki ne lâzım inbâ

Ĥışr-ı ĥıybet çıķarılup ĥala lübb-i ‘ibret
Şaĥn-ı nuşĥıñ ĥapađı sofraya olmaz isrâ

Ya‘ni taĥķîr iderek anı ‘iyâzen bi’llâĥ
Ĥânesine gidiyor idi ‘anûd bir paşa

³¹⁹ K.201.

³²⁰ K.1/3-5.

Yine luř ile buyurdu ki didiñ böylece lĩk
Ĥāneñe gitme bu Şeb başka yiri ıl sũknā

İsti'āze iderim yine o taĥķĩr iderek
Beytine gitdi o Şeb atlı olunup buldı cezā

Ėayretu'llāh ider 'afv olmasa dā'im te'dĩb
at at eyledi kendũsine o celb-i belā³²¹

Başka bir örnekte de bir Şeyh DũĖũmlũ Baba'ya haddi olmayan sözler söylemiş ve o gece kendi tekkesi yanmıŐtır.³²²

2.2.4.1.13. Rũyada grũnme: Bu keramet motifi 7 kıt'ada geçmektedir. Rũyada grũnmek, Őahısları ikaz etmek ve himmet göstereceğini bildirmek yoluyla gerçekleŐen bir keramet biçimidir. AŞağıdaki rnekte GũŐen Efendi'nin oğlunun attan dũŐerek eli ve ayağı kırılmıŐ, rũyasında da bir zatın oğluna Şifa vereceğini grmũŐtũr. Kendisi öncelikle bu zatın ya Hz. Hızır olduğunu ya da kendilerine himmet edecek başka bir zat olduğunu dũŐũnmũŐtũr. Sonrasında DũĖũmlũ Baba'yı bizzat grũnce rũyasında grdũĖũ zatın o olduğunu anlamıştır:

Didi oğlum dũŐũp atdan ırılıp pāy u eli
ıldı rũ'yāmda bir zāt aña tebŐĩr-i Şifa'

Oldı ta'bĩr o zāt Ĥāzret-i Ĥızır olmalıdır
Yāĥud o Ėavs-ı zamāndır idecek himmet aña

Şimdi grdũkde hemān bildim o rũ'yāmda benim
GrdũĖũm zāt-ı celilĩñ seniñ işte ĥāķķā³²³

Başka bir örnekte de eserdeki rivayetleri en fazla aktaran kişi olan Hakkı Efendi yer almaktadır. Sādik Kemal kendisine belirli bir gũn söyleyip o zamanda DũĖũmlũ Baba'nın kerametlerini yazmalarını istemiş fakat Hakkı Efendi o gũn gitmeyince DũĖũmlũ Baba rũyasında grũnmũŐ ve Sādik Kemal'in szũnũ dinlemesini söylemiştir:

³²¹ K.100.

³²² K.186/ 1-5.

³²³ K.38/2-4.

Sen didiñ vaşf-ı celîlîni fülân gün yazalım
Gelmemişdim baña te'kîdle görüñdi rü'yâ

Ki Kemâl'in didiği üzre aña 'âzîm ol
Didi tevbiḥ ile rü'yâmda o ğavs-ı Mevlâ³²⁴

2.2.4.2. Kerâmât-ı İlmiyye: Kerâmât-ı ilmiyyeye, kerâmât-ı tabî 'iyye, kerâmât-ı manevî ve hakiki keramet de denilir. İlmî keramet, veli zatların insanların kalbine bir şekilde tesir etmesidir. Ayrıca ilmî, ahlakî, edebî ve manevî yönleri ile ilgili kerametler de bu türe dahil edilebilir.³²⁵ Kendisini tahkir edene dahi lutfedip ikazda bulunmak, kerametlerin Hakk'ın izni ve inayetiyle gerçekleştiğini vurgulamak, tevazu göstererek kibirden uzak durmak, bazı kimseler için Alla'a dua ve niyazda bulunmak, yanlış yolda olana nasihat etmek keza bu keramet biçimine birer örnektir. Mutasavvıflara göre ilmî keramet, kevnî kerametten daha üstündür. Çünkü kerametlerin sebebi, manevi bir hikmettir. Bu bağlamda manevi boyut her zaman daha önemli görülmüştür. Sâdık Kemâl de beyitlerinde bu meseleye dikkat etmiş ve rivayetleri aktarırken “Hak verdi, Hüda nasip etti, Allah verdi” şeklinde ifadeler kullanmıştır. Ayrıca eserin hiçbir kıt'asında ne bizzat Dügümlü Baba'nın ne de sadık müridi Sâdık Kemâl'in bu kerametlerle övündüğüne dair beyitler söz konusudur. Her bir rivayetin ibret için olduğu ve asla gıybetin maksat olmadığı çoğu yerde söylenmektedir. Hatta özellikle Dügümlü Baba'ya hakaret edilmesi ile ilgili olaylar anlatılırken şahısların isimleri bilindiği hâlde eserde yazmamaktadır. Aşağıdaki örnekte Sâdık Kemâl'in bir kişi hakkında kötü bir olayı anlatırken ne kadar hassas davrandığı görülür. Dügümlü Baba zenginlerin birinden akçe istemiş -ki kendisi için değil himmeti gereği o kişiye faydası sebebiyle- fakat o kişi vermemiştir. Burada hem kişinin ismi bilinse dahi zikredilmemiş hem de tahkir ifadeleri aktarılırken “iyazen billâh” diyerek Allah'a sığınmıştır:

İtdi ol Hakkı Efendi bunu da tahkiye kim
Aĝniyâdan birini gördi o daḥi ma'lûm

Maḥşad 'ibret olarak gıybete varmamak için
İstemez ismi şarâhatle olunmak merḫûm

³²⁴ K.57/3-4.

³²⁵ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 242-243.

Pek çok aqçe götürenler var iken istemeyüp
Az bile isteyüp olurdu lednn bu ‘ulm

Kimden aqçe taleb eyler ise ni‘metdir aña
Derk u gş olmağla her kese oldu meczm

Bu kişiden taleb itdikde ‘iyāzen bi’llāh
Aqçe çok sende didi ya‘ni ki taḥkr mefhm³²⁶

Aşğıdaki rnekte Düğümlü Baba’nın her zaman kendisini misafir olarak gördüğünü,
tevazu sahibi olduğunu ve herkese kendi ihtiyaına göre nasihatte bulunduğunu söyleyen
bir kimsenin rivayeti yer almaktadır:

Ḳıldı ol Ḥaḥḥı Efendi bunu da nuşḥ-āmiḗ
Gş idüp kendülerinden yine böyle tibiān

Ki buyurmuş idi ḥubb itmedeyim bir miḥdār
Ṭutup emsāline nisbetle bu ḥoş ḥāli fülān

Ya‘ni maḥzz misāfir olarak kendüyi hem
Cümleden aşğı görmekle tevāzu‘-efşān

Ḥasteye daḥi ri‘āyetle o gnā söyler
İş-bu nuṭkıyla murād ‘ibret ala ‘aksi olan

Ḑnki keşf eyleyüp aḥvāl-i muḥāṭabları hep
İḥtiḗāsına göre nuşḥı iderdi ityān

Yine āyāt ü eḥādīsi m‘eyyed bu daḥi
Ḳıldı teşvīḥ olup ilhām-ı zuhli bulunan³²⁷

³²⁶ K.142/1-5.

³²⁷ K.157.

Kişilerin kalplerinde bulunan korkuyu gidermesi veya içlerindeki sıkıntıya ferahlık vermesi de manevi kerametlere örnektir. Düğümlü Baba üzüntü ve korku içinde olan Ali Bey'i sözleri ile rahatlatmış ve himmeti ile kendisine memurluk vermiştir:

Naql ider 'Alî Beg korkuyor idim pek çok
Ba'zılar eyleyecekdi beni gâyet dil-hûn

Himmete eyledim ol kûtbı görüp bize niyâz
Didi evkâfca Hâk rızk ile eyler memnûn

Çorçma bir cânibe evkâf-ı umûrıyla seni
Gönderirler didi ol zât-ı kerâmet-meşhûn

Bi't-te'ākub virilüp öylece me'mûriyyet
Çorçduğum olmadı andan daħi oldum me'mûn³²⁸

Bir seferinde de Düğümlü Baba malı çalınan ve Moskovların kendisini öldürmesinden endişe eden Hacı Ağa Bey'in içindeki korku ve telaşı gidermiş ayrıca malının geri verilmesini de sağlamıştır:

Dağsitân'dan Çayalı Hâcî Ağa Beg didi kim
Mâl ü emlakimi Rusiyalu zabt itmiş-idi

Gelüp İstanbul'a çarlık çekerek ben daħi
İstinâd bol ise de para vü pulum yok idi

Gördüm ol kûtb-ı güzîn eyledi kalbim taṭmîn
Ki olur mâl ü emlakîniñ istirdâdı

Hâlbukim yolda beni öldürecek Moskovlar
Diyü kalbime muḳaddemce telâş çok geldi

³²⁸ K.179.

Himemi vehmimi maḥv itdi gidüp geldim şaĝ

Ummaz idim baña cümlesi yine virildi³²⁹

Düğümlü Baba'nın müşşid ve sâliklerinin bir ayıbı olduĝunda bunu ortaya çıkarmaması ve gizli tutması da kerâmât-ı ilmiyyeye örnek teşkil eder.³³⁰

³²⁹ K.194/1-5.

³³⁰ K.B.29.

3. BÖLÜM: METİN

3.1. Metne Kaynaklık Eden Nüsha ve Tavsifi

10 ciltten müteşekkil Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eseri rik‘a hattı ile yazılmıştır. Eserin altıncı cildi, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Düğümlü Baba Koleksiyonu içerisinde yer alan 564-6 numarası ile bulunan nüshası üzerinden okunmuştur. Bu ciltte düzensiz satır sayısı bulunmakla birlikte, sayfa numaraları sağ üst köşelere yazılmıştır. Tek sayılı sayfalarda mühür basılmıştır. Sayfada yer alan metnin etrafında kırmızı mürekkeple çizilmiş çerçeve bulunmaktadır. Eserde 1/b numaralı varak öncesinde zahriye bölümü yer almaktadır. Bu bölümde ise eserin vakıf kaydı ilk varakta h.1294/m. 1877/78 olarak yazmaktadır.

3.2. Neşir Esasları

Çalışma konumuz olan eserin okuması Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Koleksiyonu’nda bulunan (564-6) numaralı nüsha üzerinden yapılmıştır. Metinde yer alan ayet ve hadis iktibaslarının kaynakları dipnotlarda belirtilmiş, atasözleri ve deyimler için ise ayrı bir başlık yapılmıştır. Der-kenarlarda yer alan beyitler ilgili numaralar ile metnin içerisine yerleştirilmiş ve bunun bilgisi dipnotlarda verilmiştir. Metinde yer alan bazı “vav” harfleri bağlaç olarak adeta bir virgül şeklinde kullanılmıştır. Bu durumlarda dipnotta gerekli bilgilendirme yapılmıştır.

Neşir yapılırken varak numaraları köşeli parantez ile sayfanın sol kenarında yazılmıştır. Metinde yer alan kasîde KAS.; kı‘alar K.; ve kıt‘a-i kebîreler K.B. şeklinde kısaltılmıştır. Vezin sebebiyle oluşan kusurlar tespit edilebildiği kadarıyla dipnotta belirtilmiştir. Diğer ciltlerde de yaptığı üzere müellif her yeni menkıbeye geçtiğinde başlık yerine “*kezâlik*” ifadesini kullanmıştır. Büyük oranda Aruz veznine uymuş ve yapılan küçük tamirler haricinde manzum metni ustaca yazmıştır.

Tam transkripsiyonlu metinde kullanılan neşir esasları kısaca şu maddeler altında toplanabilir:

1. Metnin transkripsiyon aşamasında bazı vokal tercihleri haricinde büyük oranda metne bağlı kalınmış, ses veya harekeler ile belirtilen vokaller korunmuştur: Kendüyi, dimek, açup, delü vd.
2. Vokal veya harekenin olmadığı yerlerde uygulanan kurallar şu şekildedir:

- a- Geniş zaman ekleri dudak uyumuna ve ekin bitişişinde bulunan kelimenin vokaline bakılmadan yuvarlaklaşma temayülünde olduğu kabul edilerek okunmuştur: ˘tutur, yanar, bilinür, yapdırır vd.
- b- Öğrenilen (duyulan) geğmiş zaman eki dudak uyumuna ve ekin bitişişinde bulunan kelimenin vokaline göre yuvarlak veya dar ünlülü okunmuştur: Sormuş, görmüş, gitmiş vd.
- c- Görülen (bilinen) geğmiş zaman eki üçüncü şahıslarda her durumda dar vokalli ve ünlü uyumuna bağlı kalınmadan okunmuştur: Buldı, oldu, dimişdi vd.
- d- Görülen (bilinen) geğmiş zaman eki birinci ve ikinci şahıslarda ekin bitiştiğindeki kelimenin vokali dikkate alınarak ve dudak uyumu gözetilerek okunmuştur: Buldum, oldum, didiņ, düşmedim vd.
- e- Birinci şahıs ekleri dar vokalli okunmuştur: N'ideyim, bulalım vd.
- f- İkinci çoğul şahıs emir eki dudak uyumu ve bitiştiğindeki kelimenin vokali gözetilerek okunmuştur: İdiņiz, öęreņ vd.
- g- Üçüncü tekil şahıs emir eki her durumda yuvarlak vokalli okunmuştur: Çekilsün, bilsün, kalmasun vd.
- h- Birinci ve ikinci şahıs ekleri dudak uyumu ve ekin bitiştiğindeki kelimenin vokali düzlük-yuvarlaklık/genişlik-darlık durumu gözetilerek okunmuştur: Bildigim, ˘tyduğum, kaderiņ, sevdięiņiz vd.
- i- Üçüncü tekil şahıs iyelik eki her zaman dar vokalli okunmuştur: Göņli, levhi, sözi vd.
- j- Zarf-fiil eklerinden -Ip eki her zaman yuvarlak vokalli okunmuştur: Bilüp, gidüp, görüp, işidilüp vd.
- k- Zarf-fiil eklerinden -mAdAn yazıldığı şekilde okunmuştur: Söylemeden, üşümeden, çıkmadan, yarmadan vd.
- l- Zarf-fiil eklerinden -IcAk her zaman dar vokalli okunmuştur: Gelicek, idicek, olıcak, düşicek vd.
- m- Soru edatı daima dar vokalli okunmuştur: Degil mi, olabilür mi, oldu mı vd.
- n- İsimden isim yapan eklerden -II eki yuvarlaklaşma temayülünde olduğu kabul edilerek okunmuştur: Rütbelü, kuvvetlü, ignelü, bereketlü vd.
- o- Fiilden fiil yapan eklerden -In eki dudak uyumu gözetilerek okunmuştur: Bulunur, olunur vd.

p- Şimdiki zaman ekinden önce gelen ünlüler dudak uyumu gözetilerek okunmuştur: Olmuyor, buluyor, düşüyor vd.

3. “ ile”, “içün” edatlarıyla “ise”, “iken”, “idi” gibi fiilin aldığı ekler ayrı ise ayrı yazılmış; bitişik ise tire ile gösterilmiştir: İtmiş-iken, yog-ise, dimiş-idi, vech-ile, redd-içün vd.

4. Arapça ve Farsça terkiplerin yazımında şu hususlar gözetilmiştir:

a- Arapça terkipler şöyle yazılmıştır: Kuṭbu'l-aḫṭāb , 'ālu'l-'āl, nūrun 'ale'n-nūr vd.

b- Farsça terkipler şöyle yazılmıştır: Nūr-efken, şeref-baḫṣā, pūr-fürşāt vd.

c- Farsça birleşik kelimeler (isim yahut sıfat) şöyle yazılmıştır: Envār-efzā, lenger-endāz, şevḳ-ārā vd.

d- Arapça ve Farsça ön ek ve edatlar kısa çizgi ile gösterilmiştir: Be-feyz, dü-'ālem, be-fuyūz, bi-ḫamdihī vd.

e- İki kelime arasına gelen ek ve edatlarla yapılan tamlamalarda her aralığa kısa çizgi getirilmiştir: Ser-tā-ser, pā-be-riḳab vd.

f- Farsça son ekler ve sona eklenen edatlar bitişik yazılmıştır: Şādān, Dağıstān vd.

g- Türkçe kelime ve kelime gruplarıyla sıkça kullanılan -āsā ve -veş ekleri kısa çizgiyle gösterilmiştir: Limonata-āsā, kibrit-āsā, sevb-veş, vezir-veş vd.

5. Metin içerisinde vezin uyumunu sağlamak için Türk diline uyarlanan ve iki sessiz arasındaki çoğalan sesler < > işareti içerisinde gösterilmiştir.

3.3. Kemāl-nāme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâdis

[Zahriyye/1a]

Bi'smi'llāhi'r-Raḫmāni'r-Raḫīm el-Ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-'ālemīn ve's-şalātü ve's-selāmü 'alā melce'i men zeri'e ve mence'i men beri'e ecma'in ve 'alā ḳāṭıbeti Enbiyā'ihî'l-mu'azzamīn ve 'ibādet'il-muvahḫidīn. Ammā ba'd fe-ḳad vaḳaftü hāze'l-kitābe ve ehdeytü ecrāhū li-ervāḫi'l-kāffeti emvātinā ve'l-fuyūzāti'd-dāreyni li-küllü aḫyā'inā ve ene 'abdu'z-za'ifü'l-efḳar ila'llāhi'l-laṭıfı'l-ekberi'l-müte'āl. es-Seyyid İsmā'ıl Şādıḳ Kemāl nāzımu hāze'l-kitābu ve nāmıḳuhū İbnu'l-Ḥac Muḫammed Şāliḫ Vecihī Paşa -raḫimehu'llāhi te'ālā-. “*Rabbenā ātinā fi'd-dünyā ḫaseneten ve fi'l-āḫireti ḫaseneten ve ḳınā 'azābe'n-nār*”³³¹. Bi-ḫürmeti ḫabıbike'l-a'zam -şalla'llāhu te'ālā

³³¹ “İnsanlardan öyleleri de vardır ki, ‘Ey rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ver, öteki dünyada da iyilik ver; bizi cehennem azabından koru’ derler.” el-Bakara 2/201.

‘aleyhi ve ‘alā ālihī ve şahbihī ecma‘in ve sellim- kemā yuḥibbū ve yerzā ve’l-ḥamdü
li’llāhi Rabbi’l-‘ālemīn.

Fī sene 1294

[1b]

KAS.1.

(Fe‘ilātün [Fā‘ilātün] Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün [Fa‘lün])

1. Bi’sm-i a‘zam ki o muḥtār-ı nuḳūl ism-i Celāl
Luṭf-ı Ḥaḳ ḥamdimizi ide ḳabūl ü ikmāl
2. Her şalāt ile selāmı da kemāl ile ide
Zāt-ı maḥbūbına hep āline maḳbūl işāl
3. Cümle aşḫābına da ümmetine de eyle
İde tavşif hemān Ḥazret-i Rabb-i müte‘āl
4. Besmele ḥamdele bu dört maḥalle şalavāt
Vire şeş-hāne-i ḳalbe hedef-i feyze vişāl
5. Bu Kemāl-nāme Dügümlü Baba’niñ vaşfidır
Sırruhū ḳuddise Rabbī be-fuyüz u Cemāl
6. ‘Avn-i Ḥaḳ ile muḳaddem diyerek beş cildin
İş-bu altıncısına başladı nā-çiz Kemāl
7. Buldurur yümni ile yüsride teveccühde zahır
Fevḳ-ı ser-māyesiniñ altı baña cāy-ı nevāl
8. Oldı anıñ ile ābād cihāt-ı sittem
Rūhuma rūh-ı ḥayāt eyledi Rabb-i müte‘āl

9. Bak Kemāl-nāme ḥadīsiñ *Kütüb-i Sittesine*
Ḥādım oldı ider anlarca daḥi şerḥ-i me’āl

[2a]

10. Ba’zı āyātı da taşrīḥ ü remzen tefsīr
Eyliyor ‘aczim ile itmedeyim baş-ı maḳāl

11. Gelse bir ḥarf daḥi olmada ma’nāca müfīd
Ḥarf-i vāḥid gibidir gerçi bu ‘ācizde Kemāl

12. Lāzım-est neşr-i ‘ulūm tā ki konī ḥayru’n-nās
Ḥalka ḥayr iste idüp eyle Kemāl istikmāl

13. Gevher-i ‘ilm-i şülāsī-i mücerredse de tām
Līkin olmaḳla mezīd olmada çok istiḥşāl

14. Artdı ta’līm ü ta’allüm ile baḳ isti’lām
Çok rubā’ı vü ḥumāsı vü sūdāsıde me’āl

15. Zāviye mühr-i Süleymān’da olur beş ü altı
Yine maḳşad bir anıñ içi *Şu’ab Şerḥi*³³² mişāl

16. İş-bu cildi de yine bī-ğaraż itdim taḥḳīḳ
Ğaraż iḥsān u ḳabūl ide Ḥudā-yı müte’āl

17. Ma’nevī feyzi Dügümlı Baba Ḥazretleri’niñ
Yine bī-ḥadd ise de olamaz o derc-i maḳāl

18. Görünür idi aña rābıḳalı çok zātlar
Söylemek rābıḳasızlıḳdır olur maḥfi ḥāl

[2b]

³³² Ebû Abdullah el-Halîmî’nin “el-Minhâc fî Şu’abi’l-Îmân”ı üzerine Hatîb Şirbînî “*Şerhu Minhâci’d-Dîn*” eserini yazmıştır. Eserde imanın şubelerinden bahsedilmektedir. Metin Yurdagür, “el-Minhâc fî Şuabi’l-Îmân” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020) 30/106-107.

19. Añlarıñ ba'zısı da öğrenilüp yazıldı
Baħrden sıçradı cüz'ice hemān kaçre mişāl

20. Bātınen fā'ide-i rābıtası var ƙalbiñ
Olmuyor rābıta-i sevb-veş izhara mecāl

K.1.

Kezālik

1. Naƙl ider Şeyħ Hasan ħüsn-i devāmla zā'ir
Çok füyüzāt u kerāmātı aña da meşhūr
2. Var idi Aħmed Efendi ki Vefā meydānı
Beytiniñ pışgehi idi o eylerdi ƙu'ūd
3. Zevcesi ħamlını vaz' idemeyüp itti telāş
Kendüye eyledi tebşir o zāt-ı mes'ūd
4. Toğdı bir oğluñ o da vālidesi de sālīm
Buyurup ħānesine döndi meserret-ālūd
5. Zevcesi didi gelüp ma'nevī bir dest-i şerīf
Gögsümi şığadı der-ħāl toğup itdi vürūd
6. Beñzemez birbirine nev'-i beşer bir ise de
Şüret ü sīretini ƙıldı müğāyir Ma'būd
7. Her olan bāliğ-i ƙudret bulamaz meblağ-ı kām
Ki ricāl ile nisā kimi 'aƙīm kimi velūd
8. Eyleme ƙābili nā-ƙabile ħaml u inkār
Ba'zısı ƙuvvededir ba'zısı fi'len mevcūd

[3a]

9. Ki benî-Âdem içündür “ve lekad kerremnâ”³³³
Kendü ğafletle kerāmâtdan oluyor meb‘ūd
10. Ma‘nevî dest daħi pertev-i şemse beñzer
Ki güneş gökde iken nūrı ider arza vürüd
11. Top şadāsı ile şarşılmadadır pencereler
Kuvvet-i dest gibi olmada ya‘ni meşhūd

K.2.

Kezālik

1. Yine ol Şeyh Hasan itdi ifāde bunı da
Dāderin şormak için geldi Emīn Ağa aña
2. Hızır Beg-nām maħallede o da sākindir
Hāzret-i Hızır gibi aña pek itmişdi recā
3. Ki qarındaşı seferde olarak nice zamān
Hāberin alamayup düşdi telāşa evfā
4. Evvelā zāt-ı muħaddeslerini görmeyerek
Şordı bir bildigi zāta o da meczüb-ı Hudā
5. Git su‘āl eyle Dügümlü Baba Hāzretleri’ne
Diyü ta‘rīf u huzūrına o kılmış isrā
6. Gelicek söylemeden didi fülān zāt seni
Ol kadar şey’i hāber virmedi gönderdi baña
7. Dāderiñ şimdi Emīnönü’ne bā-fülk-i ‘Arab
Geldi git eyle mülākāt diyü kıldı ibnā

[3b]

³³³ “Andolsun biz Âdemoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.” el-İsrâ 17/70.

8. Varıcağ gördi henüz itmiş o fülk ile vürüd
Görüşüp oldu kerāmetleri yine eclā
9. Ol- kadar şey' i haber virmedi mi saña dimek
İltifāt aña ki keşf ile anı daħi senā
10. Hem anıñ söylemeyüp kendüye göndermesidir
Yine ta' zīmi için çünkü bu gavş-ı yektā

K.3.

Kezālik

1. Yine ol Şeyh Hasan'dan oluyor kim mervī
Oldı medyün Rızā Beg çalarak çok ma' zül
2. Ki o eshāmda mümeyyiz olup ammā evvel
Rızkı eshāmı için oldu perīşān u melül
3. İtdi bir zāt-ı vesāatla recā hakkında
Bildirdi sehm-i gāzaba uğradığım keşf ile ol
4. Ki mecāzīb-i Hudā'dan biri gücenmiş aña
Lağabıdır Boğacı o da kerāmet-meşmül
5. Hakkına kesb-i rızā itmeli yine andan
Didi kalğar kişi her kande düşüp itse nüzül
6. Vāsıta eyledi ol zāt-ı celīle de recā
Kıldı himmet yine gelsün yirine diyerek ol
7. Ol tavassuḫta olan 'avdet idince keşfen
Kıldı tebşir idicek nezd-i celīline duḫül

[4a]

8. Ya‘ni barış olacaktır buyurup öyle hemân
Virilüp de ikisinden de himem itdi şümül
9. Aña göndermesi hâşâ ki degil ‘acizden
Kıldı tatyīb ile hürmet için öyle mersül
10. Gücenürse küberādan birisi bir kişiye
Pād(i)şāh luḫ idicek buldurur ‘afvını huşul
11. Küberā ḫadridir elbet o kişiden a‘zam
İstemez pād(i)şehān aña da hūzn ide hūlūl

K.4.

Kezālik

1. Vālidem ‘azm-i Ḥicāz eyleyecek olduḫda
Gitdi birlikde vedā‘ itmek için bir ḫadın
 2. Şimdi o naḫl idiyor kendüsi de şāliḫadır
Ya‘ni anıñ daḫi kizb olmadığı emr-i mübīn
- [4b]
3. Ki dimiş vālideme orada ḫal gidüp de
Ṭūl-i meḫsi orada fevti de remzen tebyīn
 4. Gerçi defn olması anda emelin fevtine līk
Ḳalb-i nā-ḫizim ile çok kişi olurdı ḫazīn
 5. Aña mebnī oluyorsa da o gūnā remzī
Vālidem fehm ile şād olmuş işitdikde hemīn
 6. Ḥaccīñ erkānını itmām u vefāt eyleyerek
Ḥazret-i Āmīne’niñ türbesi ḫurbında defīn

K.B.1

Kezālik

1. Naql ider Haqqı Efendi ki o çok hıdmet idüp
Çok vukûfı daği bulundığı olmuşdı beyân
 2. Bir efendi gelüp ismi de idi ‘ Abd-i Raḥīm
Aқтаşlu idi kim o da yine Dağıstān
 3. Kālbē ammā ki ḥaṭā itmiş ‘ iyāzen bi’llāh
Keşf ü iḥtār u yine ‘ afv ile kıldı şādān
 4. İ’tirāf ile recā eyledi ‘ afv u himmet
Zıḳ-i faqr ile ḥazīn oldığın itdi tıbyān
 5. Vüs‘at-i rızkıñ olur Şām tarafında buyurup
Himmetiyle orada gerçi refāh oldu ‘ iyān
- [5a]
6. Ba‘zı şüretle şaķındı da çeküp vüs‘atde
Ol kuşūrına cezā eyledi Rabb-i Mennān
 7. Şanma ğıybet yine ‘ibret için oldu taḥrīr
İstedi nargileye eyleye āteş ityān
 8. Eli ile getürüp kalbi idüp istiḥfāf
Keşf ile itdi recā eyledi ‘ afv u iḥsān
 9. Ğayretu’llāh o vüs‘atle me‘an itdi cezā
Mārpuç gibi dil-i keç-revi toğrıla hemān
 10. Nār-ı ‘aşk ile nefes almalı ehlu’llāhdan
Lüle-i kalbiñe şevk āteşidir nūr-efşān
 11. Çeşm-i dil olmasa pāk dīde-i tönbākī olur
Kendü kendüye kıyar soñra olur başı tuman

12. Nefesi pāk ise de ehl-i Hudā'nın bī-şek
Ġafletiñ sende zifir pākla ide tām cereyān

13. Kalmasun āb dil ü şīşe-i şadriñda kerih
El virir elvirecek görse nazif ü şāyān

14. 'Aşk-ı Hakk ile ider āha vesile anlar
Keyf için nārgile-veş laqlaqa vü borı cihān

(Este 'izü bi'llāh ve in min şey'in illā yüsebbihu bi-ḥamdihi)³³⁴

[5b]

15. Hakk'a tesbihde her şey'i tuyar ehl-i bātin
Zāhir-i ḥalde idrāk ide bilmez insān

16. Hızr-ı himmetleri ḥāzır oluyor her ānda
Baḥr-i pür-mevci bulur katre cihānı fincān

17. İhtiyārsız idicek fā'idesizdir tesbih
Lik vākıf olan 'arifleredir ḥayr-efşān

K.B.2

Kezālik

1. Yine ol Hakkı-i ḥaḳ-gūdan olur mervī kim
Birine sā'ati kaçda diyü kılmışdı su'āl

2. Söyledikde aña sā'atçilik itdi himmet
Ki fakir idi bula anıñ ile vüs'-i nevāl

3. Kendü sā'atçiligi eylemez iken evvel
Eyledi sā'ik-i taqdīrle anı istikmāl

³³⁴ "O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur." el-İsrā 17/44.

4. Toğrı işle bu keş-ā-keş ile kim ola şevāb
Ya‘ni cüz’iyye irādeyle olur istiḥşāl
 5. Nefsiñiñ zenbelegi³³⁵ ‘aksi çeker alma urup
Şıd-ı zencīri ide merkez-i ḥayra īşāl
 6. Beyn-i ḥavfın vü recā urmalı luḫ u ahrı
Çünki tefrīt ırar ifrāḫla urur bī-ikmāl
- [6a]
7. Didi Allāh-ı Ğafūr olma baña da mađrūr
Ya‘ni kim iş-bu ğurūr virmeye sū’-i ef‘āl
 8. Raḫmetinden de ümīd kesmemeye var āyāt³³⁶
Cümle şeyden o büyük kesbe çalış itme melāl
 9. Şabr u ta‘cīli irāde ide mīnā-yı derün
Yelovan bildirir arebe me‘an toğrıca ḫāl
 10. Şabrı medḫ eyledi āyāt ü eḫādīs ammā
Vardır anlar yine kim olmalı ḫayr isti‘cāl³³⁷
 11. Bozılır ilişilüp ilerü girü gidene
Cerḫ ider ba‘zı da miftāhsız engüşt-i celāl

³³⁵ Kelime esas itibariyle “zenberek” tir. Fakat müellif kelimeyi Türkī ve mahallī söylemiştir.

³³⁶ “De ki (Allah şöyle buyuruyor): ‘Ey kendi aleyhlerine olarak günahıta haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.’” ez-Zümer 39/53.

³³⁷ “Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sinayacağız. Sabredenleri müjdele! el-Bakara 2/ 155. “...Kim sabredirse, Allah ona sabır ihsan eder. Kimseye sabırdan daha hayırlı ve geniş hiçbir ihsan verilmemiştir.” Ebu’l-Hüseyin Müslim İbnü’l-Haccac el-Kuşeyrī en-Nıysābūrī, *Sahih-i Müslim*, (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1435/2014), “Zekat”, 42/124. “Şu altı şeyden önce (ibadet sayılan iyi) amelleri işlemeye devam ediniz; Güneşin batı tarafından doğması, Duhân, Dâbbetü’l-arz, Deccâl, her birinize mahsus olan (ölüm) ve (size verilecek) kamu hizmeti.” İbn-i Mâce, “Fiten”, 28/4056.

12. K̄albi bir ūāniyece bozma daḳīka-bīn ol
Vaḳte ṭoḡruluk ile uymalıdır bī-iḡfāl
13. ‘Ufuḳ-ı ūer‘a muvāfiḳ ola ya‘ni evḳāt
İdemez ūubḩ u mesā sā‘ati ūzre cūhhāl
14. Ṭurılır cüz‘i cihān oldu muvaḳḳit-ḩāne
İrtifā‘-ı ebedī itmege baḳ istiḩşāl

K.5.

Kezālik

1. Zemzem-i vaūf-ı ūeref-baḩūı ile ol rāvī
Ka‘be-i dilde olur bōyle leṭāfet-efzā
- [6b]
2. ‘Ulemādan biri gelmiū idi ismi de Emīn
ūu ṭalep itdi virūp ḳıldı aña bōyle du‘ā
 3. Ya‘ni ḩoḳ zemzemi nūū itmegi himmet buyurup
Bedel ū kendūliginden gidūp iḩdi evfā
 4. Ki gidūp gelmiū idi ḩacca yigirmi def‘a
Hem anı ḳıldı ḩudā himmeti ile iḡnā
 5. Bi‘r-i zemzem gibidir memba‘-ı iḩlāū-ı derūn
Nice bir ḩāḩ ki ider cāḩ-ı dū-keveni peydā
 6. Pāy-ı himmetleri miūl-i ḩadem-i İsmā‘īl
Anı aḩmak ile ḳıldı eūer-i feyz-nūmā

K.6.

Kezālik

1. Yine maḩkī oluyor bu daḩi ol nāḳilden
Geldi mālīyyede ḩıdmetde olan ‘Ārif Aḡa

2. Kıldı ta' zīm u iki çocuğı haste idügin
Söyleyüp himmet-i 'ulyālarını itdi recā
3. El-Hağ iksīr-i haqīkī nefes enfüsīdir
Bī-dirīğ oldu ikisi de yine buldı şifā
4. Kīmyā daği haqīkatde fuyūz-ı himemi
Zīk-i faqrı var idi buldı anıñ ile rehā

[7a]

5. Kīmyā zāhiren ancak olup ismen mevcūd
Bātinīde irişür oldığı dem izn-i Hudā
6. Zāhirī bātinī her şey daği taqdīre menūt
Evliyānıñ nefes-i aqdesi iksīr kīmyā

K.7.

Kezālik

1. İrişüp sükker-i şādī yine lezzet viriyor
Şıkılur ise de limon gibi kayd itme derūn
2. Bā-ħuşuş artar ikisi de olunca lezzet
Āb şabr itmeli limonata-āsā meşhūn
3. Sükker-i şādīye aldanma qalup seng-nihād
Kalbi ezgin ü raqīk feyze olur çün maqrūn
4. Var hadīs dilleri meksūruların 'indinde Hudā
Ya'ni çok luḫfi ħazīnesini bulur maḫzūn³³⁸

³³⁸“Rasulallah: ‘Şüphesiz ben sizin görmediğiniz (gerçekler)i görürüm ve işitmediğiniz(gerçekler)i işitirim. Gök (adeta) gıcırdadı ve gıcırdaması da hakkıdır. (Çünkü) gökte dört parmak yeri yoktur kibir melek Allah’a secde etmek üzere (o yere) alnını koymasın.. Allah'a yemin ederim ki benim bildiğim(gerçekler)i siz bilseydiniz az gülerdiniz ve çok ağlardınız, yataklar üstünde kadınlardan da zevk duymazdınız ve (meskenlerinizden) yollara çıkıp Allah’a yüksek sesle yakarıştta bulunurdunuz’ buyurdu.” [Ebu Zerr (radiyallāhu anh) sözüne devamla: ‘Vallahi ben kesilen bir ağaç olmamı temenni ettim.’ İbn-i Mâce, “Zühd”, 19/4190.

5. Bu kabilden olarak naql idiyor ol rāvī
Haste için gidiyordu biri bā-ḥüzn-i derūn
6. Limonata getirüp fakrını da ‘arz itdi
Hastesi buldı şifā ḳalbi feraḥ gūn-ā-gūn
7. Ya ‘ni ḥacc ile be-kām oldı ‘Azīz ismi daḥi
Şeyḥ-i İslām ḳapusunda da ma ‘āşla memnūn

[7b]

K.8.

Kezālik

1. Būy-ı vaşfi ile ābād oluyor yine nihād
Eyliyör gülşen-i taḳdīre o rāvī ityān
2. Geldi Maḥmūd Efendi idi Boyabadlı
Baḥre batmış idi eşyālara ḳaldı ḥayrān
3. Git Ḥicāz’a buyurup şerveti de himmet idüp
‘Azm ile buldı refāḥ oldı yeñiden şādān
4. Ğarḳ-ı aḥzān iken baḥr-ı taḥayyür içre
Ḳurtarup ḳıldı yem-i feyz u yesāra pūyān
5. Ki ‘ibādāt-ı İlāḥ ile refāḥı da bulup
Dürer-i feyz u yesār eyledi Mevlā iḥsān
6. Umulur ba ‘zı kerīḥ gördüğünüz şey ola ḥayr
Buyurur naşş-ı celīlinde Cenāb-ı Yezdān
7. Umulur sevdiğiniz ba ‘zı şey ola size şer
Diyü iḥṫār idiyorlar bizlere yine Ḳur’ān

8. Bize göre oluyor lafz-ı ('asā) kim ummak
Hāzret-i Hāḳḳ'a göre cümle ğuyūb emr-i 'ıyān³³⁹
9. İki 'ālemde emān Hāḳḳ'a dimek ile amān
Bir nefes aḥz u 'aṭā itmede 'āciz şāhān

[8a]

K.9.

Kezālik

1. İtdi taḳdīrle ḳalem şehr-i şahāyif naḳlen
Naḳl idüp böylece de yine o zāta ḥaḳ-ğū
2. Bir efendi de faḳīr ismi de 'Abdu'r-Raḥmān
Nezd-i 'ālīsine geldi olarak himmet-cū
3. Cū degil baḥr-ı fuyūzāta sebepdir himemi
Yine ammā ki olur menbağ-ı taḳdīrle ḳamu
4. Mıṣr'a git soñra gidüp Mekke'ye soñra oradan
İdesin 'azm-i Medīne didi taşrīḥ ile o
5. Oldı ol gūne müyesser hem irüp yūs ü refāh
Her birinde daḥi gösterdi yesār kendüye rū
6. Şerveti buldı olup her birisinde de muḳīm
Dağıstānī idi pür-ḳıḳ idi bunda kendü

K.10.

Kezālik

³³⁹ "Size zor geldiği halde savaş üzerinize farz kılındı. Hakkınızda hayırlı olduğu halde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu halde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz bilmezsiniz." el-Bakara 2/216.

1. *Küllü şey'in semerâti* ile vâdî-i derun³⁴⁰
Ġayr-ı zî-zer ' ise de rızk-ı cibâyet eyler

2. Evliyâ 'ind-i ilâhîde hâlîl olmağla
Himemiyle kerem-i Hakk'a iderler mazhar

3. Mekke'de birisi ez-cümle Hasan Paşa kim
Mütefâ'id olarak kendüsi daği söyler

[8b]

4. Ki Dügümlü Baba Hâzretleri'niñ himmetidir
Buraya 'azm u refâhım virilen rütbeler

5. Bâ-huşuş anda 'ibâdet olup a'lâ-yı rüteb
İki 'âlemde daği rızk-ı hasendir aẓhar

6. Hârameyn-i şeref-ârâda 'ibâdet efđal
Var hadîs-i Nebevî nice ki kat kat ekser³⁴¹

7. Bir tekâ'ud ki haķıķatde fuyûzâta kıyâm
Dest-gîri yine ol kuṭb olup öyle rehber

8. Faḫr-i kevniyye livâsında farîķ fi'l-cenne
Vaşfına sa'y u şafâ bulmalı yevmü'l-maḫşer

K.11.

Kezâlik

1. Yine ol râvî-i haķ-bîn ifâde idiyor
Bir efendi daği gelmişdi Edirneli idi

³⁴⁰ “Ey Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki rabbim, namazı kılsınlar. İnsanların gönüllerini onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsinler.” el-İbrâhîm 14/57.

³⁴¹ “Peygamber (sallallahü aleyhi ve sellem): ‘Benim şu (Medine’deki) mescidimde kılınan bir namaz, (Mekke’deki) Mescid-i Haram müstesna olmak üzere, başka mescidlerde kılınan bin namazdan daha faziletlidir.’ buyurmuşlar.” Sahîh-i Müslim, “Hacc”, 94/505.

2. İsmi de idi ‘Alī şan‘atı da sâ‘atçi
Toğrica sâ‘at-i rızkı aña da gösterdi
 3. Ya‘ni nuţkıyla gidüp Mekke’de Tâ‘if’de o da³⁴²
Beyt-i ihlâşîñ olup tâ‘ifi şervet irdi
 4. Fakr ile kalbi şıkılmışdı koyun sâ‘ati-ves
Der ü dīvāra aşup kalbini fakrıñ derdi
 5. Kefçe-i yedleri işlerde çok etrāfa şalup
Hāric-i rızkı kişi çalsa da bulamaz idi
- [9a]
6. Dest-i pür-feyz ile hayrı kura zencīr-i derūn
Saklı işlerle tenezzülden ide taş‘ıdı
 7. Top kadar küre tenezzül çoğalur çaldıkda
Sanma hissolmaz anı halkın olur meşhūrı
 8. Yiri egri olıcak işliyemez kefçe gibi
İstikāmetle muķīm olmalıdır kalp ebedī

K.12.

Kezālik

1. Tâ‘if-i menkıbe-i ‘āliyesidir kalemim
Oldı ol Hakkı-i haq-bīn yine böyle delīl
2. Bir efendi daħi gelmiş idi Mağnisalı
Nezd-i pür-feyz-i mu‘āllāsına ismi de Hālīl
3. Mekke’ye git buyurup kīse-i rızkı orada
Bereket bulmağı himmet ile kıldı tebcīl

³⁴² Metinde “Mekke’de vü Tâ‘if’de” şeklinde geçmektedir. Fakat vezin sebebiyle “vü” nün virgül konumunda geldiği düşünülmektedir.

4. Pek refāhı bularak itdi iḳāmet orada
Nuṭḳı üzre bereket virdi Ḥüdāvend-i Celīl
5. Maḥv u işbāt olan levḥa göredir bereket
Münderic ümmü kitāpda ki odur bī-tebdīl³⁴³
6. Cümle eşyā gibi ya‘ni bereket anda yine
Ki hemān levḥa göre dinmesi tekşir taḳlīl

[9b]

K.13.

Kezālik

1. Yine naḳl itdi o rāvī kütüb-i vaşından
Sāde bu şanma tevātür ile ḡābit anlar
2. Dinilür şıdḳ-ı tevātürle ‘aleyhi’l-fetvā
Bā-ḥuşuş eski yeñi şehr-i dilimde azhār
3. Geldi İbrāhim Efendi vaṭanı Eskişehir
Didi maḳşūd-ı ‘atīḳ-şehr dilim itdi maḳar
4. O heves itdi ḥarāb idemedim ben i‘mār
Nebet ü sa‘y idicek redd idiyor ba‘zılar
5. Bāb-ı fetvāca diyüp maḳşadı ne oldığını
Himmet itmiş idi ol zāt-ı kerāmet-güster
6. Maṭlabı Eskişehir ḥāk-i beyāzī-āsā
Çāh-ı ṭard içre iken çıkarak oldı bihter

³⁴³ “Allah dilediğini siler, dilediğini de yerinde bırakır; ana kitap onun katındadır.” er-Ra'd 13/39.
“Kuşkusuz o, katımızdaki ana kitaptadır; çok yücedir, hikmetle doludur.” ez-Zuhruf 43/4.

7. Şabr olur terbiyet-i albe sebep ol g n 
Virüp  st z-ı himem z b u cil  hoş işler

K.14.

Kez lik

1. Enc m-i sa‘d ile burc-ı emele v şıl ider
Neyyir-i feyż-i  l h  kime olsa ali‘
2. Yine ol n kil-i ha-g  idiyor böyle bey n
Vaşf-ı ‘ lileridir n r-ı neh r-ı l mi‘

[10a]

3. Söyledi Es‘ad Efendi ki odur orumlu
Vatim olmada idi far ile evvel z yi‘
4. Var had s k sib-i h ll ya‘ni hab bu’ll hdır
“M tek sil olarak kendüne dime  ni”³⁴⁴
5. ali‘im sa‘d-ı su‘ud itdi olunca z ‘ir
Vaşf-ı adeslerini eyledi Mevl  s mi‘
6. Ki seħ b h ‘il olup ba‘zılara göstermez
Güneşin n r  iken cümle-i kevne ş yi‘
7. Baňa dimiř idi git Mıřr’a olur h l-i yes r
Gelerek Mıřr’a beni itdi aňa Ha c mi‘

K.15.

Kez lik

1. Söyledi řeyh  Hasan o da m d vimdi aňa
D nyev  uħrev  ‘izzet irer inse himmet

³⁴⁴ “alışıp kazanan Allah’ın sevgilisidir.” Mevl n  Cel ledd n-i R m , *Mesnev -i Ma‘nev *, ev. Derya  rs- Hicabi K rlang  (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015), 1/915.

2. İhtisābda ketebeden iken ihrāc olunup
Bī-ma‘āş ‘İzzet Efendi’ye irişdi miḥnet
3. Ki ta‘ayyüşde idi anda ‘abālıyla me‘an
Zıḳ-i ḥāl güç ki degil ‘azl ile şūrī zillet
4. Var ḥadīs faḳr idiyor küfre qarīb bī-şabri³⁴⁵
Şabr idemezse kişi ehvene lāzım ğayret

[10b]

5. Gördi ḥüzn içre anı didi ki üç güne degin
Hüseyn Beg gelüp alur seni itme ḥayret
6. İhtisāb nāzırı olmuşdı o üç gün olıcaḳ
Eyledi anı mümeyyiz iderek pür-fürşāt

K.B.3.

Kezālik

1. Kūh-ı kibr üzre yabanī ağaç-āsā ḳalbi
Ḳoymayup kesmelidir taḥt-ı rızā-i Yezdān
2. Pürüzin rendeleyüp rabṭ ile iḥlāş üzere
Şandūk-āsā ola maḥfūz u ḳapağı da dehān
3. Çenberi şabr u ğilābīde şebāt olmaz ise
Ḳufl u miftāḥ-ı riyā pek ‘abeş aḳılda yalan
4. Ḥabl-i şıdḳ ide seḥāre gibi kim rābıṭalu³⁴⁶
Vaz‘ u terfī‘e taḥammül ile olsun şādān
5. Sepet-āsā o za‘īf ise idüp fikri ḥarār
Hüsn-i ḥāle geçe iḥlāşa sarılmaḳla hemān

³⁴⁵ “Allah’ım, küfürden, fakirlikten sana sığınırım.” sözleriyle dua ettiğini duyan bir sahâbî kendisine, “İkisi birbirine denk mi?” diye sormuştu ve Allah’ın Rasulü “Evet.” diye cevap vermişti. Nesâî, “İstiâze”, 29.

³⁴⁶ Vezin sebebiyle “seḥāre” kelimesinde tahfif yapılmıştır.

6. Bâtin u sîrete bak zâhir u şûret boşdur
Zî- kıyem olsa hamûle çuval içre ne ziyân

7. Eski bez ile Dügümlü yine gevher gevher
Câm yine câm bakup virse aña yüz şâhân

[11a]

8. Sen (ena'htâru) dimek uygun anahtâr olmaz³⁴⁷
Ba'zî zer çekmece var vidası kurşûn-efşân

9. Borcuñ altında kıomaz kıarşuluk irüp artar
Çifte hûrc yûsr irişür 'usr oluyor tek pûyân

10. Didi ol râvî yine var bir efendi ki anîñ
Olup ismi de Hâsan itmededir hûsn-i beyân

11. Şan'atım evvelâ şandıççılık İstanbul'da
Hep Dügümlü Baba Hâzretleri'niñdir ihsân

12. Ki anîñ himmetidir soñra Medîne'ye gelüp
Bu büyük hâne ile şerveti virdi Yezdân

13. Sâyesinde iderek haccı yigirmi def'a
Didi râhatdayım itmek ile şükri ityân

K.16.

Kezâlik

1. Kıldı ol râvî yine mihr-i beyâna îşâl
Bâtinen himmet ile eyledi yûsri tevlîd

2. Vaz'ı haml itmede pür-zahmet iken bir hatun
Toğdı âsân hemân himmeti olduqda resîd

³⁴⁷ “Ben seni seçtim. Şimdi vahyedilecek olana kulak ver.” et-Tâhâ 20/13.

3. “Batn u raḥm ile meṣīme olur üç kat zulümāt”
Diyü Qur’ân’da daḥi kıldı beyân Rabb-i Mecîd³⁴⁸

[11b]

4. Cehl ü ğaflet ü ‘inād içre olanlar da hemân
Öyledir eyleye taḥlîş Ḥudāvend-i Ḥamîd
5. Evliyâ himmeti elbette güneşden a‘lâ
Pertevi her zulümâtdan ider iḥrâc u reşîd
6. Vaz’ ider ehl-i ḥavâş nârı kaşık içre küle
Kaşık altında libâsdan eşeri cisme bedîd
7. Ki libâsa da ağaç kaşığa da itmez eşer
Ten yanup da kıbarır görmededir şahş-ı mezîd

K.B.4.

Kezâlik

1. Naql ider Şeyḥ Ḥasan kim yine ihlâşı ḥasen
Nezd-i pür-feyzine gelmişdi Muḥammed Kıpudan
2. Baḥr-ı deyne talup olmuşdı ğarîk-i ḥayret
Şamsun’a git didi oldu aña da feyz-efşân
3. Virdi Ḥakk anda müsâ‘id ne hevâ-yı erzâk
Te’ diye eyledi kat kat daḥi artmışdı hemân
4. Gemisin kırtarana dindi kıpudan ammâ
İde rîḥ-i nefes-i tayyibe aña cereyân
5. Rîḥ-i ‘âşif gibi dâyinler ağız açdıķça
Puşulayı şaşurur fırtınadan ḥâli yaman

³⁴⁸ “Sizi annelerinizin karnında üç karanlık içinde türlü yaratılış safhalarından geçirerek yaratmaktadır.”
ez-Zümer 39/6.

[12a]

6. Dümen almaz dümen ü yek kişide dāyin ise
Olsa da dayıñ u ‘ammuñ olıcak bī-ihsān
7. Nefsi zālīm eline olmaması-y-çün manşüb
Fülk-i māl rahtalanur borç ile olma nālān
8. Rızķıñ irer saña olsañ da yetīm-i ‘āciz
Yapdırır kenziñe dīvārı Cenāb-ı Yezdān
9. Līk isrāf ile borç şer‘an u ‘aqlen mezmūm
Vardır āyet ki “degil müsriife ħubb-i Raĥmān”³⁴⁹
10. Dīger āyetde mübezzirleri taķdīh ile Ħaķ
Anları didi “şeyāñ ile ĥaķķā ihvān”³⁵⁰
11. Var ĥadīs-i Nebevī “deyn oluyor (şeynu’ d-dīn)”³⁵¹
Zīnetiñ ‘aksi dimek şeyn olur andan ‘işyān
12. İrtikāb ile günāhı kıazanur anıñ içün
Ħālbukim iş-bu kıazandığı aña ‘ayn-ı ziyān
13. Bā-ħuşuş borcı olan bence kıanā‘at üzere
Şarfla te’diyeyi kııldı ĥadīs emr ü beyān

K.17.

Kezālik

1. Yine ol Şeyĥ Ħasan böyle ider ĥüsn-i beyān
Nezd-i pür-feyzine gelmiş idi Nu‘mān Kıavvāş

[12b]

³⁴⁹ “Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacığımızda güzelce giyinin, yiğin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.” el A'râf 7/31.

³⁵⁰ “Çünkü savurganlar şeytanların dostlarıdır. Şeytan da rabbine karşı çok nankördür.” el-İsrâ 17/27.

³⁵¹ Muâz bin Cebel (r.a.) rivayet ediyor: “Borç, dindarlığın bir lekesidir.” İmam Celâleddîn es-Suyûtî, Câmiu's-Sağîr, 4303.

2. alup esbāb-1 ta‘ayüşden aıda diledi
Germ u serd ile yanup üşümeden bula alāş
3. Dikdi merbū-1 ader kisve-i kāmın virdi
Biçerek aa göre luf ile mişl-i mirāş
4. İgne iplik gibi pür-za‘f idi candan bezerek
Varmadı çoa ayāt buldı idince ihlāş
5. Ğam apis-ānesini itmiş iken gönli maar
Aılıp bāb-1 refāh itdi hemān istiqlāş
6. Tarlıı dār-aacından daı bed-ter diyerek
abl-i ‘işyān ile şeytān dise de kendüni aş
7. Vardır āyet “o ider far ile va‘d u ihlāl”
“a ider mafired u fazlını va‘d eyle menāş”³⁵²
8. Yemm-i hırşa göz aardup aa düşen yenilür
İncü ıarmadadır ‘ārif-i ebur-1 ğavvāş

K.18.

Kezālik

1. Yine ol aı Efendi buna rāvī oluyor
Bir efendi daı gelmiş idi ismi de Nazīf
2. Kendü Afġān’dan idi far ile efgānda idi
Zāhiren ġuş olunup olmadı yine talīf
3. İstiyor idi ma‘āş redd ile virildi cevāb
Hüzni ile idi za‘īf olmada idi taz‘īf

[13a]

³⁵² “Şeytan içinize yoksulluk korkusu düşürür ve çirkin şeyler yapmanızı emreder. Allah ise kendinden bir baıslama ve lütuf sözü vermektedir. Allah her şeyi kuşatmakta ve her şeyi bilmektedir.” el-Bakara 2/268.

4. O daħi himmet-i ‘ulyāsın idüp istiḥşāl
Redd idenler aña gösterdi hemān rüy-ı laṭīf
5. ‘Arz-ı ḥāl virmege de bulmamış iken akçe
Virdiler anı bile himmeti kıldı te’līf
6. İtdiler istediği üzre ma‘āşı taḥşīs
Bāṭinen rūḥsız olan şeyden ümīd re’-yi saḥīf

K.19.

Kezālik

1. Hıfz idüp kal‘e-i vaşfin didi ol rāvī kim
Bu da zeyn-āver-i Āşār-ı Kemāl’i oldı
2. Geldi Zeynel Ağa faqr ile perīşān olarak
Zeyni kande giyecek yiyeceği bulmaz idi
3. Celb idüp himmet-i pür-merḥamete ol aḥvāl
Bilüp ilhām ile taqḍiri tesellī virdi
4. Ki Medīne’de muḥāfız olacaq ātīde
Buyurup ummaz iken şādī vü ḥayret geldi
5. Hük-m-i taqḍiri zuhūr itdi anıñ da öyle
Kal‘a-i levḥi Hudā ehline meftūḥ itdi

[13b]

6. Düzde tağ gibi açık vādī-i levḥ anlar için
Sırkat-i düzd şeyātiniñ oluyor tardı
7. Rehber-i himmetine pey-rev olan kām alarak
Kendü kesb itdi cezā kim ki yolundan çıqdı

K.20.

Kezālik

1. Beyt-i maḫṣūd-ı beyāna götürür ol nākıl
‘Arafāt-ı kıṣaṣ-ı pür-ḫiṣaṣın naḫl idicek
2. ‘Āzim-i ḫac bir efendi ki idi Bosnalı ol
İsmi de idi Reṣīd geldi buyurdı görerek
3. Ki çalıṣ ḫacca iriṣdirmege sen kendüni
Māderi yolda vefāt idecegin keṣf iderek
4. Çıkdılar vālidesiyle me‘an İstanbul’dan
Māderi itdi vefāt rāhda ‘illet gelerek
5. Maḫv u iṣbāt olan *levḫ*de olsa çāre
Himmet eylerse de bu “*ümm-i kitāb*” ḫükmi dimek
6. Ki degil bir sene bir sā‘ati kim bir ānı
Vardır āyet “ilerü gürüye gitmez” bī-ṣek³⁵³
7. “Ṣadaḫa def‘ belā vü ‘ömri mezīd itdigine”
Var ḫadīṣ levḫa göre iṣte bu teḫvīl itmek³⁵⁴

[14a]

K.21.

Kezālik

1. Vaṣf-ı pākiyle teberrük idüp al Ḥaḫḫ ‘aşkı
Nefsiñe olma esīr ḫalbiñi maḫlaṣ ide Ḥaḫ
2. İṣtirā olsa daḫi Ḥazret-i Yusuf-āsā
Ṣūrīdir ṣanma ḫaḫīḫī üserāya mülḫaḫ

³⁵³ “Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.” el-A'râf 7/34.

³⁵⁴ “Müslümanın sadakası ömrünü artırıp kötü ölümden korur ve Yüce Allah bununla kibir, fakirlik ve böbürlenmeyi giderir.” Heysemi, Mecmaü’z-Zevâid, “Zekat”, 4609. Hadis-i Taberânî “el-Mu’cemu’l-Evsât’ta” rivayet etmiştir. İsnadında yer alan “Kesir bin Abdillâh el-Müzeni” zayıftır.

3. Yine ol rāvī didi ‘Aşķī Efendi evvel
‘Aceme düşdi esir geldi Hudā kırtararak
4. Himmet itdi yine ol zāta bu kıtbu’l-aķtāb
Ol ‘ibādātda muķīm rızķı Hicāz’da bularak
5. İki ‘ālemde Hudā kıllıķıdır hürriyyet
Kendüye hādimi i ‘zāz ider Rabb-i felak
6. ‘Āķıbet eyleyerek ya ‘ni dü-‘ālemde ‘azīz
Buyurur melce-i ihvānlıķa kendüyi eķak
7. Nutķ-ı ‘ālisi zuhūr itdi yine haķķında
Anda rızķ irdi ‘ibādāta muvaffak olarak
8. Ger kavī ise daķi ‘işmeti oldu aķvā
Ya ‘ni bürhān-ı Hudā nutķı bu gavsıñ el-ķak

K.22.

Kezālik

[14b]

1. Zābt idüp hāfızasında yine ol söyledi kim
Gördi ‘Osman Aķa’ya kıldı be-ilhām-ı beyān
2. Rızķı anıñ da Hicāz’da olacak oldıķını
Buyurup öylece oldu o da ma ‘lūm u ‘ıyān
3. Çok hıdmetlere de oldu muvaffak orada
Ger kışūrı var ise ‘afv ola anıñla hemān
4. Ki başı bozuķa ser-gerdelik itdi orada
Dildir a ‘zā-yı teniñ başı bozuk itme amān

5. Var ḥadīs “hep cesedi şālīḥ ider ḳalb de şalāḥ”
“Olsa fāsīd hep ider cisme fesādı cereyān”³⁵⁵
6. Hem ḥadīs vādī-i “cenbeynligiñ” içinde saña
Nefsiñ a‘dā-yı ‘adüv ya‘ni ider çok ziyān³⁵⁶
7. Örtse keffiyye-i keyf ola be-kef seyf-i şebāt
Eyle ol düşmen-i cenbiyyeye şabrı ḳalkān
8. Hem ḥadīs nefsiñiñ üstüne ğazāñ efdaldır
Şeş cihetden o da şeş-ḫāne-i ḳalb ide nişān
9. Nefs atar saña ḫavātırıla fitilli tüfegi
Aña at ignelü sen rabṭ-ı tevekkülle hemān

[15a]

10. Ki ḳrup topu gibi Ḥaḳḳ’a tevessüle ḳılup³⁵⁷
Ṭağ gibi ṭağīyi ḳum gibi düzeldir her ān

K.23.

Kezālik

1. İtdi ol Ḥaḳḳı-i ḫaḳ-gū bunı da böyle beyān
Yine nefsince ğarazsız bu daḫi ğayr-i ḫafi
2. Raşad-ı ḳuvvet-i ḳudsiyyesi İstanbul’dan
Ḳıldı ‘Ārif Baba’ya Ka‘be-i ‘ulyā-yı celī
3. Ḥıdmet-i ‘āliyesinde bulunurdu pek çok
İrtihāline ḳarīb öyle de şād itdi anı

³⁵⁵ ...“Şunu iyi bilin ki, insan vücudunda küçücük bir et parçası vardır. Eğer bu et parçası iyi olursa, bütün vücut iyi olur. Eğer o bozulursa, bütün vücut bozulur. İşte bu et parçası kalptir.” Buhārī, İmān 39.

³⁵⁶ “Senin en şiddetli düşmanın, iki yanının arasında bulunan nefstir.” İsmail b. Muhammed el-Aclūnī, *Keşfü’l-Hafā*, (İstanbul: Beka Yayıncılık 2019) 1/351.

³⁵⁷ Krup topu, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonra Osmanlı Devleti’nin Avrupa’dan temin ettiği savaş topu firmasının adıdır. Mehmet Beşirli, “Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Türk Ordusunun Top Mühimmatı Alımında Pazar Mücadelesi: Alman Friedrich Krupp Firması ve Rakipleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, (Aralık 2004), 170-171.

4. Haccı itmiş idi ‘Ārif Baba zāhirce de līk
Bāṭinen zāhir olup gördi yine ol beyti
5. Gösterir ehl-i raşad ḥādimine bi’t-ta‘rīf
Pek ‘amādır raşad-ı ma‘nevīniñ inkārı
6. Ya‘ni dūrbīn u raşadda da esāsdır dīde
Oluyor nūr-ı başīrin derece ḥaḳ-bīni
7. Gözleyüp ḥıdmetini baḳmalı kesb-i feyze
Himmeti eyleye ru’yetde o beyt şāhibini
8. Beyti görmekten emel bilmelidir ma‘nāsın
Bā-ḥuşūş olmalıdır ‘ārif-i maẓmūn-ı ḥafī

[15b]

K.B.5.

Kezālik

1. Meskeni tekyede defn olacağın söyler idi
Bildigim tıyduğum olmuşdı muḳaddem inşā
2. Şimdi ol Ḥaḳḳı Efendi daḥi böyle didi kim
Anları bu da mü’eyyed idügidir eclā
3. Ba‘zılar medfenini şordı bu tekye buyurup
Ġayb-ı ḥamse didiler vāḳıf olur mı aşlā³⁵⁸
4. Didi Ḥaḳ bildirecek o daḥi ma‘lūm olur
Ġayrı olmaz burasın kıldı müyesser Mevlā

³⁵⁸ “Muğayyebāt-ı hams: Allah’tan başkasının bilemeyeceği beş gaybî konudur. Bu konular Kuran’da (Lokman 31/34) geçmektedir. Diğer beyitte bu konulardan bahsedilecektir.

5. Çok tedāvülle o beş ğayb olur āyetde şarīh
Cümle ğaybı daĥi mansūş bilür ancak ki Hudā³⁵⁹
6. Zāhir-i şer‘-i mübīn dīde-i zāhir-bīndir
Baṭın-i şer‘ide dūrbīn u raşaddan iclā
7. Ki anıñ ile görünür ceberūt u lāhūt
Raşadıñ bildiği arz ile biraz hāl-i semā

(Kāle’n-nebiyyū -şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve ‘alā ālihī ve şaḥbihī ecma‘in ve sellem- izā teḥayyertüm fi’l-umūr fe’s-te‘inū min ehli’l-ḳubūri)³⁶⁰

8. Bu ḥadīş sizler umūr içre idince ḥayret
İsti‘āneyi idiñ ehl-i ḳubūrdan icrā

[16a]

9. “Sırr-ı (mūtū)” da memāt ḥālī tutan sağ iken³⁶¹
İki ‘ālemde de züvvārını eyler ihyā
10. Rıḥletinde de ider himmet-i rūḥāniyye
Ḳudsiyān ma‘nevi sağ ḳalbiñi sağ tutsun aña
11. ‘Āriyen ehl-i ḳubūr ise olur aḥz-ı ‘iber
Diyü şerḥ eylediler iş-bu ḥadīşi füzalā
12. Sırr-ı (mūtū) da idi vaḳt-i ḥayātında da ol
Ya‘ni mevtinde ḥayātında da feyzi eclā

³⁵⁹ “Kıyamet saati hakkındaki bilgi yalnız Allah’ın katındadır; O, yağmuru yağdırmakta; rahimlerdekini bilmektedir. Hiç kimse yarın ne elde edeceğini bilemez; hiç kimse nerede öleceğini bilemez; ama Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.” el-Lokmān 31/34.

³⁶⁰ “Ne yapacağınızı bilemez şaşkın bir duruma düştüğünüz zaman kabir ashabından (ölülerden) yardım isteyin.” Aclūnî, *Keşfu’l-Hafâ*, 1/85. “İbn Teymiyye’ye göre bu mevzu bir hadistir: ‘Onlar -yani bid’atçılar- hadis ilminin uzmanlarınca yalan kabul edilen bir hadisi rivayet ediyorlar. O da şudur: İşleriniz sarpa sardığı zaman kabir ehline muracaat ediniz. Bu hadis olsa olsa ancak şirke kapı açmak için uydurulmuştur.’ *Mecmûu’l-Fetavâ*, 2/293.

³⁶¹ “Ölüm gelip çatmadan evvel, şehvanî ve nefsanî hislerinizi terk etmek suretiyle bir nevi ölünüz.” el-Aclūnî, *Keşfu’l-Hafâ*, 2/29. “İbn-i Hâcer el-Askalânî: ‘Senedli, vesikalı bir hadis değil derim’ demiş”, Ali el-Karî ise: ‘Mânası doğrudur’ demiştir.

13. Şerefi oldu mekân ile mekânîñ meşhûr³⁶²
Aña beyt olmada bu dâr nice ra'nâ ma'nâ
14. Gösterir iken 'ıyân Ka'be'yi İstanbul'dan
Bunda defn olması da hikmet-i pür-nef'-i Hudâ
15. Neyyireyn-i dü-cihân Mekke Medîne likin³⁶³
Kurb u ba'dinde görünmekde nücüm-ı evfâ
16. Kurb u ba'dinde olur fâ'ide-i zâ'idesi
Her biri zâ'id-i cismânîye envâr-efzâ
17. Nef'i alektirigiñ muttaşıl en cismânî
Me'ħaz-i kuvvet-i berkiyye yine bir ammâ
- [16b]
18. K̄albi rabṭ itmeli tel kırmamalı iħlâşda
İder āgâh u ħaberdâr-ı teliğraf-āsâ
19. Hem teliğraf gibi sâde ħaber şanma anı
Ĥayrı yağdırmada emṭâr u nesîm-i a'lâ
20. Kendüñi dūrî-i şūrîde görüp itme hebâ
Ola efkâr u ezkâr-ı sütünü akrâ
21. Lenger-endâz olarak baħr-i tevekkülde gönül
Hıfz ola şarılaraq şabra be-feyz-i Mevlâ
22. K̄alb u göz taşırarak olsa hevâdan bulanık
Kendü kendüye çeker şâ'ika-i kahr-ı Hudâ

³⁶² Kelâm-ı küberâdan; “Bir mekan şerefini orada bulunandan alır.” manasında “Şerefü'l-mekân bi'l-mekân” sözü meşhurdur. “İlim Kültür ve Edebiyat Dergisi”, Somuncu Baba, (Erişim 13.05.2014).

³⁶³ Metinde “Mekke vü Medîne” şeklinde geçmektedir.

K.24.

Kezâlik

1. Yine ol râvî-i haḳ-bîn olur kim râvî
Böylece eyledi tebşîrle berâber iḥtâr
2. Nezd-i pür-feyżine gelmiş idi Edhem Paşa
Didi Şeyhü'l-ḥarem olmaḳ emeli sende de var
3. Haḳ Te'âlâ saña da gerçi naşîb eyleyecek
Lîk taḳdîr-i Hudâ müddetiñ olmaz bisyâr
4. 'İzzle şâmil ki degil dehşet ile pek taşrîh
Lîk o ma'nâsı ḳavî fâ'ide olmaz inkâr

[17a]

5. Ki virilmekle varup ol sene de ḥacc itdi
'Avdet itdikde maḳarr oldu aña dâr-ı ḳarâr
6. Hem bu dünyâca görüp işlerini aña göre
Pür-ḳuşûr ḳalmaması ni'met-i 'uzmâdır kâr

K.B.6.

Kezâlik

1. 'İbret için birisi mu'terifen naḳl itdi
İsmi yazmayayım ḡayri umulur gıybet
2. Ba'zî irâdım için 'azm idüp İstanbul'a
Ḳaldı tuḡrâsı çekilmek işe geldi ḡâyet
3. Anı Zeyrek Yokışı'nda göricek sormuş-idim
Seyf-i sâti' gibidir didiler anda himmet
4. Ben ḥafiyyen o nedir kim ḳılıcından ne olur
Diyerek soñra daḡi böylece itdim cür'et

5. Yaklaşınca bize yol vir çekilüp soğakdan
Diyü taḥkîrle didim kendüme virdim zillet
6. Sûk geniş ise daḥi debdebem olmakla benim
O çekilsün didi nefsim idiyordı naḥvet
7. Ḥaḳ Te‘ālā yoluñı kesdi O virmez saña yol
Buyurup virdi ḥafî söze cevāb pür-‘ibret
8. Ona der kim kılıcından ne olur didiñ sen
Baḳ neler yapar o seyf ile Ḥudā’dan ğayret
9. Ḥarc-ı tuġrā idi beş yüz ğuruş anı getürüp
Virdiler redle cevāb geldi esefle giryet
10. Ba‘zı esbāb ile irādım elimden alınup
İtdi māliyyede terkîn-i kuyūdın devlet
11. Debdebe ile çalım eyleyen ancak zālīm
Kāl u ḥālīm ola sālīm diyü lāzım ḥürmet³⁶⁴
12. Görmedi hîç refāh fevti daḥi ḥüzn iledir
Ki idüp oġlı da da‘vā vü çıkardı zimmet
13. İtse zîrekligi düşmez idi böyle yokışa
İ‘tilā eyler idi itdire Rabbim diḳkat
14. Şu virüp zaġladı seyf-i ğaḏab-ı Bārī’yi
Kendü boynını aña çaldı keser ol elbet

[17b]

³⁶⁴ Bu beyit der-kenarda yer almaktadır. Hangi beyite yerleştireceği de beyitin başında rakam ile belirlenmiştir.

15. Oldı günden güne her işlerimiz dıger gūn
Ser-nigūn itdi didi öyle ħatāya cūr'et

16. Kara kın içre kılıcıñ bulunur a'lāsı
Olmaz elbīse ile zātda noħsāniyyet

17. Kılıcıñ cevheri zātında gerekdir yoħsa
Kın u kabza da güher sādece zeyn ü şıķlet

[18a]

18. Seyfiñ egriligi de toħrıca çok kesmek için
Ĥazret-i Ĥızır gibi fi'l-i ledūn pūr-hikmet

19. Ya'ni nice kışas-ı pūr-ĥışası var ħattā
“Fülk³⁶⁵ ü dīvār³⁶⁶ u şabi³⁶⁷” kışşası için āyet³⁶⁸

K.25.

Kezālik

1. Didi ol Ĥaħķı Efendi yine ismin yazmam
Maķşad 'ibret ki degil ġıybet ü sūd-ı aġrā

2. Yapdı zīnetleri çok tekyesi içre bir şeyĥ
Göricek nuşĥ-ı ĥasen istedi itmek iķrāz

3. O kabūl eylemedi anı 'iyāzen bi'llāh
İtmeli şükr ü tazarru'la anı istiķrāz

³⁶⁵ “Bunun üzerine birlikte yürüdüler. Kıyıya ulaşıp gemiye bindikleri zaman o kul gemiyi deldi. Mûsâ, ‘İçindekileri boğmak için mi onu deldin? Gerçekten sen çok kötü bir iş yaptın!’ dedi.” el-Kehf 18/71.

³⁶⁶ “Yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındı. Derken orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarla karşılaştılar, o hemen onu doğrulttu. Mûsâ, ‘Dileseydin, elbet buna karşı bir ücret alırdın’ dedi”. el-Kehf 18/77.

³⁶⁷ “Yine yola koyuldular. Nihayet bir gence rastladıklarında, o kul hemen onu öldürdü. Mûsâ dedi ki: ‘Mâsum bir insanı, bir cana karşılık olmaksızın katlettin ha! Gerçekten sen fena bir şey yaptın!’ ” el-Kehf 18/74.

³⁶⁸ Hz. Hızır ve Hz. Musa kıssası hakkında geniş bilgi için bakınız: Kehf Suresi 60-82.

4. ‘Ayn-ı ihsān ki teşekkür bile olmazsa virir
Feyz-i kevneyne sebep şey’e ne mümkün i‘rāz
5. Zīneti men‘ idicek didi o şeyh her daffe
Kendüye göre kıyāfet olup olmaz a‘rāz
6. Didi ma‘nāsı anıñ hākim olan ‘adl iderek
Şeyh olan itmelidir vāşıl-ı Rabb-i Feyyāz
7. Yine ol Şeyh bizi te’ dībe mi geldiñ diyicek
Kıldı pür-hār ‘iber-i nuşhı yine verd-i riyāz

[18b]

8. Ben size nuşh ile siz daħi baña bi’t-tevbīh
Viririz fā’ideyi muhtelif āb-ı aḥvāz
9. Saña qalmaz burası tiz nice hey’et bula Hāq
Buyurup öyle olup qalması şikle enqāz

K.26.

Kezālik

1. Evliyā’ bendeligi ile bulan hürriyyet
Faqr u ğamdan iki ‘ālemde olurlar āzād
2. Anlarıñ himmetine kalbi kavī bağlamalı
Dā’imā bendeligiyle oluyor feth-i murād
3. Didi ol rāvī yine böyle ki ol kuṭb-ı güzīn
Bir esirciyle iki cāriyeyi eyledi şād
4. Şatılacak idi bir cāriye hemşiresi de
Ağlıyor idi olacak diyü kendüden yād

5. Didi ol zāt bu bükādan yir ile gök ağlar
Şatması şer‘a muḥālif faḫaṭ olmuş mu‘tād
6. Bī-nikāḥ pek çoğı şer‘an olamaz istifrāş
Vüs‘at-i rızkıñı Mışır içre virir Rabb-i ‘ibād
7. Nuşḥ-i pākiyle esircilige nā‘ib olarak
Mışır‘da şervet irüp eyledi ḫayrāt-ābād

[19a]

K.27.

Kezālik

1. Kalemim siḥr-i ḫelāl gibi olan nazm ile de
Vaşf-ı ‘ālīsini irāddan el-ḫaḫḫ ‘āciz
2. Yine ol rāvī beyān itdi biri gelmiş idi
Ki niyābetde gezüp mālī olurdu ḫā‘iz
3. Bekr Efendi‘dir o kim Zilelü pūr-ḫasret idi
Oğlı olmazdı himem istedi itsün fā‘iz
4. Didi Ḥaḫḫ ide kerem hem giderek beldeñde
Vüs‘at üzre bul o rızkı ki ḫelāl ü cā‘iz
5. Gidüp oğlı olarak buldı ḫelāl rızkı daḫi
İtdi red ḫāḫılığı oldu şalāḫı bāriz
6. Yine teklīf olunup ḫāḫılığı istemedi
Gelmiş iken anı olmaḫlığa evvel ḫā‘iz

K.B.7.

Kezâlik

1. Nağş-ı ser-levha gibi zîb-i şahâ'if bu daği
Cedvel-i çâr-cihet-i kalbe o itdi imlâ³⁶⁹

2. Ki o kuṭb-ı şeref-efzâ ṭuruk-ı 'âliyeden
Nağşibendî didi pek hoş görünmekde baña

[19b]

3. Ki emel mevt ile Hağ rü'yeti dervîşlikde
Ḳabl-i mevt eyledi (mütû)da hayâtı imâ

4. Nağşî tâcı giyinür idi görürdüñ pek çok
Anı evvelleri de eyliyor imiş iksâ

5. Hazret-i Hızr ile irşâdını nağl itmiş-idi
Hem Üveys ile de pîrân hażerâtını seṇâ

6. Ger Üveysî'se daği kendüsi taşrîḥ üzre
Ḳangısından idügin eylemez idi inbâ

7. Sa'dî oldığı da mervî bu *Kemâl-nâmesine*
Silsile-nâme ile oldı berâber inşâ³⁷⁰

8. Nağşibend-i ten idüp kendüye bağlardı düğüm
Nağşibend-i dil ü dil eyledi zikri ebedâ

9. Cem'î câ'iz ṭurukıñ mecma'-ı bağriyye fuyüz
Hem bu nuṭkı da muḥâṭab içün irşâd-efzâ

³⁶⁹ Bektâşilik'te şeriat, tarikat, marifet ve hakikatten oluşan dört kapı anlayışı vardır. Prof. Dr. Hasan Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavuf ve Tarikarlar* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2021), 284.

³⁷⁰ Bu beyitten Düğümlü Baba'nın Sa'dilik tarikatına mensup olduğu anlaşılmaktadır.

10. Ki muhâtab idi naqşî vü libâs ğayr-ı delîl
Bilüp ilhâm ile oldu aña da şevk-ârâ

11. Vesah-i nefsi koma kim ola her hâlde celî
Ezelî naqş-ı haccer gibi *elest* ile *belâ*

[20a]

12. Naqş odur kalbe hemân mâye-i kırtâs naqşî
Çıkmaz ammâ görünür şevk ile baksañ maḥzâ

13. Kağıdıñ üsti yazılrsa da o naqş-ı zâtı
Turur ammâ ne revâ üstine ğayrın imlâ

**(Kâle'n-nebiyyü şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve 'alâ âlihî ve şahbihî ecma'in ve sellem.
Men 'arefe nefsehü fe-ḳad 'arefe Rabbehü)³⁷¹**

14. “Nefsini 'arif olan Haḳḳ'ı da 'arif” dimek
'Acz-i nefsi bilene ḳudret-i Haḳ' dır eclâ

15. Bilse 'acz ile fenâ cümle ḳuşûr nefsinde
Bilür Allâh da dimek luṭf u beḳâ cümle 'ulâ

16. Başma ḥaṭ ḳālıbı mühr içre de Haḳḳ 'aksinedir
Ṭab' u ḥatmi çıkarır toĝrı pürüzsüz baḳ aña

17. Ḳabarup ḥârca çıkar ise ḥurûf başması-veş
Anı da düzelderek baḳmalı ḥatta maḥzâ

18. Naqşı medḥ itmesi naḳḳâşına râci' oluyor
Ḥüsn-i nefsiñ de bu ma'nâca delâlet-baḥşâ

19. İḥtilâf-ı şuver ü zâtlarımız hikmet-i Haḳ
Oldı cüz' iyye irâde bize râci' ammâ

³⁷¹ “Nefsini bilen Rabb'ini bilir.” Aclûnî, 2, 262.

[20b]

20. Sözüñ ü rişte-i ihlâş ola kâr-ı keffîñ

Çevre-i kalbe vire naqş-ı şeref dürr-i Hüdâ

21. Mâ-sivâ olsa da bî-rûh şuver u naqşı yine

Cânlu naqşı gibidir didi Fütûhât zîrâ

(Este‘îzü bi’llâhi’l-‘azîm. Ve in min şey’in illâ yüsebbihü bi-hamdihî [ve lîkin] lâ tefkâhüne tesbîhahüm)³⁷²

22. “Hakq’a tesbîh ile hamd itmeyen olmaz hiç şey”

Ğayr-i müdrikân ammâ anı didi Mevlâ

23. Olup eşyâda cemâdât dahi zî-rûh dimek

Diyü İbn-i ‘Arabî Hâzreti yazdı ma‘nâ³⁷³

24. Şems-i himmetle fiţoğrafya gibi ancak kim

Zât-ı bî-şüret-i Hâk hubbı bula naqş ü beķâ

25. Baqş-ı rencişle atar raqş-ı cihân hâke teni

Naqş-ı ihlâşı ider rûh u na‘aşı ihyâ

26. Naqş u cism olmayarak âyîne içre eşkâl

Hîç bir şey dinemez çünkü vücûdsız maqzâ

27. Sâlikîñ râbıtası öyle olup mürşidine

Zâhir-i şer‘ u Fütûhât’da dimez bir şey aña³⁷⁴

³⁷² “Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O’nu tesbih eder; O’nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini anlayamazsınız. O halîmdir, bağışlayıcıdır.” el-İsrâ 17/44.

³⁷³ İbn Arabî’ye göre yaratılış esnasında öncelikle suretler oluştu her şey cansız ve ruhsuz iken vücuda gelip sonrasında ruhları yaratıldı. Muhyiddîn-i Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, çev. Selahaddin Alpay (İstanbul: Seda Yayınevi 1971), 36.

³⁷⁴ İbn Arabî Allah dostunu dost edinmenin o kişinin dinine girmek olduğunu söyler. Ancak dostluk kurmak yalnızca Allah ile olur çünkü “Eşyanın ayniyeti bellidir ve ayniyetin tekevünü de bir başka mevcudiyet olmayıp Hakk’ın mevcudiyetidir. Arabî, *Fütûhât*, 202.

28. İki mir'ât-ı muķābil arasında bulunan
Kāt kāt içden içe pīş ü pesi görür eclā

[21a]

29. Kālb-i mürşid ile sālīk dağı böyle olarak
Sālīkiñ 'aybı var ise görüp eyler imhā

30. Dūr-bīn cāmları-āsā virerek 'ayn-ı yakīn
Nūri nāķışlara haķ-bīnligi eyler peydā

31. İsmi pertevsiz olan cām ki pertevlüdür
Cem' ider nokta-i kālbine güneşden o ziyā

32. Mürşid anīñ gibi bā-rābıta Haķ nūrı virüp
Kav gibi kavramada sālīki feyz-i evfā

33. Bahre dūr-bīnle bakınca deñiz olmaz dūr-bīn
Cām u āyīne dağı vāşıtalardır maḥzā

34. Güneşin kūrşu değil nūrı geçer cām u kava
İşte vaḥdetiñe vücūd³⁷⁵ da denilür bu gūnā³⁷⁶

35. Şadr-ı İslām'da çok zāhir u bāṭın 'ilmi
Rabṭ u tedvīn-i kütübden var idi istiğnā

36. Yazdırup Ḥāzret-i 'Osmān görüp ḥāfızı az
Birer iklīme yedi muşhafı kıldı isrā

37. Fużalā zāhir u bāṭınca 'ulūmīde yine
İḥtiyācātı görüp de kütüb itdi imlā

³⁷⁵ “Âlemdeki çokluğun kendisinden geldiği tek bir varlık vardır.” fikridir. Her şeyin Allah'ın iradesi ve tecellesiyle olduğu düşünülür. İbn Arabî'nin varlık anlayışına dayanan bir felsefedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 329.

³⁷⁶ Bu beyit kitabın der-kenar kısmına yazılmıştır.

38. Mültecī rābıtası mişl-i ṭabī' i her bār
Şoñra ġāflet çoğalup olmada ta' lımi ārā

39. Vāşıta-güş ise de dirse yine ḥācelere
Rabṭ-ı çeşm ü dil ile fā'ide vardır evfā

[21b]

(Este 'izü bi'llāhi'l-'azım: K̄ul yā eyyühe'llezīne hādū in ze'amtüm enneküm evliyā' u li'llāhi min dūni'n-nāsi fe-temennevü'l-mevte in küntüm şādiķın)³⁷⁷

40. Ey ḥabībim bunu da söyle Yahudiler'e kim
Nāsda mümtāz iseñiz zu'men olup dost-ı Ḥudā

41. İdiñiz mevti temennī söziñiz şādiķ ise
Çünkü mevt ile olur rü'yet-i Rabb-i Yektā

(K̄āle'n-nebiyyü şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve 'alā ālihī ve şaḥbihī ecma'in ve sellem: Ekşirü zikra hā[z]imi'l-lezzāt)³⁷⁸

42. Zikr-i mevt olmağ<i>le hāzim-i lezzāt-ı cihān
Anı ikşār idiñiz kim ola ma'mūr uķbā

(K̄āle'n-nebiyyü şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve 'alā ālihī ve şaḥbihī ecma'in ve sellem: "Sebeķa'l-müferridüne. K̄ālū: Ve me'l-müferridün yā Resūla'llāh? K̄āle'z-zākirūna'llāhe keşīran ve'z-zākirāt.")³⁷⁹

43. Fā'ik olmaķda müferrid bulunanlar buyurup
Şordılar bunda müferrid de ne ola ma'nā

44. Zikr-i Bārī'yi ricāl ile nisādan kimler
Çok iderler ise anlar didi Faḥr-i dü-serā

[22a]

³⁷⁷ "De ki: 'Ey yahudiler! Başka insanlar değil, yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız ve şayet sözünüze sadıksanız haydi ölümü temenni edin!'" el-Cuma 62/6.

³⁷⁸ "Ebu Hureyre'den rivayet edilmiştir. Rasulallah şöyle buyurdu: Lezzetleri keseni sık sık anın! Ölümü kastediyor." Tirmizî, "Zühd", 2(2409). Metinde "hārim" yazılmıştır.

³⁷⁹ "Rasūlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'Müferridler öne geçti' buyurdu. Bunun üzerine sahabeler: 'Müferridler ne demektir, yā Rasūlallah?' diye sordular. Rasūlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-: 'Allah'ı çokça zikredip, anan erkekler ve kadınlardır.' buyurdu." Müslim, "Zikir", 4.

(Este 'izü bi'llâhi'l- 'azîm. Ez-zâkirîna'llâhe keşîran ve'z-zâkirâti e'adda'llâhu lehüm mağfiraten ve ecran 'azîmen)³⁸⁰

45. Anlara mağfiret ü ecr-i 'azîmi ihzâr
Kıldı Haqq oldu bu âyet o hadîs-veş eclâ
46. Zîkr-i kâlbîyi degil dise de mu'teddün bih
Kendü güş itmeli lafzın diyü bulan 'ulemâ
47. Şâri'în zîkr-i lisân emri olan şeydedir ol
Ki gâzellerde olan zîkr u kırâ'ât-âsâ
48. Bî-telaffuz o gönül zîkri de mu'teddün bih
Didiler şer'-i ilâhîde fuḥûl-i fuzalâ
49. Vârid oldu hafaza tuymayacak zîkr-i hafî
Oldı kat kat ki yetmiş derece ecr-efzâ
50. Oldı vâridine kim zîkr-i hafî hayru'z-zîkr
Lîk zann itme hafîye göre böyle ma'nâ³⁸¹
51. Ki olup rûḥda bi'l-kuvve laṭîfe Haqq'dan
Vâridât olmayacak fi'len alınmaz îfâ
52. Kavî-i şüfiyyedir ol cümle didi lîk şavâb
Şâri'în emri gibi itmeli ihdâs ü edâ
53. Kavî-i şüfiyyeyi bunda daḥî kâbil taṭyîk
Vâridâtsiz dimek 'aşkıyla olamaz icrâ

[22b]

³⁸⁰ ...“Allah'ı çokça anan erkekler, çokça anan kadınlar; işte bunlar için Allah büyük bir ödül hazırlamıştır.” el-Ahzâb 33/35.

³⁸¹ Zikrin en hayırlısı gizli olanı, rızkın hayırlısı kifâyet edenidir. Ahmed b. Hanbel, “Müsned”, 76. Hafî zîkr, Abdülhâlik Gücdüvânî ile birlikte Nakşibendiyye tarikatine girmiş olan zikir çeşididir. Necdet Tosun, *Bahâeddin Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 301.

54. Çünkü cüz' iyye irāde ki medār-ı teklif
Dal aña cümle-i pīrān ile hep ehl-i Hūdā

55. Biri ez-cümle ider Mesnevī böyle izāh
Zihne taqrīb için olmak ile temsil-nümā

56. Bozsa destārını bād münkir aña tarılmaz
Bozsa insān tarılır işte odur istiṣnā

57. Mesnevī' de bu daḥi Hāzret-i Mevlānā' nīn
Kavl-i 'ālileri irād-ı meşel nuşh-ārā

58. Öyle münkir çıkup ağaçda yir iken meyve
Şāhibin gördi didi yokdur irādem aşlā

59. Şāhibi dögdü o feryād idicek didi hemān
Seni ben dögmüyorum yokdur irādem kaç 'ā³⁸²

(Este'izü bi'llāhi'l-'azīm. İnnē fi ḥalki's-semāvāti ve'l-arzi veḥtilāfi'l-leyli ve'n-nehāri le-āyātin li-üli'l-elbāb. Ellezīne yezkürüne'llāhe kıyāmen ve ḡu'üden ve 'alā cünübihim ve yetefekkerüne fi-ḥalki's-semāvāti ve'l-arz. Rabbenā mā ḥalaḡte hāzā bāḡtilen sübhāneke fe-ḡınā 'azābe'n-nār)³⁸³

60. Didi Hāḡ ḡalk-ı semāvāt ile arzda vardır
Hāḡḡ'a bürhān ki bī-ḡālīḡ olamaz peydā

[23a]

61. İḡtilāfi da gice vü gündüzüñ öyle bürhān
Derk iderler bunu kimlerse ḡaḡīḡī 'uḡalā

³⁸² Hikayenin tamamı için bkz. Mevlānā Celāleddīn-i Rūmī, Mesnevī-i Ma'nevī, çev. Derya Örs- Hicabi Kırılgaç (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015), 5/ 3077.

³⁸³ “Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda akliselim sahipleri için elbette ibretler vardır. Onlar ayakta dururken, otururken, yatarken hep Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler (ve şöyle derler:) ‘Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın, seni tenzih ve takdis ederiz. Bizi cehennem azabından koru!’ ” el-Āl-i İmrān 3/190-191.

62. Kā'im u kā'id iken yaṭur iken ki dā'im
Zıkr-i Haḫḫ ile ider fikri daḫi bu gūnā

63. Ki 'abeṣ eylemedeñ bunları Yā Rab sen ḫalk
Seni tenzihdeyiz itme bizi nāra isrā

64. İş-bu ezkārı namāz cāmi' u efdāl-terdir
Fikri ta'limde mü'eyyid bu ḫadīs yine aña

**(Kāle'n-nebiyyü 'aleyhi ve 'alā ālihī efdālū's-ṣalavāti ve's-selāmi ve 'alā aṣḫābihī
bi't-tamām: Tefekkerū fi-ālā'illāhi ve lā tetefekkerū fi-zāti'llāh)**³⁸⁴

65. Haḫḫ'ın iḥsān u 'ināyātını fikr eyleyesiz
Zāt-ı bī-çünını fikr eylemeyesiz kaṭ'a

(El-'aczü 'an deraki'l-idrāki idrākun.) (Ve'l-baḫṣü 'an sırri zāti'llāhi işrākun)³⁸⁵

66. Çār-yār-ı şeref-ārādan iki zāta daḫi
Oluyor bunu buyurdıkları ketb ü imlā

67. 'Aczini rütbe-i idrākden idrāk idrāk
Zāt-ı Haḫ sırrını baḫṣ itmesidir şirk-i Ḥudā

K.28.

Kezālik

[23b]

1. İdiyor böyle daḫi naḫl u beyān ol rāvī
Ki Kabartaylı³⁸⁶ Muḫammed Beg aña gelmiş-idi
2. Mısr'a gitmekligi teşvīk iderek rızkı için
Oraya varmağla o da refāhı buldı

³⁸⁴ "Allah'ın zatını düşünmeyin, onun nimetlerin düşünün." Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 1/81.

³⁸⁵ Hz. Ebu Bekir: Allah'ın nasıllığını anlayamayacağını anlamak, O'nu anlamaktır. Hz. Ömer: O'nun zatının sırrını araştırmak şirktir.

³⁸⁶ Kabartaylar, bugünkü Rusya içerisinde yer alan Kabarta-Balkar Özerk Cumhuriyeti'nde yaşayan müslüman bir halktır. Davut Dursun, "Kabartaylar" *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/12-13.

3. Fakr ile nefsi kabarmakla atar niceleri
Tay gibi şahlanarak düşdi ezildi kaldı
4. Eger ol zahme tayanmak ile toğru yürise
Ėaşıye ya'ni kıyāmet günü sürçmez idi
5. Sīne-bend ola 'iber ü nahvet ile baş dikenin
Çarpılır dizginine kalur olur pā-bendi
6. Sözi kem söyleme ağzına tağılıp yırtar
Nik ü bed söz diyeniñdir yine aña döndi

**(Este'izü bi'llāhi'l-'azīm. El-ħabīsātu li'l-ħabīsine ve'l-ħabīsüne li'l-ħabīsāt ve't-
tayyibātu li't-tayyibine ve't-tayyibüne li't-tayyibāt)³⁸⁷**

7. Tayyibāt ile ħabīsātı didiler zevcāt
Kelimāt ile de tefsīrin efāzıl yazdı
8. Halk 'adāvetle olur pā-be-riķab-ı ta'ķīb
Esbi kuşķun ve ķulansız bırağur kibri kerı

[24a]

K.29.

Kezālik

1. Eyliyor naķl-i ħasen böyle dağı ol rāvī
Bir muhācir var idi Mısr'da ismi de Ėasan
2. Bulmayup ħāl-i refāh anda şıķılmış idi pek
Geldi İstanbul'a kim ola ta'ayyüş ile şen
3. Göriceksin yine Mısr'a git orada rızķın
Diyerek olmuş idi himmet ile zill-efken

³⁸⁷ “Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara lâyıktır. Temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yakışır...” en-Nūr 24/26.

4. Evvelā bulmamış iken sığınacak sāye
Viridi ric‘atle refāhı aña Rabb-i pür-menn
5. Rızkı Hāk kıldı zamān ile mekānda ihsān
Anı tağyır daği gerçi ki gelmez elden
6. İtse cüz’iyye irādesini ‘aksi insān
Yorulur ya‘ni ki ihtār daği lutf-ı rüşen
7. Evliyā himmetidir böyle maşır u melce’
Bulmaz İstanbul içinde daği bol rızkı giden

K.B.8.

Kezālik

1. Didi ol rāvī gelüp Şālih Efendi ki anñ
Aşlı da idi Kabartaylı ta‘ayyüşde diler
 2. Kaşdı itmekdi esirciligi men‘ eyleyerek
Didi İskenderī’de rızkıñ olacaq evfer
- [24b]
3. Git aña līkin esirciligi kaşşāblığı da
Kahveciligi daği eylemeden eyle hāzer
 4. Başka şan‘atlar ile eyleyesin kesb-i helāl
Buyurup oldı yine bu daği öyle aẓhar
 5. Şimdi nādir üserā şer‘a muvāfık olmak
Şüm olur kal‘-i hācer kat‘-ı şecer bey‘-i beşer³⁸⁸

³⁸⁸ Metinde “kal‘-i hācer ü kat‘-ı şecer ü bey‘-i beşer” şeklinde yazmaktadır. Fakat vezne uymadığı için vav harfleri, virgül olarak kullanıldığı düşünülerek çıkarılmıştır.

6. Lāzım olmak ile kaçşāb cevāz var şer‘an³⁸⁹
İtmiyor emri seniñ olmamağındır bihter
 7. (Uk̄t̄ülū) emri bile hayye vü ‘akreb için³⁹⁰
‘Ulemā ğayr-ı vücūbı ki cevāzı didiler
 8. Hakkı hazretleri şer‘ise de kaṭl-i hayye
Didi dervīş iseñ incitme ki rūḥa mazhar
 9. Baḥr u ber şaydı ḥelāl oldığı manşūş ise de
Yalnız ḥalli beyān yine şe‘āmet evfer
 10. Kahvelerde çok olup ğıybet ü dil-süz sözler
Kavurur dilleri taşar kabarıp çig kişiler
 11. Var ḥadīs esb ü nisvān u eviñ ba‘zısı şūm
Diyü ba‘zı ‘ulemā şūmı üçe ḥaşr eyler³⁹¹
 12. Didi ba‘zı fuṣalā başka da meş‘ūm vardır
Oldı taşrīḥ sebebi cümleye lāzım anlar
- [25a]
13. Ba‘zısı daḥi bütün nefy-i şe‘āmet idiyor
Olsa bunlar da olur yok dimekdir didiler

K.B.9.

Kezālik

1. Pür-‘iber bunı da naḳl itmededir ol rāwī
Kıışadan ḥişşe gerek ismine lāzım taşrīḥ

³⁸⁹ “Murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilmiş, boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş hayvanlarla -henüz canı çıkmadan yetişip kestiklerinizin dışında-...” el-Maide 5/3. Kettānî bu ayet-i kerîmeyi kasaplık mesleğine dayandırmaktadır. Nebi Bozkurt, “Kasap”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/533-535.

³⁹⁰ “Yılan fasıktır. Akrep de fare de karga da fasıktır (hepsi öldürülür).” el-Ehâdîs, 205/1.

³⁹¹ “Eğer herhangi bir şeyde uğursuzluk olsaydı o, kadında, atta, meskende olurdu.” Buhârî, “Kitâbu’l-cihâd ve’s-siyer”, 6/47.

2. Biriniñ şeyh-i haremlik emelin keşf iderek
Çalgıya meylini de keşf ile kıldı telmih
 3. Ya'ni tıngırdıya meylin var olur mı hā'il
Hıdmetiñ anda olacağ mı seniñ daği melih
 4. Yā naşib ile cevāb virmek ile yine didi
İtmeliydiñ söziñi kavı-i niyāzla taşh
 5. Ya'ni lāzım idi dimekligiñ inşā'allāh
Buyurup kıldı bu temşil ile daği tavzih
 6. Borcuñ olsa kerem ümīd ile gitseñ birine
İtmeli luḫfi recā ide 'ināyetle ferih
 7. Dime borcum var olur nice baḫalım sen aña
Buyurup nuḫk-ı muḫaddesleri oldı teşrih
 8. Gitdi şeyhu'l-harem olmağ ile ammā anda
İtdi çalgıyla düğün çalgıya var men'-i şarih
- [25b]
9. Pūlsuz def ile i'lān-ı nikāh şer'ī kim
Var ise söylenile māni'-i 'aḫd u tenkih³⁹²
 10. Ol düğünü iki oğlı için itmiş idi
Kendüyi anları da itmedi şoñra tervih
 11. Olmadı kendü muvaffağ o iki oğlı daği
Oldılar ba'zı sebeplerle perışān-ı şarih

³⁹² “Gayrimeşrū birleşme ile meşrū evliliği birbirinden ayıran şey, def çalmak ve ilān etmektir.” Tirmizî, “Nikāh”, 6.

12. Dügün itmekle dü-gün şöra döğünme gögsi
Tükenür olsa da çok itmeli dü-kevní melîh

13. Bâ-ħuşuş emkine-i ‘âliyenîñ eşrefi o
Dâ’imâ kesb-i şeref itmeli bî-fi‘l-i kabîh

K.B.10.

Kezâlik

1. Hâcı Torun Efendi ki şehîr-i ‘ulemâ
Mişli İstanbul u Rum ili Anaṭolı’da az³⁹³
 2. Kayserîlü o didi evvel-i taḫşîlimde
Çalışup ‘ilmi yine idemiyordum iħrâz
 3. Öküze ‘ibret ile git bakarak al sebakı
Didi kıldı baña da himmet o ilhâm-perdâz
 4. Toplar ağzında suyu şöra yutar cinsi bakar
Aña bakdıķda baña münfehim olmuşdı bu râz
- [26a]
5. Toplanup sa’y ile ‘ilm oldu baña da nef’i
Didi bâṭınca da bâ-ħâl-i ḫasen şöhret-sâz
 6. Zâhiren nâmı Torun neşr ile ceddü’l-‘ulemâ’
Bâṭinen sîreti sîr-âb-ı fuyûz u mümtâz
 7. Var ḫadîş iş-bu cihân âḫirete mezra‘adır³⁹⁴
Biçilür anda ne kim zer‘ ola bunda çok u az
 8. Kâsvetîñ kalmamalı seng ü ḫas ü ḫâşâkı
Arz-ı ‘ömri süriyor çifte öküz kış ile yaz

³⁹³ Metinde “İstanbul u Rum ili vü Anaṭolı’da az” şeklinde geçer.

³⁹⁴ “Dünya ahiretin tarlasıdır.” El-Acluni, “Keşfu’l-Hafâ”, 1/412.

9. Aħmaq öküzdür o göz kim bakar 'ibret almaz
Sen kızum kıalma 'amel-mānde kışı ile yaz oķu vü yaz
10. Ayağın kıaymak ile kıalmaz aħıbbā-yı cihān
Sü' -i niyyetle Őu kıatma ola sūd Őāf-ı tırāz
11. Sü' -i niyyet ile virmemeli pay nīrāna
Māye-i kıalbi yoğur tā ide Şafvet iħrāz
12. Ki riyā ağızı kesilür toyıramaz kıoyunı
Geçirir varsa o ħālden ki ider kıurt iħrāz
13. Čala yayık gibi ammā ki göñül yağ bağlar
Süzilür süziŐ-i zāhirle olur dil i 'zāz

K.30.

Kezālik

1. Kıayseriyyeli Kūçük Ĥāfız Efendi de Őehīr
Ki kibār-ı 'ulemādandır o da naķl idiyor
2. Geldi zihnime niçün kendüye dinür Baba
Nezd-i pākinde idim ĥikmeti gösterdi nūr
3. Čocuğı olmadığın didi gelüp bir ĥatun
Bir noħud virdi didi ekli čehār-Őenbe olur
4. Kıahveniñ dānelerinden de dirüp birisini
Peņç-Şenbe anı da ekl ile bul didi sürür
5. Olmaz iken čocuğı ĥāmil olup hem tev'em
Oğlı čār-Őenbe kıızı yevm-i ĥamīs itdi zuhūr

[26b]

6. Cedd-i a‘lā-yı himemdir o fuyūzıñ kāmı
Evliyā böyle de Baba ile tavşif oluyor

K.31.

Kezālik

1. Kayseriyye’de Küçük Hāfız Efendi bunu da
Naql ider o da büyük himmete olmuş mazhar
2. Ya‘ni tevlid-i fuyūzāt ile Baba vaşfin
Añlayup öyle de vaşf eyliyor idi evfer
3. Hağ dü-‘ālemde seni mazhar-ı hayr ide didi
Neşr-i ‘ilme baña tevfiğ daği oldı ekşer

K.32.

Kezālik

1. Yine ol Hağğı Efendi idiyor böyle beyān
İltifāt itmedi gelmişse de biri göricek

[27a]

2. Şorulınca didi söz olmalı düz ağız ile
Düzdüñ ağızına bakılmaz özi egri diyicek
3. Şoñra fehm oldı ki on kimseyi katl eylemiş o
Tıtdı hem-şehri<si>de anı soğakda göricek

K.33.

Kezālik

1. Kayseriyyeli bir ‘ālim didi ismi de Hüseyn
Dört ‘iyālim var iken olmamış idi evlād
2. Fağat ‘ālemde bir oğlum olup iki ayağı
Üstüññānsız gibi gezmez yine olmazdı nihād
3. Bir ‘işābe kuşāğımla şarup ayaklarını
Didi yarın vire şıhhāt aña da Rabb-i ‘ibād

4. Öylece irtesi gün başladı meşye o daḥi
Kuvvet-i himmetidir cümlemizi eyledi şād
5. Kām-ı şıdḳ ile şebāt üzre ayak başmalı dil
Yol alup kām bulup rūh u ten olsun ābād

K.34.

Kezālik

1. Naḳl iderdi bunu da kendüsi Rüşdi Paşa
İbn-i Şirvānī ki olmuş idi şadr-ı a‘zam
2. Henüz İstanbul’a geldim ben oturmak üzere
Bāyezīd Medresesin şordum o didi aḳdem
3. Anı parmak ile gösterdi didi bā-ilhām
Gösterirler seni parmak ile şoñra ‘ālem
4. Ne münāşib olacaḳsa anı da söyleyerek
Saña ḥayr eylemez anlar didi nuşḥ-ı a‘zam
5. Hem büyük yirde ḳalacaḳ idügin remz iderek
Bulmadı ḥayr o münāşible hep oldu ḥarām
6. Türbe-i ‘āliye-i Ḥazret-i İbn-i ‘Abbās
Medfeni oldu Ḥudā’dan aña da oldu kerem

[27b]

K.35.

Kezālik

1. Bir efendi daḥi naḳl itdi ki ismi de Celīl
Zā’ir oldum ki libāsını yamamaḳda idi
2. Ben yamadım diledim himmetini kim da‘vām
Uzamışdı ideler şer‘ ile rü’yet anı

3. Bir ricām da kızıma ‘ārız idi baygınlık
Çāresizdim himemiyle ola Hakk’ıñ keremi
4. Himmet itdikde o da‘vām hemen oldu ihkāk
Bir noħudı kızım için virerek böyle didi
5. (Hel etā) sūresini eyle kırā’at soñra³⁹⁵
(‘Ādiyāt) sūresini şuya koyup da noħudı³⁹⁶

[28a]

6. İçir ol ābı yüzine dizine gögsine sür
Şem‘asız yața o şeb böyle şifā-yāb oldu

K.36.

Kezālik

1. Yine ol Hakkı-i haq-bīn idiyor böyle beyān
Kıldı bir medrese için daħi nuş u ihtār
2. Sa‘y olunmaz ise taħşīl-i ‘ulūm-ı şer‘a
Muħterik olacağın kıldı beyān u tezkār
3. Yandı çok geçmeyerek bakmalı bā-çeşm-i ‘iber
Bu numūne ki Hudā cismi daħi öyle yağar
4. Şarf u naħv olmağ<ı>la hādīm-i ‘ilm-i şer‘ī
Niyeti hayr olıcağ andan olur ‘add ü şümār
5. Bir kığılcım ile iħrāk-ı kebīr olmadadır
Cüz’ice şer‘a muħālif daħi eyler izrār
6. Bā-ħuşuş zelzele-i sā‘at olup kahr-ı ‘azīm
Hırş-ı dünyā ise kār-gīr daħi olur umar

³⁹⁵ İnsan Suresi 76.

³⁹⁶ Adiyat Suresi 100.

K.37.

Kezālik

1. Yine ol Hakkı-i haq-gören olur kim mervī
Kara Beg-nām maḥalden de Bekir Beg geldi
2. Hacı Han ile huşūmetleri vardı orada
Havf itmek ile İstanbul'a gelmiş idi
- [28b]
3. Viridi bir parça-i elbise-i 'ulyālarını
Havfi kalmamağı anıñ ile himmet kıldı
4. Bir ğuruşu daḥi viridi bereket olmağ için
Yine sen beldeñe git eyleme havfı didi
5. 'Avdet itdikde Hudā virmedi hīç yine telāş
Harb idüp Muşafa Han Hacı Han'ı öldürdi
6. Hem Bekir Beg varıcağ rağbet ü taltif iderek
Her umürındaki me'mürlara baş itdi

K.38.

Kezālik

1. Bu da ol Hakkı Efendi'den olur kim maḥkī
Geldi Kaşğarlı idi Gülşen Efendi de aña
2. Didi oğlum düşüp atdan kırılıp pāy u eli
Kıldı rü'yāmda bir zāt aña tebsīr-i şifā'
3. Oldı ta'bīr o zāt Hāzret-i Hıızr olmalıdır
Yāḥud o ğavş-ı zamāndır idecek himmet aña
4. Şimdi gördükde hemān bildim o rü'yāmda benim
Gördüğüm zāt-ı celīliñ seniñ işte haqqā

5. İki baklayı mübârek deheniyle şak idüp
Şür aña didi 'aķıbinde şifâ viridi Hūdā
6. Çok zamān meşyede bī-ķudret iken gezdi hemān
Kām-yāb oldılar ismidir anıñ da Musa

[29a]

K.39.

Kezālik

1. Bu da maħkīdir o Hāķkī-i refīķa-bīnden
Bir faķīr sa'y ile ögrenmedi sā'atçiligi
2. İrtifā'-ı şerefi bulmasınıñ vaķti gelüp
Nūr-ı şems-i himem aldı gidüp ebr-i kederi
3. Ki şeref maṭla'ı parmakları ile anıñ
Güşların dīdelerin sıgadı buldı hüneri³⁹⁷
4. Pek mahāret ile üstādı yaparken sā'at
Hemen ol gün gidüp ol eyledi ikmāl anı
5. Gördi rü'yā daķi üstādı da müselleme idi
Viridi üstādlığa ruḥşat hem aña dūķterini
6. Eyleyüp hacc-ı şerīfi de Medīne'de ķalup
Vüs'at-i rızķ ile itmekde ta'ayyüş o daķi

K.40.

Kezālik

1. Pertev-i ķalb-i münīri bu daķi ol ķuṭbuñ
Böylece itmede ol rāvī-i haķ-bīn tebyīn

³⁹⁷ Metinde “Güşların u dīdelerin” şeklinde geçer.

2. Ki Münîr-nâm Efendi çalışırken pek çok
Nûr-ı ‘ilm ile şeref bulamıyup oldu hazîn
 3. Mazhar-ı himmeti olmakla suhûletle hemân
Kıldı taḥşîle muvaffaḫ anı da Rabb-i Mu‘în
- [29b]
4. Şoñra zâ‘ir olıcaḫ kıldı ru‘ûsı himmet
Kıldı Ṭarsus‘da refâhı da be-ilhâm ta‘yîn
 5. Kâm-yâb oldu ru‘ûs ile gidüp Ṭarsus‘a
Kehfiñ aşḫâbı gibi rāḫat ile oldu nişîn
 6. Nevm-i ğafletten idüp ‘ilm ile ḫalbin îḫâz
Oldı hem hırş-ı cihân ile tolaşmaḫdan emîn

K.41.

Kezâlik

1. Belḫli Hâşim Efendi didi İstanbul‘a
Ba‘zı Çin emti‘ası şatmaḫa oldım ‘âzim
2. Yolda şoyılmış-idim faḫr ile itdikde vürûd
Bir hilâli ben o ğavṣı göricek virmiş-idim
3. Baña on parayı anıñ için i‘tâ itdi
Hem teberrük virerek didi saña bu lâzım
4. Ki libâs pârça-i ‘ulyâsı idi didi saña
ḫayr olur ḫastelere bür‘e ide Rab dâ‘im
5. Daḫsiṭân ile Ḳarabaḫ arasında var idi
Bir melik kim oluyor bunda vezir-veş ḫâ‘im

6. Bunda vāliyle idāre olunan cāh gibi līk
Olur ‘unvānı mülk anlara olmaz ḥākīm

[30a]

7. Beş seneden berü ḥaste bulunan oğlına Ḥaḳ
Virdi anıñla şifā oldu baña çok mükrīm
8. Māl-i mesrūḳumı buldurdı hem itdim ḥaccı
Himmeti kıldı be-kām itdi ğumūmdan sālīm

K.42.

Kezālik

1. Yine ol Ḥaḳḳı-i ḥaḳ-gören olur kim muḥkī
Biri gelmiş idi Māçīnlü ismi Bayram
2. Vāliler gibi mülūkdār ki tavā’if denilür
Bu da anlardan imiş nesli olup da ḥükkām
3. Ya’ni ḥükm eylemiş o ba’zı maḥallinde anıñ
Ḥavf-ı ḥaşmıyla firār itmiş o olmuş nā-kām
4. Gelmiş İstanbul’a ammā ki bilür kimseyi de
Bulmayup acınacak rütbe irişdi ālām
5. Himem-i pür-ḥikemi ile getürdüp zeytün
Aña yidirdi çekirdekle me’an bi’l-ibrām
6. Feyz-i nuḥkıyla olup ‘āzīm-i sūy-ı vaṭanı
Vāşıl oldıḳda be-kām itdi Ḥudā-yı ‘Allām
7. Nesliniñ taḥt-ı ḥükümetlerini zabṭ iden
Bī-veled fevt ü yine oldu bu anıñla be-kām

[30b]

8. O da rihlet ile maḥdūmı geçüp de yirine
Hacca gelmişdi Hicāz ehline itdi ikrām
9. Pederinden işidüp ol daḥi naḳl itdi bunı
Şād olup öylece himmet ile itdi bayram

K.43.

Kezālik

1. Aṭana'dan gelüp 'Osmān Efendi-nām-zāt
Şatmağa iki 'Arap cāriye de var idi
2. Şatması cā'iz idi fi'atını bulmaz idim
Didi himmetle o çoğına bile şatıldı³⁹⁸
3. Anadan toğma çocuğum topal idi çünki
Ayağı et gibi gūyā ki yoğ-idi kemigi
4. Çocuğa elbise-i 'āliyesi pārçasını
Luṭf idüp böylece ta'rīf ile de emr itdi
5. Sūre-i Vāḳı'a'yı Sūre-i Feth'i okuyup³⁹⁹
Āba vaz'ıyla vücūdına şuyı sür didi
6. Öylece eyleyicek şıḥḥati kesb eyleyerek
Gezemezken o daḥi sā'iri-āsā gezdi

K.44.

Kezālik

1. Naḳl ider Yusuf Efendi o da Dağıstānī
İsmidir vālidiniñ de anıñ 'Abdu'r-Raḥmān

³⁹⁸ Bu beyit der-kenarda yer almaktadır.

³⁹⁹ Metinde "Sūre-i Vāḳı'a'yı vü Sūre-i Feth'i" şeklinde geçer.

2. Baña olmuşdı merāk mertebede albmce
Cümle mü' minde emelse de beā-yı mān

[31a]

3. Niyet-i acc ile vāşıl olup İstanbul'a
Göricek keşf ile ıldı beni daı şādān
4. Didi ayırmaya Mevlā seni de māndan
İki oluñ olacak tācir idecek Yezdān
5. Gelmemek ile cihāna benim evlādım hıç
Ārzū eyliyor idim anı daı her ān
6. Mübrem olmakla ader memleketiñ almayacak
Ol 'ibādetle didi sen de Hicāz'da iskān
7. Cümlesi öyle olup beldemi aldı Mosov
Mübrem olduda ader çāresi olmaz ityān

K.45.

Kezālik

1. Didi Amed Aa avvāş-başı o da şālih
Tābi '-i Şeyh-i arem ya 'ni ki Dāvūd Paşa
2. Köprili-zāde birisi gelerek Bağdād'a
Didi menşüb idi emvālime buldurdı rehā
3. Ki Dügümlü Baba azretler'e himmet buyurup
Yine mecmū 'ı baña redd ile oldu i 'tā

K.46.

Kezālik

1. Yine ol Amed Aa nal idiyor bunu daı
Köprili-zāde'den iitmek ile bu gūnā

[31b]

2. Ki biri katl olunacak idi İstanbul'da
Himmet-i 'āliyesi ile anıñ buldı rehā
3. Bā-ḥuşūş rütbe-i 'ulyā ile de oldu be-ḳām
Ḳat ḳat eyledi mesrūr Cenāb-ı Mevlā

K.47.

Kezālik

1. Yine ol Aḥmed Aḡa didi tıyup bunları ben
Geldim İstanbul'a itdimdi ziyāret arzū
2. Talep itmişdi yoḡurt ile hıyarı getürüp
Ekl ile eyledi i 'ṭā baña da ol ḥaḳ-gū
3. İdecekler seni vaḳti ile ḳavvāş-başı
Ol Medīne'de 'ibādet ile ḥıdmet-memlū
4. Eski şevbi diyü geldikde dile virdi cevāb
İgne dikiş diker ammā ki libās giymez o
5. Orada itdim 'ibādet ile ḳavvāş-başılık
Didi ḥālā anı īfādadır öyle kendü
6. Rişteniñ ucu dikiş tıtmaḡa *dügümlü* gerek
Ḥaḳḳ'a dil rabṭını īmāda o ḳuṭb-ı dil-cū
7. Şafvet-i zāt ile igne dikiyor esbābı
Sādece bir göriniş olsa sivā-yı ḳuṭnū

[32a]

K.48.

Kezālik

1. Bir efendi ki anıñ ismi daħi ‘Abd-i Kerīm
Vaṭanı idi Cezāyir idiyor böyle beyān
2. Virdi yaykamaħ içün mendilin İstanbul’da
Verd-i ter gibi idi yaykar iken gördüm ‘iyān
3. Baña dimişdi Medīne’ye ‘azīmet eyle
Ba‘zılar olmuş-idi ħalbime ħaflet-efşān
4. Yaykanup ħalmadı mendil-i dilimde ħaflet
Bir yigirmi paralık ħıldı teberrük iħsān
5. Ol yigirmiligi sehven virecekdım ħattā
Ķıldı iħtār anı da Ĥāzret-i Rabb-i Mennān
6. Ĥarem-i muħterem-i Ĥāzret-i Faħr-i Rusül’e
Ķıldı ikinci imāmlıkla beni Ĥaħ şādān
7. Eyledi ħāl-i refāħ ile Medīne’de muħīm
Diyü şükr ile sitāyişlerin itdi ityān
8. Ĥāl-i pür-ħüzn-i Cezāyir’den o oldu maħfūz
Mübrem olmaħla ħazā itdi Frenk zabt u ziyān

K.49.

Kezālik

1. Nāķili oldu bunıñ da Ĥacı Aħmed Paşa
Der-sa‘ādetde ta‘ayyüşde şıķıldım didi pek
2. Bir dilim ħavunı ekl itdim o virmekle baña
Eyledi himmet-i pür-luṭfi anı ekl idicek

[32b]

3. Ki didi devlet umūrında bulunmağ emeliñ
Kavun-āsā emeli ola müyesser yimek
4. ‘Askere yazılarak kesb-i refāh itmiş-idim
Haccı da itdim edā yine o himmet iderek
5. Zabt olunmuş idi mālım anı da istidrād
Eyledim oldı refāh böyle daħi kām irerek

K.50.

Kezālik

1. Konyalı Hācı Süleymān Efendi söyler
Hacca ‘azm eyleyicek hırsıza tutuldum ben
 2. On konağ kaldı Medīne’ye çıkup ormandan
Bir harāmī kemerim aldı olup topuz zen
 3. Ağçe çok idi içinde olarak pek maħzūn
Mīr-i hac şurre emīni idi ‘āciz andan⁴⁰⁰
 4. ‘Avdet itdikde ezilmiş iki bağla virüp ol
Didi saç kumla o ormana gidüp de yine sen
 5. Ağçeñi anda tamāmen yine Hağ sana virüp
Gösterir hırsızın ile saña ‘ibret-rüşen
- [33a]
6. Yine hacca gidüp orada o gūnā serpdim
Kemerim buldum o ormanda nazār eyler iken
 7. Üstühñāıyla libāsı da anıñ orada
Buldum ‘ibret ile gösterdi Hudā-yı pür-menn

K.51.

⁴⁰⁰ Metinde “Mīr-i hac u şurre emīni” şeklinde geçer.

Kezâlik

1. Küçük ‘Osmân Ağa‘dan oluyor bu maḥkî
Üsküdar’da ben uşaklık idiyordum aḡdem
2. Geziyordum taleb-i rızık ile İstanbul’da
Hem temâşâda idim oldu alay-ı a‘zam
3. Ol zamânda bulunan şâhiñ alayı idi
Seyr iderken didi ol zât-ı kerâmet-tev’em
4. Sevḳ-i şeytân saña sâde temâşâyı emel
Maḡsadiñ rızık ise Haḡ’dan dile haḡḡâ ekrem
5. Ölecek yıkılacak kuruyacak şeylerden⁴⁰¹
Taleb itme dile Haḡ’dan ol ider luḡ u kerem
6. Ki Hicâz içre ḡusûsâ ki Medîne’de seni
ḡıdmet-i Hażret-i Şâh-ı Rusûl eyler ḡürrem
7. Öylece oldu diyü o da teşekkürle diyüp
Bu daḡı oldu yine zîver-i kırtâs u ḡalem

K.52.

Kezâlik

[33b]

1. Yine ol Haḡḡı Efendi idiyor böyle beyân
Biri gelmiş idi İstanbul’a hem de zengîn
2. Kîseñi didi çıkar lîkin ‘iyâzen bi’llâh
Viridi on para haḡâret ile fikr oldu ḡarîn

⁴⁰¹ Metinde “Ölecek ü yıkılacak u kuruyacak” şeklinde geçer.

3. Der-sa'âdetde huşûşâtını ol göremedi
Kendü de zevcesi de haste olup itdi enîn
4. Böyle çok zimmeti çekmekle anîñ bir dostı
Haqqına kıldı du'â vaz'-ı teberrük kām-bîn
5. Harem-i muhterem-i Hâzret-i Fahr-i Rusûl'üñ
Hâk-i pür-feyzi ile kıldı du'âyı tarşîn
6. Didi rü'yâda bu dostına o gavş eyledi Hâk
Hürmet-i hâk-i şeref-nâkle kabûline qarîn
7. Zevc ü zevce daħi ol şeb görüp öyle rü'yâ
Buldılar 'âfiyet anlar daħi kıldı tebyîn
8. Tesviye oldı muqaddemce kalan işleri hep
Hem anîñ hürmetine kendünüñ afvı da mübîn

K.53.

Kezâlik

1. Kayseyiyye'de Büyük 'Âlim Efendi ki şehîr
Şöhreti gibi büyük kadri de beyne'l-'ulemâ'
2. Didi ben 'azm idüp İstanbul'a maqşûdum idi
Yeñçeri 'askerine kendümi itmek imlâ
3. Hâl-i âtisini keşfen didi İstanbul'uñ
Yeñçeri olma yine beldeñe git didi baña
4. 'Âlim olmağlıgıma himmet ile kıldı kerem
Bir guruş kim bereket ile ola yümn-efzâ

[34a]

5. ‘İlmi taḥṣīle muvaffaq buyurup rızqımı da
Kıldı vüs‘atde benim ḥamd ola Rabb-i Yektā
6. Giderim köylere māh-ı ramazānda lıkin
Olmayup faqr için neṣr-i naṣāyih maḥzā

K.54.

Kezālik

1. Naql ider Aḥmed Efendi ki Buḥaralıdır
Seyyid ü ṣālih o da ḥikmet-i Ḥaqq itdi zuhūr
2. Ki ṣoyulmuş idim ‘āzim iken İstanbul’a
Gördi didi baña ol zāt-ı kerāmet-mevfūr
3. Git Medīne’ye saña Ḥazret-i Ḥaqq ‘azze vü cell
Rızkı tevsī‘ ider ol zaḥmeti virmez bulunur
4. Varıcağ anda tezevvücle refāh irdi baña
Geldi sārık maraža dūş iderek Rabb-i ḡayūr

[34b]

5. Ḥacca gelmişdi idüp tevbe vü istiḡfārı
Mālımı kendüliginden virüp oldum mesrūr

K.55.

Kezālik

1. Bir efendi daḡi naql itmede ismi de ‘Alī
Arnabudluğ’dan idim kıldı baña da himmet
2. Der-sa‘ādet’de çeküp dīğ-i ta‘ayyüş ben de
Didi git Mekke’de vüs‘at vire Rabb-i ‘İzzet
3. Gidicek anda zuhūr itdi baña ḡāl-i refāh
Diyerek itdi o da ḥamd ü ṣenā vü midḡat

K.56.

Kezâlik

1. Naql ider Rüstem Ağa aşlı Giridlüdür anıñ
Beldeme ‘avdet idecek idim İstanbul’dan
2. Anda mâlıñ yoğ-ise gitmeyesin beyhüde
Buyurup oldı bu temşil ile de pend-efken
3. Ki güneşde kurıdılur yıkanınca gömlek
Mekke yâhud Medîne’de muķım olmalı sen
4. Mekke’ye geldim irişdi baña hâl-i şervet
Baña da hür-ı kerâmetleri oldı rüşen
5. Gerçi ma’lûm Girid’in hâl-i esef-bahşası
Ol zamân yoğ-idi ammâ ki eşer fetretten

[35a]

K.57.

Kezâlik

1. Yine ol Hâķķı Efendi idiyor böyle bile
Buyururđı ola vaķtiyle kelâmlar icrâ
2. Ya’ni vaķti geçicek mîvede kalmaz lezzet
Kalsa da vaķti gibi olabilür mi a’lâ
3. Sen didiñ vaşf-ı celîlini fülân gün yazalım
Gelmemişdim baña te’kîdle göründi rü’yâ
4. Ki Kemâl’iñ didigi üzre aña ‘âzim ol
Didi tevbîh ile rü’yâmda o gavş-ı Mevlâ
5. Sû-i zann itme ğaraż şanma ğinâ-yı kalbi
Olarak şıdķ u şalâhda o da oldı inşâ

6. Hakk-ı nā-çizime de hālen ü kâlen bu daḥi
Eşer-i ḥüsn-i kabûl bî-ḥad ola ḥamd-i Ḥudā

K.58.

Kezâlik

1. Söylüyor Aḥmed Efendi ki odur Yozgādî
Geldim İstanbul'a taḥşîl-i 'ulūma ammā
2. Hāl-i fakr eyledi ḥammâllığa mecbūr beni
Sā'iliyyet bile itmeklige muḫtar ḥattā
3. Tūrarak bāb-ı cevāmi' de çevirüp pāpūş
Geçinürüm baña cüz'î olup aḫçe i'tā

[35b]

4. İtdi ḥoş rāyiḥa-cūş giydigi pāpūşından
Bir guruş virdi didi şaḫla teberrük-efzā
5. Hāzret-i Hāḫ saña 'ilmi daḥi iḥsān eyler
Diyü kılmış idi tebşîr o ğavṣ-ı Mevlā
6. Ğaflet itmekle anıñ nışfını şarf itmiş-idim
Nışfı ḫaldı yine der-ḥāl bereket geldi bañā
7. Bir ḥ'āce yanına aldı baña ta'lîm-i 'ulūm
İtdi hem merḥamet idüp beni infāk iksā⁴⁰²
8. Ben ḫalep eylemeden kim ki soḫaḫda görse
Virir oldu baña aḫçe bereket o ḫaḫḫā
9. 'İlmi taḥşîle ru'ūsa daḥi nā'il oldum
Neşre de kıldı Medîne'de muvaffaḫ Mevlā

⁴⁰² Metinde "infāk u iksā" şeklinde geçer.

10. Rızķımı bunda yine virmede vüs'at üzere
Diyerek ĥamd ile itmekte o da medĥ ü şenā

K.59.

Kezālik

1. Dağsitānlı 'Alī Beg böylece naql eyledi kim
Şadr-ı vaĥte götürüp bār-gīri itdim taĥdīm

2. Ol ĥabūl itmedi bu zāt didi vir pād-şāha
Nice olur diyerek geldi baña ĥavf u bīm

[36a]

3. Yine te'kīd buyurmaĥla cesāret geldi
Şāha gösterdi ĥapuya varıcaĥ Rabb-i 'Alīm

4. Şordurup söyleyicek ĥüsn-i ĥabūl itdi hemān
Beni talĥif ile iĥsān ile ĥıldı ten'īm

5. Eyledim ĥacc-ı şerīfi daĥi aniñla edā
Rehber-i feyz eşerü'l-Ĥaĥ yine ol ĥuĥb-ı kerīm

6. Dest-gīr oldu piyāde iken aña da dimek
Şeh-süvār-ı reh-i maĥşūd olarak buldı na'īm

7. İrdirüp aşl-ı sarāy-ı Şeh-i Kevneyn'e anı
Dünyevī uĥrevīde eyledi böyle ten'īm

K.60.

Kezālik

1. Didi Turĥallı 'Oşmān Efendi böyle
Dīĥ-i ĥālim olarak dergehın itdim melce'

2. Kīseme vaz' u teberrük olarak ĥıfz için
Bir yigirmi paralık virdi ki yüsre mebde'

3. Didi bir şey kapalı akmaz açılursa aklar
Kıldı temşil berekâtı o kerâmet-menşe'
4. Ya taşadduk ki virir Haqq añâ kat kat 'ıvaz
Nice âyât⁴⁰³ u ehadîs⁴⁰⁴ yazıldı fe'kra'

[36b]

5. Rūzgār medhal ü maḥrec ile eyler cereyān
Sādece medhal-i bī-maḥreci şanma mence'

K.B.11.

Kezâlik

1. Arnabudluk'dan irişdi bir efendi daḥi
Muştafâ ismi de anî idiyor böyle beyān
2. Kaç maḥallerde buldumsa refāh bulamadım
Geldim İstanbul'a ḥammâllığa oldum pūyān
3. Bir dūḥān çıbıgını kendüye ihdâ iderek
Hüsni ta'zîm idicek himmeti kıldı şādān
4. Git buyurmuşdı Medîne-i şeref-baḥşāya
Otur anda virecek vüs'ati Rabb-i Mennān
5. Bir ğuruşu da teberrük olarak hıfz için
Virdi ḥarc-ı rehe Haqq itdi sebebler iḥsān
6. Gelerek anda daḥi ḥāl-i refāhı buldum
Diyü ḥamd ile o da itdi şenāsın tibyān
7. Toğrı kıl dil çıbıgın koyma zifir-i ğaflet
Evliyānî nefes-i pāki ide hoş cereyān

⁴⁰³ "Allah'a ve resulüne iman edin; O'nun size emanet olarak verdiklerinden, başkaları için de harcayın. İçinizden iman edip böyle harcamada bulunanlara büyük mükâfat vardır." el-Hadîd 52/7.

⁴⁰⁴ "Kudsî Hadis: Ey Ademoğlu! İnfâk et ki ben de sana infâk edeyim." Müslim, "Zekat", 3/36.

8. Birtakım ğıybet ile kimseyi geçme zinhār
Düşürüp ağızı lüle gibi tağıtma ki ziyān

[37a]

9. (Hāzret-i ‘Abd-i Ğanī Nāblusī) didi mübāh
Bağ risālede dūhān tönbeği de birdir ‘ıyān⁴⁰⁵

10. Evliyāya hele hīç mu‘teriz olma zinhār
Kehrubāniñ vesahı tıtmadıĝı ğayr-i nihān

11. Pāk ağızlıkla zihī pāk eteklik ile hep
Zih-i pür-gevher-i pāk-i himemi feyz-efşān

12. Kavlama aqçe hulūş çaķmaķ ile şatma riyā
Kibrit-āsā dil ider kīse-i cismiñ sūzān

K.61.

Kezālik

1. İdiyor bunu Selanikli Çıĝaloĝlı beyān
Benden almış idi nā-ħāk biri kırk biñ ğuruş

2. Hāksız iken olarak aña müsā‘id vālī
Geldim İstanbul’a deryā-yı keder eyledi cūş

3. İstimā‘ eyleyüp o nuşh ile gönderdi ĥayr
İtmedi vālī kabūl eyledi hem ğayzı ĥurūş

4. Beni ĥabs eyledi ammā ki hemān ĥastelenüp
Yine çıķardı benim ĥātırımı eyledi ĥoş

5. Virdi nā-ħāk alıvirdiĝini bi’l-istirdād
Hastelik eyledi āĝāh anı yā görmüş düş

⁴⁰⁵ Bahsi geçen risāle şudur: es-Sulh Beyne’l İhvān fî Hükmi İbāhâti’d-Duhān. Bu eserinde Nablusî tütün içmenin mübah olduĝu görüşünü delilleriyle ortaya koyar. Ayşegül Yılmaz, “es-Sulh Beyne’l İhvān fî Hükmi İbāhâti’d-Duhān, Abdülĝanî b. İsmâil en-Nablusî” *Dergiabant* 7/13 (Mayıs 2019), 337-340.

[37b]

6. Öylece hastelige düşmeden aqdem düşünüp
Görme hiç korqılı düş nuş ile ikāz ola gūş

K.62.

Kezālik

1. Yine ol Hāqqı Efendi'den olur kim mervī
Meşq alup biri henüz yazuya bed' itmiş-idi
2. Didi üstāz idecek Hāq seni üstāz-ı kevn
Saña hem de virecek kātib olur bir veledi
3. Hüsni-i a'mâlde ammā o bulunmaz pek de
Diyü ilhāmıla vücūdı yoğ-iken aña didi
4. İtdi kendü ile oğlı daği ol gūne zuhūr
Pederin hāliline nisbet olunur evlādı
5. Meşelā elf şevāb-ı pederin kıdindenden
Bilinür nokta kadar tül u kaşırse kıddi
6. Pederi meşq-i meşakqatle vücūda çıkarır
Nuş u ta'limini derk ile gerek taqlīdi
7. Andan ahsen yazar iseñ ol olur senden şen
Līk uşūli bozarak qaralama kilik ü yedi

K.63.

Kezālik

1. Aşanalı bir efendi ki Halil ismi daği
Didi İstanbul'a gitdim ola haqqım ihkāk

[38a]

2. Lık bakılmadı maḥzūn olarak ḳalmıř-idim
Ođlumuñ gözleri de görmez olup virdi merāk
3. Himmet itmek ile Ḥaḳ üzre görüldi o ḥuřūř
Virdi iki noḥudı oğluma da bā-iřfāk
4. Süricek gözlerine irtesi gün buldı řifā
Gördi igne deligin görerek atmazken ayak
5. Ka‘be-i ‘āliyede ravza-i feyz-‘ā’idede⁴⁰⁶
Baña da eyle du‘ā didi be-luṭf-ı Ḥallāk
6. Añladım ḥaccı daḥi ḳıldı o gūnā īmā
Himmet-i fā’iḳasın sābıḳa ḳıldı ilḥāk
7. Gitdim anlarda du‘āsını da īfā itdim
Kendü anlar da ḥaḳīḳī ki degil hīç ıraḳ

K.64.

Kezālik

1. Naḳl ider řāliḥ Efendi ki Buḥārālıdır
Geldim İstanbul’a faḳrım ile oldum berber
2. Ḳıldı teřrīf dükānımıza gördi üstād
Birin eylerdi tırāř eyledi terk aḳıḳ ser
3. Didi sen anı tırāř eyle biraḳma nāḳıř
Sünnet-i ḳaṭ‘-ı řevārib emelim bu da ider
4. Anı īfā idicek ḥācib ü liḫyelerini
Cüz’ī tanzīm dilerim ba‘zı řuyūḥ çün düzler

[38b]

⁴⁰⁶ Metinde “Ka‘be-i ‘āliyede vü ravza-i feyz-‘ā’idede” şeklinde geçer.

5. Anları düzlemegi men ' ü benim hālimi de
Keşf ile didi aşıl adıma hālîñ beñzer
6. Hırçlığı virdi teberrük olarak fazlaca da
Bir ğuruş kim ola hıfz-ile refâhım evfer
7. İtme berberliği şimdi o degildir memdūh
Mısr'a git eyleye hüsni ' amele Hâk mazhar
8. 'İlmi çok olmasa da fâ'ik olur hüsni ' amel
Bî- 'amel 'ilm-i hemân sâdece nakşa beñzer
9. Götürüp Mısr'a berâberce beni bir tüccâr
Duhterin virdi Hudâ nuḡkını kıldı azhar
10. Bıyığı kaḡ' u saḡal hâli ile ḡalmaq için
Var hadîs ustura⁴⁰⁷ mikrâşla niçün düzlerler⁴⁰⁸
11. Süs için ḡaşını ğayrı da düzeltmek memnū'
Var hadîs hilḡati tebdîl dimekdir anlar⁴⁰⁹

K.65.

Kezâlik

1. Bu da muhkî oluyor Hâḡḡı Efendi'den kim
Biri rü' yâsını naḡl itdi buyurdi ta 'bîr
- [39a]
2. Bir kişi de bulunup itdi 'iyâzen bi'llâh
Kizb olarak aña rü' yâ diyü naḡl ü taḡdîr

⁴⁰⁷ Metinde "ustura vü mikrâş" şeklinde geçer.

⁴⁰⁸ "Bıyıkları kısaltın, sakalları çokça ve uzunca bırakın." Müslim, "Tahâret", 1/52.

⁴⁰⁹ "Alah şu kadınlara lanet etmiştir: Doğün yapanlar, yaptırınlar, yüzün tüylerini yoldurtanlar, seyrek dişli güzel görünmek için dişlerinin arasını yontan sırtkanlar, Allah'ın yarattığını deġiştirenler." Müslim, "Kitâbu'l-libâs ve'z-zînet", 120.

3. Ger dūrūğ oldıđı kendüsine mülhem ise de
Dimeyüp kizb idügin böylece kıldı ta‘zır
4. Haqq añā nice mücāzāt-ı şedīde virecek
Oldığın kendüsine didi cemī‘-i taqdır
5. Şoñra kizb oldığını söyledi ammā o kişi
Didi taqdır birini buldı olunmaz tağyır
6. İkisinde de zühūr itdi yine nuḡkı gibi
Var ḥadīs kizb ile rü‘yā demek ‘işyān-ı kebīr⁴¹⁰
7. Var ḥadīs yine kebā’irden olup her bir kizb⁴¹¹
‘Ulemā ba‘zısına itdi cevāzı taqrır
8. Ya‘ni kim şer‘ ile maqbūl olacak şüretde
Ḥayrı celb ile zarar selbi için kıldı ḥaşır⁴¹²

K.66.

Kezālik

1. Didi Gülşen Baba Yozğad’a civār kıyededir
Bāğ u bostān u tarlalarım oldı ‘āḡıl
2. Maşraf u zaḥmet ile gerçi olurdu nābit
Lākin olmaz idi nef‘i çüriyüp bī-ḥaşıl

[39b]

3. Gitdim İstanbul’a itdikde recā kıldı kerem
Añā elvān-ı libās parçasın itdi vāşıl

⁴¹⁰ “Her kim görmediği bir rüyayı gördüm diye iddia ve ısrar ederse (kıyamet gününde) ona iki şâr(arpa) tanesinin birbirine düğümlemesi teklif ve hiçbir zaman yapamayacağı bu işle azap olunur.” Buhârî, “Ta’bîr”, 45.

⁴¹¹ Hz. Peygamber’e büyük günahlar soruldu. Peygamber: “Allah’a ortak tanımak, ana-babaya ezâ etmek, (haksız olarak) insan öldürmek, yalan şahitliği yapmaktır.” buyurdu. Buhârî, “Şehâdet”, 10.

⁴¹² Yalan yalnız üç yerde caizdir: Adam, karısını memnun etmek için konuşur, harpte yalan ve insanları birbiriyle barıştırmak için yalan söylemek.” Tirmizî, “Birr ve Sıla”, 26.

4. Ya 'ni kızgan tolısı şuya bunu vaz' iderek
Anıñ eṭrāfına saç didi o kāmı mevşıl
5. Buḥl-i tab'im daḥi ilhām olarak kendüsin
Eyledi nuşh-ı seḥā didi baḥıllık bāṭıl
6. Emri üzre idicek ḥāşıl olup her biri çün
Eyledim borcum edā oldı refāhım ḥāşıl

K.67.

Kezālik

1. Naql ider 'İşmet Efendi ki Toḳad beldesidir
Satacaḳ idim 'arāzīmi görüp bī-maḥşül
 2. Çeldügin ile ticāret idicek olmuş-idim
Alup İstanbul'a şatmaḳ için itdim mevşül
 3. Hālimi keşf ü kırā'atle şuyı bir şışeye
Ḳoydı kim nūrun 'ale'n-nūr olarak itdi duḥül
 4. Ki kırā'atle femi nūrun 'ale'n-nūr el-ḥaḳ⁴¹³
Didi zāri'ler ile iç bunu bulduḳda vüşül
 5. İsti'āze iderek anlar ile birlikde
Besmeleyle idesiz bed'i virir Ḥaḳ maḥşül
- [40a]
6. Hem taşadduḳ ile emr itdi idüp cümlesini
Ḥāşılāt borcumı virdirdi refāh buldı ḥuşül

⁴¹³ “Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.” en-Nûr 24/35.

K.68.

Kezālik

1. Bir efendi Zilelü ismi daħi Mūsā'dır
Bā-teşekkür idiyor böyle beyān ü tezkār
2. İsmiñi şordı didi gerçi efendi dirler
Likin 'ilm itmedi taqđır-i Hudā-yı Ğaffār
3. Didi şulbünde bir ođluñ gelicek pek 'ālim
Oldı oğlum ki Hudā 'ilmini itdi bisyār
4. İsm-i mađdümü 'Ömer Anađolı'da meşhūr
Vālid ü māderiniñ qalbine pek ıolı mesār

K.69.

Kezālik

1. Bu da menķül oluyor Hađđı Efendi'den kim
Biri evlendirüp oğlın gelini olmadı rām
2. Didi sen beldeñe gitdikde fülān zāt orada
Şöyle bir nüşha yaza didi buyurdı ifhām
3. Virdi bal mumı ki anıñla yazup suya qosun
Kızıñ üstine ol āb serpile Hađđı ide be-kām
4. Öyle itmek ile meşhūralıđı şavuşdı
Kıldı yār zevcine der-hāl Hudā-yı 'Allām

[40b]

K.70.

Kezālik

1. Bir efendi ki Belîğ ismi Sarıyer’de muķīm
Didi bāşürdan oğlum çekiyordı zaħmet
2. Henüz üç dört yaşında idi kaldı bī-tāb
Dübürin hārıce ihrācda idi ol ‘illet
3. Bayılur idi maħalline i‘āde olıcaķ
‘Āfiyet buldı hemān andan alınca himmet

K.71.

Kezālik

1. Yine ol Hāķķı-i haķ-bīn rivāyet eyler
Biriniñ oğlınıñ oldu gözi çiçekle merīz
2. Bir buçuķ yıl kapanup görmedi açılsa aķup
Kendüyi her göreniñ itdi huzūruñ tenķīz
3. Pederiniñ nazarı haķķ-ı meşāyıhda ‘alīl
Ya‘ni inanmayup itmekde olurmuş ta‘rīz
4. Mütedāvil görüp ellerde ser üzre himemi
Kütüb-i vaşf-ı celīlin o da itdi taķrīz
5. Himmet itdikde recā sevb-i şerīfinden aña
Virdi bir pāre ki ol pāre-i feyzi ta‘vīz
6. Himmetiyle açılup irtesi igne deligin
Gördi mer’ī olamazken şecer ü seng-i ‘arīz

[41a]

K.72.

Kezālik

1. Hācı Şā’ib Paşa’nıñ kölesi Rüstem Ağa
Didi bir hastelige uğramış-idim evvel

2. Oğlumı da tutarak şar‘a uzardı bir gün
Kār u kesbime daħi bunlar için geldi ħalel
3. Eyledim ben de ziyāretle niyāz-ı himmet
Bir noħud virdi didi vire şifā Rabb-i ecel
4. Ezerek şu ile nişfin ol içe nişfini sen
Diyü tefhīm buyurmuşdı o zāt-ı ekmel
5. Öyle itdikde şifā geldi aña da baña da
‘Āfiyet arzına toħm eyledi Ĥaħķ ‘azze vü cell
6. Kıt‘ası asğar u az ise de çok feyzi büyük
Ki dinür ħayr kelāmlar daħi mā kıalle ve dell⁴¹⁴

K.73.

Kezālik

1. Bir efendi daħi naql eyledi Dağistānī
Şehr-i feyz oldu penāħ maħlaşı da idi Penāħ
2. Ĥasretim var idi kim olmadı ħiç evlādım
Diledim himmetini vire Cenāb-ı Allāħ
3. Pederiñiz ile görüşmüş idim evvel buyurup
Kıldı tefhīm ola tā mihr ü vefādan āgāħ
4. Dāderiñiñ de seniñ de ola çok oğluñuz
Diyü tebsīr buyurmuşdı be-ilhām-ı İlāħ
5. Dāderimden de veled olmaz idi ismi Ziyā
Aña da himmetidir ħıbtta ki neyyir ü māħ

[41b]

⁴¹⁴ "Allah'ın zikri dışında kelāmı çok yapmayın (çok konuşmayın)..." Tirmizî, "Zühd", 62.

6. İkimiziñ dađı ođullarımız itdi tulū‘
Ferqadān gibi ziyā virdi gidüp hūzn-i siyāh

K.74.

Kezālik

1. Şūfiler Tekyesi şeyhiniñ iki ođlı kim
Biri Rāğib biriniñ ismi dağı ‘Abdu’llāh
2. Didiler olmuyor idi ikimizden de veled
Eyledi bizlere de himmeti ol feyz-i penāh
3. Ođluñuz da kıznıñız da ola dimişdi bize
Geçmedi çok arası oldu hemān luţf-ı İlāh
4. Birer ođlumuz ile oldu birer dūhterimiz
Hasreti koymadı bizlerde o kuţb-ı āgāh

K.75.

Kezālik

1. Bir efendi didi ismi de Muḥammed’dir anıñ
Aḫsarāy’da görerek eyledim aña ta’zīm
2. Līk ḫavf itmiş-idim anı da keşf ile didi
Ḥayr idüp biz zararı eylemeyiz eyleme bīm
3. Bir yigirmi paralık virdi teberrük didi hem
Oldı iştābl-ı hümāyūnda rızkıñ taḫsīm
4. Git didi mīr-āḫūr dā’iresine şimdi
Añladım ḫahve ocağında olup cüz’i muḫīm
5. Var imiş beş kīse aḫçe ile me’mūriyyet
Baña taḫrīz ile buldurdı refāh Rabb-i Kerīm

[42a]

K.76.

Kezâlik

1. Didi Tevfîk Beg odur yoqlamada şimdi müdür
İhtisâb içre qarındaşı Cemil Beg daği
 2. Ki çocuklukda teşādüf iderek kendüsin
Mısr buğdayı virüp almış-idik himmetini
 3. Ömrüñizce kalemüñizce de nef'i göresiz
Buyurup hamd ola var her birimizde ikisi
 4. 'Ömrüñ 'uqbâcâ şümülü daği me' mül olunur
Anlara da vire 'uqbâca da Mevlâ feyzi
 5. Leb lebî zikr-i İlähî ile tezyîn iderek
Uğrevî feyze sebep oldığı da emr-i celî
- [42b]
6. Luğf-ı Bārî'ye bahâne ki bahâne lâzım
Lîk olup muhtesib-i nefsiñ anı yoqlamalrı
 7. Kalem-i tevbe ile defter-i a'mâliñden
Eyle tenzîl-i hatâ zamm ile hüsn-i 'ameli
 8. Tâ'ib- i zenb olan bî-günehe beñzer kim
Var şeref-şâdır olup böyle hadîs-i Nebevî⁴¹⁵
 9. 'Ulemâ didi yıkanmışla cedîd şevb-âsâ
Tâhir ikisi de ammâ ki cedîddir 'âlî

⁴¹⁵ "Günahtan tevbe eden kimse, hiç günahı olmayan kimse gibidir." İbn Mâce, "Zühd", 30.

K.77.

Kezâlik

1. Yine ol Hakkı Efendi idiyor böyle beyân
Kethudâ itdi birini Hacı Şâ'ib Paşa
2. Kethudâ oğlu olan Zühdi Beg'i kucağına
Alarak gider iken gördi o gavṣ-ı Mevlâ
3. Hacı Şâ'ib Paşa'ya didi olur bu dāmād
Kethudâ güş idicek buldı sürür-ı evfâ
4. Kethudâlıkda devâmında bile şek var iken
Kalarak 'âkıbet oldı o da böyle eclâ

K.78.

Kezâlik

1. Vanlı 'Ârif Ağa böyle ifâde idiyor
Ya'ni mâliyyede meclisde odur baş kavvâş
- [43a]
2. Düşdi oğlum ayağı oldı saķat kim hukemâ
Didiler çâresi yok kesmeli mişl-i miķrâş
 3. Bir yeşil bez ile bir bakla ezüp virdi o zât
Eyledi böylece Kur'an'la da tertîb-i havâş
 4. Süre-i Vâkı'a vü Feth'i kırâ'at iderek
Bunlar<ı> sür ayağına didi ol gavṣu'l-hâş
 5. Der-'aķab kesb-i şifâ eyledi böyle idicek
Toğrulup oldı kavî o daḫi mænend-raşâş
 6. Emel-i vâkı'anıñ fethi içün bezm-i dile
Baķ laţif böyle himem bulmalıdır bâ-iḫlâş

7. Dest-giriñ olarak koymaya kalbiñi şaķat
İ' vicācı gider vire ayađıñı düz baş

K.79.

Kezālik

1. Didi Maħmūd Ađa mālîyyede řahveci bařı
Düşdüm atdan saķat oldum belim idi iki şat
2. Sā' ilîyyet idiyordum acıyup ħ'ış-āvend
Mevtimi istediler şalmadı ümmîd-i necāt
3. Gördi ol zāt kalem-i pür-himem-i engüşten
Ağzına eyledi idĥāl odur feyze devāt

[43b]

4. Çıķarup eyledi imdād midādın ĩmā
Ėayb-ı kırtāsına yazıldı necātıma berāt
5. Pek çatırdadı belim toğrılup evvelki gibi
Yüsri de buldum o 'usr idi esās-ı āfāt
6. Büm-ı ġaflet idicek lāne-i ĥam-geşte beli
Ur gidüp kaçırarak rāst ider böyle zevāt
7. Rāst gelmeklik için niyetiñi rāst eyle
Var ĥadıř çün hemān a' mālîñ esāsı niyyāt⁴¹⁶

K.80.

Kezālik

1. Naķl ider Ėilmi Efendi ki Medīne içre
İki yıl olmuş-idi maĥkemedede ol nā'ib

⁴¹⁶ “Ameller ancak niyete ġoredir. Bir kimse niyet ettiđi ne ise eline gećecek olan odur ...” Müslim, “İmāre”, 45.

2. Oğlumuñ iki olı gāyet ile arpık idi
Dili hāric idi olmazdı dehānı hācib
3. Ben de himmet diledim bir nohudu Şardı beze
Viridi bu vech-ile emr itdi o zāt-ı Őā'ib
4. Şeb-i işneyn iricek nıŐfa bunı ağızına vir
ollarına daı sūr ola Őifā-yı cālib
5. Öyle itdikde dili ağızına girdi der-hāl
oğrılıp olları da oldu ğumūmı sālīb

[44a]

6. Dil arīb olsa Medīne'dir uza olsa da ten
Dil uzatma ki o hāzır urur ammā ğā'ib
7. Bu'l-Hanīfe buyurur cismim olup Bađdād'da
Yine albimle Medīne'de bulunma Őāıb
8. Ten Medīne'de urup olmaya dil Bađdād'da
Ya'ni her Őey'i ğoñūl sālīb olur hem kāsib
9. oğrı ut makeme-i mukeme-i albi hemān
Dili ağızında utup ollarıñ olsun Őā'ib

K.81.

Kezālik

1. adri Beg nal idiyor our idim elif ile bā
Vālidem nezd-i mu'alāsına itdi īŐāl

2. Didi bu kâtib olur zevcesi de nef'i ider
Akrabâsı da idüp fâ'ide eyler hoş-ḥâl
 3. Öylece itdi zuhûr her biri de ser-tâ-ser
Metn-i nuṭkından olur şerḥ u beyân 'ilm-i ḥâl
 4. Luṭf için şarf yigirmi toḳuz ammâ ol zât
Dil lisânıyla da virmekte dile ḥüsn-i me'âl
 5. Ki muḥâtablarınñ ḥâline evḳâta göre
Dil ile dil ile de luṭfı olur ḥayr-ı meḳâl
- [44b]
6. Elf-ba-yı elf fakîre daḫi yeter rızḳın
Dir idi çekmeye tâ zahmet ile pây-ı melâl
 7. Mekteb ü medrese vü tekye-i ḥayrî cāmi'
Dergeh-i himmet ü feyzinden olur istikmâl
 8. Leyl-i dünyâ irecek ḥaşr ile şubḥ u felaḳa
Dersi ögreñ bularaḳ ḥ'âce-i pür-feyz ü kemâl
 9. Āl ü māl sūd-ı cihân oynama çocuk gibice
Ḳaderiñi ḳalb-i selîm ancak ider 'ālu'l-'âl

K.82.

Kezâlik

1. Didi Şeyḫ 'Ārif o kim Ḥazret-i Nüre'd-dîniñ
Çoḳ zamân tekye-i 'ulyâlarına post-nişîn
2. Geldik İstanbul'a Bağdâdlı idik efḳar idik
Mâderimiñ de ta'ayyüşde idi ḳâlbi ḥazîn

3. Cāmeler aḥz ile yaykardı anıñla geçinüp
Pür-kederken bizi himmet ile kıldı kām-bīn

4. Didi başıñda seniñ t̄ac t̄urıyor ol tekye
Oldı maḥlūl anıñ şeyḥligini iste hemīn

5. T̄ālibi çoḡ u büyük tekye vü īrādı keṣīr
Baña virilmesi hīç olmadı me' mūle ḡarīn

[45a]

6. Ḳuvvet-i ḡalbi virüp nuṡḡ-ı şeref-baḡşı hemān
İstedim oldı müyesser baña bā-sehl ü mübīn

7. Göz ile āb u havā gerçi ki ḡālī görünür
Baḡsa içinde neler görmededir ḡurde-bīn

8. Gözüñüñ gördigine ḡitme hemān zāhirce
Ḥurde-bīn-i himem-i bātını Ḥaḡḡ ide mu'īn

9. Şafra olsa görünür ḡulḡ dönüyor ammā
Ne döner ḡulḡ u ne başın görünür öyle hemīn

10. Kesme ümīdiñi hīç raḡmet ü ravḡu'llāḡ'dan
Ḳıṣaṣ-ı pür-ḡıṣaṣ ile ider āyet tebyīn⁴¹⁷

K.83.

Kezālik

1. Üskūdār'da Bedevī şeyḡi ḡikāyet idiyor
Muṣṡafā ismi daḡi evveli imiş kātib

2. Ḥiddet-i ṡab' ile kātiblik idemez idim
Baña nuṣḡ u himemi kıldı o zāt-ı ṣā'ib

⁴¹⁷ “Ey oḡullarım! Gidin de Yūsuf'u ve kardeşini iyice araṡtırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü inkār edenlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez!” el-Yusuf 12/87.

3. Tūruk-ı ‘āliyeden ol bedevīye dāhil
Tekye yapdır didi oldum aña der-ḥāl ṭālib
4. Bir maḥal buldum anıñ dindi civārı tekye
Vardır ırādı binā hedm olup oldı gā’ib
- [45b]
5. Anı inşā ile ırādını ibkāya daḥi
Virdi tevfiḳ-i suhūletle Ḥudā-yı Ğālib
6. Var ḥadīs ḥayr u ‘ibādetde şu ‘ūbet deñlü
Oluyor gerçi kişi ecr ü şevābı kāsib⁴¹⁸
7. Şabr iden ḥaḳḳına böyle ise de ṭab’ı ḥadīd
İtmese şabrı ḥaṭā ecrini olur sālīb

K.84.

Kezālik

1. Didi Kürd Şālih Efendi ki ben İstanbul’a
Varıcaḳ efḳār u hem-şehrilerim idi refiḳ
2. Zīḳ-i faḳr oynadaraḳ maymunı ḳalsa aḳçe
Baña ḥıfz itdiriyorlardı bilüp yār-ı şefiḳ
3. Tekye öñinde muḳaddem bulunan köşke gelüp
Himmet istemege virdi baña ḥakk-ı tevfiḳ
4. Vüzerādan biri kim ismi daḥi Şa’du’llāh
Ḥıdmetine virerek eyledi şa’dı terfiḳ
5. İrtihāline degin raġbeti çoġaldı baña
Himmeti ḳıldı anıñ ile Hicāz’a teşvīḳ

⁴¹⁸ Rasulullah’ın yanına bir kimse geldi ve kendisine sadakanın en büyüğünü sordu. Allah Rasulü de: “(Sevabı büyük sadaka) senin sıhhatli, son derece mala düşkün, fakirlikten korkar, zenginlikten hoşlanır bulduğun halde verdiği sadakadır...” buyurdu. Müslim, “Zekat”, 31.

6. Ol Medīne'de vefāt itdi mūcāvīr olarak
Beni de vūs'at ile itmede Mevlā terzīk

[46a]

7. Pek büyük hānesi var anda iḳāmet idiyor
Seyr-i 'ibret ola *Allāhu veliyyü't-tevfīk*
8. Ki oyun terk ile derk itdi 'uyūn-ı şerefi
Şūm-ı maymunı idüp şervet-i maymun tezhīk

K.B.12.

Kezālik

1. Tahkiye itmededir bunı Bahā'u'd-dīn Ağa
Hāl-i fakrım olarak bulamamışdım çāre
2. Başım üstinde ḥoros gibi olup da bir şey
Seslenüp şan'at ile bahş olunurdu para
3. Himmet-i 'āliyesi virdi refāh ile ferāh
Rāst gelmiş idim ol zāt-ı kerāmetkāra
4. Oldı Paşa Kapusunda baña ḥıdmet der-hāl
Düşmedim gezmege ol şūret ile āvāre
5. Gün-be-gün hāl-i yesārı çoğalup rütbe alup
Şāhib-i hāne olup şardı o pek güç yara
6. Ḥoros-āsā çıkarak başa öter sāhte şuver
Mākiyān gibi yayılmaḳ düşürür ızrāra
7. Beyza-i va'di çürük yatma kuluçğa gibi kim
Kām-ı civcisini iḳdām idemez izhāra

[46b]

8. Evliyā' himmetidir beyza-i bayzā-yı şahīḥ
Ḳat ḳat feyzi ḳurūn ile irer ikṣāra
9. Vaḳt-i taḳḍiriñi germiyyet-i ḳalb ile gözet
İtme tebrīdle izā'a gezerek āvāre
10. Kesilür vaḳitsiz ötse ḥorosıñ başı dinür
Şāhibiñ vaḳti ile yem virir anı ara
11. Fıṣḳlar fıṣḳısını eşme ta'ayyüş ola pāk
Rif'at-i ḥāne tünek ḳalbiñi baḳ imāra
12. Fol degil mi kümes-ārā bu cihān cılıḳ itdi
Nice maḡrūrı ḳıḡırtlarken idüp bī-çāre
13. Nā-ḥalef beyza-i murḡ-āb gibidir canlanıcaḳ
Şuya ḫalmaḳla decāca ḳalıyor āvāre
14. İsteme şervet-i dünyā ile çok ḫāl-i semen
Ki semīn ḫavuḳ irer tencere-i idbāra

K.85.

Kezālik

1. Söylüyor Ḥaḳḳı Efendi yine bu vech-ile kim
Daḡıstānlı biri tüccārdır ismi Hāşim
2. İstedi olmaḡı aḫşāb dükkānlar ammā
Bulunup re'y-i muḳaddeslerini ben şordum
3. Mübrem olmaḳla ḳazā didi ḳarīben iḫrāk
Olur anlar yine ilhām ile Rabb-i dā'im

[47a]

4. İ'timād itmeyüp ol ula 'iyāzen bi'llāh
Yandı mālı da dükkānlarla 'inādı zālim
5. Kendü kendüye kişi itdigini ğāyr idemez
Oturır hüzñ ile kim olsa 'ināden ā'im
6. Ki 'inād mihr-i dile oldu harī undağı
Mālını şardı çocuk gibi o yāhud nā'im

K.86.

Kezālik

1. Bir efendi didi ismi de Celāle'd-dīn'dir
Dağıstān'dan gelerek var idi faqr u fāam
2. Ki muhācir olarak şıkılıp İstanbul'da
albime geldi tese''ül derece hüzñ ü elem
3. ıldı terfiye ile tefrīh beni de der-āl
Nad-i bī-ğāyet-i himmetle o zāt-ı ikrām
4. Nā'ib-i şer'-i řerīf eyledi yemīn nuı
O kime geldi yesār araya gitdi ol ğam
5. Neyyir-i feyzi tūlū' eyleyicek fevimde
Taht-ı arza geerek almadı ğam miql-i zulüm
6. Güneřiñ nūrına itdikce teveccüh ameriñ
Pertevi artmaq ile olmadadır bedr-i etemm
7. Küre-i arz güneşle ameriñ arasına
Hā'il olduca azalur buña diller tev'em

[47b]

K.87.

Kezâlik

1. Bir efendi didi ismi de anıñ ‘ Abd-i Laţîf
Söyledim kendüye soķāķda teşādüf iderek
2. Baña ya‘ni ki büyük hıdmet için himmetini
İstedim albim ider idi Medīne’de dilek
3. Keşf idüp didi Medīne’de hazīneye müdir
Olasın oldu naşīb arası çok geçmeyerek

K.88.

Kezâlik

1. İtdi bu vech-ile de yine beyān u taķrİR
Ol efendi ki anın ismi daħi ‘ Abd-i Laţİf
2. Benim evlād emelim idi Hudā kıldı kerem
albimi keşf ile himmet idüp ol zāt-ı şerİf

K.89.

Kezâlik

1. Bir efendi daħi naql eyledi ismi İsā
Dağsitān’dan o da İstanbul’ı kıldı mesken
2. Burusa’da benim eşyām olundu sirat
Olmadı çāre taħarrīsine sa’y itmiş-iken
3. Himmet-i ‘āliyesin eyleyicek istiħşāl
Der-‘aab oldu celī feyzi olup nūr-efken
4. Ki aranlık oaya şem‘a olunca idhāl
Görünür her arafı der-‘aab anıñ rüşen

[48a]

5. Sönse şem‘a yine pertev virir ıķād idene
Kılma zılnetde kúşür üffimi itmek ile sen
6. Ki kúşürıñla kúşürıña karanlık maķşür
Kıbr ile şallama zınhār aña dest ü dāmen
7. Elde başda taşıyup aña teveccüh lāzım
Şem‘asız göz göremez zılnet-i ğaflet var iken
8. Hāne vü elbīsesi ğevher-i dūnyā tılsa
Pādīşāh olsa da bī-şem‘ olabılmez yine şen

K.90.

Kezālik

1. Ğürci Nu‘mān Efendi ki şehīr-i ‘ulemā
‘Aşrıımızdaki odur mışl-i İmām-ı A‘zam
2. Hılye-i fażl u şalāh ile şalābet ile pek
Buldı cümle ‘ulemāya anı fā’ik ‘ālem
3. O da söyler ki Dügümlı Baba Hāzretleri’dır
Kıţb-ı aķţab-ı zamān ‘ayn-ı fuyüzāt u himem
4. Bunı da naķlı idiyor idi ki dımişdi baña
Oĝlıña baĝlayalım h‘āceliĝiñ ola kerem
5. Ol zamān ğaste iken himmet idüp buldı şifā
‘İlmi de sūnnete ğöre çoĝalıyor her dem
6. İrtihāl eyleyerek soñra o Nu‘mān-ı zamān
Oĝlı ders okuduyor h‘āceligidir tev’em

[48b]

7. Vaqte mevķūf pederi gibi be-nām olmaķlık
Her Őifāta o da sa'y itmeli taħŐiline hem

K.91.

Kezālik

1. Bōyle de naql ũ beyān itdi o Nu'mān-1 zamān
Bir efendi gelũp İstanbul'a İçilli idi
2. MuŐtafā ismi anıñ ders-i Őerīki sebkdir
Şeyh-i İslām-1 zamān iken o taħķīr gōrdi
3. Sā'il-āsā kapudan kendũyi tard itmiŐler
Gōrdi ol gavş-1 gũzīn keşf ile bōyle didi
4. Şeyh-i İslām'a naŐīhat idesin benden kim
Haķķ-1 Őirket gōzedilmek fuzalanıñ kaşdı
5. Beyt-i mālda olarak hem 'ulemānıñ haķķı
Aña gōre saña da ide ma'aş-1 īrād
6. Yoĝsa te'dīb olur didigini de o h'ace
Şeyh-i İslām'a gelũp sōyledi ra'Şe geldi
7. Koĝdı hādimleri bōyle didigine tarılup
Bi't-te'aķub olarak haste hemān celb itdi
8. Mar'aş'a eyledi nā'ib anı tatyīb iderek
Ra'Őe-i 'ibreti zabt itse maraź gelmez idi

K.92.

Kezālik

[49a]

1. Burusalı bir efendi ki Sũleymān ismi
Didi İstanbul'a ben māderim ile geldim

2. Gözlerim görmez idi fakr ile muḏtar idik
Bir küçük evde kirā ile olurdıḵ ḵā'im
3. Vālidem cāmeler aḥz ile yıḵayup andan
Geçinürdik ben ise işe yaramaz idim
4. Getirüp vālideme başḵa oḗadan fincān
Oḗlınıñ gözlerine sür didi keşfen ḥālim
5. Sürerek gözlerime kendin o şeb rü'yāda
Gördüm açıldı gözüm irtesi aña gitdim
6. Kendüdür gördigim ol vech-ile rü'yāda bilüp
Vālidem yıḵayacaḵ cāmeñizi vir didim
7. Viridi ḵıldı si'a-i rızḵımız içün himmet
Fakr u fāḵa marazından daḗi ḵıldı sālīm
8. Cāmesi ābını ol ḥānede maḥfūz yire
Vālidem defn idiyordı ki ri'āyet lāzım
9. Bī-icāre bize mīri anı taḥşış idi
Başḵa ḥāne daḗi luḗf eyledi Rabb-i dā'im

[49b]

K.93.

Kezālik

1. Ḵıldı ol Ḥaḵḵı Efendi bunu da taḥkiye kim
İstedi himmetin Īrānlu biri bit-ta'zīm
2. 'Alī Ekber dinilür olmaz imiş evlādı
Ḥānesi de yoḡ-imiş eyledi arz u tefhīm

3. İki-i-içün daği pek itdi niyāz-ı himmet
Bī-dirīġ eyledi kim böyle Ğudā luġfı ‘amīm
4. Arası geçmedi çok itdi zuhūr evlādı
Ğāne de virdi aña Ğazret-i Ğallāk-ı Kerīm

K.94.

Kezālik

1. Mültezimlikde idi Rıf‘at Efendi söyler
Sulehādan olarak o da Ğayātda Ğālā
2. Şiddet üzre olarak Ğaste çocuk iken ben
Pederim eyledi kırk biñ Ğuruş şarfı baña
3. Yine ammā ki rehā-yāb olamamış idim
Bir noĞud virdi o Ğuġb irdi hemān bür’ ü şifā
4. Ağniyādan olacaktır ide tekye bünyāden
Diyü olmuşdı baña Ğayra delālet-efzā
5. Ğalıcılarda olan Ğāl idi tekyesini ĞaĞ
Ğıldı Ğayrāna muvaffaĞ bu da himmet-i ĞaĞĞā

[50a]

6. Gerçi cüz’iyye irāde ile işler tüccār
LİK mi‘mār u mühendis eşeri Ğüsn-i binā
7. Ğasenāt emr u mükāfātı da va‘d eyledi ĞaĞ
Luġf-ı ĞaĞ’dır o biz itsek daği sa‘y-ı evfā⁴¹⁹

⁴¹⁹ “İçinizden hayra çağırın, iyiliġi emredip kötülüġü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.” el-Āl-i İmrān 3/104.

8. Seyyi'ât nehy ü mücâzâtını da kıldı beyân
Kudret-i Hâk'la faķaķ bizden olur maķz-ı ĥatâ⁴²⁰

K.95.

Kezâlik

1. İdiyor Hâķķı Efendi bunı da zîb-i beyân
Bir Buĥârâlı gelüp eylemiş-idi ta'zîm
2. Kendüye didi be-ilhâm maĥall-i rızķın
Kıldı ĥaber ana da sa'y itmegi nuķ u tefhîm
3. Giderek anda varup kendüye zengîn ĥatun
Serveti virdi anıñ ile Ĥudâvend-i Kerîm
4. Tekye yapıdırmaĥa da oldu muvaffaķ orada
Feyzi mi'mârına var sitte-i ķây-d-ı terkîm

K.96.

Kezâlik

1. Didi bu vech-ile ol Hâķķı Efendi yine kim
Muştafâ Beg emel itmiş idi ĥâne yapmak
2. Didi şimdi o ĥurukda feseķa çoĥaldı
Anıñ için buralar keşret ile ĥârķ olacak

[50b]

3. Gerçi kim emr-i Ĥudâ olsa yanar âb daĥı
Tab'ı tebdîl ider ĥâlikı her şey'îñ Hâķ
4. Zâhiren ebniye kâr-gîrligi ĥıfza kâr-gîr
Bunda yapıķda anı yapmalı kâr-gîr olarak

⁴²⁰ “O tövbeķârlar, ibadet edenler, hamdedenler, dünyada yolcu gibi yaşıyanlar, rûkûa varanlar, secde edenler, iyiliĥi teşvik edip kötülükten alıkoyanlar, Allah'ın sınırlarını gözetenler; müjdele o müminleri!” et-Tevbe 9/112.

5. O abul eylemeyup emrin ‘iyāzen bi’llāh
Yapdı aşāb beton eyāsı da gitdi yanarak
6. Dūnyevī urı ile ya daı yanmada ehīr
Urevī rabt-ı ‘iva virmede bī-medale Ha
7. Līkin āyet daı var tehlikeden eyle azer
Beyt-i alb ola avī urige olma mūla⁴²¹
8. Reh-i Bārī’de olan hicret oluyor ma‘dūd
Kāfir u fāsıa bir ari uza ourmak
9. Ki luzūmī derece eyle tebā‘ud demek
Mūmkin olmaz ise cūz’ide daı ecr olacak
10. alamazsañ olıca er‘a muālif bir ey
Ecr olur yūz evir imkān adar uza tūrarak

K.97.

Kezālik

1. Tahiye itdi yine Haı Efendi bōyle
ey-i İslām-ı Buārā daı fevt olmu-idi

[51a]

2. Olınıñ ismi de Allāh ulı idi aña līk
İ’tibār olmadı mālı daı aben gitdi
3. Gelūr iken buraya yolda daı hırsızlar
Her ne varsa alup İstanbul’a efar geldi
4. Yolda menhūb u maallindeki maūb mālı
Yine kendūsine gelmekligi himmet ıldı

⁴²¹ “Mūminler mūminleri bırakıp da kāfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa artık Allah ile olan baını koparmı demektir. Ancak onlardan gelebilecek bir tehlikeden korunmanız bakadır. Allah kendisi hakkında sizi uyarıyor. Sonunda dōnū Allah’adır.” el-l-i İmrān 3/28.

5. Pederi mesnedine olamasa da nā'il
Eyleyüp hayr du'ā cümlesini Haq virdi
6. Hiçbir yirde de Allāh kulından geçmez
Kullara inse zulüm ol ider istirdādı
7. Ecr-i şabrı aña bu gavsa da ecr-i himemi
Haq virir zulmi iden nefsi itmiş oldı

K.98.

Kezālik

1. Yine ol Haqqı-i haq-gū idiyor böyle beyān
Dürer-āsā 'iber aḥz eyle olup da āgāh
2. İsmi ma'lūm ise de istemem itmek taḥrīr
Eyledi bir kişi taḥkīr 'iyāzen bi'llāh
3. Yine raḥm eyleyerek gitme binüp bār-gīre
Ki düşürür didi ol kuṭb-ı 'ināyāt-penāh
4. İtmemiş idi kabūl düşdi helāk oldı hemān
Gelmedi kendüye göstermiş iken luṭf ile rāh
5. Nefsi bār-gīr kişiniñ çiftelilik itmededir
Ki düşer bār-gīrān kibr ü 'inādla nā-gāh
6. Na'line mīḥına urmaqla gurūr esteriniñ
Düşme ister diyü nefsi ardına gümrāh
7. Şehvār-ı himeme olmalı her dem pey-rev
Bā-ḥuşuş raḥm ile de öylece kıldı āgāh

[51b]

K.99.

Kezâlik

1. Didi ol Hakkı Efendi yine Hakk hakkı ider
‘Arz-ı hâl-i ‘iberi eyleyelim ola müfid
 2. Birisi eyledi taḥkîr ‘iyāzen bi’llāh
İsmi istemez anıñ da beyān u taḥyîd
 3. ‘Arz-ı hâlcî idi ol gice helâk oldı hemān
Müntakimlikle tecellî buyurup Rabb-i Vaḥîd
 4. ‘Ömri kırtâsını yırtar aña battâl iş ider
İtmeli ḥüsn-i me’âl fikri hemān kilik-i sedîd
 5. Hâl-i dîvân-ı ilâhîye havâle olacak
Rû-beyâz ola olup evvelâ taḥḫîḫ-i tesvîd
 6. Kâtibin yazmada a‘mâli kirâmdır anlar
Haşr içinde çıkarır kaydı virir cümle nüvîd
- [52a]
7. Meclis ü maḥkeme-i muḥkime-i maḥşerde
Pür-ḥicâb olma gidüp şıdḳ ile bul hâl-i sa‘îd

K.100.

Kezâlik

1. İtdi ol Hakkı-i ḥaḳ-gû bunı da taḥkiye kim
İsmi de didi ammâ ki ne lâzım inbâ
2. Kısr-ı ğıybet çıkarılup qala lübb-i ‘ibret
Şahn-ı nuşhıñ қаpağı sofraya olmaz isrâ
3. Ya‘ni taḥkîr iderek anı ‘iyāzen bi’llāh
Ḥānesine gidiyor idi ‘anûd bir paşa

4. Yine luṭf ile buyurđı ki didiñ böylece lĩk
Ḥāneñe gitme bu Şeb başka yiri ıl sũknā
5. İsti‘āze iderim yine o taḥķĩr iderek
Beytine gitdi o Şeb atlı olup buldı cezā
6. Ğayretu’llāh ider ‘afv olmasa dā’im te’dĩb
at at eyledi kendũsine o celb-i belā

K.B.13.

Kezālik

1. Didi ol Ḥaķķı-i ḥaķ-bĩn u ḥaķ-gũ bunı da
İsmi yazmayalım ‘ibret emeldir maḥzā
2. ‘Unf u redd ile cevāb virmiş-idi bir kimse
Mũskirāt terkini nuş eyleyũp ‘Ārif Baba
3. Didi ātisini de keş ile bu ğavş-ı gũzĩn
Mũskirāt gũŐuñı Őaĝır gũzũñ eyley a‘mā
4. Vardır āyet ki odur necs-i ‘amel Őeytāñdan
alur iĉeñ de vefātında bulunsa ne belā⁴²²
5. İsti‘āze ideriz ol ĉoķ idũp taḥķĩri
Oldı bā-nũr ‘iber-i nuṭķı yine bu gũnā
6. Ya‘ni İslām bol olup yine bu İslāmbol’da
Evliyādan daḥi ĉoķ zāt defĩn oldu aña

[52b]

⁴²² “Ey iman edenler! İĉki, kumar, dikili taŐlar, fal okları Şeytan işi iĝrenĉ Şeylerden ibarettir. Bunlardan kaĉının ki kurtuluşa eresiniz. Őũphesiz Şeytan iĉki ve kumar yoluyla aranızda dũŐmanlık ve kin sokmak, sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeĉtiniz deĝil mi?” el-Māide 5/90-91.

7. Hâk defîn itmeyecekdir seni İstanbul'da
Evliyâ pertevi var sen ise maḥrûm-ı ziyâ
8. Evliyâ medfen-i pâkine civâr defn olana
Nûr virir mü' min ise her biri pertev-efzâ
9. Çünkü bak iş-bu cihân içre büyükler beyti
Soğağa pencere vü bâbdan olur şu'le-nümâ
10. Hâk hemân hıfz ide o şüret-i taḥkîrde yine
Ġaybdan didi ne mümkün idebilmek inbâ
11. Yine bu zât-ı muḳaddes didi gerçi Ġaybı
Bilür için ki hemân Hâzret-i Rabb-i A'âlâ
12. Kullarından diledigine daḥi bildirerek
Söylemez kendü saña vâsıta eyler Mevlâ
13. Söyleyen ben degilim vâsıtayım söylemege
'İlm ü nuḫkum da anıñ didi o kuṭb-ı yektâ

[53a]

14. Göremez işidemez oldu nihâyet o kişi
Ölerek Dürzi qarasında defîn oldu aña

K.B.14.

Kezâlik

1. Naql ider Aḥmed Ağa aḳdem esîrci idim
Terkini nuş u refâh ile beni eyledi şâd
2. İmtişâl eyleyecek virdi gınâyı Yezdân
Faḳra olmuşdum esîr himmeti kıldı âzâd

3. Defter-i (naħnu asemnā) da yazılmış erzāk⁴²³
Hür iken nefsiñe ullu ile olma berbād
 4. Arzda bir cānlı bulunmaz anıñ illā rızkı
Baña vācib buyurur naşş ile Hāllāk-ı ‘ibād⁴²⁴
 5. Geri Mevlā üzerine olamaz hı vācib
‘Aczi irāř ider eylemek olmaz isnād⁴²⁵
 6. Kendü kendüye anı vācib idüp ‘acz olmaz
Diyü tefsirin efāzıl idiyor zıkr ile yād
 7. Yine āyet ki Hūdā cennet ile mü’minden
Müşterī enfüs ü emvāline kim ide cihād⁴²⁶
 8. atlı ider ü atlı olunurlar reh-i Hā’da anlar
Va’di de Hā kütüb-i menzile eyler irād
- [53b]
9. Hā ile ‘ahdine kim itse vefā istibřār
İdiñ ol bey’ ü řirā ribħi büyük fevz-i nihād
 10. Kiřiniñ kendüsiniñ nefis ü hevā terbiyeti
Var hādışde de cihād efđali olmuş aña yād⁴²⁷

⁴²³ “...Dünya hayatında onların geçimlerini biz paylaştırdık...” ez-Zuhruf 43/32.

⁴²⁴ “Yeryüzünde kimıldayan hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allah’ın üzerine olmasın...” el-Hud 11/6.

⁴²⁵ Bu beyitten Allah’ın bütün fiillerinin iyi olmasının zorunlu olduğunu düşünen Mutezile ekolüne karşı ıkıldığı anlaşılır. Mahsum Aytepe, “Mu’tezile’nin Aslah Teorisi ve Basra Mu’tezile’sinin Aslah Anlayışının Tahlili” *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 5/1, (Bahar 2019), 85-104.

⁴²⁶ “Ey iman edenler! Sizi, elem verici azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi? Allah’a ve resulüne iman edersiniz, Allah yolunda mallarınızla ve canlarınızla cihad edersiniz. Bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır. O sizi bağışlar, sizi altından ırmaklar akan cenntlere, adn cennetleri içindeki güzel köşkler koyar. İşte büyük kurtuluş budur.” es-Saff 61/10-12.

⁴²⁷ “Büyük cihad, nefsin heva ve hevesine karşı yapılan cihaddır.” Beyhakı, “Zühd”, 1/165.

11. Var hadīs yine ki kāfirle ğazā aşġar
Ġazavāt ekberidir nefsini işlāha cihād⁴²⁸
12. Nefsiñ işlāhına ciddir ħasenātıñ ceddi
Ki tevellüd ile her ħayr aña evlād aĥfād⁴²⁹
13. Oldı küffārla cihād ol ħasenātıñ birisi
Dinür emşāli ile aña kibār-ı evlād
14. Bāyezīd Ĥazretleri’niñ nuĥkı olur ru’yet-i Ĥaĥ
Ĥubb-ı Ĥaĥķ ile ħatīl diyyeti kim rūĥ-ı murād

K.101.

Kezālik

1. Ġülşen-i vaşf-ı celīlinden alup mişl-i nesīm
Bunı ol Ĥaĥķı-i ħaĥ-gū yine eyler ĥoş-bū
2. Şuleĥādan idi bir zāt aña gelmiş idi līk
Olmamışdı turuĥ-ı ‘āliyye müntesib o
3. Keşf ile didi ki toġun bulunan ġonca-i ġül
Saña beñzer içi var oldıġı ma‘lūm memlū
4. Ger tehīlikle şararup ħalur ise dinilür
Ġül olamaz içi boş ġonca egerçi yine bu
5. Ĥaĥ muvaffaĥ idecek yapmaġa bir tekyeyi de
Şeyĥligi ehl olan itsün diyerek ol ħaĥ-gū
6. Didi evlādı bulunduġını o virdi cevāb
Yoĥ dimek ħoĥ ise de fā’idesiz ħünki ħamu

[54a]

⁴²⁸ Peygamber Efendimiz bir gazve dönüşünde: “Küçük cihaddan(kafirle savaş) büyük cihada(nefis ile savaş) döndük.” buyurmuştur. Aclūnî, 2/1362.

⁴²⁹ Metinde “evlād u aĥfād” şeklinde geçer.

7. Yine her nuṭkı zuhūr itdi yapup tekve daḥi
Şeyḥligi öyle vaşiyet ile göçdi kendü
8. Oğlı naşılse alup şeyḥligi soñra eline
Şatdı irādını vü şeyḥligi olup da bed-ḥū
9. Gözlerin görmez idüp kıldı perīşān Ḥudā
Zābt-ı ‘ibret ola bā-çeşm-i teyakkuż Yā Hū
10. Pederinde de kuşūr oldı mı ba‘zı gūnā
Bilmem āḥarların iğfāl ile mi almış o

K.102.

Kezālik

1. Bunı da eyledi ol Ḥaḫḫı Efendi irād
Şarf-ı diḫḫat ile ser-māye ‘iber itmeli kār
2. Didi Sivaslı İbrāhīm Efendi daḥi kim
Tekve yapdım ise de idemedim vaḫf ihzār

[54b]

3. Didi tekve yapanıñ ḫalp gözi açık olup
Zāhiren ḫānesiniñ bābı da açık hemvār
4. Olur ihlāşla du‘ā şölece maḫbūl didi kim
Ḥaṭ yazıldıkda ḫabūl itmede kāğıddır kār
5. Çüvid atılsa da dīvār anı tutmaz didi hem
Şiva ammā ki rutubet ile vardıkda tutar
6. İderek himmeti irādı da vaḫf eylemege
Aña da kıldı muvaffaḫ beni Rabb-i Ğaffār

K.103.

Kezālik

1. Söyledi Yūsuf Efendi ki odur Yozgādī
Gitdim İstanbul'a maqşūdum iķāmet itmek
2. Didim ol kuţba ziyāretle murādım burada
Medresede oturup ders okudup geçinmek
3. Defter-i “naħnu ķasemnā” ya yine bā-ilhām⁴³⁰
Vāķıf olmaķla cevāb virdi o levħi görerek
4. Sāñña İstanbul u Yozgad da degildir maqşūm
Zile'ye git orada vūs'at ile Hāķ virecek
5. Neşr-i 'ilmiñ daħi anda olacaķdır buyurup
Oldı nuţķı yine esbāb-ı zuhūr eyleyerek

[55a]

6. Zile'de buldı refāhı idiyor neşri daħi
Böylece vaşf u hikāye idiyor şükr iderek

K.104.

Kezālik

1. Zilelü 'Ārif Efendi Kāra 'Oşmān oğlı
Didi irādlarım olmuşdı be-lāhik mażbūt
2. Gitdi İstanbul'a kendüsini oldum zā'ir
Kālbimi himmet-i 'ulyāsına kıldım merbūt
3. Baña reddi<y>içün emr-nāme yazıldı der-hāl
Kālem-i himmeti itmek ile tesrī'-i huţūt

⁴³⁰ “...Dünya hayatında onların geçimlerini biz paylaştırdık...” ez-Zuhuf 43/32.

4. Hoḡḡa-i ḡālbe ḡurumuşdı medād-ı imdād
ḡıldı tertīb olıcaḡ āb-ı fuyūzı maḡlūt
5. Mūcibince baña redd oldı hemān īrādım
Andan aldıkları da kim baña idi meşrūt

K.105.

Kezālik

1. Gül gibi vaşfı olup zīb-i nihāl-i ḡalbim
Dehenimden gelür aniñ ile bŷy-ı a‘lā
2. Bir efendi didi ismi de ‘Alī Zilelūdŷr
ḡande-rŷ olmak ile gül laḡab olmuşdı aña
3. Gitdim İstanbul’a taḡşıl-i ‘ulŷm itmek iḡŷn
Didim ism ŷ laḡabım himmeti bi’l-istid‘ā

[55b]

4. Didi ḡaḡ ḡŷldŷre ḡālbiñi saña memleketiñ
Daha lezzetlŷ gelŷr giḡ vire ‘ilmi de ḡudā
5. ḡamd ola ‘avdet idŷp beldeme gitdikde hemān
ḡıldı teshıl ile ḡaḡ ilmi de iḡsān baña
6. Gŷrmeyŷp ŷimdiye dek ḡastelik ŷ yoḡsulluḡ
ḡande-i ŷādı-i dil olmada ḡaḡ’dan i‘tā
7. Pŷr-ḡarāvet ider elbet himem-i ehlu’llāḡ
Ebr u nīsān u nesım itmede arzı a‘lā
8. Faḡaḡ arza gelŷr anlarla baharda revnaḡ
Dŷ-cihānda ider a‘lā himem-i ehl-i ḡudā

K.106.

Kezālik

1. Naql ider biri anıñ ismi daħi ‘Abd-i Selām
Ben birisi<y>le nizā‘ eylemiş-idim ammā
2. Geçdi bir māh arası ħaste olup on beş gün
Fevt olunca ġarażan itdiler isnād baña
3. Kürege itdiler İstanbul’a irsāl beni
Māl u eşyāmı da zabt eyledilerdi ħattā
4. Bāb-ı zabtıyye civārında görüp ol ġavı
İftirā oldıġımı eyledi ilhām-ı Ĥudā
5. Didi kavvāşa ki zabtıyye müşīrine diyen
Baña nā-ħaqq olarak olmaya icrā-yı cezā
6. Lık kavvāş cevāb virdi ‘iyāzen bi’llāh
Tutmayup emrini taħķīr daħi itdi aña
7. Didi kavvāşa Ĥudā şimdi cezānı virecek
Bi’t-te‘ākub ‘araba karşıdan oldı peydā
8. Çignedi izdi o kavvāşı helāk itdi hemān
Bāb-ı zabtıyyeye kendüm gidüp itdim inbā
9. Hep görenler daħi zabtıyye müşīrine didi
Geldi zāhirce de taħķīkle ġaybıñda rehā
10. Ĥaqsız aldıkları emvālimi de cümle yine
İtdiler baña i‘āde iderim ħamd-ı Ĥudā

[56a]

K.107.

Kezâlik

1. Bir efendi daği naql itmede ismi de Selîm
Gelüp İstanbul'a görmüş-idim ol ğavşı ben
2. Hâlimi söyleyicek didi virir rızkıñı Hâk
Git Amasya'ya otur beklemeyüp burada sen
3. Gelerek oldum Amasya'da imâm-ı cāmî'
Başka esbâbla da Hâk kıldı refâhı rüşen

[56b]

4. Cāmî' -i rızk ise de her kişiniñ taqdîri
Böyle bir himmet ezânın işidirse ahsen
5. Ki zamânıyla mekâna bilerek hâzır olur
Gelüp esbâb-ı cemâ'atleri eyler dilşen

K.108.

Kezâlik

1. Söylüyor Şâlih Efendi ki odur İzmirli
Der-sa'âdet'de 'ulümü idiyordum taşşıl
2. Zibh-i kırbân iderek bir kişi çok lahmi alup
Getürürken didi nuşh eyleyüp ol ğavş-ı cemîl
3. Lahm-i kırbân şatılmaz u çok alınsa andan
Haşırda nâkış olup ol yiri olur ta'tıl
4. Hâlbuki aña rüküb olunacak maşşerde
Oluyor böyle hadîs-i şeref-ârâ tavşıl⁴³¹

⁴³¹ "Kurbanlarınızı sağlam, güçlü olanlardan seçin, çünkü onlar sırat köprüsünde sizin bineklerinizdir." Kenzu'l-Ummâl, 12177.

5. Ki büyük ola dahāyā o maṭāyā gezdir
Şer‘an al ü eyle taşaddukla hediye tersil
6. Baña da vüs‘at-i rızkıñ didi beldeñde seniñ
Haccı da himmet ü tebşir iderek kıldı becil
7. Nutk-ı ‘ālisi zuhūr itdi benim haqqımda
Haccı da itdim edā luṭf iderek Rabb-i Celil

[57a]

K.109.

Kezālik

1. Naql ider Aḥmed Efendi ki Hicāz içre muḳīm
Kāşgar da dinilür beldesi ismi Kemḥāl
2. Geldim İstanbul’a hoş ḥāl-i refāh bulamadım
Beldeme ilçi ile gidecek idim be-melāl
3. Keşf ile didi sefer ḥāl-i saḳardan kaṭ‘a
Ki ḥadīs-i Nebevī vaḥy-i Hudā-yı müte‘āl⁴³²
4. Olıcaḳ faḳr u yetimlik daḫi munzam müşkil
Git Hicāz’a orada vüs‘at ile rızkıñı al
5. Hem teberrük olarak şarılı bez içinde
Bir yigirmiş paralık virdi o pür-feyż ü kemāl
6. İdüp esbāb-ı zuhūr ḳalmadı far u fāḳam
Dikdi eşvāb o yigirmi paralık igne mişāl
7. Beñziyor kıble-nümāyā ki Hicāz’da rızkı
Gösterüp anı da itirdi hemān istiḥşāl

⁴³² “Yolculuk bir çeşit azaptır.” Buhârî, “Umre”, 19.

K.110.

Kezâlik

1. Didi bir zât ki o şeyh tekye-i Özbeklerde
O dahi Hazret-i Hâlid tarafında meşhûr
2. Evvelâ h̄'âce idim şeyhligi itdi himmet
Nuṭkı izre çıkup esbâb hemân itdi zuhûr
- [57b]
3. Oğlumuñ olmadığın söyleyicek didi olur
Kıldı ihtârı dahi çünki menâfi' bulunur
4. Ki tedârik ola fehmen kader-i kat'îyi
Didi senden alur evvel anı Hallâk-ı Ğafûr
5. O dahi öyle zuhûr eyledi mübrem dimek
Mümkün olsa idi eyler idi yine mesrûr

K.111.

Kezâlik

1. Söyledi Edhem Efendi ki odur Kıbrıslı
İmtihâna giricek naşıl ise olmadı kâm
2. Mısr'a nâ'ib ideyim git oraya didi baña
Olmayup hîç sebep olmaz idi melhûz u merâm
3. Mısr monlalığı bir dostuma oldu tevcîh
Götürüp eyledi nâ'ib yine çıktı bu kelâm
4. Mısr monlalara itdikce tebeddül yine ben
Ol niyâbetde bulundum kerem-i Rabb-i enâm
5. Mısr vâlisi arâzî dahi bahş itdi baña
Tohm-ı himmet hep o kuṭbıñ idiyor şâd u be-kâm

K.112.

Kezālik

[58a]

1. Söyledi Hāydar Ağa ol köle idi aşlı
‘Atık iden şeyh-i harem ya‘ni ki Dāvūd Paşa
2. Oğlumun çok çıbanı var idi nā-çār kaldım
Ki hekimler bakarak idememiş idi devā
3. Söyleyüp himmet-i ‘ulyāların itdikde niyāz
Virdi yar-ı fem-i pür-feyżini sür didi aña
4. Buldı anıñla şifā kalmadı üç günde eşer
Diyü naql ile o da itmededir hamd ü şenā
5. Yarayup yarı daħi yarasına yārānıñ
Yarmadan yarı degil tām irişür luṭf-ı Hūdā
6. Kalmayup yarına ol günde de var te’şiri
Hendeķ ü yar-ı ‘ilelden geçirir morg-āsā
7. Şems-i himmet toğıcaķ irmede nūrı der-hāl
Ebr-i gılzat var ise dilde o tadrīc nemā
8. Bir bahār muhtelif eşcārda olan isti’dād
Kimi pek tiz kimi soñra buluyor neşv ü nemā

K.113.

Kezālik

1. Söyledi böylece Kāsımpaşa’da ‘Ārif Beg
Vālidem ile me‘an gitmiş-idim nezdine ben
2. Māderim himmet-i kudsiyyesini itdi niyāz
Didi keşfen beni ne rütbe vü manşıb ide şen

[58b]

3. Anı sen öyle görüp hem kızıñı bir şālîḥ
İdecek ‘aḡd ü tezevvüc o da zî-servetden
4. Bende şar‘a var idi elbîsesi parçasını
Virdi didi ḡoyup āba serine şıḡ andan
5. Def‘i müşkilken o ‘illet giderek gelmedi hîç
Ol merātible münāşib daḡı oldu rüşen
6. Öyle bir zāta naşîb eyledi hemşîremi Ḥaḡ
Ber-ḡayāt vālidemiz şıḡḡat ile oldu şen

K.114.

Kezālik

1. Ḥızr Efendi ki muḡacir o da Daḡıstān‘dan
Didi sâ‘illîḡi ben faḡr ile itdim taşmîm
2. Baña da oḡluma da itdi refāhı himmet
İkimiz ḡaḡḡına virdi anı Rabb-i Kerîm
3. İtmedi zūll-i su‘āle bizi muḡtāc aşlā
Oḡlumuñ ismi Ḥamîd ḡāl-i ḡamîd irdi ‘azîm
4. Ḥazret-i Ḥızr irişür ḡul şıḡılınca meşḡūr
İrdi Ḥızır himemi der-‘aḡab itdi ten‘îm
5. İtmeli ḡatl-i hevā kim ebeveyn-i dāreyn
Ḥaderin görmeye bula veled-i ḡalb-i selîm

[59a]

6. Meliki şehrine dil fülkini ḡaşb itdirmez
İtmeli ḡarḡ-i riyā ḡırḡa-i iḡlāş-ı ḡavîm

7. Yıkmayup toğruduyor Hâk şulehâ eytâmin
Kenz-i rızkın viriyor mişl-i cidâr ol teslîm

K.115.

Kezâlik

1. Bir efendi didi kim Vanlı'dır ismi de Celîl
Ben tese''ül idiyorken o buyurmuşdı hâlâş
2. Vâlidem daği tese''ülde berâberdi görüp
Virdi himmetle refâhı bize o hâş-ı havâşş
3. Virdi hıfz eyle teberrük olarak bunu didi
Bir yigirmi paralık kim o bize oldu menâş
4. Bahr-ı gam ka'rı göz açdırmadı virmezdi nefes
Virdi ol incüyi Hâk eyledi şabrı gavvâş
5. Vâlidem ile me'an tırmadayız hâne alup
Virdi vâfiye ma'âşî bize Hâk bâ-ihlâş
6. Ğarķ ider bahr-ı tama'da pek ilişse esbâb
Düşicek ka'rına kurtulmaķ için tepmegi baş
7. Nâr-ı gamla eriyüp şîr ile irdikde tava
Hüs-n-i kâleb bol olur bed dökülen mişl-i raşâş

[59b]

K.116.

Kezâlik

1. İtdi bu vech-ile de Hâkķı Efendi tibyân
Bir kişiniñ saķaķ olmaķla ķolı çekdi elem
2. Bir noħud virdi didi Süre-i Feth'i okuyup
Āba koy iç ü ķoliña sür ide Hâk bür'i germ

3. Öyle itdikde şifâ buldı sürûra irdi
Teng-dest iken o buldı si‘a-i hâli de hem
4. Hakk’a maqbûl kuluñ kavlı ü kolu hayra uzun
Zir-destindeki her dürlü olurlar hürrem
5. Hâlen ü mâlen ü hasmen sakatı bi’t-taşhîh
İllere el etek öpdürmezler iderler eslem
6. Sâ‘id-i feyzi müsâ‘id olup aqvâ eyler
‘Aciz-i kuvvet-i pehlevleri Zâl ü Rüstem
7. Pençeleşmekden olur pençe-i hurşîd ‘aciz
Yed-i te’yîd-i füyûzı ile meşmûl ‘âlem

K.B.15.

Kezâlik

1. Ber-hayât şimdi biri didi ki o zâhirce
Pek büyük rütbe vü mesnedler iledir şādān
2. Şeyhlik ne demek olmadığın o kuţba şordum
İmtiyâzımı bu şüretle buyurdı tibyān

[60a]

3. Var hadîs-i mütevâtir ki her a‘mâl ancak
Oldı niyyât ile fi‘l olsa da anda seyyān⁴³³
4. ‘İlmi dünyā için isterse olur nef‘i aña
Kalsa ol hâlde faqat ‘âlim-i şūrî ‘unvān
5. Sâlik-i feyż-i rızā` Hakk ise mâlik olur
Şeyh o kim kalbidir âzāde-i âmāl-i cihān

⁴³³ “Ameller ancak niyete göredir. Bir kimse niyet ettiği ne ise eline geçecek olan odur...” Müslim, “İmâre”, 45.

6. Bir beyāz bir de siyāh nokta olup alb ire⁴³⁴
Ol beyāz artmada ihlāa gre ān-be-ān
7. Ol siyāh artmada artdıca cihānıñ hıbbı
Buyurup ıldı havā-ı dil ü nefsi de beyān
8. Ya ‘ni ünsiyyet ü sāliriklik ü insāniyyet
Hāa-i alb olarak olmadadır nūr-efān
9. Hāa-i nefsi cihān hıbbı vü ‘ucb u hret
İki ordu gibi harb itmede olur seyrān
10. Ki baup ordulara hālden olur istidlāl
alebe retini angısı eyler ityān
11. Eskiyüp gitmede dnyā ni‘amı cāme gibi
Virmeyüp aña vcd ola vcdca ‘mrān
- [60b]
12. (*Yevme lā yenfe ‘u*) ma‘lm yaramaz *māl ü benn*⁴³⁵
Olmalı Hā’a hemān alb-i selmle ityān
13. Daha tafil ile zāh bile kılmıdı didim
Sa’y ‘ubā iderim bulur isem feyz-i cihān
14. Ben kk rtbel efar olarak ummaz iken⁴³⁶
Baña her bir olaca cāhı arh itdi beyān
15. Didi ammā gz ü ebrlarınıñ beyninde
Olmuyor hıyra bulunmalıın ebnā o zamān

⁴³⁴ Metinde “Bir beyāz u bir de siyāh” eklinde geer.

⁴³⁵ “İnsanların diriltilecei gn ve Allah’a temiz bir kalple gelenler dıında malın da ocukların da fayda vermeyecei gn beni mahcup etme!” e-uarā 26/88.

⁴³⁶ Metinde “Ben kk ü rtbel” eklinde geer.

16. İş-bu rāvī olarak kenz ü maḳarr bu gūnā
Nuṭḳı hep itdi zuhūr ḫikmet-i ḫaḳ bī-pāyān

K.117.

Kezālik

1. Lūṭfi Beg naḳl idiyor evvelā defter-ḫāne
Ḳalemiñde bulunurdum baña ḳıldı himmet
2. Eyle māliyyeye naḳl ü kerem-i Ḥaḳ bulasın
Buyurup oldu o da geçmeyerek çok müddet
3. Oldı māliyyede beyne'l-kütübe mu'teber ol
İdiyor ḫamd-ı İlähī ile vaşf ü midḫat
4. Defter-i rızḳa muḫālif olamaz māla vuşul
Anı bildirmede ni'met ki çekilmez zaḫmet

[61a]

5. Levḫ-i Ḥaḳ ḡayb arāzīsine defter-ḫāne
Ḳayd-ı ilhām ile ḫadde göre meḳşūfiyyet
6. Ğaybı bilmez diyü terk eyleme ehlu'llāhı
Arz-ı feyz elde iken ḫā'ibi olmaḳ naḳmet
7. Ḥaḳḳ ṭapu-yı zamān geçmeye ḫālī olarak
Zabṭ idüp 'ārif olan ḫāşıl iderler ferḫat

K.118.

Kezālik

1. Geldi İstanbul'a Ḥarput 'ulemāsından o kim
Muşṭafā ismi daḫi böylece ḳıldı inbā
2. İntisābıma sebebdır ṭuruḳ-ı 'āliyeye
Yine Dügümlü Baba Ḥazreti böyle maḫzā

3. Ya 'ni pek çok<ki> kerāmātını gördüm bi'z-zāt
Baña da nice nice nuşhı olup dürr-āsā
4. Biri ez-cümle benim neşr-i 'ulūm eyleyerek
Ġayr-ı mensüb-ı tūrūķ olduġum itdi ĩmā
5. Ki didi 'ilmi de nāfi'lere neşr itmelidir
Arz-ı bī-hāşıla zürre' emek eyler mi hebā
6. 'İlme nā-ehl olanı almamalıdır derse
Ehl-i 'ilme daġi anıñ zararı var zīrā
7. Deñiziñ acı şuyı tatlu şuya qarışsa
Anı da bozmaķ ile bir qaba olmaz imlā

[61b]

(Kāle'n-Nebiyü şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi şall'allāhu te'ālā 'aleyhi ve 'alā ālihī ecma'ine ve sellem: "El-ihsānü en lā ta'būda'llāhe ke-enneke terāhü fe-in lem tekün terāhü fe-innehü yerāke)⁴³⁷

8. Bu hadīs üzre 'ibādet tūrūķıñ zübdesidir
Haķ Te'ālā'yı görür gibi sen eyle ifā
9. Sen anı görmez iseñ de o görür yine seni
İşte bu hüsn-i me'al hüsn-i me'āle haķkā

K.119.

Kezālik

1. 'Ulemādan yine bir zāt ki ismi de Hasan
Didi ben de idiyordum aña evvel hıdmet
2. Sebeb-i feyż-i bahār <ki> himemidir baña da
Buldum anıñ ile gülzār-ı tārīķa nisbet

⁴³⁷ Cibril hadisi: "...Cebrail (a.s) 'Bana ihsandan haber ver' dedi. Rasûlullâh: 'Sanki kendisini görüyorsun gibi Allah'a ibadet etmendir. Her ne kadar sen Allah'ı görmüyorsan da O seni muhakkak görür' buyurdu. Müslim, "İman", 1.

3. 'Aşrınıñ kuṭbı Beşiktaş'da Cenāb-ı Yahyā
Didi türbesine git baña idüp de himmet
4. Giderek kıldı imām anda olan tekyeye Hāk
Kıldı ihsān baña da vüs'at-i rızq ü ni'met
5. Kālbdir rūḥa beşik taşıyor ammā ki seni
Belle çocuk gibi nenni ile itme gāflet
6. Sa'y-i zıkr-i Hāk ile cem'a-i cem'u'l-cem'a
Var ezān-ı himem-i ehl-i Hūdā pür-da'vet

[62a]

7. Mekteb-i ḥaşrda hep der ki Rabbu'l-felaқа
Varacaқken n'ola bu lu'b ile lehv ü zīnet

K.120.

Kezālik

1. Bir efendi didi ismi Zekerıyyā'dır anıñ
Gidüp İstanbul'a ḥammāllıқ iderdim evvel
2. Nuş idüp didi degil mi saña yazıқ böyle
Git İz<i>mid'de refāhı vire Hākḳ 'azze vü cell
3. Buldı rızqın orada kim (Hüve min 'indi'llāh)
Ġayr-ı me'mül ü ḥesābsız oluyor müstekmil
4. Olsa dil kā'im-i miḥrāb-ı tevekkül esbāb
Ma'nevī mişl-i melā'ik oluyor müstevşil

K.121.

Kezālik

1. Bir efendi didi ismi de Celāle'd-dīn'dir
Pederim idi kaşıkçı baña da şan'at ü kār

2. Didi aşıkcıdır ammā pederiñ sen kātib
Olarak rızķı virir Hāzret-i Rabb-i Ğaffār
3. Bu daħi öyle zuhūr itdi diyüp hamd idiyor
Rızķı ol vech-ile çıķdı aşığında bisyār
4. Kişiniñ aşığı ağızına göre olmalı kim
Küçük olursa oyurmaz büyük olsa yırtar

[62b]

5. aç atal şan‘atı olsa bıçak-āsā keskin
Bereket loķması lāzım hemān ol işe yarar
6. Levhi süzgi gibi gözden geçirüp misl-i abaķ
Evliyā’ kefçe-i rızķı buyurlar iħbār

K.122.

Kezālik

1. Söylüyor Edhem Ağa kendüsi āzādlu köle
Hāl-i fakrım var idi zā’iri olmuşdum ben
2. Kesdi tırnaķların iş-bu şu kenarına anı
Didi defn eyle Hūdā albime kıldı rüşen
3. Ki teberrük olarak hıfz ideyim nezdimde
Bir teberrük de ‘ilāve idüp oldum dil-şen
4. Dikdi bir nışf ğuruşı kīseme kendüleri
İdesin Şām’a ‘azīmet diyü emr eyledi sen
5. Gitdim ekmekciye çıķdıķda huzūrından anıñ
Ekmege almadı para olarak raħm-efken

6. Görmedim soñra şu ‘übet o teberrükler ile
Şām’a vardıkda meşāmm-ı dile geldi gülşen
7. Ki meşāyıldan olan Sālim Efendi orada
Duñterin virdi bulup serveti ben gitdi hazen
8. Sağ iken nāhun-ı şır kesdigi tırnağa zebün
Şayd-ı āmāl idemez itdiremez eb‘ad iken
9. Hep şadef her birine himmeti dürr-i yektā
Öyle incü ki ziyā-i bereketle ahsen
10. Pençeleşse de zebün pençe-i hurşid aña kim
İki ‘ālemde nice nice ziyāsı rüşen

[63a]

K.123.

Kezālik

1. Ehl-i ğarbdan oluyor Şeyh ‘Alī itdi beyān
Pederimle me‘an İstanbul’a vārid olduk
2. Anıñ ismi de Hasan’dır o zamān bir tekye
Şām’da mañlül idi talibleri çıkdı sık sık
3. ‘Arz-ı hāl anıñ için yüz kadara varmış-idi
Tutmalı yüz kadara çün o haķıķı sā’ik
4. Zā’ir olduk pederime iderek himmet o zāt
Kıldı ihsān-ı suhūlet ile Rabb-i Hālik
5. Soñra ol rihlet idince baña da virildi
Ol ziyāret ni‘amından ki dilimde zā’ik

K.124.

Kezālik

1. Ejdehānlu olaraq hem de Aşıl Aḥmed Beg
Kendü ḥāliyle me‘an itmede böyle ta‘rif

[63b]

2. Der-sa‘ādet’de ayağımda pabūc eskiyerek
Almadan ‘āciz idim faqr ile ol rütbe za‘if

3. Galebelik idi bir gün anı göstermemeye
Sūḳda oturdum o ḳuṭb itdi oraya teşrif

4. Beni şorduḳda dilenci didiler ammā kim
Bildii ilhām ile ḥālim didi ol zāt-ı şerif

5. Ki dilenci degil ol anda aşālet vardır
Şām’a git didi himemle beni kıldı talṭif

6. Bi’s-suhūlet gelerek Şām’a gidüp ‘askere ben
Vüs‘at-i rızḳ u rüteb virdi Ḥudāvend-i Laṭif

7. Ḥabl-i faqr ayağa ḳalkarsa daḥi maḥv oluyor
Ejdehālīḳ da ‘aşā-yı himeme göre za‘if

K.125.

Kezālik

1. Bir efendi didi kim Aḳ Muḥammed’le be-nām
Gitdim İstanbul’a İskenderun idi vaṭanım

2. Āteş-i faqr ḥarāret virerek ḳalbime pek
Ḳarpuzı bulamadım ḳabıḡını ekl itdim

3. Didi İskenderun’a git vire Ḥaḳ rızḳ-ı keşir
Oldı bī-dār hemān tāli‘im iken nā‘im

[64a]

4. ‘Avdet itdikde Hūdā hāl-i refāhı virerek
Kıldı irāda da mālīk beni anda Rabbim
5. Belde ol belde yine ben ben iken bi’l-ikāz
Orada haste-i fakr olmayup oldum kā’im
6. Būstān bir olarak şāhibi de bir olsa
Bağsa bir hāşılı bir güne olur mı dā’im
7. Şayf-ı pür-feyze de fā’ik nefes-i ehlu’llāh
Hayf aña kim nefes aldırmaya nefsi zālīm
8. Karpuzın kendü keser şanmaya ehl-i ğaflet
Kabuğıdır görinen lezzet-i bāṭın lāzım

K.B.16.

Kezālik

1. Bir efendi didi ismi de Muḥammed’dir anıñ
Zātı Mersinli’dir İstanbul’a gelmiş idi
2. Gitdim evkāfa o ğavṣ itdi oraya teşrīf
Dest-i pākinde bulunmuş idi gül böyle didi
3. Ya’ni insān daḥi bu gül gibi olmağ lāzım
Olur insānda da böyle koğı bilen bildi
4. Kim ki aşhāb-ı meşāliḥden ider soñra vürūd
Men’ idüp evvele taqdīmini tertīb itdi

[64b]

5. Hüsni zān eyleyerek kendülerine ben de
Hāric-i bābda beklerdim anı da bildi

6. Çağırup Mersin'e git orada bāb-ı rızkıñ
Feth olur didi Hudā yine o gūnā virdi
7. Kim dağılı ola ol dest-i şeref-peyvestiñ
Açılır gül gibi şolmaz himemiyle ebedi
8. Himemiñ destisidir dest-i mu'allālara kim
Çeşme-i feyz ile serşār u tükenmez mededi
9. Hār-ı eşrār ile ālūde nihāl-i āmāl
Tiken üstünde oturdup çürüyor dil verdi
10. Kim ki dil virdi cihāna düşüp olur pā-māl
Ayrılan zīver-i re's oldu el üzre gezdi
11. Dāll-i dāl hubb-i cihān terk iledir derk-i şeref
Berk ider berk-i dilin kim tuta ol ke's-i yedi
12. Bađr ü berdir aña nisbet ile fincān gibi kim
Hāzret-i Hızr u İlyās gibi çok imdādı
13. İşte bī-hār-ı hilaf anları daği yazdım
Bağ *Kemāl-nāmesi* bülbül gibi kalbiñ verdi
14. El virir gitme ile ol el ile al ālā'
Âl mıdır bāliñ u āliñde ola müstenidi

[65a]

K.126.

Kezālik

1. Karşı Şadık Efendi didi İstanbul'a
Geldim aḫz ile re's olmak için hem nā'ib
2. İtdim esbāba teşebbüs kesilüp ümīdim
'Avdet itmede idim ḫüzni olup da kāsib
3. Nā'ib olmaḫlıḡımı ḫuds-i şerīfe īmā
Ḳıldı bā-ḫuvvet-i ḫudsiyye o zāt-ı şā'ib
4. İrtesi gün virilüp baña niyābet-i ḫuds
Hem ru'ūs oldu kerem himmeti yine cāzib
5. Ḥurde-bīn ḫursa daḫi falye-i ḫop üzre hemān
Şavtı virmez güneşin olmasa nūrın cālib
6. Evliyā' zuhr-ı zuhūr vaḫtini ilhāmla bilüp
İrdirir şems-i fuyūzātı be-fark-ı ḫālib

K.127.

Kezālik

1. Didi Selmān Efendi ki Kudüslidür o zāt
Türbe-i Ḥazret-i Ḥālid'de bulundum zā'ir
2. Gördüm ol ḫuḫbı du'āya açarak sağ elini
Sol elin sol yanaḡı üstüne ḫılmış sātir
3. Çekdi 'aşḫ-ı āhı yanıma gelerek şordı baña
Ben didim ḫayr ise de olmadı kāmım zāhir
4. Ya'ni mazlūmlara taḫlīş için zālimden
Meclis a'zālḡı beldemde murād-ı ḫātır

[65b]

5. Geldim İstanbul'a kimse yüzüme bakmadı hem
Baña evlād-ı kerem eyleye Rabb-i Kādir
6. Dört 'iyālim var alup başkalarında evvel
Olmadı hīç yine ḥayr-ı emel iken bāhir
7. Ya 'ni uhdemdeki irād ḳalup evlādıma da
Eylesünler yine iṭ'ām-ı faḳīr u 'ābir
8. Meclis a'zālīgını himmet idüp oldı hemān
Oldı evlāda daḫi himmeti böyle müşmīr
9. Virdi iki noḫudı ābını iç zevceñ ile
Buyurup oldı üç oğlum anıñ ile bir bir
10. Her birisi daḫi şālih olarak müfteḫirim
Bā-ḫuşuş var yine nuṭḳı olurum pek şākir
11. Ḳıldı rıḫletde de imānla selāmet himmet
Dil niyāz itmede incāzda Rabb-i Ğāfir

K.B.17.

Kezālik

1. Bir efendi didi ḳudsī o da ismi Mūsā
Muḫtesib idi fülān aḫa baña zulm itdi
2. Ḳırk lira rüşvet alup çiftligimi āḫarine
Virdirüp 'arz idicek kimse beni diñlemedi
3. Baḫre atmaḫ diledim kendümi ol ḫüzn ile ben
Māder-āsā irüp ol sāḫil-i kām nuşḫ itdi

[66a]

4. Tarafımdandı ki ol hakkıñı ihkāk itsün
Pek fenā hāle girer diñlemez ise kendi
 5. Kuds-i ‘avdetle didim anı mü’eyyid olarak
Muhtesib ol gice şiddet ile rü’yā gördi
 6. Boynuna darbeurulmuş eşer ü ağrısı da
Kaldı birkaç gün o çok kimse ‘iberle bakdı
 7. Eyledi tevbe ile hakkımı ihkāk diyüp
Ol efendi orada şāhib-i tekve oldı
 8. Rızık-ı tayyib ile Hak mişl-i Benī İsrā’ıl
Kurtarup hüznini Fir‘avn gibi garķ itdi
 9. Tūr-ı kalbiñde turup tavr-ı Cenāb-ı Mūsā
Vādī-i kudsi tecellī ile bulsun şādı
 10. Beşeriyetle tabī‘iyyede fakrıñ havfı
Haqdır *esme ‘u ve erā* didi karıbdır ebedi⁴³⁸
 11. Baħr-ı ğafletde turuk on iki meşhur u açık
Hakķ’a enfās-ı halāyık gibi gerçi ‘adedi
- [66b]
12. Yed-i beyzā vü ‘aşā-yı himem-i ehlu’llāh
İki ‘ālemde necāt ile fuyūza bādi
 13. Tih-i hayretde koma kendüñi havfa düşerek
(*Fevķa eydīhim*) iken kudret-i Yezdān yedi⁴³⁹

⁴³⁸ “Korkmayın, bilin ki ben sizinle beraberim; iştirim, görürüm.” et-Tâhâ 20/46.

⁴³⁹ “...Allah’ın eli onların elleri üzerindedir...” el-Feth 48/10.

14. Saña Haq lutfı gibi lutfı idüp itme fesād
Sāmīrī bağdı yine mālī didi *min indī*⁴⁴⁰
15. ‘Icl-i zīnetde hovār olsa da tapma hor gör
Koğ buzağı sen olup bülbül-i verd-i huldi
16. Şadekāt nef‘a riyā maḥve irer mansūşdur
Fıkr olunsa bilinür nicesi de görüldi

K.128.

Kezālik

1. Didi bir zāt Şekili ismi de ‘Abdu’r-Raḥmān
Geldim İstanbul’a faqr itmiş-idi cānıma taq
2. Kıl kadar emr-i ta‘ayyüşde baña ser-rişte
Çıkmayup sedd-i ramaq olmuş-idi bey‘-i taraq
3. Bir taraq aldı şatun benden o kuţbu’l-aqtāb
Didi git Şām’a virir vüs‘at-i rızkı Rezzāq
4. Tekye şeyhligi de virir buyurup himmet idüp
Çok sebep itdi taraq dişleri-āsā ilşāk
5. Öylece itdi zuhūr Şām’a da dāḥil olıcaq
Rüz u şām itmedeyimdir de du‘āsın el-ḥaq
6. Mū-yı pīçide-i kalbi çok arayup tarayup
Açamazdım serimi kehle-i ğam itdi konaq
7. Şık u segrek ser ü liḥyesine ehl-i cāḥiñ
Şarılup yüz şuyı dökseñ düşürüp atar ırak

[67a]

⁴⁴⁰ Mūsâ sordu: “Peki senin zorun neydi ey Sāmīrī?”. “Ben onların görmediklerini gördüm, bu yüzden elçinin izinden bir avuç avuçladım ve onu attım. Nefsım beni böyle yapmaya itti.” diye cevap verdi. et-Tâhâ 20/95-96.

8. Ser-nevişt-i kaderiñ aķ u siyāhı niceğir
Rızķ öñüñe düşicek fehm olunu sen aña baķ

K.129.

Kezālik

1. Didi Şirvānlı Mikā'ıl Efendi bunu kim
Hālim efķardı aña gitdim idüp bir hığmet
2. Şām'a teşvīķ ü teberrük olarak şaķla diyü
Bir yigirmi paralıķ virdi o 'ālī-himmet
3. Şām'da bū-yı refāh geldi meşāmm-ı ķalbe
Yağdı arz-ı dil-i yābis üzerine rahmet
4. Bir buluķ pāresi oldu o yigirmi paralıķ
Ki degil nişf ğuruş eyledi cūş tām şervet

K.130.

Kezālik

1. Bir efendi didi ismi de anıñ 'Abd-i Şamed
Dağsitāndan burada dāderin itmiş ārzü

[67b]

2. Burusa'da işidüp gitdi oraya daħi līk
Yolda şoyulmuş iken tutmadı aña hoş-rū
3. Pek şıķıldı Burusa'da ki teķāturda idi
Gözleri tıldı acı şanma hılv-i şeftālū
4. Nerm-i dille ipek-āsā çeküp uzun ğurbet
Cā-nefes ķalbini yaķdı o böcek gibi ķamu
5. Zā'ir olduķda didi Hāķ saña eyler muhtāc
İstedigiñ gibi ķullañ ola hāđim saña o

6. Vüs'at-i rızkı da himmet iderek virmiş-idi
Bir yigirmi paralık didi teberrük ola bu
7. Duğteriniñ kızınıñ gözleri de görmez idi
Bir noğud virdi aña merdümek<i> kām-memlū
8. Gözlerine yine anıñ ile fer virdi Hudā
Si'a-i māl ile de buldı refāhı kendü
9. Ol qarındaşın aña itdi Hudā hıdmet-kār
İbretiñ baq ötesine berüsine Yā Hū

K.131.

Kezālik

1. Didi ol Hāḫḫı Efendi ki vürüd itmiş-idi
Pek gānī zevc ü veled şāhibesi bir hatun
- [68a]
2. Zevci fevt oldı oğullığı idi şāhib-cāh
Sāyesinde yine olmuşdı refāh üzre derün
 3. Dıḫ u faqrı işidüp itdi ta'accüb didi kim
Hiç insānı o eyler mi bu gūnā meşhūn
 4. Oğlıñıñ nevbet-i ikbāli gelince pek çok
Olur öyle didi bā-ḫikmet-i Rabb-i bī-çün
 5. Mübrem olmaqla zuhūr itdi ne lāzım taşrīḥ
Eylesün Hāzret-i Hāḫ cümleyi yine memnūn

K.132.

Kezālik

1. Yine ol Hāḫḫı Efendi didi bā-ḫikmet-i Hāḫ
Buraya geldi Cüday Beg daḫı efḫar düşerek

2. Sādeli-nām cemā'at ki Dağıstān'da olup
Ümerā-zādelerinden idi hoş-ḥāl o da pek
3. İtdi emlākini aniñ daḥi Moskov mağsūb
Şurba yir idi 'imāretlere nā-çār giderek
4. Bir noḥud ezdi didi āb ile emlākiñe saç
Si'a-i ḥālını de böyle aña bildirerek
5. Varıcağ beldeñe Moskov saña rağbetle yine
Aḥz u ğasb itdigi emlākiñi redd eyleyecek

[68b]

6. Varıcağ böyle idüp buldı refāh u rağbet
Mübrem olduḡda ne mümkin anı nām virdirmek
7. Ehl-i imān cemā'atlerine de himmet
Sāde taḡdīr-i Ḥudā'ya göre mümkin itmek
8. Vaḡf-ı 'imāretde ezilmiş iken ammā ḡalbi
Pek 'imāretdir idüp vāḡıf u himmet irmek

K.133.

Kezālik

1. Didi ol Ḥaḡḡı-i ḡaḡ-gū ki Cevād Beg daḥi
Zā'ir olmuşdı Dağıstān'da idi yine aşıl
2. Görmez olmuşdı ḡarındaşınıñ iki gözi de
Dindi çāre ider ancaḡ aña ol ḡavş-ı celīl
3. Bir noḥud ezdi didi āb ile sür gözlerine
İçirüp saç eviñ etrāfına olduḡda vaşıl

4. Git şabāh nuṭkumuzuñ arasın uzatmamalı
Ki ola nef'i bi-iḥsān-ı İlähî taḥşîl
5. Emrini öyle idüp virdi Ḥudā nef' u şifā
İntibāh ile baḳup mişline eyle ta'cîl

K.134.

Kezālik

[69a]

1. Kıldı ol Ḥaḳḳı Efendi bunı da zîb-i maḳāl
Geldi Tebrîzli biri ismi daḫi 'Abd-i Selām
2. Hem ticāret için anda var iken pek çok şāl
Yolda hırsız şoyarak ḳalmış-idi pür-ālām
3. Çünkü Rus<iy>ya arāzîsine dāḫil hırsız
Bulması güç himemin itmiş-idi istirḥām
4. Buyurup himmeti esbāb-ı zuhūr eyleyerek
Maḳşadı geldi vücūda yeñiden oldı be-kām
5. Çünkü ser-māyesi gitmekle büküldi ḳaddi
Himmet-i pākine bel bağladı rāst itdi ḳıyām
6. Olsa Lahorlarıñ a'lāsı da nisbet ile ḥ'ār
Ki odur hırsız cālib-bū bulup virmede kām
7. O belāyı başına şarmış iken zaḫmi açup
Melhem-i raḫm ile şardırdı bu mülhem ki be-nām
8. Kendü kendüye pamuḳ ipliği düğümler o lîk
Böyle güç zencîri açdırır aña Rabb-i enām

9. Himmeti sâdece dünyâya degildir maḥşûr
İki ‘âlemde de pûşîde-i ğamm fâtiḥ-kâm⁴⁴¹

K.135.

Kezâlik

1. Didi ol Ḥaḳḳı Efendi aña itmişdi vürûd
Bir efendi ki Gümüştâneli ismi de Münîb

[69b]

2. Bir kızını alacak iken aña evvel tâlib
Var imiş kaçırarak dîdeden itmiş tağrîb
3. Aḳçe virmiş anı isterdi kızını istemedi
Olmamış ‘aḳdi didi kendümi itmem ta‘zîb
4. Aḳçeniñ kendüsine reddine himmet diledi
Himmet ü beldesine gitmegi kıldı tensîb
5. Varıcaḳ aḳçe suhûletle olup istirdâd
Çekmedi zaḥmeti olmuş iken aḳdem taş‘îb
6. Hıfzı ide Ḥaḳ idemez artık anı ‘aḳd u ḳabûl
Hem ezelden aña demek ki degil idi naşîb

K.136.

Kezâlik

1. Naḳl ider Şâlih Efendi ki Gümüştânelidir
Baña da nuşḥ iderek rızḳı buyurdu iḥtâr
2. Mışır’dadır saña vüs‘at ile rızḳ oraya git
Didi beyhûde yire itmeye sa‘y u efkâr

⁴⁴¹ Metinde “pûşîde-i ğamm u fâtiḥ-kâm” şeklinde geçer.

3. Oğuyup Sūre-i Mā'ūn'ı ki bed'i [E-ra'eyt]⁴⁴²
Didi miskīn ü yetīm olmalı taṭyīb her bār

4. Varıcağ geldi refāh 'āmel olup ol gūnā
Oldı taṭyīb-i mesākīn ü yetīmān baña kār

[70a]

5. Cümle Kūr'ān ile me'mūr-ı 'ameldir herkes
Hisseti men' ile te'kīd dimek añadır kār

6. *Yediyüz mişli* de ihsān olur ecr-i şıdka
Daha da çok oluyor āyet o da bağ nice kār⁴⁴³

K.137.

Kezālik

1. Bir efendi didi ismi de Ḥasan'dır anıñ
Geldi İstanbul'a Canik tarafından kendü
2. Mağşadım idi ru'ūs olamamışdım nā'il
Buña cān pek şıkıluv gelmiş-idi tā-begelū
3. Evliyā' re's-i ru'ūsı idi 'aşrında o zāt
Himmeti eyleyicek buldı huşūl bu ārzū
4. Şu'le-pāş olsa güliñ başına mānende-i şīd
Beste-leb iken açar serlere şaçar hoş-bū
5. Hūzn ile olsa gönül medrese-i münderiş
Yeñi başdan ider i'mār irişüp ez-her-sū

⁴⁴² El-Mâûn 107. suredir.

⁴⁴³ "Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği, her başağında yüz tanenin bulunduğu yedi adet başak çıkaran bir tohum tanesi gibidir. Allah dilediğine katlayarak verir, Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilmektedir." el-Bakara 2/261.

6. Şeyh-i İslām'ın aña itmiş imāle kalbin
Şāhib-i bāğ uyanıksa bulanık kalmaz şu

K.138.

Kezālik

1. İdiyor Rıf'at Efendi daği taqrır ü beyān
Maqşadım idi ru'ūs aḫz ile bulmaq ferḫat
2. Desters olamadım ref'et ü kāmın yirine
Ḳalbime gelmiş-idi zūll ile maḫzūniyyet
3. Şeyh-i İslām o ru'ūsı baña da oldı müşīr
Ma'nevī itdi bu ser-'asker ü serdār himmet
4. Evliyā' itmede ordu-yı ḳulūbı taḳlīb
Hük-m-i taḳdīrle ḳumandayı ider pür-miknet
5. Deñizi taḡları pür-cūş idendir rūzgār
Ki görünmez ise de itdiren odur ḫareket
6. Evliyā' öyle mülükdür ki mülük-i dünyā
Anlara ḫādım olup bulmada mülk-i ferḫat
7. Mosḳov'da ḫarb sözi altmış toḳuz içre olıcaḳ
İş-bu zāt himmet ü tebşīr idüp oldı nuşret
8. Anı da gūş iden çok olup itdim taḫrīr
Ber-ḫayāt biri mecīd ḫ'āce-i şāhib-şöhret

K.139.

Kezālik

1. Ḳarḡılı Şālih Efendi daği naḳl eyledi kim
Ben de aldım himem-i 'āliyesi ile ru'ūs

2. Mürtebiñ çünki ru'ûs hep kalem-i taqdîre
Kargılar top u tüfenk egmede hükmiyle ru'ûs

[71a]

3. Halbuki evveli pek çok çalışup alamadım
Zâhir-i hâlce esbâbdan oldum me'bûs

4. Bâtinin çeşme-i himmetlere ser-şâr olıcağ
Toldı kalb-i ru'ûsâ meyl ile mânend-kü'ûs

5. Ma'nevî himmeti imâ vü imâle eyler
Şeyh-i İslâm'dan işâretse de sūrî maḥsûs

6. Ma'nevî pençe batağdan çıkarır mişl-i cenâh
Tâfra ile uçamaz kuş gibi mürgâb u ḥorûs

K.B.18.

Kezâlik

1. Erzurumlu bir efendi didi ismi de Reşîd
Geldim İstanbul'a itdim aña 'azm-i dergâh

2. Erzurum içre didim cāriyemi gayb itdim
Kıldı ilhâm ile taşrîḥ u <y>irinden āgâh

3. Oraya git diyerek gitdim oradan buldum
Kıldı Hâk kalb-i şeref-celbini āgâh her gâh

4. Halkdan âzâde o (*Lā tühliküm*) âyet didi Hâk
Olmaya māl ü veled ḥâ'iliñ (*'an zikri'llāh*)⁴⁴⁴

⁴⁴⁴“ Ey iman edenler! Mallarınız da çocuklarınız da sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Bunu yapanlar mutlaka hüsrana uğramışlardır.” el-Münâfikûn 63/9.

5. (*Rābiṭū*) āyeti pençin ki Hudā'ya albi⁴⁴⁵
Baqlayup rābiṭadır hāle odur mihr ile māh

[71b]

6. (*İřterā*) naşı ile müřterī mü' minlere Hak
Māl ü nefsinde fedā itdi cihāden li'llāh⁴⁴⁶

7. Olarak beyt-i cinān eyle erāđı Ha'ın
ok cenāna viriyor şu'le be-vefq-i dil-h'āh

8. Nār-ı dūzada uyandırmayarak kōlelerin
Kül<l>eriñ h'ābdan uyandırmada feyzi şeh-rāh

9. Kendü kendüyi dūđumlu iderek řūrce
Anı nā-ābil iub perde idendi nā-gāh

10. Aup ol perdeyi erbābın iderdi dil-seyr
Dil ü dilden emelin eyleyicek istiknāh

11. Habl-i delü emel idi o dūđumler anda
Ma'nevī cāhı celīl cezbe ile şureti āh

12. 'Ayn-ı feyzi yine mānend-i cinān cāriyedir
Selsebīl himemi velī idiyor ol āgāh⁴⁴⁷

K.140.

Kezālik

1. Bōylece bunu da Amed Beg ifāde idiyor
Dađsitān'da idi Rusiya'ya mülküm mazbūt

⁴⁴⁵ "Ey iman edenler! Sabredin, kararlılıkta yarışın, dūřmana karşı hazırlıklı olun (birbirinize dayanıp bağlanın), Allah'a karşı gelmekten sakının ki başarıya ulaşabilesiniz." el-Āl-i İmrān 2/200.

⁴⁴⁶ "Allah, kendi yolunda arpışırken öldüren ve öldürölen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır..." et-Tevbe 9/111.

⁴⁴⁷ "Oradaki selsebil denilen bir pınardan." el-İnsān 76/18.

2. Dügümünden birini virdi didi yaz taqrır
Üzerine bunu sür Haqq'a ol dil merbüt

[72a]

3. Rus me'mûrlarına şoñra vir ol taqriri
İder Allāh be-kām olmaya qalbiñde qunūt
4. Şoñra İzmir'de seniñ çok görünüyor rızqıñ
Ki olur *nañnu kasemnā* nice inse meşrüt⁴⁴⁸
5. Oldı emlakim i'ade idecek ol günā
Ol düğüm açdı dile ye's olacaqken mañlüt
6. Bir düğümden ki anı mess idicek taqdire
İtdi emlakı teqarrür ol iken Rus'a menüt

K.141.

Kezālik

1. Söyledi bunu Muhammed Ağa Erzincanlı
Baña medyün olaraq itdi vefāt Mūsā Beg
2. Borcını oğlı edā itmedi mīrāsından
Himmet istemiş-idim aña 'azm eyleyerek
3. Didi sen söyle lisānımdan aña itsün edā
Çünkü te'dīb iderim virmese lāzım bilmek
4. Söyledim virmedi ammā ki hemān irtesi gün
Virdi ol şeb anı rü'yā ile terhīb iderek

K.142.

Kezālik

1. İtdi ol Haqqı Efendi bunu da tañkiye kim
Ağniyādan birini gördi o dañi ma'lüm

⁴⁴⁸ "...Dünya hayatında onların geçimlerini biz paylaştırdık..." ez-Zuhruf 43/32.

[72b]

2. Mağşad ‘ibret olarak ğıybete varmamak için
İstemez ismi şarāhatle olunmak merķūm
3. Pek çok akçe götürenler var iken istemeyüp
Az bile isteyüp olurdu ledünnī bu ‘ulūm
4. Kimden akçe talep eyler ise ni‘metdir aña
Derk u gūş olmağla her kese oldu meczūm
5. Bu kişiden talep itdikde ‘iyāzen bi’llāh
Akçe çok sende didi ya‘ni ki taḥķīr mefhūm
6. İddihār itmeyüp aldığını erbābına hep
Baḥş idüp ceyb ü mekānı da degildi mektūm
7. Ğayr-ı melḥūzı aña itdigi için isnād
Ğayr-ı melḥūzı iken şerveti oldu ma‘dūm
8. Eceliñ didi karīb yine bu luṭfen iḥṭār
Ḥastelendi sağ iken iş-bu ḥaṭā mişl-i semūm
9. Az zamānda ölerək mālı daḥi oldu telef
Mişli nā-yāb diyü şervetle ölürken mevsūm

K.143.

Kezālik

1. Dest-māl-i ‘iber ile gözi silmeklik için
Diyüp ol Ḥaḥķı Efendi bu da oldu taḥrīr

[73a]

2. İştirā itmege bir yağlığa tālib olıcaḥ
İtdi yağlıkcı Ḥudā hıfz ide anı taḥķīr

3. Luṭfen iḥṭār ile didi günehiñ çok ammā
Yine taḥḳīr ile o olmadı ammā ki ḥabīr
4. Saña yarın gice ma'lūm olacaḳdır buyurup
İtdi izḥār anı da Ḥaẓret-i Ḥallāḳ-ı Ḳadīr
5. Ḥaste bile degil iken o gice fevt oldı
Tevbeyi itdi mi bilmem yine fevt ü taḳṣīr

K.144.

Kezālik

1. Āb-ı nāb-ı 'iberiñ aḥzına pür-tāb olaraq
Kām-yāb olmalıdır bu daḥi andan mervī
2. Şu ṭaleb eyleyecek aña 'iyāzen bi'llāh
İtdi taḥḳīrle muḥāṭab bulunan redd emri
3. Didi mevt saña irer ḥāl-i ḥarāretde iken
Şuyı ṭalib olalar bulamayup mu'tīyi
4. Bi't-te'ākub o daḥi ḥastelenüp ol gūnā
'Aṭaş-ı ḳalb ile terk itdi cihānda bedeni
5. Bıḳdı āteş ile burc-ı bedenin ṭutdı ṭopa
Kendü da'vet iderek ḡayret-i Ḥaḳ ordusunu

[73b]

K.145.

Kezālik

1. Muştafā Beg idiyor böyle ifāde ki o zāt
Üsküdarlı olarak ḳalbi idi pür-iḥlāş

2. Didim 'ilmiyyede ger hâkim-i şer'î olsam
Şer'-i Bārī'ye hemân eyler idim sa'yimi hâş
3. Didi kâdı-i Medīne ide Hâk bi't-tebşîr
Ben 'avâmdan idim ammâ ki odur hâşş-ı havâş
4. Girdüm 'ilmiyyeye esbâb çıkup ol buldı vücūd
Ölçdi biçdi himemi niyyetimi çün mikrâş
5. Çok degil 'ilmi Medīne'de bā-hüsn-i revîş
Medh olur kadh olacak şeyden ola kalb-i halâş
6. Şecer-i dil sağ iken az ise de berk-i 'ulüm
Mīve-i hüsn-i 'amel ile olur hayra menâş

K.146.

Kezâlik

1. Eyledi Hâkķı Efendi bunu da taħkiye kim
Gördi aşğar çocuğı eyledi böyle himmet
2. Ki kalemde elini būs idecekler didi kim
Bulur akrânına anda ola rüçhaniyyet

[74a]

3. Mektebe bile henüz başlamamış soñra gidüp
Kaleme de giderek buldı o günâ rif'at

K.147.

Kezâlik

1. Naql ider Mîr Reşîd semti Vefâ Meydânı
Pederim aldı beni yanına gider idi

2. Gördi ol zāt-ı himemkārı müsinn oldum ben
Tūl-i ‘ömri buña himmet buyuruñ dimiş-idi
3. Öyle himmet buyurup da taleb eyler iseñ
Seniñ ‘ömrüñi de Mevlā virecek aña didi
4. Didi “āmīn” pederim rāzı olup itdi vefāt
Baña Hāḡ ‘ömr-i ṭavīli kerem ü luṭf itdi
5. Cümleye dār-ı beḡā oldı Vefā Meydānı
Bī-vefādır bu cihān her gelen andan gider
6. ‘Ömre noḡsān u ziyāde dinemez buña da kim⁴⁴⁹
Bunı da böyle bilüp Hāḡ aña göre virdi
7. Ya ‘ni böyle pederi ‘ömrini aña virecek
Diyü Hāḡ ‘ilmi muḡīṭdir ezelī vü ebedī
8. Ḳader öyle idügin eyleyüp ilhām-ı Hūdā
Nuṭḡı ol ḡuṭb-ı güzīniñ anıñ içün oldı

[74b]

K.148.

Kezālik

1. Naḡl ider Feyzi Efendi vaṭanı Ḳayseri’dir
Pederiniñ idi ismi de Şafā vü ‘ālim
2. Didi ol zāt pederime olur oḡluñ kātib
Olmaz ‘ālim didi hātif yine oldı mülhim

⁴⁴⁹ “Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.” el-A’râf 7/34.

3. Vālidem kendüsi için şorıcağ bi'l-ihtār
Didi imāndan ayırmaya Rabb-i Dā'im
4. Hażm-ı nefes ile didi bunda günāhlar ile biz
Çoğ bulunmağdan ise gitmesi hayr u sālīm
5. Pederim 'azm-i beķā itdi beş on gün soñra
Rızķımı kıldı kitābet ile Mevlā ķā'im
6. Olmadım 'ilme muvaffağ ķaderim böyle imiş
Olsa mümkün yine himmetle olurdu mükrim
7. Şive-i haţı-ı ķader gösterilür himmetde
Aña taţbıķde bāţınca olanlar 'ālim

K.149.

Kezālik

1. İtdi ol Haķķı-i haķ-gū yine baħş-i 'ibret
Her kişi da'vet ider nefsine hayr u şerri
2. Bedel-i hac olarak bir kişi 'azm eyleyicek
İsti'āze ideriz itdi aña taħķiri
3. Bedel-i hac bulunan paraya yazıķ buyurup
İ'tizār eylemedi olmuş iken ihtāri
4. Varup İskenderi'de sirķat olup ol aķçe
'Avdet ile didi ben eylemişim taķşiri
5. Ağlayup itdi recā himmeti oldu şāyān
Yine İskenderi'ye git diyü oldu emri

[75a]

6. Gitdi buldı anı feyz-i himemiyle orada
‘Ayb rayb ile kişi gayb idiyor çok yüsri

K.150.

Kezâlik

1. Didi bu vech-ile ol Hakkı-i hak-gū haq-bîn⁴⁵⁰
Muştafâ Kâdı Efendi daği gelmişdi aña
 2. Hacca ‘âzim idi İstanbul ahâlîlerine
Mu‘teriz olmuş-idi görmek ile bu gūnā
 3. İhtilâf itdigine müslim ü gayr-ı müslim
Şıkılup böyle cevâbı aña kıldı i‘tā
 4. Kilim ile bürüñ el ile sürüñ çäre nedir
Buyurup kızmamasın itmiş-idi nuşhı edā
- [75b]
5. Berf ü bārān geçemez zāhir-i hâlde cisme
Kim ki mānend-kilim olsa libāsı aqvā
 6. Sen kilimi bürünüp ince libāsı giyene
İzdihāmdan sürünürseñ de degil raḡne saña
 7. Ol kilimle keçe dil mīl-i ‘uluvv fi’l-arzdan
Dār-ı cennāta ḡaşir itmesi ḡāl-i a‘lā
 8. (Lā yürüdüne) demek şerrin (‘uluvven fi’l-arz)⁴⁵¹
ḡayr ise niyyet o ‘uqbāca da bādī-i ‘alā⁴⁵²

⁴⁵⁰ Metinde “hak-gū vü haq-bîn” şeklinde geçer.

⁴⁵¹ “İşte âhîret yurdu. Onu yeryüzünde haksız üstünlük kurmak ve bozgunculuk çıkarmak istemeyenler için hazırlanmış bulunuyoruz. İyi son, Allah’a karşı gelmekten sakınanların olacaktır.” el-Kasas 28/83.

⁴⁵² Bu beyit der-kenarda yer almaktadır.

9. Didi ol Muştafa Kādī benim olmaz veledim
Şu ile içmege iki nohud itdi i'tā
10. İçdi emri gibi yemeniyle olup bir oğlu
İsmi anıñ da Muḥammed o da şöhret-ārā
11. Kādı-i millet-i İslām o Dağıstān'da
Mu'teber cümleñiñ 'inde de kādri ḥalā

K.151.

Kezālik

1. Söylüyor yine bu şüretle o ḥaḳ-gū Ḥaḳkı
Ḥaccı ifā ile Selmān Efendi geldi
2. Dağıstān mevṫını olmaḳ ile gitmek dileyüp
Kendüñiñ şeyḫi olamaz diyü men' itmiş-idi
3. Bi't-teşādüf olup ol kuṫb-ı güzini zā'ir
Bu murādın u veledi olmadığın naḳl itdi
4. Virüp elbīse-i 'ulyālarınıñ parçasını
Āba vaz' eyleyerek zevceñ ile iç didi
5. Korkma git beldeñe ger olsa telāş Moskov'dan
Yama elbīseñe Ḥaḳk'ıñ ire hıfza mededi
6. Pek müsinn iken olup bir kızını vü bir maḥdümü
Ḥānedānı daḫi anıñ yine hürmet buldı
7. Ḥānedānlarca Dağıstān'da fā'ik-terdir
Zikr olan Muştafa Kādī'nıñ anıñ evlādı

[76a]

K.152.

Kezâlik

1. Söyledi Şâlih Efendi ki o Antakyalıdır
Habs olunmuş idi oğlum olup isnâd-ı zinâ
2. İtdiler çiftligimi gasb irüp İstanbul'a
Himmet-i 'âliyesin kesb ile Hâk virdi rehâ
3. Ki maħallince daħi ifk idügi zâhir olup
Oğlumâ geldi rehâ çiftligim irişdi baña
4. Habs u nâmūsca rehâ himmet-i işneyn olarak
Luţf-ı şâliş oluyor çiftligi virdirmek aña
5. Ki ħarâb ħalbini mânend-i Ĥabîb-i Neccâr⁴⁵³
Ķıldı Akşâ'yı Medîne-i emelden inşâ

[76b]

6. Şayħa-i vâħide ħahr itmeye gel toğrı yola
Ehl-i Hâk olmaya tekzîble şaħın istihzâ

K.153.

Kezâlik

1. Didi Şâdik Beg o Beylan'da aşîl-zâde olup
'Arz-ı ħâl eyledim İstanbul'a itmekle vürüd
2. Ki müdürî bileniñ nefy ü otuz biñ ğuruş
Aldı añlamadım oldu ümîdim mefkûd
3. Zâ'ir olmaħla idüp himmetini istihşâl
Geldi yümniyle hemân câ-yı ħuşûle maħşûd

⁴⁵³ Yasin Suresi'nin tefsirinde anlatılan bir kimsedir. Rivayete göre iman etmiş ve kavmini uyarmıştır fakat kavmi onu öldürmüştür. İmam Hâfiz İbn Kesîr, tah. Abdurrezzak el-Mehdi, *İbn-i Kesîr Tefsîri* (İstanbul: Karınca & Polen Yayınları, 2015), 193-196.

4. Beldeme oldum i‘āde baña aķçem virilüp
Ol müdür ‘azl ü sefālet dađı çekdi memdūd
 5. Beylan’a soñralara Hāķ beni itdi müdür
Çok bilen var nice nice himemi nā-ma‘dūd
 6. Böyle rehber bilerek ğam beleninde ķalma
Tā ola sāhil ü şahrā-yı emeller meşhūd
 7. Şahmerān ismi yalan cismi dağı olsa yılan
Bađdı Fir‘avn ile Hāmān yüzi üzre merdūd⁴⁵⁴
 8. Şadıķiyyetle müdür ol ki ķazā-i ķalbe
Nefy-i ālām ile mālın bulur iķlīm-i vücūd
- [77a]
9. Süt liman iken olur kūh gibi baħr-ı ğazab
Kesilür ye’s ile imāndan lezzetli sūd
 10. Ejder olsa da ‘aşā şanma ‘aşā yine mūtī
Evliyā himmeti Mūsā’da ‘aşā-veş mevcūd
 11. Urıcaķ baħrı ider dostına yābis dura yol
Hem ider āb-ı lezīzde ħaceri a‘yün-i cūd

K.154.

Kezālik

1. Şarı Şeyħ Tekyesi Gülek Boğazı’nda⁴⁵⁵ kâ’in
Şeyħ ‘Alī post-nişini olarak naķl eyler

⁴⁵⁴ “Kārûn, Firavun ve Hāmân’ın âkıbeti de aynı oldu. Gerçekte Mūsâ onlara açık seçik deliller getirmişti; ama onlar yeryüzünde ululuk tasladılar. Oysa kaçıp kurtulmaya güçleri de yoktu.” el-Ankebut 29/39.

⁴⁵⁵ Tarsus’ta bulunan ve Osmanlı Devleti zamanında mecburî hac yolu istikameti üzerinde bulunan bir yerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Efkân Uzun, “Gülek Boğazı, Tarihi ve Stratejik Önemi” *Çukurova Araştırmaları Dergisi* 3/2 (Kış 2017), 41.

2. Tekye ta'mîr ile taḥşîş oluna ta'yînât
Diyü İstanbul'a gidüp de çalıſdım evfer
 3. Olmamıſ idi recâ itmiſ-iken bi'd-defe'at
Viridi bir pâre-i ſevbini o kuṭb-ı ekber
 4. Didi ſoḡ aba ſuyı tekyeniñ eṭrâfına ſaç
Ne ḡalursa pederiñ ḡabrine dök anı be-ser
 5. 'Avdet itdim görüp ol-vech-ile rü'yâda daḡı
Emri üzre idicek anlara oldum maḡhar
 6. Geldi ta'mîr ile maṭlûb-ı ḡader ta'yînât
Virile emri bu da ma'nevî ol zâtdan eſer
- [77b]
7. Zâhir ümmîdimi kesdim dönüp İstanbul'dan
Ma'nevî iden imâle himemidir aḡhar

K.155.

Kezâlik

1. Didi Aḡmed Beg aniñ kendü olup 'Ayntâbî
Germir'e oldı müdür 'azl olaraq gelmiſ-idi
2. Zevcemiñ 'illet-i ḡaſyi olarak hem kızımıñ
Söylemez idi lisânı baña pek ḡüzn irdi
3. ſarf idüp anlara yiz biñ ḡuruſ oldum medyun
Sâ'iliyyet derece destime ṭarlıḡ geldi

4. Yine Germir'e müdür oldum o himmet idicek
Süre-i Vâkı'a Feth'i ⁴⁵⁶oķu vü üfle didi
5. Emri üzre idicek dühterim oldu inṭāk
Zevcemiñ 'illet-i ğaşıyi de şavışup gitdi

K.B.19.

Kezālik

1. Bir ağa naķl idiyor ismi anıñ İsrāfil
Kayseriyye tarafında aña bir ķarye vaṭan
- [78a]
2. Eylemiş idi sekiz biñ <ki> ğuruş istikrāz
Arnavud çingenesi-nām kimesne benden
 3. Dür-ı şer'iyile ğüzeşte daħi virmek üzre
Senedini vireyim şāhid ile gel didi sen
 4. İrtesi münkir olup idemedim ben işbāt
Kızb ile itdi yemīn irdi derūnuma ğüzün
 5. Himmetin bende o zatiñ idicek istirhām
Didi zāhircesi işbāt aña 'acziñ rūşen
 6. Bāṭnisi bu ki derde düşüp ikrār eyler
Böylece eyle naşīhat aña gidüp benden
 7. Söyledim hıfz ide Haķ virdi ğakāretle cevāb
Kıldı der-ĥāl cezā böylece Rabb-i pür-menn

⁴⁵⁶ Metinde "Süre-i Vâkı'a vü Feth'i" şeklinde geçer.

8. Dizleri tutmaz olup gözleri dağı kapanup
Oldı řāhid dağı celb eyleyüp ikrār-efken
9. Didi ol zāt iki yıl řoñra olur ĥāre añā
Keşf idüp nezrimi de vir didi muĥtāclara sen
10. İki yıl geçdi virüp himmet ile iki noĥud
Başladı meşye yine gözlere oldu rüşen
- [78b]
11. Lık ol gāvş-ı celīl didi baña gelmesün o
Hemān evlādına raĥmen diledim bür'ini ben
12. Mevt ü ĥařrı düşünüp kıl sekenāt ü ĥarekāt
Şūr-ı 'ibret bularağ kışşa-i İsrāfīl'den
13. Aĥz ü i'tā-yı nefes şūr için iki řāhid
Dünyevī zevķ selefdir ĥalefe 'ibret-zen
14. Bekleme tā ĥulađıña gelüp ihlāke degin
'İberi itmeli gevher gibi mengüş aĥsen
15. Göziñe diziñe turur ni'amı Mevlā'nıñ
Ĥaĥķ'a bağ ĥaĥca yüri çeşm ü ayağın var iken
16. Dür-ı şer'ide olan 'ömr-i güzeşte fā'iz
(Yemĥaku'llāh) ile maĥv olma ribālar gibi sen⁴⁵⁷
17. Gözle cüz'iyye irāde ki emānet ezeli
'Āciz arz ile semāvāt ü cebeller andan

⁴⁵⁷ "Allah faizi tüketir, sadakaları ise arttırır ve Allah hiçbir inkārcı günahkārı sevmez." el-Bakara 2/276.

18. Halka nezriñe vefâ eyle hem ol şâkir-i Hâk
Ecri kat kat şadakât Hâkķ'a olur karz-ı hasen

K.156.

Kezâlik

1. Naķl olur bu daħi Saķızlı Hâlîl Aĝa'dan
Habs olunmuş idi oĝlum olarak katl isnâd
- [79a]
2. Fevt olmuşdı refîķi denilen habs içre
Olmadı çâre idersem de bükâ vü feryâd
3. Nısf-ı diyyet virecek hem yedi yıl habs olacak
Diyü kaķ'ıce cevâbı baña oldu irâd
4. Himmeti kıldı hâlâş ifk idügin zâhir idüp
Hazret-i Hıẓr gibi eyledi haķķâ imdâd
5. Saķız-âsâ yapışup ifk ile çigenmiş-idi
Fem gibi maħbus-ı dīķde kalarak bulmadı dâd
6. Ba'zı aşhâb-ı ĝaraż dişlügeni kuvvetlü olup
Yâhud emvâle dimâĝ ile lisân döndürür âd
7. Ğıcırı bükme te'emmülsüz iden ahķâmı
Bozılır şişse de kadri olarak levn aña bâd

K.157.

Kezâlik

1. Kıldı ol Hâkķı Efendi bunı da nuşh-âmîz
Ğuş idüp kendülerinden yine böyle tibyân
2. Ki buyurmuş idi ĝubb itmedeyim bir miķdâr
Tutup emşâline nisbetle bu ĝoş hâlî fülân

3. Ya'ni maḥzūz misāfir olarak kendüyi hem
Cümleden aşağı görmekle tevāzu' -efşān

[79b]

4. Hasteye daḥi ri'āyetle o gūnā söyler
İş-bu nuṭkıyla murād 'ibret ala 'aksi olan
5. Çünkü keşf eyleyüp aḥvāl-i muḥātabları hep
İktizāsına göre nuşhı iderdi ityān
6. Yine āyāt ü eḥādīsī mü'eyyed bu daḥi
Kıldı teşvīk olup ilhām-ı zuhūli bulunan⁴⁵⁸

K.158.

Kezālik

1. Naḳl ider bunu da ol rāvi-i ḥaḳ-bīn andan
Var (mine'l-mehdī ile'l-laḥd) olarak yine 'iber⁴⁵⁹
2. Didi aḥvāl-i muḥātablar olup da ilhām
Tıfl-ı nefsiñ başına aşkı gibi nuṭkı güher
3. Ellerdir kapalı toğdığı vaḳt insāniñ
Öldiginde tutar açık diyeyim niçün ider
4. İbtidādan çalışur tutmak için dünyāyı
Soñra beyhūde vü tutulmayacak fehm eyler
5. Derk idüp kendüyi de birbirini de iz'ac
İtmegi terk ile berk olmalı ḥaḳḳa diller

⁴⁵⁸ “Din ancak Allah için, Rasūlü için, müslümanların imamları için ve bütün halk için nasihattir.” Buhari, “İman”, 42.

⁴⁵⁹ “Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz.” Bu ibarenin yer aldığı bir hadisi kaynağına rastlamadık. Bunun yerine “İlim Çin’de de olsa gidip öğrenin. Zira ilim öğrenme gayreti her müslümana farzdır.” Beyhakî, “Şuabu'l-İmān”, 1543.

6. İle al eylemek ile ele girmez bir şey
Girse de yel alur öldükde turābın beller

[80a]

7. El meded il girecek hāne saña el virmez
Āl ü evlāda cinān mürīşi nuşhıñ bihter

K.159.

Kezālik

1. Kıldı ol Hakkı Efendi yine ‘ibretle beyān
Ġıybet olmamağ için ismi olunmaz taşrīh
2. Birisi zevcesini eyledi taṭlīk hem de
Ba‘zı eşyāsını da virmedi kat kat kabīh
3. Sebeb-i şer‘i bulunmazsa ṭalağ ‘inda’llāh
Her mübāh ebğazıdır böyle ḥadīs içre şarīh⁴⁶⁰
4. Zevcesi istemeyüp ric‘ati mālın diledi
Didi virsün olurum aña selām ile naşīh
5. Almamış idi selāmını ‘iyāzen bi’llāh
Virmedi mālını da seyf-i Ḥudā itdi cerīh
6. Ki o gün kalbi belādan yanarağ ḥastelenüp
İtdi seccāde ile<n> gitmegi aña telmīh
7. Virdi ḥaqqın didi sen böyle ḳalup bir miḳdār
Terbiyet ile Ḥudā itmeli ṭab‘ıñı şaḥīh
8. Şoñra yār-ı fem-i pür-feyzi ile buldı şifā
Nūr medādı yine müsveddeyi kıldı taşḥīh

⁴⁶⁰ “Helal (yani haram olmayan) şeyler içinde Allah Teâlâ’nın en çok buğzettiği şey (sebepsiz yere yapılan) boşamadır.” İbn Mâce, Sünen, 2/2018.

[80b]

K.160.

Kezâlik

1. Bir efendi didi ismi de anıñ İbrâhîm
Dağsitân'da bulunan Eskişehirli'dir o
2. Beldemizden idüp ehlim ile Moskov iħrâc
Acınacak derece faqr ile olduğ memlû
3. Biz olup hâl-i zarûret ile luşfa 'atşân
Çeşme-sâr-ı himemi eyledi sîrâb dil-cû
4. Si'a-i hâl ü merâtib bulup anıñla huşûl
Ka'be-i şalbe şafâ virdi o zemzem gibi şu
5. Moskov oldu bize nâr-ı zararıñ mancınığı
Kıldı Hâķ berd ü selâm ü bereketle memlû

K.161.

Kezâlik

1. Didi İlyâs Efendi ki şekilidir o zât
Faqr irişdi bize de itdigimizde hicret
2. şalaşa ekl idiyorken baña da bir miğdâr
Virerek eyledi it'âm-ı şa'âm-ı himmet
3. AĖ şalmaq derece đıķ-i ta'ayyüş var iken
Kıldı dil-sîr aÇup h'ân-ı refâh ü bereket
4. řabaķât-ı rûtebiñ dâhil-i řahñı olarak
Bize de hâşş u lezîz irmede nân u ni'met

[81a]

5. Telh ü nā-ḥoş görünür şabr u şebāt ammā kim
İştihā-yı himeme bā'ış o virir lezzet
6. Turş-rū olma kuzum tatlu melih ni'meti çok
Ki o ni'metlere nisbet şalaṭa bu zaḥmet
7. Himmeti Ḥazret-i İlyās ü Hıẓr'a beñzer
İtme şekki aña her ḥālde eyle hürmet

K.162.

Kezālik

1. Bir Amasyalı didi Ḥacı-başı ile şehīr
Pederim fevt olıcaḳ olmuş-idim pek taẓyīḳ
2. Borcu vardır dinilüp cānib-i mīrīye anıñ
Eylemişler idi emvālını zabṭ u ta'vīḳ
3. Zā'ir oldum idicek himmetini istirḥām
Baña da eyledi şāyān yine ol ḡavṣ-ı ḥaḳīḳ
4. Māl-i maẓbūṭ baña oldı i'āde tekrār
Zimmeti çıḳmadı ḥaḳḳıyla olundı taḥḳīḳ
5. Gerçi kim sehv ü ḥisāb bir be-ḥisāb-ı ebced
Ṭoḡrılar böyle eb ü ced gibi bir ḳuṭb-ı şefīḳ
6. Raḳam-ı sa'yıña bir noḳṭaca da eylese zamm
Müttefikler ola on ḳat be-feyz-i tevḫīḳ
7. Çok kazansañ himemin rütbe-i i'dād gibi kām
Bī-ḥisāb olmaḳ ile ḳābil olamaz tenmīḳ

[81b]

8. Şıfr-ı zā'id gibi tevfihsiz olan ğayret boş
Elde bir şey kıalamaz hıç tutup atma şık şık

K.163.

Kezālik

1. Eyledi tahkiye ol Hakkı Efendi bunu da
Añlayup ehl-i vuķuf olmalıdır nefse müdür
2. Ki taleb itdi müdür olmasını bir kişiniñ
Cem' olup gerçi ahāl-i kazā bā-taķdır
3. Her naşılta olunup sözleri red kıalmış-idi
Himmeti eyleyicek eyledi Mevlā teysir
4. Bir buçuk yıl geçerek kıalmış-iken oldu be-kām
Hem ahāl-i kazā buldı sürürü da vefir

K.164.

Kezālik

1. Bir efendi ki Zeki naql ile itmekde beyān
Dost idim Edrineli Hāmza Efendi ile ben
2. İki çiftligi olup birini kendü sağ iken
İtdi tahşiş fuķarāya viriyordu andan

[82a]

3. Virmedi oğlı Süleymān Efendi o göçüp
Uğraşup lehv ile de oldu felāket-rüşen
4. Gelüp İstanbul'a itmişdi tese''ül hattā
Soñra olmuşdı nedāmet ile tevbet-efken

5. Zā'ir olduḡda ezüp iki noḡud virdi didi
Oḡu ḡazḡana ḡoyup šaḡ anı emlākiñe sen⁴⁶¹
6. Sūre-i Fātiḡa vü Vāḡı'a vü Feth'i aña
Ya'ni emr itdi ḡırā'at ide eyler iken
7. Öyle itdikde ḡudā'dan bereket irdi hemān
Servet-i sābıḡasıyla yine oldu dil-šen

K.165.

Kezālik

1. Oldı mervī bu da ol ḡaḡḡı Efendi'den kim
Oldı bir šeyḡ aña ta'zīmle yine böyle be-kām
 2. Bereket ola nüfūzuña buyurmušdı aña
Didi bir tekye bināsı oluyor baña merām
 3. Didi yapdır anı kim zā'ir ü ehl-i cānib
ḡoḡ olur böyle mišālī daḡı ḡıldı ifhām
 4. Berf berf üzre yaḡar ḡuš ḡuš ile šayd olunur
Bala gelmekde zübāb ḡikmet-i Rabb-i 'Allām
- [82b]
5. Yapdırup ḡastelere oldu mü'eššir nefesi
Oldı mevfūr gelüp giden aña ḡāšš u 'avām
 6. Ki Edirneḡapusunda o İstanbul'da
ḡašcı Tekyesi dinilmek ile mevsūm u be-nām

⁴⁶¹ Metinde "Oḡu vü ḡazḡana" šeklinde geḡer.

K.166.

Kezâlik

1. Naql ider Tal'at Efendi ki odur şimdi şeyh
Çocuk iken kaleme gitmegi oldum talib
2. Didi kangı kaleme ister iseñ git aña lık
Görünür rızkı sarâyca gidüp olmağ kāsib
3. Tekye vü medrese-veş hayra idüp şarf-ı māl
Kıldı himmet ki şalāhı olayım ben cālib
4. Turuğ-ı 'āliyeden kangısın istek itseñ
Diyü sen eyle duhül cümle ki feyzi cāzib
5. Kaleme soñra sarāy hıdmetine itdi duhül
Yalısın tekye idüp eyledi hālin şā'ib
6. İnzivā eyleyerek kendü de irşād idiyor
Halvetidendir o müsteħlef ü yüsre şāhib

K.167.

Kezâlik

1. Bir efendi didi ismi de anıñ Sa'de'd-dīn
Pederim fevt olarak kaldım 'amucamda yetīm

[83a]

2. Haremi döger iken qolumı kırmış idi
Koğdılar sā'il olup qalmış-idi hālim elīm
3. Eyledim anı ziyāretle hikāye böyle
Virdi bir pāre-i elbīsesin ol kuṭb-ı kerīm
4. Yayqayup şuyımı sür Sūre-i Feth'i okuyup
Ol kırık qoluña dimek ile kıldı tefhīm

5. Öyle itdikde o şeb irtesi sağlandı kolum
Bir ğuruş virdi teberrük o da kīmyā-yı ‘azīm
6. Ummadığım derece geldi baña çok ihsān
Harc-ı rāh oldu buyurdu yine ol k̄utb-ı raḥīm
7. Mışr’a git Hāḫ sana bir kāfir eliyle luḫfi
İdecek şoñra Medīne’ye git ol anda muḫīm
8. Gidicek Mışr’da soḫāḫda bir çekmeceyi
Buldum itdim anı bir kāfir arardı teslīm
9. Seksan altun baña ikrām iderek o kāfir
Eyledi rızḫı Medīne’de de çok Rabb-i Ḳadīm
10. Nice kīmyā ki degil sāde cihāna maḫşūr
Ḳıldı ol kān-ı fuyūzāt ile daḫi ten ‘īm

[83b]

K.168.

Kezālik

1. İntibāh u ‘iber için bu da taḫrīr olunur
Bir efendi didi Mar‘aşlıdır ismi de ‘Ömer
2. Pederim birine hemşiremiñ ‘aḫd olmasını
Eylemiş idi vaşiyet idüp ‘uḫbāya sefer
3. Ğayrıya virdim anıñ nām-zed itdigi k̄işi
Ḳırılup geldi baña ma‘nevī bunlardan eşer
4. Ki perīşān olarak ‘azm idüp İstanbul’a
Keşf ile didi ki te’diyye ider Hāḫ maḫzar

5. Zü'ntikām olmak ile Hâk daha çek bir miqdār
Terbiyet bul da Hudā rızkıñı kılsun ekşer
6. Ba'de Mısr'a oradan da Hicāz'a giderek
Si'a-i hāli kerem eyleye Rabb-i Ekber
7. Çāresin bulamadım öyle alup bir miqdār
Soñra esbāb ıkup itmiş-idim Mısr'a sefer
8. Küberādan birisi hānesine itdi imām
Eyledim 'azm-i Hicāz itdi o luf-ı evfer
9. Vüs'at-i rüzīyi Hakk anda da ihsān itdi
Rūze-i cū'da şab<ı>r ile refāh 'ıdı irer

[84a]

10. Öyle imsāk-i muvaqqat daı şabr eyler iseñ
Nef'i var herkese hāline göre şatma zarar

K.169.

Kezālik

1. İnebolulu Perīşān Aa didi adem
Yine bol gelmedi pes itdi perīşān beni
2. Himmetin yine de o hal iün istirhām
Didi Beyrūt'da seniñ vüs'at-i rızkıñ ezelī
3. Varıca eyledi Beyrūt'da Mevlā tevsī'
Yorma Beyrūt adar yirde derūn ile teni

K.170.

Kezālik

1. Didi Taşköprölü avvāş 'Alā'e'd-dīn Aa
Hāl-i faqrım var idi olmuş-idim pek haste

2. Baġacak kimse bulunmazdı soġāġda kaldım
İtdi engüşt ile mes re's ü dizim āheste
3. Bir yigirmi paralık virdi teberrük olarak
Mışr'a git didigi her şey ġadere vābeste
4. Maraz eczā' etini öyle perīřān idicek
Rişte-i řiġġhati işbi'leri ġıldı beste
5. Mışr'a gıtdim orada ġāl-i refāhı buldum
Oldı ol nışf ġuruř şervete tām ġül-deste

[84b]

6. Nice maźmūn-ı dilāraları řāmil oluyor
Nışf beyt ise de bir mıřrā' olup berceste
7. Feyzi Ĥaġ eyledi Tařkōprü 'Alā'e'd-dīn'e
Ĥařrīñ aġġāmını da ġıldı aña vābeste
8. Yıġamaz seyl-i đalāl dīni faġat kim ki ġıkup
Ol sele girse źarardan olamaz vāreste

K.171.

Kezālik

1. İtdi taġrīr ü ifāde yine ol rāvī kim
Birisi gelmiş-idi řām re'āyāsından
2. Aġçe virdi didi ekl eyle ġelāl şey olarak
Müskirāt gibi ġarām nesneye virme bunı sen
3. Mücibince idicek ġördi o şeb rü'yāda
İdiyor böyle 'ināyetleri Rabb-i Zü'l-menn

4. Ravza-i 'āliye-i Hāzret-i Fahr-i Rusūl'i
Ka'be'tu'llāh'ı ziyāretle de olmuş dil-şen
5. Gösterilmişdi maḳāmı da behişt içinde
Müslim oldu hemān īmān olarak nūr-efken
6. Eyledi hürmet ü ikrām aña 'Osmān Paşa
Cidde vālisi idi şoñra o hacc eyler iken

[85a]

7. Taraf-ı Hāzret-i Hamza'da Medīne'de muḳīm
Olarak ismi de Mūsā vü refāhı rüşen
8. Oldı maḳdūmı Muḳammed de Medīne içre
Kātib-i şāhib-i şervet yine bā-zühd-i ḥasen

K.172.

Kezālik

1. Didi ol Hāḳḳı Efendi birin ammā ismi
Ġayr-ı lāzım diyü yazmaz ḳalemi şanma ḳaşır
2. Ki o kimse gelicek kendüyi kendüye anıñ
Bildirüp ğayra da virdi 'iberi yine vefır
3. Pek çok altun virilüp almaz iken ol kişiden
İstedi cüz'ice aḳçe o degil idi 'asır
4. Var iken didi o yok aḳçem 'iyāzen bi'llāh
Maḳşadı buhl idi yāḥud anı itmek taḥḳır
5. Hāl-i ātisini keşf ile didi gerçi saña
Şöyle şöyle ezeli oldu münāşib taḳdīr

6. Şoñra medhül ü perîşân olacağ oldığını
İnkisâr yâ aña iħbâr gibi kıldı taqrîr
7. İtdi bunlar da zuhûr öyle hemân ser-tâ-ser
Kendü biten o kişi itdi eliyle tedmîr

[85b]

K.B.20.

Kezâlik

1. Didi ol Hâĸĸı Efendi yine bir kimseyi kim
Şorma bâĸ-ı ‘alemini ‘inebi ‘ibreti al
2. Muħlişâne gelüp evvel didi var şu aĸçem
Ne ticâret ile âyâ ola kâr istiħşâl
3. Eylemiş idi zirâ‘at içün anı teşvîĸ
Zengin oldu yine gelmişse de maĸruru’l-ħâl
4. Didi şimdi n’ideyim lîkin ‘iyâzen bi’llâh
Eyledi kendüye taħĸîrlü ta‘bîrle su‘âl
5. Gücenüp aña şoĸan şarmısaĸ al dimiş-idi⁴⁶²
Andan ol-ħaĸla perîşân didi niçün bu melâl
6. Muħlişâne olıcaĸ oldu cevâbım ĸâlîş
Şoñra zu‘miña göre didi saña redd-i maĸâl
7. Vardır âyet güzel aĸaç gibidir güzel söz
Kökleri arzu tutar göge ider ref‘-i nihâl⁴⁶³

⁴⁶² Metinde “şoĸan u şarmısaĸ” şeklinde geçer.

⁴⁶³ “Allah’ın nasıl bir misal getirdiğini görmedin mi? Güzel sözü, kökü sabit, dalları gökte olan güzel bir aĸaca benzetti. O aĸaç, rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir. Öĸüt alsınlar diye Allah insanlara böyle misaller getirmektedir.” el-İbrâhîm 14/24.

8. Ya‘ni var gölgesi anıñ ile de hayrı olup
Mīvesi de çok olup ref‘i olur istikmāl
 9. Niyet-i hayr ola kim arz-ı kulūbuñ toħmı
Ĥod-be-ħod nefsiñ işi bed söz ile bed if‘āl
- [86a]
10. Bed kelām köksüz ağaç gibi yirinde ebter
Ki Ebū Cehl’iñ olan ĥanzala ĥarpuzı mişāl
 11. Sāyesi olmaz ezilür o ayak altında
Mīvesi acı alınmaz gören ațar der-ħāl
 12. Cüz’ice seyl gelüp yel eser ise tıramaz
Sürünüp yirde o her ĥâlde bulur izmiħlāl

K.B.21.

Kezālik

1. Dürer-āsā ‘iber al mecd-i ĥașaș ĥa‘rından
Çekiyor tecrübe ĥavvāşı miħen yā batıyor
2. Tecrübe tılgıcı ya‘ni düşüyor tehlikeye
Çıkarılmış dürer-i nuşħı alup ol mesrūr
3. Gerçi hep ehl-i Ĥudā ebħur-ı raħmet-efzā
Nefesiñ zabt ile andan nefes al itme ĥușūr
4. Fuĥarā ĥalbi sükūnetlü deñiz gibi iken
Tecrübe itme anı da yine mevci mevfūr
5. Size virilse selām siz viriñ andan aħsen
Yā anıñ mişħini didi bize Ĥallāĥ-ı Şekūr

6. Zāhiri müslim olan kim ise virdikde selām
Ġayr-ı mü'min dime Ġur'ān'da bu daġi mezkūr
7. Öyle lü'lü' ki қаşaş-ı kūdek-i nefse lala
İki 'ālemde daġi nef'-i celīli bulunur
8. Aқçe virmeklige muġtāc daġi itmeyerek
Dikkat-i zihniñi virmeklik ile қazanılır
9. Didi ez-cümle yine Hāķķı Efendi buni kim
Bir uşaq geldi perīşānlıġı idi mevfūr
10. Der-sa'ādet'de қazanmışdı otuz biñ ġuruş
Naġveti eyledi cūş aña olup da maġrūr
11. Almamış idi selāmını 'iyāzen bi'llāh
Şekl-i dervīşde bir zāta bakup o menfūr
12. Қalbi yıkıldı yıkıldı o da ġaste düşerek
Gitdi ol aқçe eġibbāya maraž olmadı dūr
13. Göricek ġālini keşf ile buyurdi tevbīġ
Himmet itdirmedi andan da buña Rabb-ı ġayūr
14. Arası geçmedi çok itdi helāk ol 'illet
Hıfz ide cümlemizi Hāzret-i Hāllāķ-ı Ġafūr
15. Қalb çok қalboluyor anıñ içün қalb ismi
Hāķ muқallibdir aña rācī olup nācī tūr
16. Zer-i maқbūl ide Hāķ sikke-i tevfiķi ile
Қālīb olur қāleb-i nefsinde қalanlar maġrūr

[86b]

17. K̄il u k̄āl aḥsen-i ḥāl ile ola ḥall ü k̄āl
Yal<ı>ñız k̄āleb-i fem saḥte yüzüğe urılır

[87a]

K.173.

Kezālik

1. Eyledi böyle Hacı Aḥmed Efendi tibyān
Kayseriyye tarafı K̄arahiṣār'da o muḳīm
2. Ki evā'ilde beni eylediler taḥşildār
Aḳçeyi eyler idim anda müdüre teslīm
3. Bulmadım anı otuz biñ ğuruşı zevcesine
Virdim inkār iderek oldu baña keyd-i 'azīm
4. Żabṭ itmişdi arāzīmi muḳābil olarak
Geldim İstanbul'a kıldı himem ol ḳuṭb-ı kerīm
5. Baña bir leblebiyi ki ezerek bi'l-i'tā
Ol arāzīye bunı saç diyü kıldı ta'līm
6. Tarafımdan o müdüre de naşihat eyle
Buyurup emrini ol-vech-ile kıldım tetmīm
7. Gördi rü'yāda müdür zevcesini bir kuyıya
Atacak kendüsi teşrīf ile ol ğavṣ-ı feḥīm
8. Zevcesi de o gice böylece rü'yā görerek
Virdi ketm itdigini eyledi ol gün tefhīm
9. Kendüme oldu arāzīm i'āde ben de
Hacc ü vaḳf itdim anı rāzı ola Rabb-i Raḥīm

[87b]

10. Zevrağ için gelür irādı Medīne'ye anıñ
Bāb-ı raḥmet tarafında olunuyor taḫsīm
11. Himmetiyle bularağ vüs'at-ı rızkı daḫi ben
Belde içre olurum Ḥaḫḫ'a 'ibādetle muḫīm

K.174.

Kezālik

1. Söyledi Şeyḫ Ḥasan meskenim olan tekye
Urfa'dadır 'Ali-nām tācir anı itdi binā
2. Soñra vaḫfiyla me'an şatdı ḫükümetde olan
Geldim İstanbul'a oldı himemi nūr-efzā
3. Ki 'aḫībinde em<i>r-nāme yazıldı oraya
Cümle vaḫfı ile tekye yine virildi baña
4. Ya'ni ben 'āciz oturmuş idim İstanbul'da
Ma'nevī himmeti te'sir idüp oldı icrā

K.B.22.

Kezālik

1. Naḫl ider bunı da 'Ayntablı Şafā-nām tācir
Varup İstanbul'a rāst geldim aña eyledi şād
2. Oḫlumuñ maḫlaşı Muḫlis ayağı çapraz idi
Gezemez oldıḫını kendüsine itdim yād
3. Kızımıñ pāyı da paşmazdı olup laḫm-āsā
İkisi<y>çün daḫi himmetle buyurdı imdād

[88a]

4. Şevb-i 'ālīleriniñ parçası hem iki noḫud
Viridi bu vech-ile de nuḫkı buyurdı irād

5. İçeler ābını hem sür ser ü göğüslerine
Hüsni-zan virdi o nuṭkı ile Ḥallāk-ı ‘ibād
 6. Kīsede var idi beş yüz ğuruşum tekmilen
Virdim ammā ki ḳabūl itmedi ol pāk-nihād
 7. Faḳaṭ üç beş ğuruş aldı kīseme nefh iderek
Bereketlü ola dimekle de ḳıldı dil-şād
 8. Buldı oğlumla ḳızım emrini īfāda rehā
Aḳçece olmadı kīsemde de noḳşā<n> ü nefād⁴⁶⁴
 9. Ḳalb ise rāst u şafā rāst gelüp böyle zevāt
Çapraz u ‘āciz olur rāst u ḳavī mişl-i ‘imād
 10. ‘Ayntab olmada muḥlişlere böyle himemi
İşte mālen bedenen merdümün ‘ayn-ı murād
 11. Nefh-i himmetle dem-i Ḥazret-i ‘Īsā-āsā
İzn-i Ḥaḳḳ ile ḥayāt bulur ümīdsiz ecsād
 12. Murğ-ı dil hey’et-i kām ile çıkup çamurdan
Luṭf-ı Ḥaḳ’la ide nefh-i himemi ḥayy-ı reşād
 13. Nefs-i a‘mā ola nūr şerefiyle bīnā
Ġaflet ebraşlığı bulsun nefesi ile nefād
- [88b]
14. İddihār eyleyüp ekl itdigini beyt-i diliñ
Baña da didi ki Ḥaḳ’dan aña ilhām mu‘tād

⁴⁶⁴ Metinde “noḳşād ü nefād” şeklinde geçer.

15. ‘Afv ü işlâh ide Hâk himmetidir baña kemâl
Eyleye feyz ile dergâh-ı Hudâ’ya iş‘ād

16. Bulalım mâ’ide-i fâ’ide-i zâ’ideyi
Evvel ü âhîr olup ‘îd dü-‘âlem ile şād

K.175.

Kezâlik

1. Yine ol Hâkķı Efendi idiyor böyle beyân
Geldi bir zât Dağıstân’da hükümetde idi
2. Zâbı idüp mülkini Rus itdi karındaşın esîr
Kaçarak kendü gelüp hacc-ı şerîfe gitti
3. Zâ’ir oldı işidüp vaşfını ol kuţbıñ o da
Himmet-i ‘âliyesin istedi hâlini didi
4. Sen varup hacc-ı şerîfi iderek beldeñe git
Buyurup böylece tebşîr ile de şād itdi
5. Ki yine itdirir emlâkiñ i‘âde saña Hâk
Ol esîr dâderiñ içün daħi irer mededi
6. Yine Yezdân anı zâbı idüp ez-cânib-i Rus
Seni de zâbı ider dâderiñ olur bādî

[89a]

7. Oldı hep öyle hem ikisi de zâbı orada
İzn-i Hâk olsa olur kâmilen istirdādı

K.176.

Kezâlik

1. Yine ol Hâkķı Efendi idiyor böyle beyân
Oldı şākî Şekili geldi biri Moskov’dan

2. Ğaşb u zabt itmiş-idi çünkü anıñ mālını da
Loğma geçmez boğazından ki tolı idi hüzün
3. Sürünüp itdi recā aylığı İstanbul'da
Didi ol isteme aylık yine git beldeñe sen
4. Ki seniñ mālını⁴⁶⁵ Hağ itdirecek istirdād
Çekme zahmet burada anda ider qalbiñi şen
5. Varıcağ Rus'i didi olmaya ğāyra sārī
Mālını virdi anıñ bu da umulmaz iken
6. Cümlesi hikmet-i *Lā yes'elü 'ammā yef'al*
İzn-i Hağ deñlü řefā'at oluyor Mevlā'dan

K.177.

Kezālik

1. Didi bir mīr anıñ ismi dağı 'Abdu'r-Rağmān
Bāb-ı zabtıyyede kātib idim oldum ma'zūl
- [89b]
2. Didi gördükde müdürlik virecekdir saña Hağ
Üsküdar'da vire zengin haremi olma melül
 3. Līkin elbīseme bağup ilişik itme diyü
Keşf idüp hātıramı nuşhı dağı eyledi ol
 4. Bir müdürlik virilüp öyle de zevce aldım
Üsküdar'da anı almağ degil iken me'mül
 5. Himmetiyle baña da hāl-i refāh ü rāğat
Gelerek luğf-ı Hudā hayr ile itdi meşmül

⁴⁶⁵ Metinde "māñılı" şeklinde yanlış yazılmıştır.

6. İzn-i Hakk ile ol esbabi vücūda getirür
Olmaz eşvābına bir şey'ine ilişmege ol
7. Çocuk oynar bebege giydirir a'lā eşvāb
Var mı bir fā'ide mānşīb daħi virir bol bol
8. Pādişāh oğlı diyüp pādişehiñ kızın alup
Şoñra süpründiye atar bebek olur maħzūl
9. Ĥayr ola cāh u tezevvüde şeref-zātda ola⁴⁶⁶
Yoħsa yorulma çocuk gibi şaķın olma 'acūl

K.B.23.

Kezālik

[90a]

1. Ĥazret-i Ĥālik'a ĥamd itmedeyim 'āciz-ter
İdemem 'ācizim ol ġavşa daħi şükri edā
2. Vālilikden gelüp itmişdi ziyāret anı
Müteveffā pederim Ĥācı Vecīhī Paşa
3. Yine keşfen didi geldiñ buraya manşībdan⁴⁶⁷
Nice yanmış yire gitseñ buluyor neşv ü nemā
4. Hem nihāyetde mübārek yir olur saña maķarr
Hem birisi olur evlādıññ enfa' evfā
5. Saña da nesliñe de cümleye de kendüye de
Olacak nef'i diyü eyledi tebşir a'lā

⁴⁶⁶ Metinde “tezevvüde vü şeref-zātda” şeklinde geçer.

⁴⁶⁷ Metinde “manşīb” şeklinde geçer.

6. Pederim böyle diyüp umduğım evlādım da
Eylemiş idi Kemāl'dir diyü taşrīh hattā
 7. Söyler iken var idi hayli zevāt yanında
Vüzerādan daḡi İsmā'īl ü Şafvet Paşa
 8. Bunı yazmaqla emel kendümi medḡ olmayarak
Ḥakk'a taḡdīs-i ni'ama yine ol ḡavşı şenā
 9. Ḳalben ihlāşım egerçi ezeli vü ebedi
Ḥıdmetim fi'len o nuḡkında idi nā-peydā
 10. Kendü nefsimde kuşurum içün itdim ḡavfi
Çok ziyāretde henüz olmadım ol demde añā
- [90b]
11. Pederim kaḡı yire naşb olunup gitdi ise
Öyle oldıḡım ahālisi de söyler ḡalā
 12. Türbe-i 'āliye-i Ḥazret-i İbn-i 'Abbās
Medfeni oldı ki yek ḡubbede pür-feyz ü 'alā
 13. Bizlere cümleye de Ḥazret-i Ḥak 'azze vü cell
Ḥaḡr-ı feyzini o ḡavşın da ide dād-efzā
 14. Ḳadem-i Ḥazret-i Ḥızr itmede nābit gezicek
Ḥāk-pāyım o kuḡbuñ vire dārında 'alā
 15. Kīmyā-yı himemiyle zer-i ḡaliş ola dil
Sırrahū ḡaddese Rabbī ve bihī neffe'anā

K.178.

Kezālik

1. Eyledi tahkiye bu vech-ile bir zāt yine kim
Muştafā ismi de Bağdādī olup gelmiş-idi
2. Ben daği mużtarib olmuş idim İstanbul'da
Göricek hālimi keşf eyleyerek böyle didi
3. Ki Medīne'ye git anda seni h̄āce iderek
Hağ refāhı virecekdir diyü iħbār itdi
4. Fārsī h̄ācesi oldum oraya 'azm idicek
Biñ ğuruş aylık ile hāl-i tereffüh irdi

[91a]

K.179.

Kezālik

1. Nağl ider 'Alī Beg kōrkuyor idim pek çok
Ba'zılar eyleyecekti beni ğāyet dil-ħūn
2. Himmete eyledim ol kuṭbı görüp bize niyāz
Didi evķāfca Hağ rızķ ile eyler memnūn
3. Kōrkma bir cānibe evķāf-ı umūriyla seni
Gōnderirler didi ol zāt-ı kerāmet-meşħūn
4. Bi't-te'ākub virilüp öylece me'mūriyyet
Kōrkduğum olmadı andan daği oldum me'mūn

K.180.

Kezālik

1. Bunı da kıldı Hācı Aħmed Efendi tibyān
Üsküdarlı olarak efķar idim evvelā ben

2. Baña evkâfda tuğrâcılığı himmet idüp
Bu berât-1 dile çekmişdi nişân-1 ahsen
3. Şoñra da vâlideñ ile haremîñ ile me'an
Hac idersiz diyü kat kat buyurdı dil-şen
4. Cümlesi hâşıl olup öyle be-luţf-1 Yezdân
Haķ refâhı virerek gitdi serî'an o hüzñ
5. Vâkıfız biz de mu'accel ü mü'eccel-i dâ'im
Luţfunuñ oldıgını nice nice nūr-efken

[91b]

K.181.

Kezâlik

1. Tahkiye itmiş-idi 'Abd-1 Kerîm Paşa kim
Aķdem olmuş idi zabtıyye müşîri daħi bu
2. Var mı beytiñ didi evvel baña ol kuţb-1 kerîm
Olmadıgın diyicek eyledi îzâh kâmu
3. Üsküdar cânibi sen anı yapar iseñ de
Resmî kışla gibi olur daħi dimiş idi o
4. Didi zabtıyye müşîri olacaķ olduğumı
Baña paşa bile dinmez iken o âlî-gü
5. Ol-ţarîķde yaparaķ beytini resmin bakılup
Oldı kışla gibi düz ya'ñi degildir dil-cü

K.182.

Kezâlik

1. Yine naķl eyledi ol 'Abd-1 Kerîm Paşa kim
Kıldı dâmâd Muħammed 'Ali Paşa'yı beyân

2. Ya'ni ātīde ne gūnā olacađ ađvāli
Didi īzāh ile ol ıuıı-ı me'ālī-'unvān
 3. Ki o Őahriyyet-i Őāhāneye nā'il olacağ
Őu mūnāŐib virilecek diyü kıldı tıbyān
 4. Şüret-i rıhletini bile hıaber virmiş-idi
Vağtı ile hepisi nuıııı gibi oldu 'ıyān
- [92a]
5. Müstađīm ehl-i Hudā ıab'ı hılāf olmaz hıııı
Anlarıñ muhbiri ilhām-ı Hudā-yı Mennān
 6. Hāl ü māzı gibi ātı iıün anlar ğazete
Ki baŐıretle vađāyi' be-hağıııatdır 'ıyān
 7. İıtızāsına ğöre resmı vü ğayr-ı resmı
Kāh ider ketm-i havādıs ki iderler i'lān
 8. Dāhil ü hāric-i dūnyāyı semāvāt-āsā
Bı-sütün Őāmil ü devvār be-hükm-i Yezdān
 9. HālİK'ın hükm-i nizāmāt-ı rızāsını bilür
İmtiyāz Őāhibi ammā ğözedir anı hemān
 10. MüŐterı nef'-i huŐuŐı vü 'umümıyi bilür
Anda mecāzen anıñ ecrini luıı-ı Yezdān
 11. VaŐı yevmiyye ııııan her ğazeteden evfer
Bilerek söylemede vağtine ıok irmiŐ olan

K.183.

Kezâlik

1. Ber-hayât kâtib-i sır Muştafâ Paşa didi kim
Beni dâmâd idinecek idi Sulţân Maĥmûd
 2. Oldı kendümce kuşûrum ki o kuţba bir gün
İ'tirâz itdim ola cümleye hıfz-ı Ma'bûd
- [92b]
3. Ki didim hey'etiñi itdiñ oyuncaĥ gibi sen
Eyledi böyle cevâbın o kerâmet-âlûd
 4. Sulţân almaĥlıĥıñı itdim oyuncaĥ buyurup
Ķalb-i şâhâneye Ħaĥ kıldı o 'azmı mesdûd
 5. Ya'ni taĥvîl olarak irtesi gün ol niyyet
Aña ta'zîm iden oldı anıñla mes'ûd
 6. Nâ'ib olmuşdı aña Muştafâ Paşa çoĥdan
Bi'n-nedâmet didi zann olmaya ĥıybet maĥşûd
 7. Çoĥ menâşıb ile çend def'a da ser-'asker olup
Şimdi de ĥâĥırını mer'î olup itmekde ku'ûd

K.184.

Kezâlik

1. Naĥl ider bir paşa ki evveli mîrâĥûr idi
Bir gün esbân-ı hümâyûnı iderdim imrâr
2. Gördüm ol ĥavşı yolından çevirüp esbânı
Ħürmet itdim ki 'ubûr olmaya aña düşvâr
3. Emelim idi vezâret anı kıldı himmet
İtdim üçünci gün anıñ ile iĥrâz-mesâr

4. Şoñra ammā ki teşādüfde ‘iyāzen bi’llāh
Hürmeti eylemeyüp ‘azl ile oldı ğam-ḥ`ār

[93a]

5. Didi üç dört ğuruşa tönbeki aḥz eyleyerek
Sen götür tekyeye ol zāt-ı kerāmet-āşār
6. ‘Ucb-ı nefis ‘arız olup eylememiş emrin edā
‘Azl olundı arası itmesi çok yine güzār
7. Nık ü bed şeyleri cālib kişiniñ ḳalbidir
Ḥayrı bul ḥayra idüp ğayret ü sa‘yi her bār

K.185.

Kezālik

1. Naḳl ider Ḥayri Efendi ki muḳaddem bir şeyḥ
Yapdı tekyesine parmaḳlığı zīnet olarak
2. Didi niçün iki ğünlük bu cihāna ‘uḳbā
Böyle şeyle değişilüp de izā‘a olmaḳ
3. Fuḳarāya idüp ikrām ele al ‘uḳbāyı
Buyurup kim dise de lāzım o nuşḥı tütmaḳ
4. Böyle zāt dimiş iken bile ‘iyāzen bi’llāh
Söyledi ‘ucb u ğurūr ile kelāmlar bularaḳ
5. Didi bizler de ṫarīḳatdeyiz ammā ğaybı
Bilemez kimse anı bilmede Mevlā ancaḳ
6. Buyurup ğaybı egerçi bilür ancaḳ Mevlā
Diledigine daḥi bildirir anı yine Ḥaḳ

[93b]

7. Gerçi çok kimse tarīkatde faķat nār-ı tırurķ
İtmeli ķalbini pişkin ki muzır çig ķalmaq
8. İki gün şoñra fevt oldı faķat itdi recā
Oğlı iķün ki naşīb ola yirinde tırmaq
9. Buyurup himmeti şeyh oldı yirine oğlı
Korķulurdu çok olup t̄alibi andan almak

K.186.

Kezālik

1. Üsküdar'da bulunan tekyeleriñ birisiniñ
Şeyhi itmiş idi taħķir 'iyāzen bi'llāh
2. Yaķarak tekyeñi sen didi revā mı gezmek
İ'tizārsızdı yine eylemedi anı penāh
3. Faķat itmişdi o şeb āteş iķün pek tenbīh
Diķķat olmaķlıđı ammā ki yanup oldı tebāh
4. Müştehirdir ki dinür ķurı ile yaş da yanar
Tekye anıñ evi gibi idi yaķdı Allāh
5. Fi'l-i Haķ hāşılı *Lā yüs'elü 'ammā yef'al*
Bānī-i evvel ü şānīye olur luţf-ı İlāh

K.187.

Kezālik

1. İdiyor naķl ü beyān Vanlı Haķı 'Abdi Beg
Beni ģabs itdi alup mālımı da ba'zılar
2. 'Arz-ı hāl eyleyerek yaz benim ismimi dağı
Pādişāha didi vir baña o ģavş-ı ekber

[94a]

3. Gördi ser-kātib-i mā-beyn idi bir beg anı
Baña ilişmiş-idi şūret-i tevbīhde ker
4. Gördi tehdīd ile rū'yāyı o şeb irtesi gün
İ'tizār itdi baña mālımı virdirdiler
5. Oldum ihsān-ı menāşıbla da mesrūr u be-kām
Diyerek itmededir o da şenā-yı evfer

K.188.

Kezālik

1. Kıldı ol Hakkı Efendi bunı da taḥkiye kim
Geldi Kütahyalı İsmā'ıl Efendi de aña
2. Çıkarılmışdı 'imāretde iken me'mūr ol
Fakr ile oldı ḥarāb himmetini itdi recā
3. Ben Medīne'ye buḥurcı seni itdim buyurup
Kıldı pūr-tīb-i meşāmm-ı emelin 'ūd-āsā
4. Virilüp kendüye ol ḥıdmet 'azīmet itdi
Çok zamān oldı o ḥıdmetle muṭayyeb ḥaḳḳā
5. Kırş-ı şemsiñ daḥi ğıbtagehidir ravzā-i pāk
İrtihāline degin oldı bu ḥıdmet de aña

[94b]

6. Herkesiñ 'ömri geçüp bitmededir ancak kim
Nīk ü bed rāyiḥa-i fi'li gelür karşı aña
7. 'Aşıkıñ olsa buḥūrdan teni şūrīce dūr
Yine ma'sūḳına irdirmededir nefḥ-i şenā

K.189.

Kezâlik

1. Naql ider Şâkir Efendi ki o Mağnisalu
‘Askere yazılacak idim olup da efkar
2. Ben hâzîne-i ‘alâ-yı Nebevî’ye seni
Eyledim didi mücellid o da oldu azhar
3. İktizâ itdi mücellid ola irsâl oraya
Haq beni dillere ihtâr ile gönderdiler
4. Gelüp anıñla Medîne’de ta‘ayyüşle yesâr
Harc-ı râhı dañi evvelce baña virdiler
5. Bâ-refâh o da Medîne’de mücâvir hâlâ
İztırâbıñ pürüzi koymadı anda da eşer
6. Şıķılıp cendere-i faqr ile İstanbul’da
Cild-i şan‘at bozılacak idi olsa ‘asker
7. Muntazam eyledi şîrâze-i himmetle anı
Bâ-ħuşûş maķlebini eyledi şehr-i enver
8. Şûretâ muttaşıl olmaz ise de ol maķleb
Cümle evrâķ dil-i ‘âşıķa şâmil azhar

K.190.

Kezâlik

1. Naql ider Hâcı Süleymân Efendi dañi kim
Zâtı Ürgüblü olup o da mücellid idi
2. Faqr ile ben dañi mużtar idim İstanbul’da
Sen git o Şâkir Efendi’ye refiķ ol didi

3. Ya'ni anıñ ile birlikde mücellidlik idüp
Bul Medīne'de refāhı diyü himmet itdi
4. Ba'zı esbāb zūhūr eyleyerek ben de gelüp
Baña da aña refākat ile vüs'at irdi
5. Cild ile üstine mevzū' gılāfı-āsā
İttifāken ikisine de yesār buldurdı
6. Bir kitāb feyz ü Medīne olarak maḥfazası
Andadır rūḥ varakı dūr ise daḥi cildi
7. Bir kitābdan nerede olsa daḥi naql ü beyān
Yine andan olarak cildi de bulur idi

K.191.

Kezālik

1. Bir efendi didi ismi 'Alī Mūsā'dır anıñ
Ben de İstanbul'a geldim anı oldum zā'ir
- [95b]
2. Oldı şāyān benim ḥaqqıma da himmeti kim
Nuṭḡ-ı 'ālisi daḥi oldı bu gūnā şādır
3. Git Medīne'de te'ehhül olarak saña naşīb
Ḥāneyi de ide iḥsān Ḥudā-yı Kādir
4. Hem Medīne'de ḥazīneye kitābet saña da
Bu şabāḥ virile bunda ola şādī zāhir
5. Nuṭḡı üzre o kitābet baña evinde iken
O şabāḥ virilerek oldı sürūrum bāhir

6. Gidicek anda te'ehhül daħi olmuşdı naşīb
Ĥāneyi de virerek Ĥağ ferah oldu vāfir

K.192.

Kezālik

1. Muştafā-nām bir efendi idiyor naql ü beyān
Zā'ir oldum gelüp İstanbul'a ben daħi aña
2. Ben Ĥürükşolı olup fakr ile de mużtariben
Ĥürük idim şoluyordum ġam ile şubħ u mesā
3. Ol rūġan maħzenine didi müdürlik virdim
Git ĥazāne-i celīl-i Nebeviyye'de saña
4. Orada bulunamı başka maħalle koyalar
Rāzı olmaz ise ĥor boynın aşağı Mevlā
5. İstedi şeyħ-i ĥarem ile Medīne'de müdür
İkisi de ide ol ĥıdmeti tefvīz baña
6. Selefime daha çok aylık ile bir ĥıdmet
Oldı teklīf o yine virmedi naşılşa rızā
7. Ģüş idüp ĥağğına ol kuţbuñ 'iyāzen bi'llāh
Söyledi ba'zı kelām ĥürmeti itdi ilgā
8. Ol gice oldu helāk irtesi gün celb oldum
İtdiler aña müdür bu daħi ĥikmet-maħzā
9. Ģıybet olmamak için itmeyelim tafşīlin
İde her ĥāl ü maħalde daħi maħfūz Ĥudā

[96a]

K.193.

Kezālik

1. Bir efendi daḥi muẓtar idi ismi de Ḥamīd
Hicret itmiş [idi] İstanbul'a Dağıstān'dan
2. İstinād bul yol alınmaz yine himmet lāzım
Āsitānın bulup anıñ o da oldu dil-şen
3. Didi emr itdi baña Mekke'de şöyle bir zāt
Var selāmımla merāmıñ aña söyle git sen
4. Giderek buldum anı Ḥindli Nazīf ismi daḥi
Bir konak yapırup itdi baña ihsān aḥsen

[96b]

5. Viridi beş biñ guruş irādı daḥi sāl-be-sāl
İdiyor hulk-ı ḥamīd yüsr-i nazīfi rüşen
6. Rabṭ ider birbirine anı ilik düğme gibi⁴⁶⁸
İş-bu gavṣ idi Dügümlü olarak feyz-efken
7. El kavuşdur tırarak ehl-i Ḥudā'ya dīvān
Ele ilden ne açup başıñ gögsiñ dögseñ

K.194.

Kezālik

1. Dağıstān'dan Qayalı Ḥacı Ağa Beg didi kim
Māl ü emlākimi Rusiyalı zabṭ itmiş-idi
2. Gelüp İstanbul'a tarlık çekerek ben daḥi
İstinād bol ise de para vü pulum yok idi

⁴⁶⁸ Metinde “ilik ü düğme” şeklinde geçer.

3. Gördüm ol k̄utb-ı ḡüzīn eyledi albim tamīn
Ki olur māl ü emlākiñiñ istirdādı
4. Hālbukim yolda beni öldürecek Mosovlar
Diyü albime muaddemce telā o geldi
5. Himemi vehmimi mav itdi gidüp geldim sa
Ummaz idim baa cümlesi yine virildi
6. Giderek Mekke-i ‘ulyāda m̄ücāvīr o daı
Āminen anda refāh üzre ‘ibādet itdi

[97a]

7. Ġayr-ı z̄ī-zer ‘sebeb olsa daı vādī-i dil
Cümle şeyden ūemerāt virmede rız-ı ebedī
8. Evliyā olma<ı>la Hāzret-i Hāllā’a hālīl
Aa da böylece feyz ü bereket irdirdi

K.195.

Kezālik

1. Nal ider bunı da ol Hāı Efendi yine kim
Geldi Afanlı biri ismi daı ‘Abd-i Hālīm
2. İtmiş Īrānlu esīr olı H̄üseyn’i tutarak
Himmet-i ‘āliyesin istedi bā-h̄üzn-i ‘azīm
3. Didi Īrān’da f̄ülān beldede vardır bir zāt
onyalıdır diyüp īzāh ile ıldı ta‘līm
4. Aa git söyle didi hem de teberrük olarak
Bir gurusı daı ılmış idi aa teslīm

5. Faqrı varken o teberrük ile zahmetsizce
Giderek buldı anı hālini itdi tefhīm
6. O daħi vaşf ü teşekkürde olup ol ğavşa
Buldurup oğlını virdi iderek çok tekrīm
7. Gelüp oğlı ile İstanbul'a gördükde didi
Siz Medīne'ye gidüp olmalısız anda muķtīm
8. Kālebiñi daħi burak orada dimiş-idi
Vardılar anda refāh virdi yine Rabb-i Kerīm
9. Şoñra kendü orada fevt olup oğlı şağdır
Şağılur şīr emel-i sedye-i kalb olsa selīm

[97b]

K.196.

Kezālik

1. Kışşadan hisseyi 'ibret ile al haķķıyla
Yine ol Hāķķı Efendi bunı da itdi beyān
2. Bir kişi kibr ile gelmişdi 'iyāzen bi'llāh
Varmasun ğıybete ismin neye lāzım i'lān
3. Didi var sende kerāmet didiler söyle benim
Var iki maķşadım anlar idecek mi şādān
4. İki de olamaz didi cevābında anıñ
Olmadı hīç biri sa'y itmiş iken bī-pāyān
5. Sebebi ne ise devletce de iķdām olunup
Hīç birisine yine olmadı çāre ityān

6. Güvenilmez dolab olsa da Firengisi kavî
Güveden hıfz olabilmez aña konulsa da nân

7. Gergedan boynuzını yidi güve seyf üzre
Pek kavî maḥfaẓa içre idi maḥfûz her ân

[98a]

8. Gergedan seyf⁴⁶⁹ ü kavî maḥfaẓa az'âf güveniñ
Olmadı ḥâ'ili Ḥaḳ itmeli maḥdûs hemân

9. Zâhir u bâtına da cüz'ıye küllıye daḥi
Ehl-i Ḥaḳ himmet-i Ḥaḳ luṭfını eyler ityân

K.197.

Kezâlik

1. 'İbret-âlûd olarak yine o ḥaḳḳı söyler
Geldi bir şeyḫ libâsındaki külfet idi tek
2. Güldi düğümlerine bakup 'iyâzen bi'llâh
Baḳdı ol ḳuṭb-ı güzîn aña tebessüm iderek
3. Sebebin şordı buyurdu saña ḥayrettedir
Başka bir kimse de bu mertebe süs görmeyerek
4. O daḥi didi Ḥudâ hıfz ide daḥki sebebin
Hem de bir tekyeye şeyḫ olacağın söyleyerek
5. Taḥkiye itdi alacaḳ idi zengin zevce
Didi olmaz ikisinde de şebâtı görmek
6. Virilüp tekye berâtı didi aldım işte
Lîkin alındı girü ba'zı sebep görünerek

⁴⁶⁹ Metinde “Gergedan ü seyf” şeklinde geçer.

7. O kadın itdi vefāt qalması mīrāsı da çok
İnkisār olmayup ‘ömrin budur iḥtār itmek

[98b]

8. Nā-be-cā ḍaḥki te‘ākub idiyor ḥüzn ü bükā
Bā-ḥuşuş ‘ayn-ı bükā vü zarar öyle gülmek
9. ‘Aṭyeb-‘anber görünür ḥuşk u düğümler içre
Pür-güher kāsede de zehri ne mümkin içmek

K.198.

Kezālik

1. Yine ol Ḥaḳḳı Efendi idiyor naql ü beyān
Bir kişi gelmiş-idi böyle buyurdu iḥtār
2. Git seni mīr Ḥüseyn ‘askere taḥrīr itsün
Soñra paşa iderek Ḥaḳ virecek saña mesār
3. Hem de bir şāḥibe-i şervet olan zevceyi de
Virecek Ḥazret-i Mevlā diyü kıldı aḥbār
4. Öylece rütbe vü zevce iderek Ḥaḳḳ iḥsān
Nuṭḳ-ı ‘ālīlerini eyledi yine izhār

K.B.24.

Kezālik

1. Naql ider Şādıḳ Efendi ki Kavaḳlıdır ol
Ben uşaklık idiyordum olup evvel efḳar
2. Şarığından yire düşmüşdi hilāli virdim
Hoşlanup böylece nuṭḳ itdi o ḡavş-ı ekber
3. Şeyḥ-i İslām’a imām olmağımı himmet idüp
Hemān esbāb-ı zuhūrı anıñ oldu aḫzar

[99a]

4. Lîk bâ-hikmet-i Hâk bir kişi mâni´ olarak
Söyledim kendülere bu da demek hükm-i kader
5. Sen şabâh na´şî namâzını kılup da anıñ
O imâmet saña tefvîz olacağ didiler
6. Didigi üzre o fevt oldu imâm oldum o gün
İnkisâr mı bilemem mağsadı yâhud haber
7. ‘Uzvu anıñ daği ğâlib ise de ğayret-i Hâk
İder icrâ ide Hâk bizleri hayra mazhar
8. Gümüřüñ neşv ü nemâsı keteniñ imhâsı
Kamu ile idügin nağl idiyor ba´zılar
9. Bu hilâl Şâdığ’a öyle olarak bâ’iş-i feyz
Emriniñ ‘aksi giden buldı ketân gibi zarar
10. Bir çekirdek ile inbât idiyor Hâk şeceri
Bir kığılımla binâyı daği ihrâk eyler
11. Yiri münbitse çekirdek buluyor neşv ü nemâ
Bir kığılımla yağar kendü evin münkirler
12. Gerçi Hâk fâ’il olup var himemiñde eşeri
Kendüye celb ider kendü kişi nef’ ü zarar

K.199.

Kezâlik

[99b]

1. Bunı da yine ifâde idiyor ol Hâkkı
İtmeli ağz-ı ‘iber fâ’ide olur hâzır

2. Evvelā olsa da emsāli bu daḥi te'kīd
Ki binā muḥkem olur taşları olsa vāfir
3. Lāf ile kāfile-i ġāfileye nāfile pend
Gūş-ı inşāfla anı olmalı aḥze kādīr
4. Ġāfiliñ kendüyi kendü ile ilzām için
Nuşḥ olup redd ile o kendüyi eyler ḥāsīr
5. Bulmalı mā'ide-i fā'ide-i zā'ideyi
Olur inkār-ı ni'amdan naḳam ammā zāḥīr
6. İki dāder var idi kim pederi şeyḥ olarak
Luṭfını gördi o ḳuṭbīñ hepisi de bāḥīr
7. Ol iki dāder idüp birbiri ile ġavġā
Luṭf ile eyledi nuşḥı ki dürr-i yektādır
8. Küçigine buyurunca o büyükdür senden
İçdi taḥḳīre taşaddī ile zehr-i müdemir⁴⁷⁰
9. Babañ evvel ölerək soñra daḥi sen giderek
Şeyḥ olur ol büyüġüñ sen o emelden kāşīr
10. Ser-tā-ser itdi zuhūr nuṭḳ-ı pür-ilhāmı yine
Ḥaṭar-ı a'zāmı kesb itmede kesr-i ḥāṭır
11. Zārar olmaz cebele kendüyi aṭan kırılır
Ne ḳadar yüксеge çıkmışsa o deñlü müksir

[100a]

⁴⁷⁰ Vezin gereġi “müdemmir” yerine “müdemir” şeklinde okunmuştur.

K.B.25.

Kezâlik

1. Naql ider ‘Ârif Efendi köle idim evvel
Eyledim anı ziyâret ile taḥşîl-i murâd
 2. Gömlegimi baña yayka diyü emr itmiş-idi
Yaykadam himmetini böyle buyurdı îrâd
 3. Ki Medîne’de fülân ḥıdmete itdim ta’yîn
Oralarda daha ol başka münâşible de şâd
 4. Git şabâh ol turuk didi ‘azîmet itdim
Varıcağ didigi ol ḥıdmete oldum iḳ’âd
 5. Ki o ḥıdmetde olan itmiş o esnâda vefât
Anı da keşf ile kıldı beni dimek iş’âd
 6. Oralarda virilüp başka münâşib de baña
Si’a-i ḥâli kerem eyledi Rezzâk-ı ‘ibâd
 7. Kim ki eyler ise pîrahen-i ḳalbi taḥhîr
Evliyâ böyle nice luḫ ile eyler âbâd
- [100b]
8. Gelmez iki yaḳası birbire tutmaz eli kâm
Ehl-i Ḥaḳ dâmını tutmaḳda pîşin iden ‘inâd
 9. Hıfz-ı ‘işmet ile çok olsa ḳamîş-i nefsiñ
Rîḥ-i pâkiyle olur dîde-i maḳşûd küşâd
 10. Çâh u zindân olur câh u murâda meydân
Şıḳma kendüni ki rü’yâ gibi dünyâ da nefâd

11. Var hadīşde ki cihān āhirete mezra‘adır⁴⁷¹
Kaḥṭ-ı maḥşer bilinüp olmalı ḥāzır aña zād
12. Mālik-i Mışr-ı emel itmededir ḥikmet-i Ḥaḳ
Şatdırup şūrī köleitse de eyler dil-şād

K.200.

Kezālik

1. Bir efendi didi kim Ḥācı Muḥammed ismi
Şīrvan ḳādısı idim beni ‘azl eylediler
2. Niyet-i ḥacc ile gelmiş idim İstanbul’a
Anı da zā’ir olup himmete ḳıldı maḫhar
3. Didi git ḥacca ararlar seni ‘avdet idicek
Yine ol maşıbiñ ile seni Ḥaḳ şād eyler
4. Bu daḫi öyle zuhūr itdi tamāmıyla yine
Semerāt-ı himemi virdi sürūr-ı evfer
5. Ḥükmini maḫkeme-i muḫkeme-i taḳdīriñ
İder i‘lām aña ilhām ile Rabb-i Ekber
6. Zāhiren maḫkemedede olmasa aḫkām iḫkām
Şer‘-i Ḥaḳ muḫkem anıñla yine ḥükmi maḫşer
7. İtse de ḥükmini *Lā yes`elü ammā yef`al*
Şer‘i gözle yine fetvā-yı şerī‘at aḫhar
8. Ya‘ni oralara Mosḳov olarak müstevli
Bulut olmuş ise de şems-i şerī‘at-envār

[101a]

⁴⁷¹ “Dünya ahiretin tarlasıdır.” el-Acluni, “Keşfu’l-Hafā”, 1/412.

9. Ki görünmezse bulut ile ziyāsi güneşin
Gündüz olmak yine andan görür ekvānı beşer

K.201.

Kezālik

1. Didi İdrīs Efendi ki Selanikli'dir
Beni nā-ḥaḳḳ olarak eyledi vālī ızrār
2. Bir taraftan yine şıķısdırıyordu şadışup
Geldim İstanbul'a ol ıuṭb-ı güzīn virdi mesār
3. Nārgīle mārṗīci şıķışmış ayıkla diyerek
Emrin itdikde edā didi yine beldeñe var
4. Mālīnı virmegi mi dīdesi kör olmağı mı
Oğlı ölmekligi mi ister ola istifsār

[101b]

5. Korkmayup böyle su'āl eyle buyurmuş idi
Söyledim tarılarak eyledi ḥabse tesyār
6. Der- 'aḳab oğlını rü'yāda buyurmuş tehdīd
Çıkarup mālımı virdi baña yine tekrār

K.202.

Kezālik

1. Oldı mervī yine ol Ḥaḳḳı Efendi'den kim
Geldi 'Ayntablı biri maḳşadı olmak ḳavvāş
2. Mest-i 'ulyālarımın yırtıgını dikmiş-idi
Diline dikdi nihāl-i emel ol ḥāşş-ı ḥavāş
3. İtdi dilenmege ḥācet mes iderken aġnā
Mess-i kīmyā-yı himemle zer olur böyle raşāş

4. Kīmyā ismi olup cismi bulunmaz ancak
Bu havāş ehl-i Hudā'nın nefes-i pākine hāş
5. Didi git Mısr'a selāmım daği tahtır iderek
'Arz-ı hāl vir orada vāliye Hāḡḡ ide hālāş
6. Öyle itdikde Hudā virdi baña hāl-i refāh
Ayağı düz başar ol kim ide ḡalben ihlāş
7. Hāy u şer mess ider ancak ki Hudā'dan manşūş
Var şefā'at daği manşūş ola Hāḡ ehli menāş

[102a]

K.203.

Kezālik

1. Bir kitābe müte'addid ne ḡadar cild olsa
Bir dimekdir yine anda bulunan cild-i vücūd
2. Hep Kemāl-nāme'sine feyzi olup rūhānī
Cild-i sādīs daği rūhlu olarak yūmn-ālūd
3. Yine bir namlu ḡabanca dimedir Revolver
Altı dāneyle şadā olsa da anda mevcūd
4. Ya'ni her cildi gibi olsa tefe''ül bunda
Niyet-i ḡalb ü aḡkāmı oluyor meşhūd

K.204.

Hātīme-i Cild-i Sādīs

1. Hāmd-i bī-ḡad ki Kemāl-nāmesiniñ bu cildi
Oldı ikmāl idemem vaşfını ḡaḡḡıyla edā

2. Başladım sâbi'ine Hağ ide ikmâl-i kemâl
İsti'âne iderim melce'im ol ğavṣ-ı Hudâ
3. Kıbr-i pâkinde de her yirde de Kıur'ân, řalavât⁴⁷²
Oğuyup rûhına kııl ecr-i celîlin ihdâ

⁴⁷² Metinde “Kıur'ân u şalavât” şeklinde geçer.

SONUÇ

Tez çalışması olarak transkripsiyonunu yaptığımız İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli eserinin altıncı cildi incelendiğinde eserin konusu olan Düğümlü Baba ve menkıbeleri, eserin yazarı ve yazıldığı dönemin özellikleri hakkında birtakım malumât elde edilmiştir. Tarihî ve edebî alanlarda önem arz eden Menâkıb-nâme-i Düğümlü Baba'nın diğer ciltleri de kısmen incelenmekle birlikte kendi cildimize binaen bazı sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Eserin yazıldığı tarihsel süreçte “Tanzimat Fermanı” yayınlanmış ve bununla birlikte devlet içinde ve halk arasında “Batılılaşma” başlamış ve bununla birlikte Avrupa'ya özen artmıştır. Nitekim yabancı dil olarak Batı dilleri özellikle Fransızca öğrenilmiş, kültürden giyim-kuşama kadar birçok alanda akeri, siyasi ve toplumsal değişimler yaşanmıştır. Böylesi bir dönüşümden sanat ve edebiyat da nasibini almıştır. “Tanzimat Edebiyatı” ile birlikte yazarlar roman, makale, tiyatro gibi yeni edebî türlerde eserler vermiştir. Burada önemli olan nokta ise halkın tamamının bu değişim sürecini benimsememesidir. Sâdık Kemâl, geleneği sürdürmek isteyen ve eski görgüsünü değiştirmek istemeyen tarafta olduğunu artık pek rağbet görmeyen menkıbe kültürü dairesinde ısrarla kalarak ispatlamıştır. Aynı zamanda tercih ettiği hayat tarzı ve bazı görüşleri sebebiyle mesleki hayatında birçok azil vakası yaşamıştır.
2. Transkribe ve tahlil etmeye çalıştığımız altıncı ciltte; Osmanlı-Rus Savaşı, Kırım Savaşı, Girit Kuşatması ve Cezayir'in İşgali gibi önemli tarihî meselelerin işlendiği görülmüştür. Aktarımlar tarihî gerçeklikle uyumludur. Eserde işlenen bütün menkıbeler, müellif tarafından çoğunca ispatlarıyla birlikte aktarılmıştır. Sâdık Kemâl ravilerini seçerken titiz davranmıştır. Onların doğru sözlü ve güvenilir kişiler olmasına ayrıca özen göstermiştir.
3. Müellifin Düğümlü Baba'ya olan hürmetinin ne raddede olduğu, şeyhi hakkında on ciltlik bir eser yazmasından anlaşılmaktadır. Eserinde şeyhinden doğal olarak zât-ı celîl, kutbu'l-aktab, keramet-âlûd gibi güzel vasıflarla bahsetmiştir. Kemâl-nâme'nin altıncı cildinde, şimdiye kadar neşredilen diğer ciltlere kıyasla çok daha fazla ayet ve hadis yer almaktadır. Zaman zaman anlatılan bir kerametden önce veya sonra menkıbe aktarımı usulünden çıkılmış neredeyse vaaz verir gibi müellif tarafından nasihat içeren bir anlatım yapılmıştır. Bununla birlikte Sâdık Kemâl'in diğer yazdığı eserler de

incelendiğinde fıkıh, İslam tarihi, tefsir, hadis, kelam, tasavvuf gibi dini ilimler bilgisinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

4. Eserde kaşıkçılık, sandıkçılık, hattatlık, terzilik ile ilgili terimler yer almış ve bütünlük içerisinde işlenmiştir. Yine dönemin özelliğini yansıttığı anlaşılan beton, Krupp topu, Rovelver, telgraf, elektrik vd. gibi yabancı kelimeler yer almıştır.
5. Eserin ayrıcı vasıflarından biri, hususan keramet anlatıları bakımından kerametlerini anlattığı şahısla çağdaş olmasıdır. Dolayısıyla doğru bilgiler verme ihtimali diğer birçok örneğe göre daha yüksek olsa gerektir. Özellikle tarihsel olarak daha eski dönemde yazılan menkıbelerin çoğu, öncelikle halkın muhayyilesinde ortaya çıkmış ve çok sonra yazıya geçirilmiştir. Sâdık Kemâl için ise durum farklıdır. Çünkü kendisi Dügümlü Baba'yı şahsen görmüş, tanımış ve deyim yerindeyse onun ömür hikâyesine eşlik etmiştir. Dolayısıyla olayların yanlış veya abartılı anlatması oldukça düşük bir ihtimaldir.
6. Muhtevası bakımından incelendiğinde menkıbeler “kevnî ve manevî” diye adlandırdığımız iki keramet çeşidi altında sınıflandırılmıştır. Menkıbelerin içeriği takip edildiğinde Dügümlü Baba maîşette dara düşen kişilerin rızık bulmasını sağlamış, çocuğu olmayan kimselerin evlat sahibi olmasına vesile olmuş, kişilerin doğuştan gelen veya sonradan oluşan hastalıklarına himmetiyle sıhhat vermiş, eşyası kaybolan insanların mallarının yerini bildirmiştir. Kendisine hiçbir şey denilmediği hâlde şahısların aklından geçirdiği bir suali cevaplamış veya içlerinde hissettikleri kötü duygu ve düşünceleri gidermiştir. Dolayısıyla kerametler, yaşantının geniş bir alanını taramaktadır. Yalnızca kalburüstü olaylardan dem vurulmamaktadır.
7. Menkıbeler anlatılırken müellif muhakkak her şeyin Hüdâ'nın inayetiyle gerçekleştiğini ve kerametlerin kadere bir müdahale olmadığını belirtmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdulkerim Kuşeyrî. Haz. Süleyman Uludağ. *Kuşeyrî Risâlesi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1991.
- Abdurrezzak Kâşânî. Çev. Ekrem Demirli, *Tasavvuf Sözlüğü Letâifu'l-a'lâm fî işârâti ehli'l-ilhâm*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- Ahmed Ziyâüddin Gümüshanevî. Çev. Naim Erdoğan. *Ramuzu'l-Ehâdis Tercümesi*. İstanbul: Pamuk Yayınevi, 1989.
- Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1988.
- Ali İbn Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf Cürcânî. Çev. Ali Erkan. *Kitâbü't-ta'rîfât Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Bahar Yayınları, 1997.
- Apaydın, H. Yunus. "Mütevâtir", *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Aytepe, Mahsum. "Mu'tezile'nin Aslah Teorisi ve Basra Mu'tezile'sinin Aslah Anlayışının Tahlili". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 5/1 (Bahar 2019), 85-104.
- Bağdatlı İsmâil Paşa. *Hediyyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsâru'l-Musannifin*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951.
- Beşirli, Mehmet. "Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Türk Ordusunun Top Mühimmatı Alımında Pazar Mücadelesi: Alman Friedrich Krupp Firması ve Rakipleri". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 15 (Aralık 2004), 169-203.
- Bozkurt, Nebi. "Kasap". *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Bursalı Mehmet Tahir. Haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.
- Can, Dilara. *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Hâmis (İnceleme-Metin)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

- Danişmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972.
- Dikmen, Melek. *Son Dönem Osmanlı Şuarasından İsmâil Sâdık Kemâl Paşa ve Âsâr-ı Kemâl'i*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 2016.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.
- Dursun, Davut. “Kabartaylar”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Efendioğlu, Mehmet. “Râvî”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- el-Aclûnî. Çev. Mustafa Genç. *Keşfü'l-Hafâ*. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2019.
- el-Beyhakî. Çev. Hüseyin Yıldız vd. *Beyhaki el-Câmi' li-Şu'abi'l-Îmân*. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2015.
- el-Hâc İbrâhîm. *Şerh-i Belâgat*. İstanbul: Matba'a-i Osmâniyye, 1301.
- el-Heysemî. Çev. Hüseyin Yıldız vd. *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l- Fevâid*. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2015.
- et-Tirmizî. Çev. Osman Zeki Mollamehmedoğlu. *Sünen-i Tirmizi Tercemesi*. İstanbul: Yunus Emre Yayınevi, 1973.
- Gölpınarlı, Haz. Abdülbâki. *Tasavvuftan Günümüze Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2004.
- Güneş, Kadir. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Mektep Yayınları, 2015.
- Işık, Mustafa. “Hacı Hâfız Efendi”. *Kayseri Ansiklopedisi*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2015.
- İbn Mâce. Çev. Haydar Hatipoğlu. *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*. İstanbul: Kahraman Neşriyat, 2012.
- İmam Buhârî. Çev. Mehmed Sofuoğlu. *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013.

- İmam Hâfız İbn Kesîr. Tah. Abdurrezzak el-Mehdi. *İbn-i Kesîr Tefsîri*. İstanbul: Karınca & Polen Yayınları, 2015.
- İmam Müslim. Çev. Mehmed Sofuoğlu. *Sahih-i Müslim ve Tercemesi*. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 2014.
- İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2019.
- İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Pertevniyal, 1050.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- Kalkışım, M.Muhsin. “ ‘Allah’ ve ‘Muhammed’ isimlerinin Türkçeleştirilmesi Sürecinde Ses ve Anlam Değişimlerini Tahlil Denemesi”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/12 (Aralık 2020), 234-244.
- Kara, Mustafa. *Din Hayatı Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1977.
- Kesik, Beyhan- Şenödeyici, Özer. *Aruz Teori ve Uygulama*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2019.
- Kocatürk, Vasfi Mahir. *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi, 2018.
- Koç, Havva. “Kemal İsmail Paşa”. *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.
- Korkusuz, M. Şefik. *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*. İstanbul: IQ Sanat Yayınları, 2016.
- Konyalı, İbtahim Hakkı. *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları, Atmeydanı Sarayı, Pertev Paşa Sarayı, Çinili Köşk*. İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1942.

- Köprülü, Mehmet Fuad. *Edebiyat Araştırmaları 1*. İstanbul: Alfa Yayınevi, 2018.
- Köprülü, Mehmet Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2020.
- Kuneralp, Sinan. *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*. İstanbul: İsis Yayınları, 1999.
- Külekcî, Numan. *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2022.
- Levend, Agah Sırrı. Halk ve Tasavvufî Halk Edebiyatı. *Türk Dili Dergisi* 18/207 (Aralık 1968), 199-204.
- Mehmed Salâhî. Haz. Ali Birinci. *Kâmûs-ı Osmânî*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.
- Mehmed Süreyya. Haz. Nuri Akbayer. *Sicill-i Osmânî*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Mermer, Kenan. *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp Kasîde-i Bürde Örneği*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. Çev. Derya Örs- Hicabi Kırlangıç. *Mesnevî-i Ma'nevî*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015.
- Muhyiddin-i Arabî. Çev. Selahaddin Alpay. *Fütûhât-ı Mekkiyye* İstanbul: Sada Yayınevi, 2001.
- Mütercim Âsım Efendi. Haz. Mustafa Koç-Eyüp Tanrıverdi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

- Ortaylı, İlber vd. *Payitaht-ı Zemin Eminönü: Bir Dünya Başkenti*. İstanbul: Eminönü Belediyesi Yayınları, 2008.
- Önce, Nergiz. *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâni (İnceleme-Metin)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1993.
- Sakaoğlu, Necdet. *Çeşm-i Cihan Amasra*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1999.
- Sakaoğlu, Nejd. "Düğümlü Baba". *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.
- Sannav, Sabri Can. "Kırım Savaşı'nın (1853-1856) Balkanlar'daki Milliyetçilik Hareketlerine Etkileri". *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi* 5/9, (2022), 257-277.
- Saraç, Yekta. Ed. Abdulkadir Gürer. *Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Saraç, Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi*. İstanbul: Gökkubbe Yayınevi, 2019.
- Saraçbaşı, M. Ertuğrul- Minnetoğlu, İbrahim. *Örneklili ve Açıklamalı Türkçe Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Bilge Yayıncılık, 2002.
- Seyitdanlıoğlu, Mehmet-İnalçık, Halil. *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: Phoenix Yayınevi, 2006.
- Suad el-Hakîm. Çev. Ekrem Demirli. *İbnu'l-Arabî Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2004.
- Subaşı, Hüsrev. *Ayaş ve Bünyamin Ayaşî*. Ankara: Ayaş Belediyesi Yayınları, 1993.
- Şahin, Haşim. "Menâkıbnâme". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

- Şihâbü'd-dîn Sühreverdî. Haz. H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz, *Avârifü'l-meârif Tasavvufun Esasları*. İstanbul: Vefa Yayıncılık, 1990.
- Tâhirü'l-Mevlevî. *Tedrisât-ı Edebiyye'den Nazm u Eşkâl-i Nazm*. Der-saadet: Mahmud Bey Matbaası, 1329.
- Tâhirü'l-Mevlevî. Tah. Kemâl Edip Kürkçüoğlu. *Edebiyat Lügati*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.
- Tahralı, Mustafa. Ed. Semih Ceylan. *Türkiye'de Tarikatlar "Rifâiyye"*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *19. Asır Türk Edebiyatı*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988.
- Taşan, Nazım. *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Tosun, Necdet. *Bahâeddin Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarikati*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Türer, Osman. "Osmanlı İmparatorluğunda Padişah-Tarikat Şeyhi Münasebetine Dair Tarihî Bir Örnek", *Türk Dünyası Edebiyatçıları* 28 (Şubat 1984), 181-183.
- Türkhan, Aysan (Ediskun). *Konuşan Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012.
- Uludağ, Süleyman vd., *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*. İstanbul: Şule Yayınları, 1996.
- Uzun, Efkan. "Gülele Boğazı, Tarihi ve Stratejik Önemi". *Çukurova Araştırmaları Dergisi* 3/2 (Kış 2017), 32-55.
- Yılmaz, Ayşegül. "es-Sulh Beyne'l- İhvân fî İbâhâti'd-Duhân". *Dergiabant* 7/13 (Bahar 2019), 337-340.

Yılmaz, Hasan Kâmil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021.

Yurdagür, Metin. “el-Minhâc fî Şuabi’l-Îmân” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Kaynakça hazırlanırken ISNAD Atıf Sistemi’nin 2. versiyonu kullanılmıştır.

SÖZLÜK

A.

āb: su

-āver: getiren, veren

āgāh: haberdâr, uyanık

-āmīz: karıştıran

ālūd: karışmış

‘adüvv: düşman

ağrāz: maksatlar, niyetler

aḥfād: torunlar, gelecek nesiller

‘arīz: geniş

‘arż-ı ḥāl: dilekçe

‘atīk: azat edilmiş köle

‘avdet: geri dönme

B.

bād: rüzgar, yel

bār-gīr: beygir

-bahşā: bahşeden, veren

batn: karın

başıbozuk: halktan toplanan asker

becīl: itibarlı, hatrı sayılan

bed: kötü, çirkin

bedīd: açık, aşikar

benūn: oğullar

ber: toprak

berf: kar

berķ: şimşek

bī-çün: kendisine soru sorulamayan; Allah

bī-dār: uykusuz

bīm: korku

bisyār:

buḥul: cimrilik

būs: öpme

bür' : şifa

C.

cāh: yüksek mevki, makam

cāy: yer, mevki

ceberūt: Allah'ın kudreti

celb: kendine doğru çekme

cemādāt: cansız cisimler

cerḥ: yaralama

cinān: cennetler

cūş: coşma, taşma

Ç.

çāh: kuyu

çār-yār: Hz. Muhammed'in halifelerine verilen isim, dört halife

çuka: yün kumaş

çüvid: toz boya

D.

dāder: erkek kardeş

dāl: dalalet eden

dāyin: alacaklı

debdebe: gösteriş

dehen: ağız

der-‘aḳab: hemen arkasından, akabinde

derk: anlama

dest: el

destār: sarık

ḍiḳ: darlık

duḥter: kız çocuk

dūr: uzak

dü-kevn: iki alem

dürūḡ: yalan

düzd: hırsız

E.

ebr: bulut

eclā: pek aşık

-efken: yıkmak, yıkan

-efzā: arttıran, çoğaltan

emti‘a: mallar

endāz: atan, atıcı

enīn: inleme

enguṣt: parmak

esb: at

eshām: hisseler, paylar

eteklik: çubuk takımı, tütün

evā‘il: evveller

evfā: en çok, pek

F.

fā‘iḳ: üstün

fāḳa: yoksulluk, fakirlik

fem: dudak

fenā' : kalıcı olmama, ölümlülük
fevt: ölüm
fuḥūl: en önde gidenler
fuyūzāt: feyizler, manevi tecelliler
fūlk: gemi
fuḫalā: faziletli kişiler

G.

ġarḳ: boğulma
ġavvāṣ: dalgıç
ġilāf: kılıf, kın
girye: ağlama
gūnā: çeşit, tarz
gūṣ: kulak
ġuyūb: bilinmez, gayplar
gūher: cevher
gūn-be-gūn: günden güne
gūzīn: seçen, seçilmiş

H.

ḫā' il: engel
ḫā' iz: sahip
ḫabl: ip, bağ
ḫarc-ı rāh: yol harçlığı
ḫamūle: yük çuvalı
ḫatm: tamamlamak
ḫayye: yılan
ḫazer: sakınmak
hemṣīre: kız kardeş
her-bār: her defasında

himmet: yardım, ihsan
ħisset: cimrilik
ħod-be-ħod: kendi kendine
ħuld: ebedilik, ölümsüzlük
ħulūş çakmak: yaranmak için dalkavukluk yapmak
ħurde-bīn: küçük ve ince şeyleri görebilen
ħurşīd: güneş
ħurūş: coşma
ħuṭūṭ: yazılar, hatlar

I.

ıṣṭabl: ahır
‘ıvaz: bedel
‘ıyān: görünür, aşıkâr

İ.

ibrām: ısrar, zorlama
ibtidā: başlama
‘icl: erkek buzağı
idbār: bahtsızlık
ifrāt: aşırılık
ihķāk: yerine getirme
īrād: kazanç, söyleme
iķdār: kudret verme
iķrāz: ödünç verme
i‘lām: anlatma, bildirme
inbā: haber verme
irtikāb: kötü bir iş yapma, rüşvet alma
‘iṣābe: sarık
isti‘āze: sığınmak, korunmak
istibşār: müjdeli haber alma

istiğnā: göz tokluğu
istikrāz: borçlanma
istirdād: geri alma
ityān: getirilme, bildirme
‘iyāl: eş, çoluk çocuk
‘iyāzen billāh: Allāh’a sığındık, Allāh korusun
i‘zāz: ağırlama

K.

kām-yāb: isteğine erişmiş
kār-gīr: taş veya tuğladan yapılmış bina
kamu: bütün, hep
ka‘r: dip, derinlik
karīn: yakın
katre: damla
kefçe: kepçe
kehle: bit
kerāmet: akıl sınırlarını aşan tabiatüstü iş, hârikulâde hal
ketḥüdā: kahya
kırtas: kağıt
kışr: dış taraf, zahir
kilk: kamış kalem
kufl: kilit
kulan: kısrak
kurb: yakınlık
kuruş: gök cisimlerinin yerden görünen daire şeklindeki yüzeyi
kuskun: hayvanın eyerine bağlanan kayış
kuṭb: merkez, Hakk’ın âlemdeki halîfesi
kuṭnū: pamuklu kumaş

L.

lāhūt: uluhiyet alemi
lāmi': parlak, parlayan
leb: dudak
ledün: Allah katı
lehv: faydasız iş, eğlence
lenger-endāz: gemi demiri
levm: serzeniş
liḥye: sakal
līk: lakin
lūbb: öz, iç

M.

māder: anne
ma' dūd: sayısı belli olan, sayılan
maḥzā: yalnız, ancak
mānend: benzer, iş
mārpuç: nargile hortumu
maḥdūm: erkek evlat
maḥlūt: karışık, karışmış
ma' zūl: işten çıkarılmış, azledilmiş
me'āl: anlam, kavram
mengūş: küpe
menūt: bağlı olan, bağlı
meşq: hüsn-i hat öğrencisinin hazırladığı ödev
mevc: dalga
mevfūr: çok, bol
mezmūm: kınanmış, ayıp
mīr-i hac: hac yolcularının güvenliğini sağlamakla görevli kişi
mīnā: cam, şişe

muztarr: zorlanmış kimse, mecbur
mübrem: kaçınılmaz, zarûfî
münîr: aydınlık veren, parlak
müsellem: tespit edilmiş, doğruluğu ispatlanmış
müte'âl: çok ulu, yüce
mütekâsil: tembellik yapan, üşengeç

N.

nâbit: gelişen, yerden çıkıp büyüyen
naḥvet: kibir
naḥmet: intikam, ceza
necât: kurtulma, kurtuluş
nedâmet: pişmanlık
nefâd: bitme, yok olma
nesâ'ih: nasihatler
nesîm: hafif, ılık rüzgar
nevâl: talih, kısmet
nevîd: güzel haber, müjde
nezd: kat, huzur
nihâd: yaratılış, tabiat
nîk: iyi, güzel
nisvân: kadınlar
niyâbet: vekillik
nüş: içmek
-nümâ: gösteren, bildiren

P.

pā(y): ayak
pehlev: belde, şehir
pertev: ışık, parlaklık

pīçīde: bükülmüş, kırışmış
pīrān: pirlar, önderler
pīş-geh: ön, huzur
pür-menn: çokça iyilik etme, ihsanda bulunma

R.

rahş: gösterişli, güzel at
rehā: kurtuluş
re'y: görüş
ric'at: geri dönme
rif'at: yükseklik, özellikle mevki yüksekliği
rihlet: göç etmek, ölmek
rişte: iplik, bağ
rūy: yüz

S.

şā'ib: hedefe varan, isabetli
sā'iliyet: dilencilik
şā'ika: yıldırım
sāriq: hırsız
sa'd: mutluluk
şayd: av, avlanma
şahya: bağırma, çığlık
sebaq: ders
sehḥāre: büyü yapan kadın
sehven: yanlışlıkla
sehm: korku, dehşet
serā: saray
ser-dār: komutan

ser-gerdelik: gönüllü askerlerin başı
ser-tā-ser: baştan başa
senā: övgü, övme
seng: taş
sevb: elbise
seyf: kılıç
sezā: yaraşır, lâyük
sırkat: çalma, hırsızlık
şurre emīni: hac yolcularının mallarını korumakla görevli kişi
şulehā: iyi işler yapan kimseler, salihler
sūd: fayda, kar
sükker: şeker
sükne: oturlan yer

Ş.

şari': hüküm koyan, Allah (c.c.) ve Hz. Muhammed
şahmerān: efsaneye göre yılanların başı
şeb: gece
şeh-rāh: ana yol, doğru yol
şeh-süvār: usta binici
şem'a: mum, ışık
şeş: altı (6)
şu'le: ateş alevi
şüm: uğursuzluk
şümār: sayı, sayma
şümül: içine alma, kapsama

T.

ta'ayyüş: yaşama, geçinme
tafra: sıçrama, büyüklenme

tarāvet: tazelik, körpelik
ta' rīz: dokunaklı, kinayeli söz söyleme
tard: kovma, uzaklaştırma
tebcīl: yüceltme, ikram etme
te' dīb: terbiye etme
te' diye: ödeme
tefe''ül: fala bakma, uğur sayma
tefrīṭ: gerekenden aşağıda olma
tese''ül: dilenme
tesviye: hallolma, düzelme
tevbīḥ: azarlama
tev'em: ikiz
tevcīh: yöneltme
tevsī': genişletme
tezkār: hatırlama, anma
tibyān: açıklamak
tömbeki: nargiley içilen tütün
turş: ekşi

U.

'uqbā: ahiret yurdu
'ulyā: çok yüce
'uyūn: gözler
'uzmā: çok büyük

Ü.

üstüh'ān: kemik

V.

vābeste: (bir şeyin arkasına) bağlı

vāfir: çok, bol
vāreste: kurtulmuş
vāridāt: gelirler, feyizler
vech: yüz, yön
verd: gül
vesaḥ: kir
vişāl: ulaşmak, kavuşmak
vürūd: varma, ulaşma
vüs‘at: genişlik, bolluk

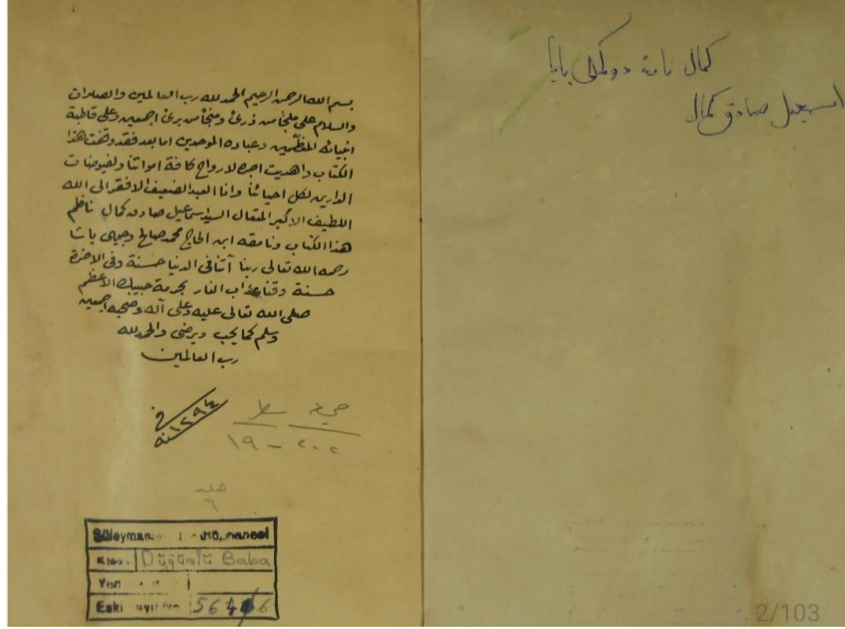
Y.

yābis: kuru
yād: hatırlama
yar: ağız suyu, salya
yed: el
yesār: sol
yektā: tek, benzersiz
yezdān: Allāh
yūmn: bereket, uğur
yūs: kolaylık

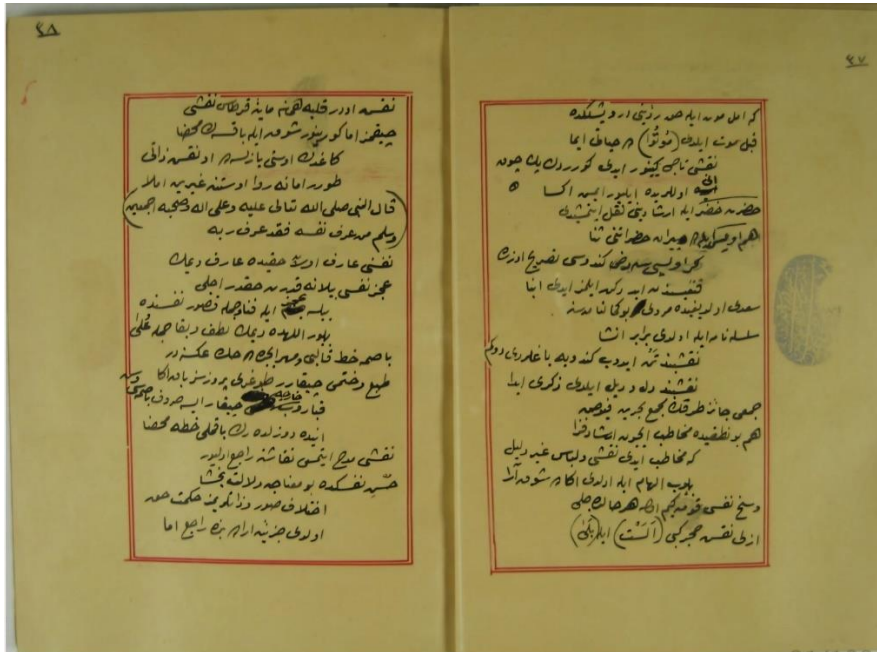
Z.

zāl ü rüstem: Pehlevî edebiyatında efsanevî iki karakter
zer: altın
zevāt: zatlar, saygın kimseler
zeyn: süs
zīrek: zeka
zill: gölge
zu‘m: batıl

Ek 1: Altıncı Ciltten Örnek Nüshalar

Zahriye bölümünün yer aldığı vr.

Altıncı ciltten örnek varaklar: 19b-20a.

Ek 2: Düğümlü Baba'nın Kabri

Sultan I. Ahmet Türbesi

Ek 3: Düğümlü Baba'nın Asası

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Melike ŞENTÜRK	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	İlahiyat Bölümü
Makale ve Bildiriler	
1. Melike Şentürk, "İstılâhî ve İçtimâî Bağlamda İsâr", <i>Karadeniz 14. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi</i> , ed. Hecer Hüseynova (Batum: Ekim 2023), 243-251.	